CHRESTOMATHIA PERSICA EDIDIT ET GLOSSARIO EXPLANAVIT FRIDERICUS…

Friedrich Spiegel

CHRESTOMATHIA
PERSICA

EDIDIT

ET GLOSSARIO EXPLANAVIT

FRIDERICUS SPIEGEL, Dr.

LIPSIAE,

SUMTIBUS GUIL. ENGELMANN.

1846.

VIRIS CLARISSIMIS

HENRICO ORTHOBIO FLEISCHER

FRIDERICO RUECKERT

PRAECEPTORIBUS SUMME REVERENDIS

HASCE STUDIORUM SUORUM PERSICORUM PRIMITIAS

SUMMA QUA PAR EST PIETATE

OBTULIT

EDITOR.

PRAEFATIO.

Orientalium, quae dicuntur, linguarum scientia quum magis in dies et augeretur ac divulgaretur, et undique nova acciperet incrementa, non abs re esse visum est, hanc publici iuris facere chrestomathiam, quum quae eius generis exstarent libelli, amplius non sufficerent. Wilkenii enim liber iam anno 1812 editus, quin exspectationibus nostris amplius non respondeat, non potest dubitari, Vullersii chrestomathia nihil aliud agit, nisi ut ex libro Schahname excerperet, Rosenii denique libellus locos faciliores tironibus destinatos continet. Quae quum ita essent, hoc in nos recipiendum duximus, ut in nova aliqua chrestomathia elaboraremus. Quod quo successu perfecerimus, aequorum committimus iudicum sententiae, id tantum nunc faciendum videtur, ut paucis exponamus, quae in eam receperimus.

Ac primum, quos exhibuimus e Jamii Beharistano, locos lectu facillimos, ab illis qui Persici sermonis non sunt ignari, glossario adhibito facile intelligentur, neque vero est, cur de eorum auctore inter omnes notissimo quidquam hic adiiciam. Codicibus autem tribus sum usus: duobus Lipsiensibus, quorum alter in Senatoria, alter in Academica asservatur bibliotheca, tertio Dresdensi bibliothecae

regiae. Quorum quidem codicum qui bibliothecae est Senatoriae, uti elegantia scripturae reliquos antecedit, ita propter sermonem manus castigatum longe iis est posthabendus. Saepissime enim, id quod magnopere dolendum, orientales maxime libros elegantius manu scriptos illos quidem invenimus, sed innumeris mendis obrutos. Praeter haec vero subsidia ad manus mihi erat Constantinopolitana editio, quam mihi Olshausenii, cui plura alia debeo, concesserat liberalitas. Huic autem editioni, quum in scholarum Turcicarum usum esset parata, commentarius est subiectus, qui ea ipsa de caussa multa continet, quibus facile careas, intermixtis tamen non paucis lectu quam maxime dignis. Duas deinde dedi fabulas e libro Anvari Soheili, quas tractavit Hussein Vaëz, opere et in Oriente clarissimo et apud nos per Calcuttensem editionem divulgato. Quae in hoc libro observatur scribendi ratio quum ab Orientalibus habeatur elegantissima, tum intellectu certe est difficillima. Textum qui dicitur, secundum Calcuttensem editionem recensui, quum codex Havniae asservatus et novissimus sit, neque ad emendandum magni momenti. Neque vero de libri virtutibus, quum multa eaque egregia alii monuerint, quidquam habeo, quod adiiciam, id unum monendum arbitror, non satis apparere in fabula secunda, quo modo lepores et luna inter se cohaereant. Est autem id positum in lusu verborum indicorum, quem auctor lingua Persica imitari non potuit. Leporum enim nomen lingua sanscrita est çasa, lunae audit çaçin, quum lunae maculae Indis leporis imaginem reddere videantur. Quod si tenemus, intelligitur, quomodo lepores a luna legati dici potuerint. Huic autem obscuritati auctor noster ita succurrere studuit, ut nomen e fonte عين القمر deri-

varet, quo facto elephas lunae imperium agnoscit. Ad eos vero locos, quos e Firdosii Schâhnâme desumsi, codices quum adhibere non potuissem, tres, quas habemus, editiones usurpavi, duas Calcuttenses, unam Parisiensem, quam a V. D. Mohlio editam, uti par erat, maximam partem sum secutus. Porro adieci plura e Nizâmii Iskender-nâme desumta una cum commentario, quem continet editio Calcuttensis. Quamvis autem ad manus fuerit, qui omnia Nizamii opera continet, codex Dresdensis, (Fleisch. Catal. No. 1.) isque haud paucis in locis ab editione Calcuttensi discedat, multa tamen mutare dubitavi, quum Commentarius semper Calcuttensis editionis scripturas afferat, quem omittere nolui. Praeterquam enim quod ad Nizâmii verba melius intelligenda subsidia praebeat minime spernenda, intelligitur etiam ex eo scribendi genus, quo grammatici uti solent, ac ratio, secundum quam Persicam tractant grammaticam.

A Châqânio autem poëta quae desumta in hunc nostrum librum recepimus, quum nondum cum orientis amatoribus a quoquam sint communicata, paullo fusius explicanda videntur. Quamvis autem multa mihi ad manus sint quae de huius poetae operibus dixerim — debeo autem omnia Rückerti V. Cl. Magistri summe reverendi benevolentiae — hic tamen sola, quibus aegre careas, adscribam. Rückertus multa excerpsit e codice Vindebonensi, amico, quod quidem in Germania innotuit, huius poëtae manuscripto. Liber in Turcia a Mesudio quodam, qui in marginis nota hoc ipse testatur, scriptus inde Vindebonam advectus mendis innumeris laborat, quod nemo mirabitur in libro vel Orientis populis ad legendum difficillimo. Quae in margine adscriptae sunt variae lectiones, raro tantum textu videntur prae-

ferendae, summo vero opere considerandus est Commentarius, quem iam clarissimus de Hammer plurima adferre docuit quum ad ipsum librum explicandum, tum ad vitam moresque Persicos melius intelligendos. Nomen Commentatoris ignorare me fateor. Ipse praefatione ineunte ita designat عبد الوهّاب بن محمّد الحسینی المعموری الحسنی المخلص به· عباثی, neque ego quod pro ulteriori vocabulo in margine positum est به عباثی, quum marginis variae scripturae omnino sit diffidendum, quidquam nobis prodesse arbitror. Dicit autem commentator, se eo maxime consilio hunc composuisse commentarium, quo defenderet magnum poetam a fastidio quorumdam, qui quum ipsum non intelligant, contemnere eum malint, quam fateri ignorantiam. Eius generis nominatim memorat Urfium poëtam, de quo cf. d. Hammer in libro, quem inscripsit: Schöne Redekunste pag. 304. Hunc vero commentatorem, ut multa attulerit scitu et notatu digna, ita haud pauca coniectura explicuisse apparet, plura vero, quae explicata maluerim, silentio praetermisisse, id quod maxime declarat encomium urbis Ispahân.

De Feizi poetae recentis illius et docti carminibus, cuius vitam Hammerus descripsit inter Poëtas Persicos, hoc unum adiciam, carmen indicum نل دمن e Mahabharata esse desumtum et inter nos Rückerti et Boppii laboribus notissimum. De dupplici poëtae nomine Feiza et Feiazi in Abdul Kadir Bedavani de historia Indica libro haec leguntur: در اوائل بدین تخلّص (i. e. فیضی) شعر میگفت وآخر فیاضی تخلّص کرد اما راست نیامد بعد از دو ماه رحت حیات از عالم بر بست Alius Indorum historicus caussam mutati nominis hanc memorat: چون ابو

الفضل علّامی خطاب داشت ازین معنی پرداز بر
وزن کلمهٔ علّامی فیاضی تخلص کرد

Glossarium denique composui quantum potui brevissimum, ita tamen, ut omnia textus vocabula in eo possint reperiri.

Atque haec quidem sunt, quae lectores benevolos monitos esse voluerim, non quo plura et accuratius illa me dicere potuisse ignorem, sed qui maxime necessaria tantum commemorare volui. Instat enim tempus, quo litterarum, quas summo amplector amore, caussa, iter est suscipiendum, quod parandum in varias partes distrahit animum. Neque tamen facere possum, quin hic publice gratias agam viro Clarissimo Fleischero, professori Lipsiensi, qui quum alias iam optime de me meruisset, tum in hoc libro elaborando summa me sustentavit humanitate.

Scripsi Lipsiae Idibus Septembribus.

E Jâmii Behâristâno.

حکایت پیر هرات عبد الله انصاری رضی الله عنه اصحاب خودرا وصیّت کرده است که از هر پیری سخنی یاد گیرید واگر نتوانید نام ایشان را بیاد آرید تا بهره یابید

رباعی ای تو که از نام تو میبارد عشق
وز نامه وپیغام تو میبارد عشق
عاشق شود آنکس که بکویت گذرد
آری زدر وبام تو میبارد عشق

حکایت ابو هاشم صوفی قدس سره گفته است که کوهرا بنوک سوزن از بیخ کندن آسانتر است زردیلت کبر از دل بیفکندن

قطعه لاف بی کبری مزن کان از نشان پای مور
در شب تاریک بر سنگ سیه پنهانتر است
وز درون کردن برون آسان مگیر آنرا کزان
کوه را کندن بسوزن از زمین آسانتر است

حکایت ابو علی دقاق قدس سره گویند که در آخر عمر چندان درد سوی پدید آمده بود که هر روز تمام سر

آمدی وروی بآفتاب کردی وگفتی ای سر گردان مملکت
امروز چون بودی وچون گذرانیدی هیچ جائی سر
اندوهگینی ازین حدیث یافتی وهیچ از زیروزبرشدگان
این طائفه خبر یافتی وهم ازین جنس سخنان میگفتی
تا آفتاب فرو رفتی

رباعی ای مهر که نیست چون تو عالم گردی
زین رهرویم ببخش راه آوردی
امروز کرا دیدی که اندر ره عشق
بر رخ بودش گردی وبر دل دردی

حکایت خواجه عبد الخالق غجدوانی قدس سره
روزی درویشی پیش او گفت اگر خدای تعالی مرا مخیر
گرداند میان بهشت ودوزخ من دوزخ را اختیار کنم زیرا
که بهشت مراد نفس است ودوزخ مراد خدای تعالی
خواجه سخن اورا رد کرد وفرمود که بنده را باختیار چه
کار هر جا گویند رو رویم وهر جا گویند باش باشیم

قطعه کار بی اختیار خواجه مکن
ای که داری بسندگی اقرار
هر کجا اختیار خواجه بود
بندگانرا باختیار چه کار

حکایت اسکندر رومی در اوان جهانگیری بحیلهٔ تمام
حصاری بگشاد وبویران کردن آن فرمان داد گفتند
درانجا حکیمی است دانا وبر حل مشکلات حکمت توانا
ویرا طلب داشت چون بیامد شکلی دید از قبول طبع
دور وطبع اهل قبول ازوی نفور گفت این چه صورت

غریب وهیکل مهیب است حکیم ازان سخن بر آشفت
وخندان خندان دران آشفتگی گفت

قطعه طعنه بر من مزن بصورت زشت
ای تهی از فضیلت وانصاف
تن بود چون غلاف وجان شمشیر
کار شمشیر میکند نه غلاف

دیگر گفت هرکه را خُلق با خَلق نه نکوست پوست
بر بدن زندان است چنان از وجود تنگنائی است که
زندان در جنب آن نزهتگاهیست کشاده

قطعه کسی که با همه کس خوی بد بکار برد
همیشه درکف صد غصه ممتحن دانش
مرو بگفته که زندان مقام او گردان
چو پوست بر تن بدخو بسست زندانش

دیگر گفت حسود همیشه در رنج است وبا پروردگار
خویش ستیزه سنج هرچه دیگرانرا دهد وی نپسندد
وهرچه نه نصیب وی دل دران بندد

قطعه اعتراضست بر احکام خداوند علیم
عادت مرد حسدپیشه که خاکش بدهن
هرچه بیند بکف غیر فغانی دارد
که چرا داد بوی بی سبب آنرا نه بمن

دیگر گفت خردمندان کریم مال بر دوستان شمارند و بی
خردان لئیم از برای دشمنان بگذارند

قطعه هرچه آمد بدست مرد کریم
همه در پای دوستان افشاند

وآنچه اندوخت سفله طبع لئیم
بعد مرگش از برای دشمن ماند

دیگر گفت با خردان در هزل و فسوس آویختن آب روی بزرگی ریختن است وغبار ذلت وخواری انگیختن

قطعه ای که بر سفله می دری جامهٔ
نام برسم بزرگیت برود
مشو افسوس پیشه با خردان
ور نه فرّ بزرگیت برود

دیگر گفت هر که شیوهٔ مشت زنی بر دست گیرد در لگد کوب زبردستان بمیرد

قطعه دلا گوش کن از من این نکتهٔ خوش
که ماندست در گوشم از نکته دانان
که هر کس کشد تیغ نامهربانی
شود کشتهٔ تیغ نامهربانان

چو اسکندر گوش خویش ازان جواهر حکمت پر یافت دهانش را چون گوش خود پر جواهر کرد وعمان از خرابیٔ آن حصار پر نیافت

حکمت افریدون که در زمین شفقت جز تخم نصیحت نکشت بفرزندان خویش این توقیع نوشت که صحائف ایام صحیفهٔ اعمارست دران منویسید جز آنچه بهترین اعمال وآثارست

قطعه صفحهٔ دهر بود دفتر عمر همه خلق
اینچنین گفت خردمند چون اندیشه گماشت .

خرّم آنکس که درین دفترِ پاك از همه حرف
رقمِ خیر کشید واثرِ خیر گذاشت

حکایت ملك هند بخلیفهٔ بغداد تحفها فرستاد وهمراه طبیبی فیلسوف بمهارت در طب وحکمت موصوف پیش خلیفه بپای خاست که سه چیز آورده ام که حر ملوك را شاید وجز سلاطینرا نشاید فرمود که آن کدام است گفت اول خضابی که موی سفیدرا سیاه گرداند بوجهی که هرگز متغیر نشود وسفید نگردد دوم معجونی که هرچند طعام خورده شود معده گران نگردد ومزاج از اعتدال نیفتد سوم ترکیبی که پشترا قوی گرداند ورغبت مباشرت آرد واز تکرار آن نه ضعف بصر خیزد ونه نقصان قوت خلیفه لحظهٔ تأمل کرد وگفت من ترا اریس داناتر گمان داشتم وزیرکتر می پنداشتم اما آن خضاب که گفتی سرمایهٔ غرور وپیرایهٔ کذب وزور است ساعیٔ موی ظلمت وسفیدیٔ آن نور زهی نادان کسی که دران کوشد که نوررا بظلمت بپوشد

قطعه
ابلهی کو میکند موی سفید خود سیاه
از پیٔ پیری جوانیرا همیّ دارد امید
پیش دانایان که در بند شکار دولتند
کی بود زاغ سیه را رونق باز سفید

واما آن معجون که ذکر کردی من ازان میل نیستم که طعام بسیار خورم وبان لذت گیرم چه ازان ناخوشتر که هر لحظه بجائی باید رفت که درو نادیدنیرا باید دید وناشنیدنیرا باید شنید ونابویدنیرا باید

بوند حکما گفته اند گرسنگی بیماریست در مزاج وشراب
و طعام آنرا مادهٔ علاج نادان کسی که خودرا باختیار
بیمار سازد تا باضطرار تیمار کند

قطعه میکند کسب اشتها خواجه
تا بآن رخنه در مزاج کند
وانکه آن رخنه را زپخته وخام
هرچه یابد بآن علاج کند

واما آن ترکیب که فرمودی مباشرت با زنان شعبه ایست از
جنون واز قاعدهٔ خرد دورست که خلیفهٔ روی زمین پیش
دخترکی بدو زانو در آید وتملق وچاپلوسی بنماید

قطعه ای زده لاف خرد چند شهرت گیری
کیسوی شاهد وزنجیر جنون جنبانی
چه جنون باشد ازین بیش که پیش زنکی
به نشینی بسر زانو وکون جنبانی

حکایت اسکندر یکیرا از کاردانان از عمل شریف
عزل کرد و عمل خسیس بوی داد روزی آن مرد بر
اسکندر در آمد گفت چگونه میبینی عمل خویشرا گفت
زندگانیٔ پادشاه دراز باد که مرد بعمل بزرگ وشریف
نگردد بلکه عمل بمرد بزرگ وشریف شود پس در هر عمل
که هست نیکو سیرتی می باید وداد وانصاف اسکندررا
خوش آمد عمل ویرا باز بوی داد

قطعه بایدت منصب بلند بکوش
تا بفضل وهنر کنی پیوند

نه بمنصب بود بلندیِ مرد
بلکه منصب بود بمرد بلند

حکایت درویشی قوی همت با پادشاهی صاحب شوکت طریقهٔ اختلاط وسابقهٔ انبساط داشت روزی اروی نسبت بخود گرانی تفرس کرد هرچند تجسس نمود جز کثرت تردد وبسیاریْ آمدشد انرا سببی میافت دامن اختلاط از او در چید وبساط انبساط در نوردید روزی آن پادشاهرا در ممری باوی اتفاق ملاقات افتاد زبان بمقالات بکشاد که ای درویش موجب چیست که از ما ببریدی وقدم از آمدشد ما در کشیدی گفت موجب آنکه دانستم که از سبب نا آمدن سؤال به که از جهت آمدن اظهار ملال

قطعه بدرویش گفت آن توانگر چرا
ببینم پس از دیرها نامدی
بگفتا چرا نامدی پیش من
بسی خوشترست از چرا آمدی

حکایت نوشین روان روز نوروز با مهمان مجلس می داشت دید که یکی از حاضران که با او نسبت خویشی داشت جامی زرین در بغل نهاد تغافل کرد وهیچ نگفت چون مجلس بهم شکست شرابدار گفت هیچ کس بیرون نرود تا تجسس کنم که یک جام زرین در می باید نوشین روان گفت بگذار که آنکس که گرفت باز نخواهد داد وآنکس که دید نمامی نخواهد کرد بعد از چند روز آن شخص پیش نوشروان آمد جامهای نو پوشیده وموزهٔ نو

در پای کرده نوشروان اشارت بجامهای وی کرد که این آرایست وی نیز دامن از موزه بر داشت که این نیز آرایست بخندید و دانست که آنرا بضرورت واحتیاج کرده بود پس فرمود تا هزار مثقال زر بوی دهند

قطعه بر گناه تو چو آگاه شود شاه کریم
معترف باش بان وزکرمش عذر بخواه
مکن انکار که زانکه گناه دگرست
بلکه بسیار ازان هم بتر انکار گناه

حکایت میان عقیل بن ابی طالب ومعاویه دوستیٔ تمام بود ومصاحبت بر دوام روزی در راه محبتشان جاری افتاد وبر چهرهٔ مودتشان غباری نشست عقیل از معاویه ببرید واز آمدشد مجلس او پای در کشید معاویه عذر خواهان بوی نامه نوشت که ای مطلب اعلای بنی عبد المطلب وای مقصد اقصای آل قصی وای آهوی نافه کشای عبد مناف وای منبع مکارم بنی هاشم آیت نبوت در شان شماست وطغرا رسالت در خاندان شما کجا شد آن همه بزرگواری وحلم وبردباری باز آی که از رفته پشیمانم واز گذشته پریشان

رباعی تا کی هدف ناوک کین خواهم بود
ور دوریٔ تو بی دل ودین خواهم بود
بر روی زمین پیش تو ام رو برمین
در زیر زمین نیز چنین خواهم بود

عقیل بوی نوشت
صدقتَ وقلتَ حقّا غیر أنّی

ارى أنْ لا اراك ولا ترانى
ولستُ اقول سوءً فى صديق
ولكنّى اصدّ اذا جفانى

یعنی چون کریم از دوست برنجد باید که کنج مفارقت گیرد ونکوی مهاجرت گراید نه آنکه بدی میان بندد وبدگوی زبان کشاید

مثنوی چون شود با تو یار جنگ اندیش
جز جدائی مگیر با او پیش
جنگ مکن در خصومت بسیار
اندکی روی آشتی بگذار

باز معاویهٔ باعتذار معاودت نمود والتماس صلح کرد وصد هزار درم بدل صلح فرستاد

قطعه عذر خواهی بکن وعفو طلب شو چو فتد
رخنه در قاعدهٔ یاریٔ یاران قدیم
ور نیاید بهم آن رخنه بگفتار زبان
در عمارت گریش کوش بخشت زر وسیم

حکایت حجاج در شکارگاهی از لشکریان جدا افتاد بتلی بر آمد دید که اعرابی نشسته واز خرقهٔ خود جنبندگان می چیند وشتران گرد او می چرند چون شتران حجاج را بدیدند برمیدند اعرابی سر بالا کرد خشمناك گفت کیست که ازین بیابان با جامهای درخشان بر آمد لعنت خدای بروی باد حجاج هیچ نگفت وپیش آمد که السلام علیك یا اعرابی در جواب گفت لا علیك السلام ولا رحمة الله ولا برکاته اروی آب طلبید گفت

فرود آی مذلت وخواری وآب بخور والله من رفیق ونوکر تو نیستم حجاج فرود آمد وآب خورد پس گفت ای اعرابی بهترین مردمان کیست گفت رسول خدا صلّی الله علیه وسلّم برغم تو دار گفت چه میگوئی در حق علی بن ابی طالب گفت از کرم بزرگواری نام وی در دهان نمی گنجد پس گفت چه می گوئی در حق عبد الملك بن مروان هیچ نگفت گفت جواب من نگوی اعرابی گفت بد مردیست گفت چرا گفت خطائی ازوی در وجود آمده است که از مشرق تا بمغرب ازان پر آمده است پرسید که آن کدامست گفت آنکه این فاسق و فاجر حجاج را بر مسلمانان گماشته است حجاج هیچ نگفت ناگاه مرغی بپرید وآوازی کرد اعرابی روی بحجاج کرد وگفت تو چه کسی ای مرد گفت این چه سؤال است که میکنی گفت این مرغ مرا خبر داد که لشکری میرسد که سردار ایشان توئی درین سخن بود که لشکریان وی در رسیدند وبروی سلام گفتند اعرابی آنرا چون بدید رنگ وی متغیر شد حجاج بفرمود تا وی را همراه ببردند چون روز دیگر بامداد کرد مائده بنهاد ومردمان جمع آمدند اعرابی را آواز داد چون در آمد گفت السلام علیك ایها الامیر ورحمة الله وبرکاته حجاج گفت من چنان نمی گویم که تو گفتی وعلیك السلام پس گفت طعام می خوری گفت طعام تست اگر اجازت می دهی می خورم گفت اجازت دادم اعرابی پیش نشست ودست دراز کرد وگفت بسم الله إن شاء الله آنچه بعد از طعام پیش آید خیر

باشد حجاج بخندید وگفت هیچ میدانید که ازین دی روز بر من چه گذشت اعرابی گفت اصلح الله الامیر سری که دیروز میان من وتو گذشته است امروز افشای آن مکن بعد ازان حجاج گفت ای اعرابی یکی از دو کار اختیار کن یا پیش من باش تا ترا از خواص خود گردانم یا ترا پیش عبد الملک بن مروان فرستم وازانچه اورا گفتهٔ اخبار کنم تا هرچه خواهد آن کند اعرابی گفت صورتی دیگر هم میتواند بود پرسید که آن کدامست گفت آنکه مرا بگذاری که بسلامت ببلاد خود باز روم ودیگر نه تو مرا بینی نه من ترا حجاج بخندید وبفرمود تا ویرا هزار درم دادند وببلاد وی فرستادند

قطعه مرد باید که بلطف سخن وحسن خطاب
طبع ارباب ستم را زستم باز آرد
هر لئیمی که زاحسان و کرم رم کردست
بفسون سخن او را بکرم باز آرد

حکایت عبد الله بن جعفر را در عهد معاویه از خزانهٔ بیت المال هر سال هزار درم میدادند چون نوبت بیزید رسید آنرا پنج هزار درم رسانید ملامتش کردند که این حقوق همه مسلمانست چرا بیک کس می دهی گفت من اینرا بهمه محتاجان مدینه میدهم زیرا که وی هیچ از ارباب حاجات دریغ نمی دارد پنهان ازوی کسی را همراه وی بمدینه فرستادند تا تفحص احوال او نماید در مدت یکماه همه را صرف کرد چنانچه گویند بقرض محتاج شد

قطعة اگر بدست کریم اوفتد جهان یکسر
جهان چه باشد وصد بار از جهان هم بیش
چرا شود دل درویش ریش ازان حسرت
چو هست کیسهٔ جودش خزینهٔ درویش

حکایت ابراهیم بن سلیمان بن عبد الملك بن مروان گوید که دران وقت که نوبت خلافت از بنی امیه ببنی العباس انتقال یافت وبنی العباس بنی الامیه را می گرفتند ومی کشتند من بیرون کوفه بر بام سرائی که بصحرا مشرف بود نشسته بودم دیدم که علمهای سیاه از کوفه بیرون آمد در خاطر من چنان افتاد که آن جماعت بطلب من می آیند از بام فرود آمدم و متنکروار بکوفه در آمدم وهیچ کسرا نمی شناختم که پیش وی پنهان شوم بدر سرای بزرگی رسیدم در آمدم دیدم که مردی خوب صورت سوار ایستاده وجمعی از غلامان وخادمان گرد او در آمده اند سلام گفتم گفت تو کیستی وحاجت تو چیست گفتم مردی ام گریخته از خصمان خود می ترسم بمنزل تو پناه آورده ام مرا در منزل خود در آورد ودر حجرهٔ که نزدیك حرم وی بود بنشاند چند روز آنجا بودم به بهترین حالی هرچه دوستتر می داشتم از مطاعم ومشارب وملابس همه پیش من حاضر بود از من هیچ نمی پرسید هر روز یك بار سوار میشد وباز می آمد یك روز ازو پرسیدم که هر روز ترا می بینم که سوار می شوی وزود می آئی بچه کار می روی گفت ابراهیم بن سلیمان پدر مرا کشته است

شنیدم که درین شهر پنهان شده است هر روز می روم
بامید آنکه شاید ویرا بیابم وبقصاص پدر خود برسانم
چون اینرا شنیدم از ادبار خود در عجب ماندم که مرا
قضا بمنزل کسی انداخته است که طالب قتل منست از
حیات خود سیر آمدم آن مردرا از نام وی ونام پدر وی
پرسیدم دانستم که او راست میگوید گفتم ای جوانمرد ترا در
ذمهٔ من حقوق بسیارست واجبست بر من که ترا بر
خصم تو دلالت کنم واین راه آمدشد را بر تو کوتاه
گردانم ابراهیم بن سلیمان منم خون پدر خود را از من بخواه
او من باور نکرد وگفت همانا که از حیات خود به تنگ
آمدهٔ میخواهی که ازین محنت خلاص شوی گفتم لا
والله که من او را کشته ام ونشانها گفتم دانست که
راست می گویم رنگ او بر افروخت وچشمان وی سرخ
شد زمانی سر در پیش انداخت بعد ازان گفت زود
باشد که بپدر من رسی وخون خود از تو خواهد من
زینهاری که داده ام ترا باطل نکنم بر خیز وبیرون رو
که بر نفس خود ایمن نیستم مبادا که گزندی بتو رسانم
پس هزار دینار عطا فرمود بر گرفتم وبیرون رفتم

مثنوی جوانمردا جوانمردی بیاموز
ز مردان جهان مردی بیاموز
درون از کین کین جویان نگهدار
زبان از طعن بد گویان نگهدار
نکوئی کن بآن کو با تو بد کرد
کزان بد رخنه در اقبال خود کرد

چو آئین نکو کاری کنی ساز
نکرده حز نتو آن نیکوئی باز

حکایت حاتم را پرسیدند که هرگز از خود کریمتری دیدی گفت بلی روزی در خانهٔ غلامی یتیم فرود آمدم ووی ده سر گوسفند داشت فی الحال یك گوسفند بکشت و بپخت وپیش من آورد مرا قطعه اروی خوش آمد بخوردم وگفتم والله این بسی خوش بود آن غلام بیرون رفت ویك یك گوسفندرا می کشت وآن موضعی را پخت وپیش من آورد ومن زان آگاه نی چون بیرون آمدم که سوار شوم دیدم که بیرون خانه خون بسیار ریخته است پرسیدم که این چیست گفتند وی همه گوسفندان خودرا کشت ویرا ملامت کردم که چرا چنین کردی گفت سبحان الله ترا چیزی خوش آید که من مالك آن باشم ودران بخیلی کنم این زشت سیرتی باشد در میان عرب پس حاتم را پرسیدند که تو در معاملهٔ آن چه دادی گفت سه صد شتر سرخ موی وپانصد گوسفند گفتند پس تو کریمتر باشی گفت هیهات وی هرچه داشت داد ومن ازانچه داشتم از بسیار اندکی بیش ندادم

قطعه چون گدای که نیم نان دارد
بتمامی دهد زخانهٔ خویش
بیشتر زان بود که شاه جهان
ندهد نیمی از خزانهٔ خویش

مطایبه فاضلی یکی از دوستان صاحب راز خود

نامه نوشت شخصی در پهلوی او نشسته بود بگوشهٔ چشم نوشتهٔ ویرا میخواند بروی دشوار آمد بنوشت که اگر نه در پهلوی من دزدی زن بمردی نشسته بودی ونوشتهٔ مرا نمی خواندی همه اسرار خود بنوشتمی آن شخص گفت والله که ای مولانا من نامهٔ ترا مطالعه نکردم وبخواندم گفت ای نادان پس این را که می گوئی از کجا می گوئی

قطعه هرانکس که دردیده بر سر مرد
شود مطلع شایدش خواند درد
بران کار اگر مرد دارد طلب
همین بس که نامش نهی زن نمرد

مطایبه چولاهی در خانهٔ دانشمندی ودیعتی نهاد چون یك چند روز برآمد بان محتاج شد پیش وی رفت دید که در سرای خود بر مسند تدریس نشست وجمعی از شاگردان پیش او صف بست گفت ای استاد بان ودیعت احتیاج میدارم گفت ساعتی بنشین تا از درس فارغ شوم چولاه بنشست مدت درس او دیر کشید وی مستعجل بود وعادت آن دانشمند آن بود که در وقت درس گفتن عمان سر خود می جنبانید چولاهرا تصور آن شد که درس گفتن همان سر جنبانیدن است گفت ای استاد بر خیز ومرا تا آمدن نائب خود گردان تا من بجای تو سر می جنبانم وودیعت مرا بیرون آور که من تعجیل دارم دانشمند چون بشنید بخندید وگفت

قطعه فقیه شهر زند لاف آن بمجلس عام
که آشکار ونهان علوم میداند
جواب هرچه ازو پرسی آن بود که بدست
اشارتی بکند یا سری بجنباند

مطایبه خلیفه با اعرابی از بادیه طعام میخورد دران اثنا نظرش بر لقمهٔ وی افتاد موئی در چشم وی در آمد گفت ای اعرابی آن موی را از لقمهٔ خود دور کن اعرابی گفت بر مائدهٔ کسی که چندان در لقمهٔ خورنده نگرد که موئی را بیند طعام نتوان خورد دست باز کشید وسوگند خورد که دیگر بر مائدهٔ وی طعام نخورم

قطعه چو میربان بنهد خوان مکرمت آن به
که از ملاحظهٔ مهمان کنار کند
نه آنکه بر سر خوان لقمه لقمهٔ اورا
بزیر چشم ببیند بدل شمار کند

مطایبه توانگری در عهد یکی از ظالمان بمرد وزیر آن ظالم پسر وی را طلب کرد وپرسید که پدر تو چه گذاشته است گفت از مال ومنال چنین چنین واز وارثان وزیر کبیر ایده الله سبحانه واین فقیر وحقیر را وزیر بخندید وفرمود که میراث ویرا بدو نیم کردند نیمی را بوی گذاشت ونیمی را برای پادشاه برداشت

قطعه ظلم پیشه وزیر نشناسد
جز حق پادشاه مال یتیم
عدل داند اگر برد بتمام
فضل داند اگر کند بدو نیم

مطایبه گدائی بر در سرائی چیزی خواست کدخدای خانه از درون آواز داد که معذور دار که خانگیان اینجا نیستند گدا گفت من پارهٔ نان میخواهم نه مباشرت با خانگیان

قطعه چون گدا بر در سرات رسد
هر چه داری بده بهانه مکن
تا نباید بخاطرش چیزی
پیش او ذکر اهل خانه مکن

مطایبه اعرابی شتری گم کرد سوگند خورد که چون بیابد بیک درم بفروشد چون شترا یافت از سوگند خود پشیمان شد گربهٔ در گردن شتر آویخت وبانگ زد که که می خرد شتری بیک درم وگربهٔ بصد درم اما بی یکدیگر نمی فروشم شخصی بدانجا رسید وگفت چه ارزان بودی این شتر اگر این قلاده در گردن نداشتی

قطعه لئیم اگر شتری بخشدت عطا مستان
که این زعادت اهل کرم برون باشد
قلادهٔ که زمنت بگردنش بندد
هزار بار زبار شتر فزون باشد

مطایبه طبیبی را دیدند که هرگاه بگورستان رسیدی ردا بر سر کشیدی از سبب آنش سؤال کردند گفت از مردگان این گورستان شرم همی دارم که بر هر که میگذرم ضربت من خورده است ودر هرکه مینگرم از شربت من مرده است

رباعی ای رأی تو در علاج بیمار وعلیل
بر آمدن مرگ قدوم تو دلیل
در کشور ما مؤنت جان ستدن
بر داشتهٔ از گردن عزرائیل .

مطایبه روزی در فصل بهاران با جمعی از دوستان بهوای گشت وتماشای صحرا ودشت بیرون رفتیم چون در موضعی خرم منزل ساختیم وسفره انداختیم از دور سگی آنرا دید وورود خود را بانجا رسانید یکی از حاضران پارهٔ سنگ بر داشت وچنانکه نان پیش سگ اندازند پیش وی انداخت آنرا بوی کرد وبی توقف باز گشت هر چند آواز دادند التفات نکرد اصحاب ازان متعجب شدند یکی ازان میان گفت میدانید که این سگ چه گفت گفت که این بد بختان از بخیلی وگرسنگی سنگ میخورند از خوان ایشان چه توقع توان داشت واز سفرهٔ ایشان چه تمتع توان گرفت

قطعه خواجه چون افگند خوان نزدیک ودور
حظ وبهره برده زانجا بی درنگ
حظ مسکین گرده از نزدیک چوب
بهرهٔ بیچاره سگ از دور سنگ

مطایبه دو شاعر بر یک مائده جمع آمدند پالوده آوردند که بغایت گرم یکی ازایشان مر دیگریرا گفت این پالوده گرمترست از حمیم وعساق که فردا در جهنم خواهی آشامید دیگری در جواب گفت یکی بیت از اشعار خود بخوان و برانجا دم تا هم تو بیاسائی وهم دیگران

قطعه از جنگ شعر خویش یک مصراع
گر کنی نقش بر در دوزخ
از جهنم برد حرارت نار
در جحیم آورد برودت یخ

مطایبه شاعری پیش طبیب رفت وگفت چیزی در دل من گره شده است ووقت مرا ناخوش میدارد وازانجا فسردگی بهمه اعضای من میرسد وموی بر میخیزد طبیب مردی ظریف بود گفت تازگی هیچ شعری گفته که هنوز بر کسی نخوانده باشی گفت آری گفت بخوان بخواند باز گفت بخوان بخواند گفت بر خیز که نجات یافتی این شعر بود که در دل تو گره شده بود وخشکی آن به بیرون سرایت میکرد چون زدل خود بیرون دادی خلاص یافتی

قطعه چه شعرست این که چون نامش زدانا
بپرسی بر زبانش هرزه آید
وگر بر شربت بیمار خوانی
تب محرق رود تب لرزه آید

مطایبه واعظی بر بالای منبر شعری از هرچه گویند بی مزه تر می خواند وترویج آنرا گفت والله اینرا در اثنای نماز گفته ام شنیدم که یکی از جلسیان میگفت شعری که در نماز گفته شده است چنین بی مزه است نمازی را که در روی این شعر گفته شده باشد چه مزه بوده باشد

قطعه گفتی که دوش گفته ام اندر نماز شب
شعری که قدر جملهٔ اشعار ازو شکست
آن شعر اگر زمنعل سعل آمدی فرود
زان یافتی نماز تو همچون وضو شکست

E libro septimo.

ظهیر الدین فاریابی وی از مشاهیر جهان است و افاضل دوران تمام دیوان او مطبوع ومقبولست ولطافت وسلاست سخن او هیچ کس نیست ودیوان وی مشهورست واشعار وی بر زبانها مذکور در دولت اتابك ابو بکر تربیتها یافت شبی در مجلس وی این رباعی بگفت

رباعی ای ورد ملائکه دعای سر تو
سر نیست زمانه را بجای سر تو
تا دشمن تو بیام شمشیر تو گفت
سر دل من باد فدای سر تو

بفرمود تا هزار دینار زر سرخ هم در مجلس او نثار کردند بر اثر این رباعی دیگر گفت

رباعی شاها زتو کار ملك ودین با نسقست
وز عدل تو جان ظلم وفتنه رمقست
در عهد تو رافضی وسنی با هم
کردند موافقت که بو بکر حقست

واز لطائف اشعار ویست این چند بیت بر اسلوب مثنوی

مثنوی عالمی بر فراز منبر گفت
که چو پیدا شود سرای بهشت
ریشهای سفیدرا زگناه
بخشد ایزد بریشهای سیاه
بار ریش سیاه روز امید
باشد اندر پناه ریش سفید
مردکی سرخ ریش حاضر بود
دست بر ریش زد چو این بشنود
گفت ما خود درین شمار نییم
در دوگیتی بهیچ کار نیم

وکمال وی در شعر بمثابه ایست که شعرای متقدم میان وی وانوری و ترجیح یکی بر دیگری اختلاف داشته اند چنان که بعضی بر سبیل استفسار از بعضی گفته اند

قطعه ای آن زمین وقار که بر آسمان فضل
ماه خجسته پیکر وخورشید منظری
قومی زناقدان سخن گفتهٔ ظهیر
ترجیح میکنند بر اشعار انوری
قومی دگر بران سخن انکار میکنند
فی الجمله در محل نزاعند و داوری
ترجیح یک طرف تو ندیشان نما که هست
زیر نگین حکم تو ملک سخنوری

وامام هروی در جواب وی گفته است

قطعه ای سالک مسالک فکرت درین سؤال
معذور نیستی بحقیقت چو بنگری

تمییز زار بعد تناسب درین دو طور
هیچ احتیاج نیست بدین شرح گسری
کین مُعجز است وآن سحر این نور وآن چراغ
این ماه وآن ستاره واین حور وآن پری

ودیگری همان گفته است در جواب همان

قطعه هر مسدی که نهده ترجیح می نهد
شعر ظهیر بر سخن پاك انوری
ماند بدان گروه که نشناختند بار
اعجاز موسویرا از سحر سامری

نظامی رحمه الله وی از گنجه است وفضائل وکمالات وی روشن احتیاج بشرح ندارد آن قدر لطائف ودقائق وحقائق که در کتاب پنج گنج درج کرده است کسرا میسر نیست بلکه مقدور نوع بشر نیست وبیرون ازان کتاب ازوی شعر کم روایت کرده اند واین غزل از سخنان وی است

غزل جو جو تهمت من زان رخ گندم گونست
که همه شب رخ چون کاهم ازان پر خونست
دانهٔ گندم او سنبل تر دارد بار
کمترین خوشهٔ او سنبلهٔ گردونست
من بخورم بر ازو صبرم ازو گندم خورد
کز بهشت در او چشم رهی بیرونست
از ترازوی دو زلفش چو جوی مشك خرم
گندمی خواهم وافزون که سخن موزونست

من چو گندم شده ام از غم او دل بدو نیم
وین غم اورا بیکی جو که نظامی چوست

Anvàri-Sohaili.

آورده اند که شیری بعلت گر مبتلا شده با وجود
تب دائمی برنج جرب در مانده آخر بسبب خارش اندام
خار خار اضطراب در دل وی افتاده قوتش ساقط شد وار
حرکت باز مانده نشاط شکار فرو گذاشت ودر خدمت او
روباهی بود که تراضهٔ خوان وریزهٔ طعمهٔ او بر چیدی قوت
وقوت از برکت بقیهٔ خورش او داشتی چون شیر از شکار
باز ماند روباه را کار باضطراب انجامید روزی از تنگیٔ
معیشت وغلبهٔ گرسنگی شیررا بملامت در کشید وگفت ای
ملك سباع اندیشهٔ بیماریٔ تو جانوران این بیشه را ملول
ساخته وضعف حال واثر ملال تو در تمام ملازمان ملکه
در جمیع رعایا سرایت کرده

بیت بر جان تو صد هزار جان میلرزد
وز بیم تکسرت جهان میلرزد

چرا این علت را معالجه نفرمائی وبمداوات این درد دل
خراش التفات ننمائی شیر از روی درد ناله کرد وگفت
بیت مرا خاریست در دل کان بسوزن بر نمی آید
دلم خون گشت واین خار از دل من بر نمی آید
ای روباه مدتی شد تا ازین غصه خون می خورم وازین
خارش روز بروز می کاهم بدن از ضعیفی چون موی شده

ویك موی بر بدن نمانده و نمیدانم که علاج این مرض بر چه سازم وبکدام دارو این دغدغه را تسکین دهم درین وقتها یکی از اطبا که مرا بر قول او اعتمادی تمام بود چنین فرمود که گوش ودل خر می باید خورد وجز آن علاجی مفید نخواهد افتاد ومن ازان وقت باز در اندیشه افتاده ام که این مطلوب چگونه روی نماید واین مراد بچه حیله ودستان بدست آید روباه گفت اگر فرمان ملك شرف صدور یابد من که کمینهٔ ملازمانم کمر طلب بر بسته قدم در راه جست وجوی نهم وامید هست که به یمن اقبال سلطانی وفر دولت جاودانی مقصود میسر گردد شیر گفت چه نوع بازی خیال بستهٔ وکدام حیله از دفتر تزویر فرو خواندهٔ روباه گفت ای ملك بر خاطر من گذشته که شما را از بیشه بیرون آمدن متعذر است چه بعد ازان که موی بر اندام نمانده وفر جمال وشکوه بها اندك نقصانی پذیرفته حرکت فرمودن وخودرا به آشنا وبیگانه نمودن حشمت ملك ومهابت پادشاهی را زیان دارد پس صلاح دران دیده ام که مطلوبرا بدین بیشه آرم تا ملك سباع اورا بشکند وبمراد دل آنچه خواهد ازو تناول فرماید شیر گفت اورا از کجا می آری جواب داد که در نزدیکیٔ این بیشه چشمه ایست که از بسیاریٔ آب بحر عمان را می ماند ودر شیرینی ولطافت از عین الحیات باز مینماید

بیت در صفا چون رخ نگارین است

در لطافت چو جان شیرین است

وگازری هر روز آنجا بجامه شستن آید وخری که رخت کش اوست همه روز در حوالیِ آن چشمه چرد شاید اورا بفریبی بدین بیشه توان کشید امّا ملك نذر فرماید که چون دل وگوش او بخورد باقی را در دوای صدقه کند شیر نذر وعهد کرده بسوگند مؤکد ساخت وروباه بدعوت مستوفیٔ امید در دسته روی بسر چشمه نهاد واز دور که خررا بدید رسم تحیتی بجای آورده ملایمتی آغاز کرده وبملاطفت راه مخاطبت با او گشاده گردانید

بیت بشیرین زبانی ولطف وخوشی
توانی که پیلی به موئی کشی

پس پرسید که موجب چیست که ترا رنجور و نزار می بینم گفت این گازر پیوسته مرا کار میفرماید ودر تیمار داشت من اهمال مینماید از غم علف تلف شدم واز بجوی باك ندارد وخرمن عمرم نزدیك شد که بباد فنا رود واو بمرگی کاهی در شمار نیارد

نظم بعمر خویش تیماری ندیدم
زکاه وجو همین نامی شنیدم
خورم هر روز خون در زیر این بار
همه شب خاك میلیسم زدیوار
مکن عیبم اگر زار ونزارم
که غیر از خاك و خون خوردنی ندارم

روباه گفت ای سلیم دل پای داری وقوت رفتار هست بچه سبب این محنت اختیار کردهٔ وبدین بلا مبتلا ماندهٔ خر جواب داد که من به بارکشی شهرتی دارم هر

کجا روم از بار مشقت خلاص میسر نیست ونیز تنها بدین بلا مخصوص نیستم ابنای جنس من همه بهمین رنج گرفتارند و در زیر این بار با نالهٔ زار

بیت هر کس بقدر خویش گرفتار محنت است
کسرا نداده اند برات مسلّمی

من بعد از تامل بسیار با خود قرار داده ام که چون همه جا جام محنت نوشیدنی است وجامهٔ ناخوشی وجفاکشی پوشیدنی باری بر یک در خانه ساکن باشم وبرای چنین عمری که نه بکام میگذرد عار سکساری باری نکشم ع که گردیدن در بدر هیچ نیست روباه گفت غلط کردهٔ ع نتوان مرد بسختی که من اینجا زادم انّ ارض الله واسعة میدان زمین را وسعتی داده اند ومنشور سیروا فی الارض برای جفاکشان ومحنت دیدگان فرستاده

قطعه سفر کن چو جائیت نا خوش بود
کزین جای رفتن بدان تنگ نیست
وگر تنگ باشد ترا جایگاه
خدائی جهانرا جهان تنگ نیست

حرص گفت هر جا که کسی رود زیاده از روزی نوی نخواهد رسید پس حرص ورزیدن وبسر باری ارتکاب شدائد سفر دیر تحمل کردن از عقل نیست.

مثنوی رزق آید پیش هر کو رزق جست
رنج کوششها زبی صبریٔ تست
جمله را رزّاق روزی می دهد
قسمت هر یک به پیشش می نهد

روباه گفت این سخن از مرتبهٔ توکل است و هر کس بدین پایه نرسد سنت حضرت الهی جل ذکره بران جاری شده که در عالم اسباب هر کسرا بوسیلهٔ روزی رساند وسبب الاسباب جهت هر مرزوقی سبب رزق بنوعی دیگر بظهور آرد ع بکسب کوش که کاسب بود حبیب الله واگر راضی شوی من ترا بمرغزاری برم که زمین او چو کلبهٔ جوهر فروش بشعاع جواهر رنگارنگ مزین ومنور است وهوای او چون طبلهٔ عطار بنسیم عنبر سارا و شمیم مشک خالص مطیب ومعطر

نظم هوائی خوش وجشمهائی فراخ
درختان بار آور وسبز شاخ
نسیم گل و نالهٔ فاخته
چو یاران محرم بهم ساخته

وپیش ازین تاریخ خری دیگر را نصیحت کرده ام وبدان مقام بهشت آئین برده وامروز در عرصهٔ فراغت به آرامی تمام می خرامد ودر ریاض امن وسلامت بعافیت و صحت می چرد القصه روباه دم بر کار کرده چندان افسون بدمید وافسانه فرو خواند که نان مکرش در تنور تزویر پخته شد وخررا از خام طبعی دیگ سودا در جوش آمد وگفت از اشارت تو که محض دوستی وشفقت است سر تافتن جائز نیست وفرمان ترا که عین دلبستگی ومکرمت است امتثال نا نمودن روا نه ع هرچه فرمائی بجان فرمان برم روباه پیش ایستاد واورا نزدیک شیر آورد شیر از غایت شره قصد وی کرده زخمی انداخت وبسبب ناتوانی

موثر نیامده هر روی نگرنیر نهاد روباه از ضعف شیر متعجب شد وملامت کنان گفت آخر تعذیب حیوانی ملا فائده چه نتیجه داشت و تعجیل نمودن در مهمی که فرصت مباشرت آن فوت نمی شد چه فائده داد سداد رای انتصای آن میکرد که خود را ضبط کنی وثبات عزم بران دلالت داشت که عنان تمکین از دست نگذاری تا سرانجام کار پشیمانی نکشی ع وز پشیمانی چه سود اکنون که کار از دست رفت این سخنان بر شیر گران آمد وبا خود اندیشید که اگر گویم اعمال روا داشتم نتردد وتحیر منسوب شوم واگر بدغدغهٔ نفس تمسك جویم بحرص وشره وسبکی وشتاب زدگی موسوم گردم واگر بتقصیر توب اعتراف نمایم التزام عجز وضعف لازم آید وضعهٔ چند که صلاح ملك دران بیست بران متفرع گردد صلاح آنست که جواب روباه جر بعنف ودرشتی نگویم واورا از گفتن این نوع سخنان منع نمایم پس گفت هرچه پادشاهان کنند رعیت را بران وقوف طلبیدن واسرار آنرا پرسیدن غایت بی ادبی باشد

بیت تو سر بر خطّ فرمان نه چه کار این وآن داری
فقیر بی بضاعت را چه نسبت با جهانداری

وبر خاطر هرکس از چاکران حقیقت ملوك روشن نتواند شد وانچه رای سلاطین اقتضا کند حوصلهٔ رعایا آن را بر نتابد لا یحمل عطایاهم الا مطایاهم ع تیهوی بیچاره‌را حوصلهٔ بار نیست ازین سؤال در گذر وحیلتی کن تا جر بار آید وبدین خدمت خلوص اعتقاد وفرط اخلاص تو

سر من روشن گردد ونزدیک من از اشباه وامثال خود
بتربیت وعنایت ممتاز گردی روباه باز نزد خر آمد
وبتملقی تمام رسم تحیت وسلام بجای آورد خر روی ازو
نگردانید وگفت

بیت حیف است رنج بردن در حق چون تو یاری
کز راه بیوفائی خر قصد جان نداری

ای مکار نا بکار اول مرا وعدهٔ آزادی دادی وبه آخر در
پنجهٔ شیر شکاری نهادی ع از هیچ کسی عمر تو این کار
نیاید روباه گفت ای سلیم دل تو چه خیال کردهٔ وکدام
اندیشه بر دل گذرانیدهٔ بمجرد طلسمی که دیدی از
طلب گنج در رمیدی وهنوز شوکت خاری مشاهده ننموده
از تماشای گلزار کناره کردی بدان که آنچه تو دیدی
طلسمیست که حکما از روی اهتمام بسبب دواب وهوام که
درین مقام آرام گیرند ساخته وپرداخته اند جهت آنکه
این مرغزاریست آراسته بانواع غذاهای لذیذ والوان
میوهای لطیف واگر این طلسم نبودی هرجا در عالم
جانوریست بدین جا آمدی وکار ساکنان این بیشه
باضطراب کشیدی وحالا بواسطهٔ این طلسم حیوانات
متفرقه بدین بیشه نرسند وهرکه اینجا آید واین شکل
وهیات که تو دیدی بیند دیگر بگرد این مرغزار نگردد
واهل این بیشه بفراغت ورفاهیت گذرانند وما هرکس که
دوست داریم سر این طلسم با وی در میان آریم
وحقیقت این سیما که نمایشی بیش نیست بدو باز
نمائیم تا بی ترس وهراس بدین نعمتهای بی قیاس برسد

مثنوی گفت روبه آن طلسم وسحر بود
کو ترا در چشم سر شیری نمود
ور نه من از تو بتن مسکینترم
که شب وروز اندرینجا می چرم
گر نه زان گونه طلسمی ساختی
هر شکم خواری بدین جا تاختی

ومن اول همی خواستم که ترا آگاه گردانم که اگر ازین گونه چیزی بینی نترسی اما از غایت شعف که بملاقات تو داشتم بر خاطرم فراموش شده بود حالا چون بران صورت بی معنی وثوق تمام حاصل کردی باز گرد که عاقبت دلالت من خر سرخ روئی خواهد بود وبدین گونه دمدمه می نمود وخر بیچاره را دمی میداد تا دیگر باره راه حماقت رفته بافسانهٔ او فریفته شده روی به بیشه نهاد روباه از پیش آمد وشیررا مژدهٔ آمدن خر رسانید التماس کرد که البته از جای نجنبد واز دائرهٔ تمکین ووقار پای بیرون ننهد وچندانچه خر بر حوالیٔ او گذرد بدو التفات ننماید تا وقتی که قوت کامل وفرصت نیکو یافته کار خود بسازد شیر نصیحت روباه که از روی هواداری بود بجان قبول نمود وچون طلسمی بیجان در گوشهٔ بیشه بر پای ایستاد روباه خر را نگفت بیا تا حقیقت آن طلسم را به بینی وبدانی که مطلقا درو حرکتی وتصور مضرتی نیست خر گستاخ وار قدم پیش نهاد وچندانچه گرداگرد شیر می چرید ازوی هیچ حرکتی نمی دید حوش با وی الفتی گرفت

وآهسته آهسته بدو استیناسی بافت ونکلی از مهر وی خاطر جمع کرده در علف افتاد خر مسکین مدت مدید بعلت جوع البقر مبتلا بوده این زمان که مائدهٔ دعوت گسترده دید وخوان نعمت آماده یافت آغاز خوردن کرده تا بسرحد امتلا برسید عنان باز نکشید وممتلی شده در پیش طلسم میان علفزار بخفت شیر اورا غافل یافته حمله کرد وشکمش بدرید پس روباه را گفت بر حذر باش تا من بسرچشمه رفته غسلی برآرم آنگاه دل وگوش خر بخورم که اطبا معالجت این علت برین سیاق فرموده اند شیر روی بچشمه نهاد وروباه دل وگوش خر که الطف اعضای او بود بخورد شیر چون از لوازم غسل پرداخت وباز آمد وچندانچه طلبید از دل وگوش خر اثری نیافت روباه را گفت این دو عضو که ازو علاج من است کجا رفته وکه برده روباه گفت ملکرا بقا باد که این خر نه گوش داشت ونه دل بجهت آنکه اگر دل داشتی که جای خرد است بمکر من فریفته نشدی واگر گوشش بودی که محل سمع است بعد ازانکه صولت ملک مشاهده کرده بود افسانهٔ دروغ مرا از قول راست امتیاز کردی وبپای خود بسر گور نیامدی واین مثل بدان آوردم تا بدانی که من بیدل وبی گوش نیستم وتو از دقائق مکر هیچ باقی نگذاشتی ومن به رای وخرد خود در یافتم وبسیار بکوشیدم تا کار دشوار گشته آسان شد وجان بلب رسیده بار پرتو حیات بر اطراف بدن افکند

بیت قتل این خسته بشمشیر تو تقدیر نبود
ور نه هیچ از دل بی رحم تو تقصیر نبود

ومن بعد از من توقع مصاحبت مدار وخیال مراجعت که از قبیل محالات است فرو گذار ویقین بدان که

رباعی گر ماه شوی بر آسمان کم نگرم
ور سرو شوی به بوستان کم گذرم
ور مایهٔ جان شوی بهیچت نخرم
یادت نکنم دگر وبامت نبرم

سنگ پشت گفت راست میگوئی واقرار وانکار من یک مزاج دارد ودر دل تو از من جراحتی افتاد که بهمه عمر مرهم نپذیرد وداغ بد کرداری وجفاکاری بر چهرهٔ من نشانی نهاد که محو آن در حیز امکان نیاید میدانم که دل بر تجرع شربت تلخ فراق باید نهاد و تن را سپر تیغ زهر آبدار هجران باید ساخت

نظم لائق است ار باشدم در خون نشست
تا چرا یاری چنین دادم زدست
همچو من هرکز شکست خود که کرد
این که من کردم بدست خود که کرد
گر شود جاوید جانم عذر خواه
هم نیارد خواست عذر این گناه

این بگفت و خجلت زده وشرمسار بار گردید وباقیٔ عمر در مفارقت چنان یاری می نالید ومیگفت

بیت بر من جفا زبخت من آمد وگر نه یار
حاشا که رسم جور وطریق ستم نداشت

حکایت آورده اند که سالی در ولایت پیلان از حرائر زیرباد باران اتفاق نمیفتاد و مادر سحاب از پستان مرحمت قطرهٔ در کام تشنه لبان مهد خاك نچکانید آتش خشك سالی چشمهارا چون چشم سخت دلان بی نم ساخت ورعایها چون کام آرزوی مفلسان خشك شد پیلان از رنج تشنگی بی طاقت شده پیش ملك خویش بنالیدند ملك مثال داد تا از برای آب بهر جانبی بشتابند و تفحص بر وجهی که زیاده از ان نشاید بجای آرند پیلان از اطراف و نواحی آن ولایت را بقدم طلب پیموده بسرچشمهٔ پی بردند که آنرا عین القمر خواندندی وپارسیان چشمهٔ ماه گفتندی چاهی ژرف بود وآبی بی نهایت داشت ملك پیلان با حملهٔ حشم ولشکریان به آب خوردن سوی آن چشمه رفتند وبر حوالیٔ آن چشمه خرگوشی چند جای گرفته بودند وهر اثینه خرگوشان را از آسیب پیلان زحمت میرسید هر کدام را که پیل پای بر سر او نهادی گوشمالی یافتی که از منزل حیات گوشه بایستی گرفت ومالشی دیدی که مآل آنرا جز رجوع بعرصهٔ فنا تاویلی نشایستی کرد

بیت آهسته ران بجانب میدان که میشود
سرها بزیر سم سمند تو پایمال

نیك آمدن پیلان بسیار از ایشان مالیده وکوفته گشتند ع كه ربد اگر ندین سان دو سه بار حواهی آمد روزی دیگر باتفاق پیش ملك خود رفتند وگفتند پادشاه

عادل پناه مظلومان ودستگیر محرومان باشد وهر تخت نشین از مهر داد دادنست نه برای شاد زیستن

بیت ازان آمدی بر سر این سریر
که افتادگانرا شوی دستگیر

داد ما بده وانصاف ما از پیلان بستان ورنج کشیدن ما را از ایشان تدارك فرمای که ساعت بساعت باز آیند وضعیفی چند را که نیم کشته از ته پای ایشان جسته دیگر نوبت بزیر پای بسپرند

بیت یکبار رح نمودی ودل رفت وعقل وهوش
این بار جان ببر که متاع دگر نماند

ملك گفت این حروی کاری نیست که سرسری دران خوض توان نمود باید که هر که در میان شما کیاستی دارد حاضر آید تا مشاورتی فرمائیم که امضای عزیمت پیش از وقوع مشورت از اخلاق مقبلان خردمند نیست

بیت هر کرا دانش است بسیاری
نکند بی مشاورت کاری

ودر میان خرگوشان تیز هوشی بود که اورا بهروز خواندندی ومردم اورا بوفور خرد و کمال فهم وصفای ذهن وحسن تدبیر معتقد بودندی چون دید که ملك دلبستگیٔ این مهم دارد پیش آمد وگفت

نظم شاها غم رعیت بیچاره میخوری
اینست رسم و قاعدهٔ داد گستری
از حال بیکسان نظر لطف وا مدار
کز تاج وتخت ودولت واقبال بر خوری

اگر ملک مصلحت بیند مرا برسالت نزد پیلان فرستد
وامینی را نامزد کرده با من همراه سازد تا آنچه کنم
وگویم بیند وشنود ملک فرمود که مارا در سداد وامانت
وراستی ودیانت تو شبهتی نیست ونخواهد بود وگفتار
وکردار تو بسیار دیده وشنیده ام

بیت سکهٔ کار تو این بس کازمودم بارها
در محکّ امتحان نقد تو بیغش یافتم

مبارکی باید رفت وآنچه مصلحت وقت ومناسب حال
دانی بجای آورد وتو دانی که رسول پادشاه زبان او باشد
وهرکه خواهد که عنوان نامهٔ ضمیر وترجمان سرّ دل
هرکس بداند از گفتار وکردار فرستادهٔ او معلوم توان کرد
چه اگر ازوی هنری وفضیلتی ظاهر گردد واثری پسندیده
وعملی ستوده مشاهده افتد بر حسن اختیار وکمال
شناسیٔ پادشاه دلیل گیرند واگر سهوتی وغفلتی پدید
آید زبان طاعنان جاری گشته مجال غیبت ووقیعت
یابند وحکما درین باب تاکید بسیار کرده اند ومبالغهٔ
بیشمار نموده که هر که رسول بجائی فرستد باید که
داناترین قوم باشد وفصیحترین ایشان در اقوال
وکاملترین ایشان در افعال وملوك قدیم اکثر حکما را
برسالت فرستادندی واسکندر ذو القرنین پیشتر آن
بودی وتغییر لباس نموده خود برسالت رفتی وگفتی

بیت هربرانی که شیران شکارند
پیام خود بپائی خود گذارند

وبزرگی در باب فرستادن رسولان فرموده است

نظم
فرستاده باید که دانا بود
بگفتن دلیر و توانا بود
ازو هرچه پرسند گوید جواب
بنوعی که باشد طریق صواب
سخنهای خویش آشکارا کند
بدان سان که مجلس تقاضا کند
بساکس که از یك حدیث درشت
بهم زد جهانی وخلقی بکشت
یکی دیگر از گفتهٔ دل پسند
میان دو صد طرح یاری فکند

بهروز گفت ای ملك اگرچه مرا از قواعد معرفت رسالت بقدر حال نصیبی هست اما اگر پادشاه جهان پناه عنایت فرموده از درج حکمت جوهری چند قیمتی در رشتهٔ اهتمام انتظام دهد من آنرا زیور روزگار خود ساخته وپیرایهٔ افتخار وسرمایهٔ استظهار خود شناخته در هرچه سازم وپردازم ازان قانون انحراف نجویم وبهمان دستور العمل کارها بپایان برم ملك گفت ای بهروز بهترین آداب رسالت ونیکوترین رسوم سفارت آنست که تیغ زبان مانند شمشیر آبدار به تندی وتیزی در کار آید اما جوهر ملاطفت وملائمت بر صفحات وی ظاهر ولائح وروشنیٔ رفق ومدارا از اطراف وی باهر وواضح بود هر سخنی که از مطلع آن درشتی مفهوم گردد باید که مقطعش بنرمی ولطف قطع یابد واگر در فاتحهٔ کلام از سر غیرت بکلمهٔ هیبت امیر افتتاح نماید خاتمهٔ مقالش

از روی انس وسلوت محرو- مهر انگیز ونکتهٔ دلاویز انجامد

بیت لطائف سخن از سینه تخم کین ببرد
زبان رفق زابروی خشم چین ببرد

حاصل الامر آنکه سخن رسول باید که مبتنی بر قاعدهٔ لطف وعنف وخشم وحلم ومهر وقهر وداد وعناد باشد وطریق بستن وکشادن وگرفتن ودادن ودریدن ودوختن وساختن وسوختن مرعی دارد تا هم جانب ناموس جهانداری وشکوه شهریاری رعایت نموده باشد وهم غرض خصمان ومکنون ضمیر ایشان معلوم فرموده وحکیم را در باب رسالت وصایا فرمودن تحصیل حاصل است ع فارسل حکیما ولا توصه پس بهروز شرط خدمت بجای آورده از بارگاه ملک بیرون آمد وصبر کرد تا شب لباس عباسی پوشیده پردهٔ ظلام در پیش ایوان سپهر مینافام فرو گذاشت وبعد از زمانی خوان سالار قدرت طبق سیمین ماه بر روی خوان آسمان بجلوه در آورد

بیت چون نافه کشاد کیسوی شام
مه حلوه کنان بر امد از بام

بدان هنگام که مرکز ماه بدائرهٔ نصف النهار نزدیک رسیده وشعاع نیر اصغر بر اطراف بساط اغبر منتشر گشت وروی زمین بجمال جهان آرای آن شمع زاویهٔ تهی دستان روشن شد بهروز روی بجزیرهٔ پیلان نهاد وبمنزل ایشان رسیده اندیشه کرد که در نزدیکی با آن ستمکاران مرا بیم جان وخطر هلاک است وهرچند از جانب ایشان

قصدی نرود اما عاقبت اندیشی اقتضای آن میکند که ملاقات با جباران وگردن کشان نباید کرد بجهت آنکه ایشانرا از غایت نخوت وعظمت پروای فقیران وشکستگان نیست واگر هزار در مانده بزیر پای تغلب ایشان بی سر گردد غباری ازین ره گذر بچهرهٔ جباری ایشان نخواهد نشست

بیت ترا زحال پریشان ما چه غم دارد
اگر چراغ بمیرد صبا چه غم دارد

صواب آنست که بر بالائی روم ورسالتی که دارم از دور بگزارم واگر در محل قبول افتد فهو المراد واگر افسون من در ایشان کارگر نباید باری جان بسلامت ببرم پس بر بلندی بر آمده پادشاه پیلان را از دور آواز داد وگفت من فرستادهٔ ماهم و بر رسول در هرچه گوید وشنود حرجی نیست وما علی الرسول الا البلاغ وسخن اگرچه بی محابا ودرشت نماید باید که مسموع افتد که هر چه ماه پیغام داده دران بزیادت ونقصان تصرف نمی توانم کرد وتو میدانی که ماه جهان پیمای میر بازار شب است ونائب شهریار روز واگر کسی خلاف او اندیشد وپیغام او بگوش هوش نشنود تیشه بر پای خود زده باشد ودر هلاک خود بدست خود کوشیده ملک پیلان بدین سخن از جای در آمده پرسید که مضمون رسالت چیست بهروز گفت ماه میگوید که هر که خودرا بقوت وشوکت از ضعیفان زیاده بیند وبزور وتهور وتوانائی وتجبر خود مغرور گردد وخواهد که زیر دستان را بجور وستم در پای

آورد این صورت بر فضیحت او دلالت کند واین صفت اورا در ورطهٔ هلاك افکند

نظم تخم تکبر معشان سینه را
جای مده در دل خود کینه را
چند نهی بر فرس جور زین
تیز مران کین نماند چنین
تا نگهت این آب زسر بگذرد
ناوك چرخت زسپر بگذرد
عاقبت این کار دگرگون شود
کار تو از دست تو بیرون شود

تو بدین غرور که خودرا بر دیگر بهایم راجح می شناسی واز قوت وشوکت خود که در صدد زوال است حسابی گرفتهٔ کار بدان رسید ومهم بدان انجامید که قصد چشمهٔ من کردهٔ ولشکر را بدان موضع بردهٔ وار غایت خیرگی تیرگی بدان آب رسانیدهٔ آیا تو ندانستهٔ که عقاب تیر پر اگر بالای چشمهٔ من ببرد صاعقهٔ غیرت پر وبالش بسوزد واگر عین الثور از مرغزار سپهر بدیدهٔ تصرف درو نگرد سماك رامح بسنان سطوت چشمش بدورد

نظم دیو کاینجا رسید سر بنهد
مرغ کاینجا پرید پر بنهد
نرود جز به بدرقه بیرون
از هوا وزمین او گردون

ومن از غایت کرم ترا بدین رسالت تنبیه واجب دیدم

اگر پیٔ کار خود شستی وازین نوع جرأت اعراض نمودی فیها والا بذات خود بیایم وبزاری زارت بکشم واگر درین پیغام شبههٔ داری همین ساعت بیا که من در چشمه حاضرم تا برای العین مرا بینی ومن بعد در حوالیٔ این چشمه نه نشینی ملک پیلان را ازین حدیث عجب آمد وبسوی چشمه رفته صورت ماه در آب دید بهروز اورا گفت ای ملک قدری آب بردار وروی را شسته سجده بجای آر باشد که ماه در مقام ترحم آمده از تو راضی گردد پیل خرطوم دراز کرد وچون آسیب خرطومش بآب رسید وحرکتی در آب پدید آمد آب پیل را چنان نمود که ماه می جنبد آواز داد که ای رسول ماه مگر بدانچه خرطوم در آب کردم ماه از جای بشد بهروز گفت آری زودتر سجده کن تا قرار گیرد پیل سجده بجای آورده فرمان برداری نمود وقبول کرد که ازین پس اینجا نیاید وپیلانرا بحوالیٔ آن چشمه نیارد بهروز خبر بشاه برد وخرگوشان ایمن شدند وبدان حیله بلای چنان از ایشان مندفع گردید

E Firdosii Schâhnâme.

I.

پژوهش کردن موبدان زال را

بپرسید از زال زر موبدی
از آن تیز هش راه بین بخردی
که دیدم ده و دو درخت سهی
که رسته ست شاداب با فرّهی
از آن بر زده هر یکی شاخ سی
نگردد کم و بیش در پارسی
دگر موبدی گفت کای سرفراز
دو اسب گرانمایهٔ تیز تاز
یکی زان بکردار دریای قار
یکی چون بلور سپید آبدار
بجنبند و هر دو شتابنده اند
همان یکدگر را نیابنده اند
سه دیگر چنین گفت کای سی سوار
کجا بر گذشتند بر شهریار
یکی کم شود باز چون بنگری
همان سی بود باز چون بشمری

چهارم چنین گفت کان مرغزار
که بینی پر از سبزه و جویبار
یکی مرد با تیر داسی بزرگ
سوی مرغزار اندر آید سترگ
همه تر وخشکش بهم بدرود
اگر لابه سازی سخن نشنود
دگر گفت کان سر کشیده دو سرو
زدریای با موج بر سان غرو
یکی مرغ دارد بر ایشان کنام
نشیمش بشام آن بود این بمام
ازین چون بپرّد شود برگ خشک
بران بر نشیند دهد بوی مشک
ازان دو همیشه یکی آبدار
یکی پژمریده شده سوگوار
بپرسید دیگر که در کوه سار
یکی شارسان یافتم استوار
خرامنده مردم ازان شارسان
گزیده بهامون یکی خارسان
بناها کشیده سر تا بماه
پرستنده گشتند رهِ پیشگاه
ازان شارسان شان بدل نگذرد
کس از یاد کردن سخن نشمرد
یکی بومهن خیزد از ناگهان
بدو بوم شان پاک گردد نهان

ازین شارسان شان نیاز آورد
ز اندیشگان دراز آورد
بپرده درست این سخنها بجوی
به پیش ردان آشکارا بگوی
گر این رازها آشکارا کنی
زخاک سیه مشک سارا کنی

پاسخ دادن زال موبدانرا

زمانی در اندیشه بد زالزر
بر آورد یال و بگسترد پر
وزان پس زبانرا بپاسخ گشاد
همه پرسش موبدان کرد یاد
نخست از ده ودو درخت بلند
که هریک همی شاخ سی بر کشند
بسالی ده ودو بود ماه نو
چو شاه نوائین ابر گاه نو
به سی روز مه را سر آید شمار
برین سان بود گردش روزگار
کنون آن که گفتی زکار دو اسپ
فروزان بکردار آذرگشسپ
سپید وسیاهست هر دو زمان
پس یکدگر تیز هر دو دمان
شب وروز باشد که میگذرد
دم چرخ بر ما همی بشمرد

نیابند مر یکدگر را بسنگ
دران همچو نخچیر از پیش سنگ
ودیگر که گفتی ازان سی سوار
کجا مر گذشتند مر شهریار
ازان سی سواران یکی کم شود
بوقت شمردن همان سی بود
نگمی سخن جز زنقصان ماه
که یك شب کم آید همی گاه گاه
کنون از نیام این سخن بر کشیم
زدو سرو کان مرغ دارد نشیم
زبرج بره تا ترازو جهان
همه تیرگی دارد اندر نهان
چو زین باز گرده بماهی شود
بدان تیرگی وسیاهی شود
دو سرو آن دو بازوی چرخ بلند
کزوئیم شادان ازو مستمند
برو مرغ پران تو خورشید دان
جهانرا ازو بیم وامید دان
دگر شارسان از بر کوه سار
سرای درنگ است وجای شمار
همین خارسان این سرای سپنج
که هم ناز ودرنست وهم رنج وگنج
همی دم زدن بر تو بشمرد
هم او بر فراید وهم بشکرد

بر آید یکی باد با زلزله
زگیتی بر آرد خروش وخله
همه رنج ما مانده با خارسان
گذر کرد باید سوی شارسان
کسی دیگر از رنج ما بر خورد
نماند برو نیز وهم بگذرد
چنین رفت از اغاز یکسر سخن
همین باشد واین نگردد کهن
اگر توشه مان نیکنامی بود
روان مان بدان سرگرامی بود
وگر آز ورزیم وپیچان شویم
پدید آید آنگه که بیجان شویم
گر ایوان ما سر بکیوان درست
ازان بهرهٔ ما یکی چادرست
چو پوشند بر روی ما خشك خاك
همه جای ترس است وتیمار وباك
بیابان وآن مرد با تیز داس
تر وخشك را زو دل اندر هراس
تر وخشك یكسان همی بدرود
وگر لابه سازی سخن نشنود
دروگر زمان است وما چون گیا
همانش نبیره همانش نیا
نه پیر وجوان یك بیك ننگرد
شكاری كه پیش آیدش بشكرد

جهانرا چنین است ساز ونهاد
که جز مرگرا کس زمادر نزاد
ازین در در آید ازان بگذرد
زمانه برو دم همی بشمرد

II.

جنگ رستم با اژدها

زدشت اندر آمد یکی اژدها
کزو پیل گفتی نیابد رها
بدانجایگه بود آرامگاه
نکردی زبیمش برو دیو راه
بیامد جهانجوی را خفته دید
بر او یکی اسب آشفته دید
پر اندیشه بد تا که آمد پدید
که یارد بدانجایگه آرمید
نیارست کردن کس آنجا گذر
زدیوان وپیلان وشیران نر
همان نیز کامد نیابد رها
زجنگ بد اندیش نر اژدها
سوی رخش رخشنده بنهاد روی
روان رخش شد نزد دیهیم جوی
همیکوفت بر خاک روئینه سم
همیکوفت سم وبر افشاند دم

تهمتن چون از خواب بیدار شد
سر پر خرد پر ز پیکار شد
بگرد بیابان همی بنگرید
شد آن اژدهای دژم ناپدید
ابا رخش بر خیره پیکار کرد
بدان کو سر خفته بیدار کرد
دگر باره در شد بخواب اندرون
ز تاریکی آن اژدها شد برون
ببالین رستم تگ آورد رخش
همی کند خاک وهمی کرد پخش
دگر باره بیدار شد خفته مرد
بر آشفت ورخسارگان کرد زرد
بیابان همه سر بسر بنگرید
جز از تیرگی او بدیده ندید
بدان مهربان رخش بیدار گفت
که تاریکیٔ شب نخواهی نهفت
سرمرا همی باز داری زخواب
به بیداریٔ من گرفتت شتاب
گرین بار سازی چنین رستخیز
سرترا ببرّم بشمشیر تیز
پیاده شوم سوی مازندران
کشم خود وشمشیر وگرز گران
ترا گفتم ار شیرت آید بجنگ
زبهر تو آرم من اورا بچنگ

بگفتم که امشب بمن بر شتاب
همی باش تا من بجنبم زخواب
سوم ره بخواب اندر آمد سرش
ز بیرمان داشت پوشش برش
بغرّید باز اژدهائی دژم
همی آتش افروخت گفتی بدم
چراگاه بگذاشت رخش آنزمان
نیارست رفتن بر پهلوان
دلش زان شگفتی بدو نیم بود
کش از رستم واژدها بیم بود
هم از مهر رستم دلش نارمید
چو باد دمان پیش رستم دمید
خروشید وجوشید وبر کند خاک
زنعلش زمین شد همه چاك چاك
چو بیدار شد رستم از خواب خوش
بر آشفت بر بارهٔ دستکش
چنین خواست روشن جهان آفرین
که پنهان نکرد اژدهارا زمین
بدان تیرگی رستم اورا بدید
سبك تیغ تیز از نیام بر کشید
بغرّید بر سان ابر بهار
زمین کرد پر زآتش کارزار
بدان اژدها گفت بر گوی نام
کزاین پس نبینی تو گیتی بکام

نماید که بی نام بر دست من
روانت بر آید زتاریک تن
چنین گفت دژخیم نر اژدها
که از چنگ من کس نیابد رها
صد اندر صد این دشت جای منست
بلند آسمانش هوای منست
نیارد پریدن بسر بر عقاب
ستاره نبیند زمینش بخواب
بدو اژدها گفت نام تو چیست
که زاینده را بر تو باید گریست
چنین داد پاسخ که من رستمم
ز دستان سامم هم از نیرمم
بتنها یکی کینه ور لشکرم
برخش دلاور زمین بسپرم
ببینی زمن دستبرد نبرد
سرت را هم اکنون بر آرم بگرد
بر آویخت با او بجنگ اژدها
نیامد بفرجام هم زو رها
چو زور تن اژدها دید رخش
کز انسان بر آویخت با تاج بخش
بمالید گوش و در آمد شگفت
بکند اژدها را بدندان دو کتف
بدرّید پشتش بدان سان چو شیر
برو خیره شد پهلوان دلیر

بزد تیغ وبنداخت از تن سرش
فرو ریخت چون رود خون از برش
زمین شد بزیر تنش نا پدید
یکی چشمهٔ خون ازو بر دمید
چو رستم بدان اژدهای دژم
نگه کرد بر ویال وآن تیز دم
بیابان همه زیر او دید پاک
روان خون گرم زبر تیره خاک
بترسید وبس در شگفتی بماند
همی پهلوان نام یزدان بخواند
به آب اندر آمد سر وتن بشست
جهان جز بزور جهاندار نجست
بیزدان چنین گفت کای دادگر
تو دادی مرا دانش وزور وفر
که پیشم چه شیر وچه دیو وچه پیل
بیابان بی آب ودریای نیل
بد اندیش بسیار اگر اندکیست
چو خشم آورم پیش چشمم یکیست

III.

زاریِ فردوسی از مردنِ فرزندِ خویش

مرا سال بگذشت بر شصت و پنج
نه نیکو بود گر بیازم بگنج
مگر بهره بر گیرم از پند خویش
بر اندیشم از مرگ فرزند خویش
مرا بود نوبت برفت آن جوان
ز دردش منم چون تنی بی روان
شتابم مگر تا همی یابمش
چو یابم به پیغاره بشتابمش
که نوبت مرا بد تو بی کام من
چرا رفتی و بردی آرام من
ز بدها تو بودی مرا دستگیر
چرا راه جستی ز همراه پیر
مگر همرهان جوان یافتی
که از پیش من تیز بشتافتی
جوان را چو شد سال بر سی و هفت
نه بر آرزو یافت گیتی و رفت
همی بود همواره با من درشت
بر آشفت و یکباره بنمود پشت
برفت و غم و رنجش ایدر بماند
دل و دیدهٔ من بخون در نشاند

کنون او سوی روشنائی رسید
پدررا همی جای خواهد گزید
بر آمد چنین روزگاری دراز
کزان همرهان کس نگشتند باز
همانا مرا چشم دارد همی
زدیر آمدن خشم دارد همی
مرا شصت وپنج وورا سی وهفت
نپرسید ازین پیر وتنها برفت
وی اندر شتاب ومن اندر درنگ
زکردارها تا چه آید بچنگ
روان تو دارنده روشن کناد
خرد پیش جان تو جوشن کناد
همی خواهم از داور کردگار
زروزی ده پاك پروردگار
که یکسر ببخشد گناه ترا
درخشان کند تیره ماه ترا

E Nizâmii Iskendername.

I.

Exordium libri.

خدایا جهان پادشائی تراست
زما خدمت آید خدائی تراست

لفظ خدای بالضم که نام متبرك ذات باري تعالی است مرکب است از کلمهٔ خود وکلمهٔ آ یعنی شخصی که خود آمده است پس ازان بشیوع استعمال واوش حذف شده واینکه بمعنیٔ صاحب شهرت یافته همچو کدخدا وده‌خدا مجاز است که بعد ازان رواج یافته والف آخرش برای نداست وترکیب جهان پادشائی اضافت مقلوب است ای پادشاهیٔ جهان چون کیهان خدیو ای خدیو کیهان وبرای رعایت قافیهٔ خدائی های ملفوظهٔ پادشاهی محذوف گشته چه جائز است حذف ها از اواخر الفاظی که ما قبل های ملفوظه الف داشته باشد مثل گواه وگوا وگیاه وگیا وکلاه وکلا خدمت بالکسر چاکری خلاصهٔ معنیٔ بیت اینکه سلطنت وریاست مطلق جهان تراست وزما بندگان خدمت وپرستش تو که بران مخلوق و مجبول شده ایم سزاوار آمد

پناه بلندی وپستی توئی
همه نیستند آنچه هستی توئی

بلند ساختین نقیض پست ویای آخر هر دو نسبتی
است ومراد از بلندی وپستی آسمان وزمین است یعنی
ثبات وقرار آسمان وزمین بی امداد چیزی دیگر نتو
هست وتمامیٔ موجودات در حقیقت ملیٔ محض ومعدوم
مطلق اند وآنچه هستی است توئی مصنف که در یک
مصراع حقیقت واجب وممکن بیان فرموده بسیار لطافت
نموده زیرا که مراد از لفظ همه نیستند جمیع ممکنات اند
واز هستی واجب تعالی را اراده نموده

همه آفریده ست بالا وپست
توئی آفرینندهٔ هرچه هست

آفریده اسم مفعول است از آفریدن یعنی آسمان وزمین
وما فیهما مخلوق است وتو هستی خالق آن

توئی برترین دانش آموزناک
زدانش قلم رانده بر لوح خاک

برترین دانش علم دین وکلمهٔ رای مفعولی بعد ازان مقدر
است چنانکه در کلام اساتذه شائع است امیر خسرو
فرماید ایکه نبی گفتهٔ وی گفتهٔ یعنی نبی را گفتهٔ او را
گفتهٔ وآموزناک بمعنی آموزنده چنانکه سوزناک وآموزگار
وآموزگار معنیٔ این مصرعه اینکه توئی برترین دانش را
آموزنده ودر بعضی نسخ پاک بپای فارسی آمده درین
صورت دانش آموز استاد باشد وبرترین صفت آن مقدم
ازو وپاک صفت آن مؤخر ازو ورانده با هاء مخفی است

ویای خطاب ازو محذوف گشته زیرا که از اواخر الفاظی که های مخفی داشته باشد در بعض جاها یای مذکور حذف می سازند وقلم راندن عبارت از نوشتن است واضافت لوح خاك اضافت بیانیه است که مراد ازو جسم آدمی است حاصلش آنکه آموزندهٔ دانش برتر وپاك که علم دین وشرائع باشد تو هستی واز دانش تو قلم راندهٔ یعنی دانش نوشتهٔ بر جسم آدمی واورا دانا ساختهٔ

چو شد حجت بر خدائی درست
خرد داد بر تو گواهی نخست

در بعض نسخ در مصرعهٔ اوّل بجای درست نخست واقع شده پس بنای قافیه بقسمت خدائی وگواهی خواهد بود لیکن خالی از تکلف نیست و تقریر این بیت آنکه حجت خدائی تو که جهان است چون درست شد ای بوجود آمد خرد بسبب آن حجت گواهی داد بر وجود تو یعنی این معلولات چون بهم رسید عقل بادراك آن معلولات گواهی داد بر ذات تو تعالی و تقدس چه معلول بی علت نبود

خردرا تو روشن بصر کردهٔ
چراغ هدایت تو بر کردهٔ

چراغ بر کردن عبارت از روشن کردن است وتقدیم معمول گاهی برای تعظیم بود وگاهی برای حصر واینجا برای حصر است یعنی خرد را از آثار قدرت خود تو پردهٔ روشنائی وبینائی بخشیدهٔ واستعداد شناسائی درو ظاهر کردهٔ تا ترا بشناخت واقرار خدائی تو کرد هذاهب مالکسر

راه راست نمودن وچراغ هدایت که فرستادن انبیاست هم تو روشن کردهٔ یعنی با وجود جوهر عقل که بآدمیان کرامت کردی انبیارا برای رهبریٔ ما کم گشتگان بادیهٔ حیرت وضلالت نیز فرستادی

توئی کآسمانرا بر افراختی
زمین را گذرگاه او ساختی

هر گاه ضمیر مخاطب بیای خطاب ترکیب یابد مفید حصر شد ودرین صورت دو خطاب در عبارات جمع می شود وگاهی به اول چنانکه سعدی فرماید توئی عاصیان را خطابخش وبس دوم چنانکه توئی که چنان میکنی یعنی بلند کردن وبرداشتن آسمان معلق کار تست واز دیگری نه آید وزمین را گذرگاه آسمان کردن از تو آید وچون سعد و نحس افلاک ونور آفتاب وغیره از آسمان بر زمین فرو میریزد بدین معنی لا جرم زمین گذرگاه فلک باشد

توئی کآفریدی زیک قطره آب
گهرهای روشنتر از آفتاب

قطره آب بفک اضافت اکثر می آید چه قاعده است که در الفاظی که آخرش های غیر ملفوظه باشد قطع اضافت جائز بود ومراد ازو نطفهٔ آدم عمّ است که تمام نوع بشر ازان مخلوق گشته ومراد از گهرهای روشنتر از آفتاب کمال افراد انسانی است

تو آوردی از لطف جوهر پدید
بجوهر فروشان تو دادی کلید

لطف بالضم نازکی در کار وکردار ومهربانی مراد از جوهر

سخن وشعر است جوهر فروشان شاعران واز کلید زبان یعنی پیدا کنندهٔ سخنهای بدیع ولطیف تو هستی که از کمال مهربانی بر بندگان خود بوجود آوردی وزبان را گویا ساختی

جواهر تو بخشی دل سنگرا
تو در روی جوهر کشی رنگرا

مراد از جواهر خیالات غریب ونکات عجیب که در دل شعرا می گذرد واز دل سنگ هم قلوب ایشان که جواهر خیالات درانجا پیدا میشود چنانکه جواهر در معادن معروف آنکه جواهر خیالات اشعار در معادن قلبهای اهل فکر تو میفکنی و سخنهای رنگارنگ که نزد فضلا و سخنوران قدر وقیمتی داشته باشد مملو کردنش از تست واحتمال دارد که در هر سه بیت شعر از جواهر همین جواهر معروف خواسته باشد پس درین صورت معنیٔ ابیات مذکوره چنین خواهد بود که الوان جواهر لطیف در دل سنگ کثیف از کمال قدرت تست که قطرهٔ شبنمی را از مددگاریٔ باد سحری که بر سنگها رسیده وجذب شده باشد جوهرها که از آفتاب روشنتر باشد پیدا میکنی وبر بندگان اینچنین متاع شریف ارزانی میداری

نبارد هوا تا نگوئی ببار
زمین ناورد تا نگوئی بیار

حذف مفعول نبارد ونیاورد برای تعمیم است تا خاطر سامع بهر راه که خواهد پی برد یعنی ابر وغیر آنرا هوا

بی حکم تو بباره وزمین هم علی هذا القیاس بی فرمان تو چیزی نرویاند

جهانرا بدین خوبی آراستی
برون زآنکه یاریگری خواستی

درین بیت مصراع دوم حال است از فاعل آراستی یعنی جهانرا با اینچنین خوبی آراسته کردی وحال آنکه بطرف هیچ مددگار محتاج نشدی یاریگر مددگار ودر آخرش یای تنکیر است نه مصدری

زگرمی و سردی واز خشك وتر
سرشتی باندازهٔ یکدگر

بدانکه نزد اکثر ترکیب ممکنات از چهار کیفیات است که گرمی و سردی وخشکی وتری باشد پس بناء علیه مصنف علیه الرحمه می فرماید که کیفیات اربع را که بالطبع ضد یکدیگر اند بمقدار یکدیگر آمیخته از کمال قدرت خود ترکیب جسم کردی بطوری که یکدیگررا فوت وبطلان نگردد وهر چهاررا با وجود ضد طبع با هم اتحاد بخشیدی بنهجی که عقل نورانی بدریافت آن متحیر ماند واختیار لفظ گرمی وسردی بنای نسبت وخشك وتر بدون آن بنابرآن است که کیفیت گرمی وسردی محسوسترین کیفیات است بخلاف خشکی وتری که فلاسفه بدان قائلند ولهذا حکمای هند برطوبت ویبوست دواها قائل نیستند وبهمان دوکیفیت اول قائل اند و نیز می تواند شد که یای گرمی وسردی بلی وحدت باشد ودر خشك

وتر تقریمهٔ سابق حذف شده وسرشتن بکسرتین بام آمیختن

چنان بر کشیدی وبستی نگار
که به زان نیارد خرد در شمار

حاصلش اینکه انواع موجودات را به نهجی و اسلوبی ساختهٔ که عقل بهتر ازان تصور نتواند کرد پس درین اشعار است بآنکه هرچه حق تعالی آفریده است به از آن در پردهٔ امکان نیست مذهب امام غزالی همینست وجم غفیر منکر این تکفیر امام نموده اند چنانکه جلال الدین سیوطی درین باب رسالهٔ تالیف نموده

مهندس نسی جوید از راز شان
نداند که چون کردی آغاز شان

مهندس بضم میم وفتح ها وسکون نون وکسر دال اندازه گیرنده ودر اصل مهندز بوده زارا بسین بدل کرده مهندس گفتند ووجه این است که مصدرش هندسه است بمعنی اندازه کردن ودر اصل هندزه بوده است زیرا که از هنداز بالکسر که معرب اندازه است ماخوذ است وچون در کلام عرب دال وزا بی فاصله جمع نمی شوند زارا بسین بدل کردند وضمیر بهان راجع است سوی اجسام مرکبه یعنی صاحب هندسه که در تفتیش راز اختراع آنها سعی بسیار بکار بردند ندانستند که چگونه بنای آنها نمودی

نیاید رما جز نظر کردنی
دگر خفتنی یار یا خوردنی

زبان تازه کردن باقرار تو
نه انگیختن علّت از کار تو

یاهای مجهول این بیت برای تنکیر است وبنای معروف نسبت نیز بی تکلف درست می شود یعنی فعلی که منسوب است بنظر کردن وخوردن مضمون ابیات مؤید قول سابق است یعنی دخل در اسرار حکمت حکیم مطلق اندازهٔ ما ناقصان نیست واز ما جز آنکه نظر در عظمت وقدرت او کنیم وچشم وزبان باقرار ربوبیت وحکمت کاملهٔ او بکشائیم وکار اورا متعلق بعلات اربع نه پنداریم وچون وچرارا مدخل ندهیم نمی تواند شد واین نه باختیار خود کنیم بلکه او سبحانه در خلقت ما استعداد رسائی بحکمت کاملهٔ خود نیافریده ودر قوله زبان تازه کردن الی آخره میتواند شد که مصراع اول مسندٌ الیه ومصراع دوم مسند بود یعنی زبان باقرار الوهیت تو تازه کردن علت از کار تو نه انگیختن است باعتبار حمل از راه مجاز یعنی هرگاه اقرار بالوهیت کرده دیگر سبب ایجاد طلب نمودن خطاست

حسابی کرس نکُنْدِ گُمرهی ست
زراز تو اندیشه بی آگهی ست

بعضی که گُمرهی وبی آگهی را بیای تنکیر خوانده اند محض تکلف است یعنی حسابی که جز نظر کردن بقدرت تو وخوردن وحفتن واقرار کردن بقدرت کاملهٔ تو باشد وآن دخل است در ادراک حکمت خالق گُمرهی است زیرا که از راز تو اندیشه وتامل محض بی خبر می دارد

بهرچه آفریدی وبستی طراز
نیازت نه ای از همه بی نیاز

یعنی بآفریده وطراز بستهٔ خود محتاج نیستی بلکه کمال قدرت وتعظیم منحصر در بودن موجودات نیست

چنان آفریدی زمین وزمان
همان گردش انجم وآسمان
که چندان که اندیشه گردد بلند
سر خود برون ناورد زین کمند

ای بقدرت کاملهٔ خویش خلقت زمین وآسمان وگردش ستارگان آسمانی آنچنان پیدا کردی که اندیشه هرچند عروج کند ازین کمند بیرون نیاید ودر ادراک راز آن عاجز آید

نبود آفرینش تو بودی خدای
نباشد هم آن هم تو باشی بجای

ای پیش وجود آفرینش خدای بودی وچون نباشد هم بجای خود باشی

نه خلوت بدی کآفرینش نبود
نه چون کرده شد بر تو زحمت فزود

خلوت بالفتح تنها نشستن ودرینجا ظرف واقع شده یعنی چون آفرینش نبود در خلوت نبودی ودر موجود شدن آن نیز بر تو زحمتی ومشقّتی عائد نشد بلکه بحکمی موجود شد

زتعظیم تو پیش تو هست ونیست
اگر باشد وگر نباشد یکیست

ای پیش عظمت عظیم تو بودن ونمودن وهست ونیست یکسان است

کواکب تو بر بستی افلاکرا
بمردم تو آراستی خاکرا

کواکب بفتح کاف اول وکسر کاف ثانی ستارگان جمع کوکب یعنی از ستارگان آسمانهارا تو زینت دادی واز مردمان زمین را تو آرایش وپیرایش بخشیدی

توئی گوهر آمای چار آخشیج
مسلسل کن گوهران در مزیج

گوهر آما انتظام دهندهٔ گوهر آخشیج بمد الف وخای نقطه دار موتوف ویای مجهول وجیم تازی ضد ومخالف چون عناصر اربعه ضد یکدیگر اند ایشانرا نیز آخشیج گویند وچار آخشیج آب وآتش وخاك وباد مسلسل پیوسته مزیج امالهٔ مزاج واماله در اصطلاح تبدیل الف بیای مجهول بود چون کتاب وکتیب ورکاب ورکیب تقریر معنی آنکه انتظام دهندهٔ عناصر اربعه بترتیب خاص چنانکه مقرر است توئی وبا یکدیگر مسلسل کنندهٔ اینها هم در شخص واحد توئی جمع کردن گوهر بالف ونون شاذ است

حصار فلك بر کشیدی بلند
درو کردی اندیشه را شهربند

شهربند کسی که در یك شهر بودن او بموجب حکم حاکم قرار یافته وبجای دیگر نتواند رفت اندیشه توب وهمی واندیشه را بالای افلاك که محدود است راه نیست

چنان بستی این طاق نیلوفری
که اندیشه را نیست رو برتری

طاق نیلوفری آسمان وطاق بستن بمعنیٔ ساختن طاق است یعنی آسمانرا چنان ساختهٔ که وهم را ازان حال بیرون شدن نیست

خرد تابد ودر نیابد ترا
که تاب خرد بر نماند ترا

تابیدن دو معنی دارد یکی روشن شدن دوم تافتن ریسمان وغیره وبدین معنی لازم در نظر نآمده واینجا معنیٔ اول مراد است یعنی چراغ عقل روشن می شود لیکن از نور خود ترا نمییابد بدانجهت که تاب وطاقت عقل تحمل عظمت وجلال تو نمیتواند نمود

وجود تو از حضرت تنگبار
کند پیک اندیشه را سنگسار

تنگبار مقامی که در آنجا بار یافتن دشوار باشد ای وجود تو از بارگاه تنگبار تو اندیشه را هلاک می کند وبخود راه نمی دهد

نه پرگندهٔ تا فراهم شوی
نه افزودهٔ نیز تا کم شوی

پرگنده بفتح کاف فارسی مخفف پراگنده یعنی در ذات پاک تو انتشار وجمع وکمی وزیادتی مدخلی ندارد

خیال نظر خالی از راه تو
زگردندگی دور درگاه تو

خیال بالفتح صورتی که در خواب وآب وامثال آن دیده

شود ویا در بیداری تعقل کرده شود ای تصور نظر از راه معرفت تو تهیدست است ودرگاه لا یزال تو از تغیر که لوازم حدوث است

سری کز تو گردد بلندی گرای
به افکندن کس نیفتد زپای
کسی را که قهر تو از سر فکند
بپامردیِ کس نگردد بلند

از سر فکندن تحت افکندن باشد وتقریر ابیات ظاهر

همه زیردستیم وفرمان پذیر
توئی یاوری ده توئی دستگیر

زیردست ناتوان وفرمان پذیر ویاوری ده ودستگیر اسم فاعل ترکیبی ای مدد دهنده ودست گیرنده توئی معنی بیت ظاهر

اگر پای پیل است وگر پر مور
به هریک تو دادی ضعیفی وزور

درین بیت لف ونشر غیر مرتب است ضعیفی مقابل پر مور وزور مقابل پای پیل بدانکه لف در لغت پیچیدن است ونشر پراکنده کردن ولف ونشر در اصطلاح عبارت ازان است که چند لفظ مبهم ایراد کنند واینرا لف خوانند وباز چند لفظ دیگر مذکور سازند وآن الفاظ مبهمه را بیان نمایند واینرا نشر نامند واگر نشر بترتیب لف است اورا لف ونشر مرتب گویند والا غیر مرتب ومشوش نیز نامند وظاهر آن است که خبر پای پیل محذوف بود

یعنی موجود چرا که کلمهٔ است رابطه است نه خبر ومیتوان گفت که است واقع بمعنیٔ کلمهٔ باشد بود

چو نمرو فرستی بتقدیر پاك
بموری رماری بر آری هلاك

نمرو بالکسر وواو مجهول قوت وزور تقدیر اندازه کردهٔ خدای تعالی در حق بنده یعنی هر گاه بتقدیر پاك خود تأیید نمائی بزور موری ضعیف ماری قویرا هلاك سازی وبای مفتوحه بلفظ مور بمعنیٔ واسطه

چو برداری از رهگذر دودرا
خورد پشهٔ مغز نمرودرا

در تواریخ مسطور است که چون نمرود مردود ارادهٔ حرب حضرت ابراهیم نمود آن حضرت التماس اورا قبول کردند در روز موعود نمرود با سپاه نا معدود در میدان جنگگاه آمد وابراهیم تنها در برابر او ایستاد نمرود وجنود او از کمال زور آن حضرت متحیر گردیدند که ناگاه بفرمان الهی لشکر پشه در رسید وبسر وروی ایشان گزیدن گرفت چنانکه همه منهزم شدن گرفتند نمرود متعجب ومبهوت شده از عزم وغیره دودی نمود تا باین سپاه پشه راه رفتن بلشکرش نیابند به قضای ایزدی پشهٔ خورد بجامه متنفسی خزیده به لشکرش رسیده لب نمرود ملعونرا گزید وبعد ازان بدماغ او بالا رفته آنجا منزل کرد ومدتی در غایت رنج وملال اوقات گذرانید وآنگاه رخت خودرا بدوزخ کشید تقریر بیت آنکه هر گاه از راه دین

حق بود که موجب گریختن هوام است برداری یك پشه برای خوردن مغز نمرود کافی ووافی است

چو در لشکر دشمن آری رحیل
بمرغان کشی میل واصحاب فیل

بعضی از مورخین آورده که ابرهه که والیِ یمن بود در موسم حج دید که مردمان از اطراف وجوانب متوجه مکه می شدند ومعلوم کرد که مقصد ایشان زیارت خانهٔ کعبه است عرق حسدش بجوش آمده داعیه کرد که برابر آن خانهٔ باصفا سازد ووجود حاجیانرا بدو منصرف گرداند پس در غایت صفا بتخانهٔ سنگ سفید ساخت ودرو دیوارانرا بزر وجواهر مرتّب کرد وکرده خلقرا بزیارت آن تکلیف نمود چون این خبر در میان قریش شائع شد مکی از بنی کنانه بخدمت آن خانه مشغول شده رتبهٔ مجاورت یافت وشبی آن بترا که نو بهم رسیده بود آلوده نجاست ساخت وفرار نمود چون این خبر بابرهه رسید ناخوش شده لشکری جمع کرد با فیلان کوه پیکر بقصد تخریب حرم متوجه مکه شد وفیل محمودرا که به بزرگیِ تن مثل کوه بود با خود برده در حوالیِ مکه آمده مواشیِ قریشرا غارت کرد واکابر مکه بر کوهها گریختند وابرهه از اول روز با لشکری که بر شان ده وپیلان ابر انگیخته روی بمکه بنهاد وپیل محمود روی از مکه بگردانیده متوجه لشکرگاه شد وهرچند پیلبانان کوشیدند که روی او جانب شهر کنند میسر نشد وپیلان دیگر نیز از جهت اعراض او از خانه پیش نمیرفتند ابرهه درین حال فرو مانده وجماعت

قریش از بالای جبال نظر بر گماشته دیدند که حال بر چه منوال است ناگاه از طرف دریا گروه گروه مرغان سیاه با گرزههای سبز پدید آمدند وحمله آورده بران لشکر سنگباران کردند تک نفس قوم ابرهه حملگی مستاصل شدند رحیل کوچ یعنی چون در لشکر دشمن رحیل آری ای وقت هلاک ومرگ او پیش آری نگروه مرغان فیل واصحاب فیلرا بکشی

که آری خلیلی زبتخانهٔ
کنی آشنائی زبیگانهٔ

ظهور آمدن خلیل الرحمن از بتخانه ظاهر است ویای خلیلی در مصرعهٔ اول یای تنکیر است که چون در آخر اعلام والقاب در آید معنیٔ جنسی پیدا میکند بصفتی که صاحب نام بدان مشهور باشد مثل حاتم در جود ورستم در شجاعت ودر اکثر نسخ خلیلی واقع شده است ودر بعضی حمیدی پس مراد از خلیلی صاحب کمال مثل خلیل خواهد بود بدانکه در مصراع دوم اگر لفظ زبیگانهٔ باشد پس آشنائی بیای مجهول باید خواند یعنی از بیگانه آشنا پیدا کنی واگر نه بیگانهٔ باشد چنانکه در بعضی نسخ دیده شده پس آشنائی بیای معروف بمعنیٔ دوستی واخلاص باشد

که از نطفهٔ نیکبختی دهی
که از استخوانی درختی دهی

نطفه بالضم آب منیٔ مرد ویا در آخرش بصورت همزهٔ ملینه یای وحدت است ومراد از استخوان خستهٔ

خوب است و دیگر بیتهای این بیت نیز بای تنگیر است

گهی با چنان گوهر خانه خیر
چو تو طالبی را کنی سنگریز

میتواند شد که مراد از گهر خانه خیر ذات پاک حضرت رسالت پناه محمد مصطفی باشد صلعم ومیتوان گفت که حضرت مرتضی علی باشد وسنگریز کردن عذاب وشکنجه است یعنی با وجود آنکه همچو نبی یا علی عمّ گوهر خانه خیر ابو طالب بود او همچنان در عذاب گرفتار مانده بعض گفته اند که سنگریز ظاهرا در اینجا بمعنیٔ بارش سنگ وریختن آن باشد ومراد از سنگریز مختصر سنگریزه است یعنی ابو طالب عم رسول خدا وپدر مرتضی علی بود وایشان یعنی هر دو ذات پاک گوهر خانه خیر او بودند واو سنگریزه یعنی جماد ماند وعتیق نشد

کرا زهرهٔ آنکه از بیم تو
گشاید زبان جز بتسلیم تو

زهره بفتح اول پوستی پر آب که پیوسته می آید از جگر واینجا کنایه از دلیری است وتسلیم کردن یعنی کسی دلیری وتوانائی آن ندارد که زبان جز انقیاد وگردن نهادن بدرگاه تو وسپردن خودرا بتو بچیزی دیگر گشاید

زبان آورانرا بتو بار نیست
که با مشعله گنج را کار نیست

آور معنیٔ صاحب وخداوند زبان آور صاحب زبان وبار

بمعنیٔ دخل ومشعله بفتح میم روشنی معاملهٔ تنافر گنج از مشعله مشهور است یعنی صاحب زبانرا به دریافت ماهیت ذات تو دخلی نیست درین بیت تشبیه زبان است بمشعله وتشبیه ذات او تعالی به گنج

ستائی زبان از رقیبان راز
که تا راز سلطان نگویند باز

رقیبان راز واقفان ونگهبانان راز که کنایه از انبیا واولیا باشد واز سلطان مراد ذات حق تعالی یعنی عارفان راز را گنگ وبی زبان سازی تا اعادهٔ شنیدهٔ خود نکنند وبکسی نگویند

مرا در غبار چنین تیره خاک
تو دادی دل روشن وجان پاک

غبار بالضم گرد وتیره خاک بدن ظلمانی معنیٔ بیت ظاهر

گر آلوده گردیم اندیشه نیست
که جز گرد ره خاک را پیشه نیست

ظاهرا بدریافت میرسد که در مصرعهٔ دوم پیشه بمعنی فارسی بر گرد محمول است وحال آن که پیشه یا مصدر یا آنچه بدان مانند مستعمل شود. ومثلا نگویند شمشیر پیشهٔ ماست بلکه گویند شمشیر سازی پیشهٔ ماست درین صورت قائل مجاز باید شد پس از گرد درینجا گرد کردن وبلند شدن غبار مراد باشد و معنیٔ بیت آن است که اگر ما آلوده گردیم دور نیست زیرا که از خاک جز بلند کردن غبار نمی آید وآن موجب آلودگی است

گر این خاك رو از گنه تافتی
بآمرزش تو که ره یافتی
گناه من ار نامدی در شمار
ترا نام کی بودی آمرزگار

آمرزش بالمد وضم میم وکسر زای معجمه حاصل مصدر از آمرزیدن بمعنیٔ عفو کردن ولفظ که بمعنیٔ کدام یعنی گناهگاریٔ من سبب اظهار صفت آمرزگاری تست زیرا که اگر من از گناه روی تافتمی ظهور صفت آمرزگاریٔ تو نمیشد وترا آمرزگار نگفتندی

شب وروز در شام ودر بامداد
تو بر یادی از هرچه دارم بیاد

لفظ یاد بدو معنی آید یکی حفظ چنانکه یاد کردن ودوم بمعنیٔ دل وخاطر واینجا در مصرعهٔ دوم معنیٔ دوم مراد است معنی بهریك اوقات شب وروز ترا بر خاطر دارم از هر چیزی که بیاد دارم

چو اوّل شب آهنگ خواب آورم
به تسبیح نامت شتاب آورم
وگر نیم شب سر بر آرم زخواب
ترا خوانم وریزم از دیده آب
وگر بامداد ست راهم بتست
همه روز تا شب پناهم بتست

ای اکثر اوقات واحیان در ذکر وطاعت وتضرع بجانب تو میگذرانم بلکه هر هشت پاس روز و شب پناه بتو میبرم

چو خوانم زتو روز و شب یاوری
مکن شرمسارم دران داوری

یعنی هر گاه کار من این است که در هر امر از تو طلب مدد میکنم وترا حاضر وناظر میدانم یا دیگری مددگاری نیست در قیامت مرا خجالت مده ای گناه مرا بیامرز وبدرجهٔ ثواب رسان

چنان دارم ای داور کارساز
کزین با نیازان شوم بینیاز

ای در دنیا چنین مرا بفراغت دار ومرتبهٔ خرسندی کرامت کن که از بانیازان عالم مستغنی شوم

پرستندهٔ گر به بندگی
کند چو توئی را پرستندگی
درین عالم آباد گردد بگنج
دران عالم آزاد گردد زرنج

پرستنده بندگی کننده مطلب آنکه هر کس که چون تو خداوندی را شرائط بندگی بجا آرد بی شبهه سعادت دارین بدو حاصل گردد

پدید آور خلق وعالم توئی
تو میرانی وزنده کن هم توئی

ای پیدا کنندهٔ عالم وما فیها تو هستی ومیراننده وباز زنده کننده در یوم حشر هم توئی

مرا نیست از خود حسابی بدست
حساب من از تست چندانکه هست

یعنی سر رشتهٔ حساب وقدرت فعل به نیک وبد بدست

من هیچ نیست زیرا که هر چه حساب من از قدرت فعل من است از تست وبر همین معنی میشود است مصراع اول بیت آینده

بدو نیکرا از تو آید کلید
زتو نیک و از من بد آید پدید
تو نیکی کنی من به بد کرده ام
که بد را حوالت بخود کرده ام

چون در مصرع دوم در بیت ما تقدم علاقهٔ فعل بد بذات خود نمود یک گونه شبهه پیدا شد که فی الحقیق فاعل فعل بد ونیک وخالق آن نیز خود باشد پس درین بیت آن شبهه را دفع میسازد که همچنان که از تو نیکی می آید همچنان از من نیز نیکی بوجود آید بدان سبب که هر چه بدی بود آن بخود حوالت کردم واگرچه فی الواقع خالق آن هم تو بودی درین صورت آن بدی من مبدل گشت به نیکی واز من گویا بدی بوقوع نآمد وهمچو تو نیکی کردم وازانجا که نسبت نیکی بخود درحسب نیکی او تعالی سوء ادب بود نسبت نفی بخویش نمود اگرچه مآل واحد است

زتست اوّلین نقشرا سر گذشت
به تست آخرین حرفرا باز گشت

اوّلین نقش عبارت از اول مخلوقات است وآن حسب روایات ومذاهب مختلف است پیش حکما عقل اول است و پیش ارباب نقل نور محمدی وقلم ومراد از آخرین حرف معاد است چنانکه وارد است منه المبدأ والیه المعاد

زتو آیتی در می آموختن
زمن دیورا دیده بر دوختن

بدانکه هر جا این قسم مقابله واقع شود لفظ می آید آرند وایجا محذوف باشد چنانکه شاعر کعب بیت ار ناز وعتاب وعشوه ونامهربانیها، زمن عجز ونیاز وبندگی وجانفشانیها، دریں صورت هر دو مصرعه جملهٔ مستقله باشد در ظاهر و در معنی مقدم وثانی است ای اگر توفیق آموختن آیات از تو نبدی دیورا گریزانیدن کار می نشدی

چو نام توام جانئوازی کند
ممن دیو کی دستیاری کند

دستیاری غارتگری یعنی هر گاه از تفضلات خود توفیق یاد آوردن نام خود دادیٔ دیورا مجال غارتگریٔ امان نخواهد بود

ندارم روا با تو از خویشتن
که گویم تو و باز گویم که من

یعنی گاهی این امر با خویشتن روا ندارم که بمثابهٔ هستیٔ تو نام هستیٔ خود برم بلکه حکم عدم دارم

گهی آسوده گهی ناتوان میزیم
چنان کافریدی چنان میزیم

آسوده فارغ بال از رنج ومحنت ناتوان پریشان وکم جمعیت یعنی بهر حال که در دنیا بسر میبرم آفریدهٔ تو ام دربن بیت اظهار دعوی سابق است یعنی چنانکه آفریدی

بهمان طور ریست مکنم ومرا در حود تصرف نیست واین دعوی اختیاری نیست

امیدم چناں است اراں مارگاه
که چوں من شوم دور ارین کارگاه
فرو ریرم ار نظم ترکیب خویش
دگر گونه گردم رترتیب خویش
کند باد پرگندهٔ خاك مرا
نبیند کسی جان پاك مرا
پرُوهندهٔ خاك سر دست من
نهد تهمت نیست بر هست من
رعیب آن نمودارش آری بدست
کرین غائب آگاه گردد که هست

کارگاه دنیا نظم نمقح در رشته کشیدن ترکیب چند چیز علی حدهٔ را مراهم آوردن ترتیب گداشتن هر چیز در محل خود پرگندهٔ مخفف پراگندهٔ سر دست پنهان پژوهندهٔ مصم یا ورای هر دو مارسی تخص کندهٔ در هیچ مصرعهٔ ارین ابیات واو عاطف محدوف است یعنی ار جناب تو چناں امیدوارم که هر گاه که ارین کارگاه دنیا مروم ای دممرم وار آراستگئ ترکیب عناصر بر هم ریرم واز ترتیب خود که صورت نوعیست منقلب شوم وباد جسم مرا پراگندهٔ کند وجاں پاك مرا کسی نبیند وشخصی که متفحص حال من باشد آن زمان تهمت نیستی بر هست من نهد مران نوعی از کرامات هویدا کنی که آگاه شود که من ار نظر او عائب هستم ودر حقیقت موجود هستم و موجود

بودن دران حالت ازان باعث است که نفس ناطقه حی زنده است چنانچه در کتب حکمت مذکور است علی الخصوص اولیا ومخصوصان خدا که بعد خروج بدن کار بدن توانند کرد

چو بی هستیٔ تو من سست رای
بسی تخت انگیختم دلکشای
تو نیز ار شود مهد من در نهفت
خبر ده که جان ماند اگر خاك جفت

سست رای ضعیف العقل دلکشای صفت تخت وفصل در صفت وموصوف در فارسی درست است مهد مالفتح گهواره مراد ازان جسم عنصری است ونهفتن آن بخاك فرو رفتن است

جهان گرم کن عزم رایم نتو
که خرّم دل آیم چو آیم بتو

عزم مالفتح قصد رای اندیشه ای رای مرا باشتیاق لقای خود چنان تیز کن که بعد رحلت از دنیا بخوشی تمام متوجه لقای تو شوم

همه همرهان یا پدر یا من اند
چو من رفتم این دوستان دشمن اند

همرهان اشارت باعضائی که تفسیر آن از بیت لاحق ظاهر میشود وار در دروازهٔ مرگ خواسته

اگر چشم وگوش است وگر دست ویای
زمن بار مانند یك یك بجای

توئی آنکه تا من منم تا منی
وزین در مبادم تهی دامنی

اینجا در معنیٔ دروازه وتهی دامنی بمای مصدری است از آنجا که معسرا فما نیست چنانکه آیات قرآنی مراد دال است بماه علیه میگوید که تا وقتی که من موم تا من تو باشی درین صورت از در تو مرا تهی دامنی مصیب مباد ودر خصم خواندن لغو است

درین ره که سر بر دری میزنم
بامّید تاجی سری میزنم

سر زدن عبارت از کوشش کمال است ومراد از تاج معرفت ودرجات آخرت

سری کان ازین در ندارم دریغ
نه از تاج بخشی ندان سر نه تیغ

مراد از تیغ قهر وعذاب

زحکمی که آن در ازل راندهٔ
نگردد قلم زانچه گردانده‌ٔ
ولیکن بخواهش من حکم کش
کنم زین سخنها دل خویش خوش

بیت اوّل مضمون جف القلم بما هو کائن است واشارت لفظ ازین در بیت ثانی به سخنهای که در ابیات لاحق مذکور میشود هست

تو گفتی که هر کس که در رنج وتاب
دعای کند من کنم مستجاب

چو عاجز رهانندهٔ دانم ترا
درین عاجزی چون نخوانم ترا
ولی کار تو بنده پروردن است
مرا کار با بندگی کردن است
شکسته چنان گشته ام ملکه خرد
که آبادیم را همه باد برد

خرد ریزهٔ هرچیز پس شکسته عام است وخرد خاص درین صورت ترقی لفظ ملکه صورت گرفت ومراد از آبادی جمعیت حواس وبردن باد کنایه است از متفرقه

توئی کز شکستم رهائی دهی
وگر بشکنی مومیائی دهی
درین نیم شب کز تو جویم پناه
بمهتاب فضلم بر افروز راه .

مراد از نیم شب حالت نزع باشد یا حالت اضطراب وبیکسی یعنی وقت نزع مرا با یمن نمیران وباکه زمان اضطراب از مهتاب فضل خود چراغ صبر و شکیبائی من عنایت گردان

نگهدارم از رخنهٔ رهزنان
مکن شاد بر من دل دشمنان

مراد از رخنه فساد ورهزنی است چنانکه گویند رخنه در کار فلانی افتاد ومراد از رهزنان خواهش نفس وشیطان است ومراد از دل دشمنان همان نفس وشیطان

بلائی که باشم درو ناصبور
زمن دور دار ای رپیداد دور

یعنی بلائی که دران طاقت تحمل نباشد از من دور دار
ای آنکه از بیداد دور هستی

بشکرم رسان اوّل آنکه بگنج
نخستم صبوری ده آنگاه رنج

یعنی اگر نعمت گنج دهی اوّل شکر نصیب کن واگر بلا فرستی صبوری پیش اران مرحمت فرمای

گرم در بلائی کنی مبتلا
نخستم صبوری ده آنکه بلا

یعنی چون به مشیت خود مرا ببلائی بیفکنی اول توفیق صبوری کرامت فرما تا بسبب تنگ ظرفی بر راه ناسپاسیٔ بر سلوک نه نمایم

گرم بشکنی در تهی در نورد
کف خاک خواهی زمن خواه گرد

بهترین نسخ آن است که لفظ گرم باشد بمعنیٔ اگرم ومراد ازین بیت همان بلاست وذکر صبر خود یعنی اگر مرا بشکنی یا در نورد کشی واین هردو نوع شکنجه وعذاب است واگر خواهی که مرا کف خاک کنی یا گرد سازی گرد خاص است از خاک وجزای این شرط بیت آینده است

برون افتم از خود به پراگندگی
نیفتم برون با تو از بندگی

این بیت جزای شرط سابق است یعنی اگر چنین وچنان کنی که در بیت سابق گذاشت من از خود بیرون شوم بسبب پراگندگی امّا از حد بندگی بیرون

نیایم ودر همه حال صابر وشاکر باشم که صبر وشکر از
آثار بندگی است

پژوهنده را یاوه زان شد کلید
کز اندازهٔ خویشتن در تو دید

یاوه در اصل بمعنیٔ بیهوده وهرزه است لیکن به مجاز بمعنیٔ گم گشته نیز آمده ومراد از پژوهنده حکیم است که بنور عقل خواهد که او تعالی را در یابد یعنی حکیم ازان در ورطهٔ گمراهی است که می خواهد که بنور عقل ترا در یابد وبقیاس منطقی کار پیش برد واگر بنور تو در تو نظر میکرد بتو میرسید که آن سبیل انبیاست عمّ

کسی کز تو بر تو نظاره کند
ورقهای بیهوده پاره کند

یعنی کسی که ترا از تو به بیند ای توفیق بمعنی تو اورا کرامت فرمائی ورقهای بیهوده که عبارت از کتب حکمت است پاره کند ودر گذرد

بشاید ترا جز بتو یافتن
عنان باید از هر دری تافتن

یعنی ترا بتوفیق تو باید یافت واز هر دیگر امورات اعراض باید کرد

نظر تا بجایست منزل شناس
کزین بگذری در دل آید هراس

اینجا اشارت است بتوفیق او سبحانه وکاف مصرعهٔ دوم متعلق یعنی نظر ما تا که بتوفیق تو مطابق باشد منزل شناس راه مقصود است چرا که هرگاه ازان بگذری

واعتماد بدلائل عقلی کنیم در حل خوف وهراس پیدا خواهد شد

سپردم بتو مایهٔ خویشرا
تو دانی حساب کم وبیشرا

دربنجا از لفظ مایه اعمال واعمال خود اراده کرده است یعنی جملگیٔ افعال واعمال خودم خواه نیك خواه بد بتو سپردم وعنان اختیار آن بدست تو دادم تو دریافت کنی حساب کم وبیش که اعمال نیك افزون است یا اعمال بد تا آنچه مستحق من باشد کرامت فرمائی

II.

داستان رفتن سکندر در همراهیٔ خضر در ظلمات ودیدن خضر چشمهٔ حیاترا

درین فصل مرّح رو تا کهن
زتاریخ دهقان سرایم سخن
مراد از فصل درینجا حکایت است
گزارندهٔ دهقان چنین در نوشت
که اول شب از ماه اردی بهشت

در کتب هیئت مسطور است که در عرض تسعین شش ماه روز باشد وآن از اوّل فروردین است تا شهریور وشش ماه شب بود آن از مهر است تا اسفندار درین صورت معنیٔ بیت درست نمی شود مگر آن که گفته شود که مراد از اردی بهشت اردی قدیمی است که آن مختلف میشود

سکندر بتاریکی آورد رای
که خاطر بتاریکی آید بجای

یعنی از آن سبب سکندر بظلمات رفت که بسبب تاریکی دل جمع می شود چنان که اهل دل در گوشهٔ تاریک نشینند

نبینی گرش قفل زرین کلید
بتاریکی آرند جوهر پدید

حال آسمان نه میبینی که چگونه در تاریکیٔ شب ازان جوهر بیرون می آرند همین حال سکندر است که در تاریکی ظلمات جوهر مقصود خودرا بیرون می آرد

کسی کاب حیوان کند جای خویش
سزد گر حجابی در آرد به پیش

یعنی بجاست که بجهت دفع عین الکمال حجابی در پیش خود آرد

نشانندهٔ حوضهٔ آبگیر
ملی گر حجابی ندارد گریز

اضافت حوض بسوی آبگیر اضافت عام است بطرف خاص وحجاب درین جا بمعنیٔ پوشیده شدن خود است از خلق یعنی کسی که در آب حیوان جا کند البته از چشم مردم پنهان شود در بعضی نسخ مصراع دوم یکی از حجابی ندارد گریز نیز واقع شده ومعنیٔ این واضح است

سکندر چو آهنگ ظلمات کرد
عنایت نه ترک مهمات کرد

عنان کرد سوی سیاهی رها
نهان شد چو مه در دم اژدها
چنان داد فرمان در آن راه نو
که خضر پیمبر شود پیش رو

ازین بیت صراحة معلوم میشود که خضر در لشکر اسکندر حاضر بودند

شتابنده خنگی که در زیر داشت
بدو داد کو زهرهٔ شیر داشت
بدان تا بدو ترکتازی کند
سوی آبخور چاره سازی کند
یکی گوهرش داد کاندر مغاک
بآب آزمودن شدی تابناک

یعنی گوهری بخضر عمّ داد تا هر جا که آب حیات باشد آن گوهر تابناک وروشن شود

بدو گفت کاین راه را پیش وپس
توئی پیشرو نیست بیش از تو کس
جریده بهر سو عنان تاز کن
بهشیار مغزی نظر باز کن
کجا آب حیوان بر آرد فروغ
که رخشنده گوهر نگوید دروغ

کجا بمعنیٔ هرکجا ومع آب حیوان شرط است ورابطش محذوف وبر آرد فروغ جزای او وفاعل بر آرد همان گوهری است که سکندر بخضر عمّ داده وکاف در مصرعهٔ دوم تعلیلیه ومیتواند که کاف مفاجات بود وفاعل بر آرد

همان آب حیوان یعنی هرگاه آب حیوان فروغ سر آرد
ای موجود شود رخشنده گوهر البته دروغ نگوید وظاهر
کند که این آب حیوان است

بخور چون تو خوردی به نیك اختری
نشان ده مرا تا رهی بر خوری
بفرمان او خضر خضرا خرام
به آهنگ پیشینه بر داشت گام

خضر خضرا خرام یعنی خضری که خرامندهٔ سبزه زار
باشد واین ازان جهت گویند که هر جا قدم مبارك
آن حضرت میرسید سبزه زار میشد

زهنجار لشکر بیکسو فتاد
نظرها زهنت بهر سو کشاد
چو بسیار جست آنرا در بهفت
نمی شد لب تشنه با آب جفت
فروزنده گوهر زدستش بتافت
فرو دید خضر آنچه می جست یافت
پدید آمد آن چشمهٔ سیم رنگ
چو سیمی که پالاید از ناف سنگ

در کتب لغات پالودن وپالائیدن را بمعنیٔ صاف کردن
نوشته اند واینجا این معنیٔ متعدّی درست نمی شود
لهذا اکثر شارحان آنرا بمعنیٔ لازم گرفته اند یعنی
بمعنیٔ صاف شدن وخان آرزو صحیح بجای پالاید بر
آید نوشته اند

نه چشمه کآن زین سخن دور بود
وگر بود هم چشمهٔ نور بود

یعنی آن چشمه چشمه نبود زیرا که اگر چشمه میبود تعریف مذکور در حق آن صادق نمی آمد بلکه اگر بود چشمهٔ نور بود نه چشمهٔ آب

ستاره چگونه بود صبحگاه
چنان بود کو صبح باشد پگاه
بشب ماه ناکاسته چون بود
چنان بود کز مه سر افزون بود

این هر دو بیت نیز در تعریف چشمه ایست که در ظلمات مینمود وچگونه بمعنی چنانچه یعنی چنانکه ستاره از صبحگاه تابد بلکه چنانکه صبح از پگاه تابد وپگاه عبارت از آخر شب است وچنانکه ماه ناکاسته یعنی ماه تمام در شب بود بلکه از چنان ماه نیز افزون باشد وبعضی گویند افزون بمعنی افزونی است پس بهتر آن است که گویند که حرف بر در سر افزون زائد باشد وآن بسیار آمده

زجنبش نشد یکدم آرامگیر
چو سیماب در دست مفلوج پیر

مراد از دست مفلوج دست رعشه دار است

ندانم که از پاکیٔ گوهرش
چه مانندگی سازم از پیکرش
نباید زهر جوهر آن نور وتاب
هم آتش توان خواند وهم آفتاب

چو با چشمهٔ خضر آشنائی گرفت
بدان چشم او روشنائی گرفت
فرود آمد وجامه بر کند چست
سر وتن بدان چشمهٔ پاك شست
وزان خورد چندان که بر کار شد
حیات ابد را سزاوار شد
همان خنگرا شست وسیراب کرد
میٔ ناب در نقرهٔ ناب کرد

درین جا تشبیه خنگ بنقره وتشبیه آب حیوان بمیٔ ناب است

نشست از بر خنگ صحرا نورد
همیداشت دیده بران آبخورد

از بر بمعنیٔ بالا است

که تا چون شه آید بفرخندگی
بگوید که هان چشمهٔ زندگی
چو در چشمه یك چشم زد بنگرید
شد آن چشمه از چشم او ناپدید

چشم زدن بمعنیٔ مژگان بهم بر زدن است ودر چشمه متعلق است به بنگرید

بدانست خضر از سر آگهی
که اسکندر از چشمه ماند تهی

تهی ماندن کنایه از محروم وبی نصیب ماندن است

زمحرومیٔ او نه از خشم او
نهان گشت چون چشمه از چشم او

فاعل نهان گشت خضر است یعنی بسبب محرومیِ سکندر از همان چشمه آن خضر عمّ از چشم اسکندر غائب شد

درین داستان رومیان کهن
بنوعی دگر رانده اند این سخن
که الیاس با خضر همراه بود
بران چشمه کو بر گذرگاه بود
چو با یکدگر هم فرود آمدند
بران آب چشمه فرود آمدند
کشادند سفره بران چشمه سار
که چشمه کند خوردرا خوشگوار

خورد درینجا بمعنیِ غذا وطعام است وخوردن غذا بر سر چشمه لطف است خصوصا بمسافرینرا

بران نان که بویاتر از مشک بود
نمک یافته ماهیِ خشک بود
زدست یکی زان دو فرخ جمال
در افتاد ماهی در آب زلال
پسیچنده در آب فیروزه رنگ
پسیچید تا ماهی آرد بچنگ

پسیچنده بمعنیِ قصد کننده اسم فاعل است از پسیچیدن وپسیچید دوم ماهی است

چو ماهی بچنگ آمدش زنده بود
پژوهنده را فال فرخنده بود
بدانست کان چشمهٔ جانفزا

بآب حیات آمدش رهنما
بخورد آب حیوان بفرخندگی
بقائی ابد یافت در زندگی
همان یار خود را خبر دار کرد
که او نیز خورد آب ازان آبخورد
شگفتی نشد کآب حیوان گهر
کند ماهیٔ مرده را جانور
آب حیوان بمعنیٔ آب حیات وگهر مخفف گوهر یعنی آبی
که عین گوهر حیات بود
شگفتی دران ماهیٔ مرده بود
که بر چشمهٔ زندگی ره نمود
این بیت در بیان آن است که تعجب ازان نشد که آب
حیوان ماهیٔ مرده را زنده ساخت بلکه باعث تعجب
این معنی که ماهیٔ مرده را بر چشمهٔ زندگی راه نمود
و این از غرائب اتفاقات است
زماهی وآن آب گوهر نشان
دگر داد تاریخ تازی نشان
تاریخ تازی تاریخ عربی
که بود آب حیوان دگر جایگاه
خضر و سکندر غلط کرد راه
گر آبی است روشن درین تیره خاک
غلط کردن آبخوردش چه باک
چو الیاس وخضر آبخور یافتند
ازان تشنگان روی بر تافتند

زشادیٔ آن آب و آن سر گذشت
یکی شد بدریا یکی شد بدشت

یعنی مؤرخان عیسوی وروسی که میگویند که خضر بنابر گم شدن چشمه از نظر پیش اسکندر بیامد غلط نموده اند ودر سبب ثانی دلیل می آرد که اگر آب روشن دریجا باشد از غلط کردن آبخورد باکی نیست چه هرگاه بجویند بیابند وحق آن است که وقتی که الیاس وخضر بران چشمه رسیدند ازان تشنگان ای مشتاقان آب حیات که اسکندر وهمراهیان او باشند روی بر تافتند واز روی اعراض بیامدند

زیك چشمه رویا شده دانه شان
دو چشمه شده آسیاخانه شان

رویا بمعنی رویندء یعنی از چشمه دانهٔ خضر والیاس سر سبز شده لیکن هریکیرا کار علی حده در پیش افتاد پس خانهٔ آسیای ایشان دو حصه شده زیرا که یکی بصحرا رفت که الیاس باشد یکی بدریا که خضر عمّ بود

سکندر باقید آب حیات
همی کرد در رنج وسختی ثبات
سر خویشرا سبزی از چشمه جست
که سیراب تر سبزه از چشمه رست
چهل روز در جستن چشمه راند
برو سایه نفکند ودر سایه ماند

یعنی اسکندر تا چهل روز در طلب چشمه مانده وعمر گذرانیده وآن چشمه برو سایه نینداخت ای بدر واصل

نشد بلکه اسکندر در سایهٔ ظلمات یا در سایهٔ اندوه گرده ماند

مگر گرمیٔ در دل تنگ داشت
که بر چشمه وسایه آهنگ داشت

یعنی معلوم شد که اسکندر در دل تنگ خود گرمی داشت که طالب چشمهٔ حیات وسایه که عبارت از ظلمات باشد شده چه طریقهٔ محرومان است که بسوی چشمه وآب میل دارند

زچشمه نه سایه رسد بلکه نور
ولی کم فتد سایه از چشمه دور

باز میگوید که از چشمه سایه بر کسی نمی افتد چه چشمه که عبارت از آب جوشنده است شیٔ کثیف نیست که سایه دار باشد مگر این است که باعث سیرابیٔ چشمه درختان گرد چشمه باشند وبواسطهٔ آن سایه بر چشمه نیز باشد

اگر چشمه با سایه بودی صواب
کجا سایه با چشمهٔ آفتاب

درینجا بطریق استدراک میگوید که اگر چشمهٔ را سایه لازم بودی باید که چشمهٔ آفتاب نیز سایه میداشت وحال آنکه ندارد وثبوت این نظر بعموم اشتراک لفظ چشمه است که شعرا آنرا جائز داشته اند

چو چشمه زخورشید شد خوشگوار
چرا زیر سایه شد آن چشمه سار

ولی چشمه را سایه بهتر زگرد
که آن هست سوزنده وین هست سرد

درین هردو بیت سبب پنهان شدن چشمهٔ حیوان از سکندر میگوید که هر گاه آب چشمه بسبب تابش خورشید گوارا میشود پس آن چشمهٔ زندگی زیر سایه چرا ماند وپنهان شد باز میگوید که این درست است لیکن چشمه را سایه بهتر است از گرد که بمعنیٔ آفتاب است برای آنکه نسبت آفتاب سوزنده بود یعنی گرم بود ونسبت سایه سرد

فرو ماند خسرو دران سایه گاه
چو سایه شده روز بروی سیاه

سایه گاه اشارت از ظلمات

ناقید آن کاب حیوان خورد
هر آنکس که بینی غم جان خورد
ازان ره که او عمر پردار گشت
چو نومید شد عاقبت باز گشت

مراد از عمر پردار شمس عمر است

دران غم که تدبیر چون آورد
کزان سایه خودرا برون آورد

متعلق دران غم ظاهرا محذوف است یعنی دران بود که چه تدبیر کند که ازان سایه که عبارت است از ظلمات خودرا بر آرد

سروشی دران راهش آمد به پیش
بمالید بر دست او دست خویش

جهان گفت یکسر گرفتی تمام
نشد سیر مغز از هوسهای خام
بدو داد سنگی کم از یك پشیز
که این سنگرا دار با خود عزیز
دران کوش از خانهٔ سنگ دست
که تو سنگ این سنگ آری بدست
همانا کز آشوب چندین هوس
بهم سنگ این سیر گردی وبس
ستد سنگ ازو شهریار جهان
سپارندهٔ سنگ ازو شد نهان
شتابنده میشد دران تیرگی
حطی در دل ودر نظر خیرگی
یکی هاتف از گوشه آواز داد
که روزی بهر کس حطی باز داد
سکندر چو جست آب حیوان ندید
نجسته خضر آب حیوان رسید
سکندر بتاریکی آرد شتاب
ره روشنی خضر یابد نه آب
دگر هاتفی گفت کای اهل روم
نوزندهٔ کی شد این سنگبوم

سنگبوم سنگستان

پشیمان شد آنکس که برداردش
پشیمانتر آنکس که بگذاردش
ازان هر کس افکند در رخت خویش

باندازهٔ طالع وبخت خویش
شکفتی بسی دید شه در نهفت
که نتوان ازان ده یکی باز گفت
حدیث سرافیل وآواز صور
نگفتم که ره میشد از راه دور

یعنی از غرائبی که سکندر در ظلمات دید حدیث سرافیل عمّ است که صور در دست داشت وحکایت مذکور در شاه نامه مسطور است پس مراد از گوینده فردوسی علیه الرحمه باشد وخان آرزو گوید که عبارت ره میشد از راه دور خالی از سقمی نیست پس ظاهرا راه دوم رای است بمعنئ عقل یعنی حدیث دیدن سکندر اسرافیلرا صور در دست در ظلمات نگفتم که این معنی از رای وعقل دور مینمود زیرا که بودن این قسم فرشتهٔ موکل موت حضرت الوهیت در زمین چه معنی دارد

چو گویندهٔ دیگر آن کان کشاد
اساسی دگر باز نتوان نهاد
چو با چشمه شاه آشنائی نیافت
سوی چشمهٔ روشنائی شتافت

یعنی قصد بیرون شدن از ظلمات نمود

سپه نیز بر حکم فرمان شاه
بباز آمدن بر گرفتند راه
همان پویه در راه نو شد که بود
همان مادیان پیشرو شد که بود

چهل روز دیگر که رفت از شمار
پدید آمد آن تیرگی را کنار
برون آمد از زیر ابر آفتاب
زنی آنی اندام خسرو بتاب

یعنی بسبب نیافتن آب حیوان اعضای پادشاه یعنی سکندر در تاب وپیچش بود زیرا که غم وقتی که در اعضای سرایت کند ضعف آرد

درود از پیِ آنچه روزی نمود
چو روزی نباشد درودن چه سود
بدسال روزی نشاید درید
تو بنشین که روزی خود آید پدید
یکی تخمکار ویکی ندرود
همایون کسی کین سخن بشنود
نشاید همه کشتن از بهر خویش
که روزی خورانند از اندازه بیش
زباهی که پیشینگان کاشتند
پس آیندگان بهره بر داشتند
چو کشته شد از بهر ما چند چیز
زبهر کسان ما بکاریم نیز
چو در کشت کار جهان بنگریم
همه ده کشاورز یکدیگریم

ده کشاورز ترکیب مقلوب است یعنی کشاورز ده یکدیگریم باعتبار آنکه انسان مدنی بالطبع است وهمه را در وجه معاش بهمه احتیاج است

94

بیا ساقی آن می که او دلکش است
بمن ده که می در جوانی خوش است
مگر چون بدان می دهان تر کنیم
بدو بخت خودرا جوانتر کنیم

Châqânî.

I.

Encomium urbis Ispâhân.

نکهت حوراست یا هوای صفاهان
جبهت جوزاست یا لقای صفاهان
دولت وملت جنانه زاد چو حورا
مادر بخت یگانه زای صفاهان
جنانه بضم اوّل بمعنئ دوگانه وتوأم است
چون زر حوزاء اختران سپهرند
تخته میزان اذکیای صفاهان

از زر حوزا میتواند که مراد آفتاب باشد چه آفتابرا در حورا روشنی وضیا بر کمال میباشد ونور را بر ظلمت از جهت درازئ روز وکوتاهئ شب غلبهٔ تمام است ونیز موافق قانون نجوم اینست که طلوع هر برج را از بروج فلک در معادن تأثیریست خاص وطلوع حورا را در معدن طلا اثر تمام است بنابرین از زر حوزا مراد خالص تواند بود وتخته بمعنئ سنجیده است

بس که زجورا جناب برد برفعت
خاک جناب ارم نمای صفاهان
بلکه چو حورا دو میوه اند جنانه
عرش وجناب جهانگشای صفاهان
زان نفس استوا زسد علی العرش
کرسی عرش آمد استوای صفاهان
خاک سپاهان نهال پرور سدره ست
سدرهٔ توحید منتهای صفاهان

سدره به کسر اوّل درخت کنار است که آنرا اهل هندوستان بیر گویند وسدرة المنتهی درختیست در بهشت وتمل در هفتم آسمان وگویند که مقام جبرئیل در آنجاست ومصرع ثانی جواب سائل است که میگوید که خاک صفاهان نهال پرور کدام سدره است شخصی دگر میگوید که سدرهٔ توحید منتهای صفاهان یا آنکه غایت ونهایت اصفاهانرا بسدرة المنتهی توحید تشبیه کرده باشد در تعمیم قافیه نیکوئی

دیدهٔ خورشید چشم درد همیداشت
از حسد خاک سرمه زای صفاهان
لا جرم ایمک برای دیدهٔ خورشید
دست مسیحست سرمه سای صفاهان
چرخ نه بینی که هست هاون سرمه
رنگ گرفته زسرمهای صفاهان
نور نخستین شناس وصبح پسین دان
روح وجسد را بهم هوای صفاهان

یرحمك الله زآسمان که دم صبح
عطسهٔ مشکین رد از صبای صفاهان
دست حضر چون نیامت دو قلهٔ داره
کرد تیمم بخاك پای صفاهان •
چاه صفاهان بدان نشیمن دجّال
مهبط عیسی شمر مصای صفاهان
چتر سیاهست حال چهرهٔ ملکب
زان سیهی خال دان صمای صفاهان
مرغ ضمیر مرا وصیّت عنقاست
يَا لَكَ مِنْ بُلْبُلٍ صلای صفاهان
قُلْتُ لِمَاءِ ٱلْحَمَاةِ هَلْ لَكَ عَيْنٌ
قَالَ نَعَمْ كَفُّ أَغْنِيَائِ صفاهان
قُلْتُ لِنَسْرِ ٱلسَّمَاء هَلْ لَكَ طُعْمٌ
قَالَ بَلَى خُودُ أَسْخِيَائِ صفاهان
رای ری چیست خیر وجای بجی جوی
کانکه ری او داشت داشت رای صفاهان

ری ولایتیست از مشاهیر ولایات عراق وجی بفتح اوّل
وجیم تاری نام بلوکیست از بلوکات اصفاهان مقصود
آنکه یك بلوك اصفهان با وجود وسعت ملك ری رجحان
دارد بر ولایت ری امّا در تعلیل مسامحه است چه هرگاه
صاحب ری رای بر کلّ اصفهان داشته باشد یعنی آرزوی
کلّ اصفهان داشته باشد رجحان یك بلوك بر کلّ ری لازم
نمی آید

پار من از جمع حاج بر لب دجله
خواستم انصاف ماجرای صفاهان
مستمعی گفت با عمارت بغداد
چند گفت پرسی از صفای صفاهان
منکر بغداد چون شوی که ز قدر است
ریگ بن دجله سرمهای صفاهان
خاصه که بغداد خنگ خاص خلیفه ست
نعل بها زیبدش بجای صفاهان
آن دگری گفت کز زکات دن کرخ
هست نصاب حی ونوای صفاهان
گفتم بغداد نفی دارد وبیداد
دیدهٔ نهٔ داد بادهای صفاهان
کرخ کلوخ سقایه خانهٔ جی دان
دجله نم ترهٔ سقای صفاهان
ایمه به بغداد جای شیشه گران است
بهر گلاب طرب فزای صفاهان
از خط بغداد وسطح دجله فزون دان
نقطهٔ از طول وعرض جای صفاهان
چون ببر کوه قاف نقطهٔ قا دان
خطهٔ بغداد در ازای صفاهان
ماعچهٔ عین شمس گلخن حی دان
وز ملسان به شهرگیای صفاهان
عطر کند از پلنگ مشک ببغداد
واهوی مشک آمد از قضای صفاهان

نافهٔ کنعان دهد خساست بغداد
نعمت مصر آورد عطای صفاهان
بیضهٔ مصر ست به روضهٔ بغداد
در خط مصر نه بنای صفاهان
نیل کم از زنده‌رود و مصر کم از حی
قاهره معتور پادشای صفاهان
مدّت سی سال هست کز سر اخلاص
زنده چنین داشتم وفای صفاهان
یک حشم الغرّ رتّ احسن دیدند
تا چه ثنا رانده ام برای صفاهان
مدح دو فاروق دین چگونه نوشتم
صدر و جمال آن دو مقتدای صفاهان
در سه ثنا نون الف بحضرت موصل
راندم ثا نون الف ثنای صفاهان
صاحب جبریل دم جمال محمّد
کز کرمش دارم اصطفای صفاهان
داد هزار اخترم بپنجاه خورشید
آن بگهر شعریٔ سمای صفاهان
پیش علی اصغر واتابک اکبر
بوده ره آورد من ثنای صفاهان
نزد سلیمان شهم ستوده چو آصف
گفت که ها هدهد هوای صفاهان
پس چو بمکّه شدم شدم زدن گوش
حلقه بگوش ثنا سرای صفاهان

کعبه عبادت ستان من شد از ایرا
دیده مرا مکرمت ستای صفاهان
کعبه مرا رشوه داد شقهٔ سترش
تا ننهم مکه را ورای صفاهان
این همه کردم مرایگان نه مران طمع
کافسر زر یابم از عطای صفاهان
دیو رجیم آنکه بود دزد بیانم
کو دم طغیان زد از هجای صفاهان
او بقیامت سپید روی نخیزد
زانکه سیه بست بر قفای صفاهان
اهل صفاهان مرا بدی زچه گویند
من چه خطا کرده ام برای صفاهان

شرح این تلمیح آنکه مجیر بیلقانی که بشاگردی خاقانی منسوب بوده این رباعی را در هجو اهل صفاهان بگفت

رباعی گفتم زعراق قوت جان خیزد
لعلیست مروت که ازان کان خیزد
کی دانستم کاهل سپاهان کورند
با این همه سرمه کز صفاهان خیزد

چون مسمع جمال الدین عبد الرزاق رسید محمول بران داشت که مگر بتحریک خاقانی شده در برابر فرمود

هجو میگوئی ای مجیرک هان
تا ترا زین هجا بجان چه رسد
گیر درکون گنجه وتفلیس

تا بآران وبیلقان چه رسد
تیر بر ریش میر خاقانی
تا بتو خام ملتمان چه رسد

از آنجهت خاقانی تعرض بحصیر رسانیده اورا دیو رجیم گفته رجیم بقلب معض حصیر است

زنگار آمد مرا نه زر رمس ایرا
سرکه رسیدش نه کیمیای صفاهان
جرم من آنست کز خزائن عرشی
گنج خدایم ولی گدای صفاهان
گیر گدای محبتم نه ام آخر
جر مکس خوان ریزهای صفاهان
گنج خدا را بجرم دره نگیرند
این نپسندند از اصدقای صفاهان
دست وربانش چرا بداد بریدن
محتسب شرع وپیشوای صفاهان
یا بسر دار بر چرا نکشیدش
شحنهٔ انصاف کدخدای صفاهان
جرم زشاگرد بس عتاب بر استاد
اینت بد استاد از اصدقای صفاهان
کردهٔ قصّار بس عقوبت حدّاد
این مثلست آن اولیای صفاهان

قصار کاررست وحدّاد آهنگر مقصود میتواند بود که دوریّ این دو طائفه باشد بیکدیگر که یکی را کار بآب ودیگریرا بآتش است واین کنایت به تری وتردامنیٔ حصیر

نیز تواند بود یا آنکه قصار دقاقی کنندهٔ جامه است وحدّاد کنندهٔ لباس از آهن وعمل هر دو علّت مستلزم بلندیٔ صدای منکر است که سمع را از فرع آن دو صدا آزار است

این مگر آن حکم واشکونهٔ مصریست
آری مصرست روستای صفاهان

از مصری فرعون مراد تواند بود که باو رسید که طفلی از اطفال را مرتبهٔ حاصل شود که باعث قتل وقمع او گردد واو چندین طفل بیگناه را کشت ومصراع ثانی کنایتست از تعریف اصفهان ونادانی وسادگیٔ عبد الرزاق جمال الدین چه اورا روستائی را نموده وباشگونه معنیٔ واژگونه است

بر سر این حکم نامه مهر نبندد
پیر ششم چرخ در فضای صفاهان
کرد لبم گوش روزگار پر از در
تا شده چشم من آشنای صفاهان
پس لب وگوشم محظظ وخسك انباشت
هم قصهٔ گلشکر برای صفاهان
راست نهادند پردهاش وبه بخم
پردهٔ کژ بینم از ستای صفاهان
شهر زر وتخت طاقدیس خسانرا
باز مرا حقف کمن نوای صفاهان
واخر ناگفته ام نشاهد حریا
زین گلهٔ جرعهٔ جفای صفاهان

زان گله کردم بآفتاب که دیدم
گوست سما برقی از سمای صفاهان
گفت چو بربط مزن زراه زبان دم
دم زره چشم زن چو نای صفاهان
از تن عالم خورند گوشت همانا
زهر چگونه سرد غذای صفاهان
داد صفاهان زابتدای کدورت
گرچه صفا باشد انتهای صفاهان
سین صفاهان الف فزوده در اوّل
تا خورم آسیب جانگزای صفاهان
أَرْمَضَ قَلْبِي بَلَآؤُهُ وَسَأَلْقَي
نَارَ بِرَاهِيمَ فِي بَلَآئِ صفاهان
یعنی آتش بر من گلستان شود ودرین شعر کنایتست بر
کفر جمال الدین عبد الرزاق چه نمرود باعث افروختن
آتش ابراهیم شده بود
عَضَّنِيَ ٱلْكَلْبُ ثُمَّ عَضَّةَ كَلْبٍ
سَوْفَ أُدَاوِي بباقلائ صفاهان
میفرماید که مرا بدندان گرفت وجراحت دندان کلب را
زود باشد که دوا کنیم به باقلای صفاهان مراد چشم
تلائیست از اهالئ صفاهان وباقلای باعث دوای جراحت
نیش سگ است
این همه سگهای جشم خوردنم کاجر
بیم لوزینهٔ رضای صفاهان
گرچه صفاهان جزای من بدی کرد

گر بنکوئی کنم جزای صفاهان
خطهٔ شروان که نامدار من او شد
گر بخرابی رسد بقای صفاهان
نسبت خاقان بمن کند چو که مجر
در نکرد دانش آرمای صفاهان

درین مقام در نگرد بمعنیٔ ملاحظه کردن اطراف وجوانب است مقصود اینکه اگر دانش آرمای صفاهان نسبت خاقان بمن کند بهر طرف ملاحظه نماید واشعار کند که مباد حرف حقیف نسبت بزرگی مذکور ساخته باشد چه مرا آن مرتبه است که اظهار این نسبت دون مرتبهٔ منست وشخصی که اورا در اصفهان قابلیت دانش آرمای هست درجهٔ اعتبار مرا باین مثابه میداند واین نیز تعریض است بعدم دانش آرمائی جمال الدین عبد الرزاق در نگرد را بمعنیٔ تحسین نیز قصد میتوان کرد چه هرگز سخن که دران متانت وتراکمی هست هرگاه مذکور سازد بهر طرف بطلب تحسین نظر می اندازد

پانصد هجرت چو من نزاد یگانه
تا زدوگانه کنم دعای صفاهان
مبدع محلم بنظم ونثر شناسد
کم نکنم تا زیم ولای صفاهان
از دم خاقانی آفرین امد باد
بر جلسآء الله اتقیای صفاهان

مراد از جلسا الله اولیا واصفیا میتواند بود چه اگر واو فاصله شود میانهٔ جلسا واتقیا مراد ازان علمای باطن

وظاهر باشد واگر فاصله نشود وحلسا الله صنعت انقیا
دارند این معنی مراد باشد که ارباب ورع وتقوی
اصفهانرا که دائم در فنآء وخدت وحوار وفکر اللهی
ساکنند از دم خاقانی آفرین بی پایان باد

Elegia de urbe Madâin.

هان ای دل عبرت بین از دیده نظر کن هان
ایوان مداینرا آئینهٔ عبرت دان
یکره زلب دجله منزل بمداین کن
وز دیده دوم دجله بر خاک مداین ران
خود دجله چنان گرید صد دجلهٔ خون گوئی
کز گرمئ خونابش آتش چکد از مژگان
خود دجله که میبینی کف چون بدهان آرد
گوئی زتف آهش آب آبله زد چندان
از آتش حسرت بین بریان جگر دجله
خود آب شنیدستی کاتش کندش بریان
بر دجله گری نو نو وز دیده زکاتش ده
گرچه لب دریا هست از دیده زکاتش دان
گر دجله در آویزد باد لب وسوز دل
نیمی شود افسرده نیمی شود آتشدان
تا سلسلهٔ ایوان بگسست مداینرا
در سلسله شد دجله چون سلسله شد پیچان
گه گه به زبان اشک آواز ده ایوانرا

تا بو که زگوش دل پاسخ شنوی زایوان
دندانهٔ هر قصری پندی دهدت نو نو
پند سر دندانه بشنو زبن دندان
گوید که تو از خاکی ما خاک توئیم اکنون
گامی دو سه بر ما نه واشکی دو سه هم بفشان
از نوحهٔ جغد الحق ماثیم بدرد سر
از دیده گلابی کن درد سر ما بنشان
آری که عجب داری کاندر چمن گیتی
جغد است پیِ بلبل نوحه است پیِ الحان
ما بارگه دادیم این رفت ستم بر ما
بر قصر ستمگاری دانی که رسد خذلان
گوئی که نگون کرده است ایوان فلکوشرا
حکم فلک گردان یا حکم ملك گردان
بر دیدهٔ من خندی کاینجا زچه میگرید
گریند بران دیده کاینجا نشود گریان
نه زال مداین کم از پیره زن کوفه
نه حجرهٔ تنگ این کمتر زتنور آن

زال مداین پیر زنیست که در حجرهٔ او از دیوان کسری کشاده بود وکسری هرچند بر قیمت آن حجره افزود بفروختن آن راضی نشد وانوشیروان بمقتضیٔ عدالت بر همسایگیٔ او صبر کرد شرحی که در کتب سیر مسطور است وبین الانام معروف ومشهور وپیره زن کوفه آن که طوفان نوح از تنور او سر بر زد وما حصل کلام آنکه خرابیٔ مداین وعمارت رفیعهٔ آن اکثر باعث ظهور

طوفانهای گذشته شود دور نیست چه حرهٔ تنگ این زال که مداین مضاف الیه اوست باضافهٔ بیانی بالفعل که خرابست از تنور پیر زن کوفه کمتر نیست که باعث طهور طوفان نوح شده بود وبجهت ضرورت شعر اشارهٔ قریب بجائی اشارهٔ بعید واقع شده چه که پیر زن کوفه صاحب تنور است

دانی چه مداینرا با کوفه برابر نه
از سینه تنور کن وز دیده طلب طوفان
این هست همان ایوان کز نقش رخ مردم
خاك رخ او بودی دیوار نگارستان
این هست همان درگه کورا زشهان بودی
دیلم ملك بابل هندو شه ترکستان
این هست همان صفه کز هیبت او بردی
بر شیر فلك حمله شیر تن شادروان
پندار همان عهدست از دیدهٔ عبرت بین
در سلسلهٔ درگه در کوکبهٔ میدان
از اسپ پیاده شو بر نطع زمین رخ نه
زیر پی پیلش بین شهمات شده نعمان

ضمیر پیلش راجع است بنطع زمین وشرح تلمیح شهمات شدن نعمان در پای پیل نطع زمین آنکه نعمان بن منذر را انوشیروان در پای پیل انداخت وهلاك گردانید ما حصل آنکه از تندی وغرور باز آی وزاسپ پندار پیاده شو وروی عجز ونیاز بر زمین شکستگی نه که این بساط شطرنج را پادشاهان روزگار در زیر پای پیل حوادث پی

سپر هلاك وفنا گشته اند وتشبيه سطح زمين به بساط شطرنج اشاره بدان است كه مانند زمانی از انسان وحيوان كه بر سطح آن قرار می يابند دست حوادث آنهارا در ميپيچيد وديگر باره مثل بازیّ اول بران طرح نموده اشخاص ثابتهٔ آنرا در معرض زوال در می آورد

نی بی كه چو نعمان بين پيل افكن شاهانرا
پيلان شب وروزش كشته به پیّ دوران

باز معنیّ بيت سابقرا ترقی داده ميفرمايد كه قصّهٔ نعمان سهل است كه نوشيروان اورا بپای پيل انداخته پی سپری ساخت پادشاهی كه در قوت خيل وحشم وبنيّه پيل افكن شاهان است يعنی قوت او فائق است بر ديگر سلاطين اورا كشته بين به پای پيلان شب وروز دوران ضمير پيلان شب وروزش راجع است به پيل افكن شاهان

ای بس شه پيل افكن كافكنده بشه پيلی
شطرنجیّ تقديرش در ماتگه فرمان

يعنی ای بسا شه پيل افكن كه در حالت شه پيلی وقوت وقدرت او شطرنجیّ تقدير افكنده است اورا در ماتگه فرمان وامروز آن پادشاه صاحب قوت ذی شوكت بجز آنكه رضا بقضا دهد چاره ندارد وشه پيل بمعنیّ كيشيست كه شطرنجيان بفيل كنند

مست است زمين زيرا خوردست بجام می
در كاس سر هرمز خون دل نوشروان
بس پند كه بود آنگه در تاج زرش پيدا

صد پند نو است اکنون در مغز سرش پنهان
کسری وترنج سر پرویز وتره زرین
بر باد شده یکسر از یاد شده یکسان

آورده اند که انوشروان ترنج زر در نزل خود داخل میکرد وپرویز تره زرین وبعد از بر خاستن سفره آنها بشخصی تعلق داشت که نزد او میگذاشته اند

پرویز بهر برمی زرین تره آوردی
کردی زبساط خوان زرین تره را بستان
پرویز کنون گم شد زان گم شده کمتر گو
زرین تره کو بر خوان رو کم ترکوا بر خوان

خوان اول بمعنی سفره است وخوان دوم بمعنی خواندن که در برابر نوشتن است یعنی بخوان آیت کریمه کم ترکوا من جنات وعیون وزروع ومقام کریم ونعمة کانوا فیها فاکهین

گفتی که کجا رفتند این تاجوران اینك
زایشان شکم خاکست آبستن جاویدان
بس دیر همی زاید آبستن خاك آری
دشوار بود زادن نطفه ستدن آسان
خون دل شیرینست این می که دهد پرویز
زاب وگل پرویز است آن خم که نهد دهقان
چندین تن جباران کین خاك فرو خوردست
آن گرسنه چشم آخر هم سیر نشد زایشان
از خون دل طفلان سرخاب رخ آمیزد
این زال سپید ابرو وین مام سیه پستان

مقرر است که چون طفلانرا از شیر باز میدارند سر پستان را سیاه میکنند که طفلان ازان احتراز کنند

خاقانی ازین درگه دریوزهٔ عبرت کن

تا از در تو زین پس دریوزه کند خاقان

امروز که از سلطان رندی طلبد توشه

فردا ز در رندی توشه طلبد سلطان

رند ارباب تجرد بر سر آمده از هر فن را گویند وجمعی را نیز رند گویند که متلبس بلباس صوفیه ملامیه باشند که ظاهر آن مستلزم ملامت وباطن مستوجب سلامت گردد یعنی چون بی اعتباری وبی رحمی روزگاررا شرح کردی که متصف است بان صفات غیر مرضیه عبرت گیر از طور وروش او وشیوهٔ رندان مجرد نهاده از آرزوهای آن کناره کن تا پادشاهان روزگار محتاج نظر توجه تو گردند

گر زاد ره مکّه توشه ست بهر شهری

تو زاد مداین بر تحفه ریٔ شروان

زاد مکه دو چیز تواند بود یکی آثار خیر وصلاح که اهل هر شهر را توشهٔ طریق هدایت است یا ماکولات وملبوسات حدود حجاز وسجاده وپارچهای جامهٔ کعبه وزاد مداین نظر عبرت کشودن در تطاریف زمان که باعث عبرت گرفتن ودل بر داشتن از لذات دنیاست

هرکس برد از مکّه سبحه زگل حمزه

پس تو زمداین بر تسبیح گل سلمان

این بحر بصیرت بین بی سرکت او مگذر .

کز شطّ چنین بحری لب تشنه شدن نتوان

اخوان که زراه آیمد آرند ره آوردی
این قطعه ره آورد است از بهر دل اخوان
بنگر که درین قطعه چه سحر همی راند
معتوه مسیحی دل دیوانهٔ عاقل جان

معتوه یعنی بیهوش ودر اصطلاح اهل شرع آنرا گویند که گاهی موافق ارباب عقل وگاهی مطابق اهل جنون تکلّم نماید وغرض ازین وجود شاعر است

II.

E libro Tohfet-ul Irâqein (Mesnevi).

در خطاب آفتاب

ای دائره گرد نقطه پرور
ای دوته وای ترازوی زر
ای شاهد غمزه زن جهانرا
سلطان یك اسبه آسمانرا
از دولت تیر یافته فر
شش ساعت رانده هفت کشور
شاهی وکمال تست مطلق
داریدهٔ صد هزار بیدق
بالات شجاع ارغوان تن
زیر تو عروس ارغنون زن
چون اشتر عشیِّ قدم زن
بیرون گذری زچشم سوزن

بازار به باغ تو نهادی
یکساله غذای خلق دادی
نعم النظری مسافر طاق
قارورهٔ شکن طبیب آفاق
برهان تو مرد عیسوی وار
داء الثعلب زفرق کهسار
اینك سر کوه گشت از آنروی
از برگ بنفشه دیلمی موی
با تست جبین باغ رخشان
از طرّهٔ سرو وجعد ریحان
وز بخشش تو سحاب اغبر
جلاب دهد بمصحف عبهر
سوسن زتو شد مبارز آثار
کم نیزه نمای وکم سنان دار
بر چهرهٔ شنبلیه جوش تاب
قشره تو کنی برعفران آب
نیلوفر بر تو دیده بگشاد
از یك نظرش جنابت افتاد
شب این همه غسل ازان بر آرد
تا روز نمار تو گذارد
او مُحرِمِ تو تو کعبهٔ اوی
او ساکن تو تو در تك وپوی
محرم که شنید معتکف وار
با کعبه که دید ناقه رفتار

هر چز ورق رشمات بر رست
نیلوفروار عاشق تست
بستان زتو محشر الطیورست
هم صوت طیور نفخ صورست
بلبل بدعای تست شب خیز
خاکستری فام وآتش انگیز
شد فاخته از تو پارسا روی
موسیجه نمای ماجرا گوی
سارک زتو مطرب چمن گشت
هندوی چهار تاره زن گشت
قمری زتو پارسی زبان شد
طوطی زتو کارنامه خوان شد
در وصف تو ای بهار خوش سیر
خاقانی راند منطق الطیر

III.

Poëmata minora (Moqattaât).

1.

خاقانیا چو آب رخت رفت در سؤال
مستان نوال کس که وبال آشنای اوست
بر خستگیٔ دل مطلب مرهم قبول
نه ذلّ مرهمی که جراحت فزای اوست
آنرا که بشکنند نوازش کنند باز

يعني كه چون شكست نوازش نواى اوست
پنداری آن شتر که بکشتند وگردنش
پر زر اران کنند که آن خونبهای اوست
گیری که کان زر شود آن گردن شتر
اورا زرر چه سود که سودش قفای اوست

2.

خاقانیا بجاه مشو غرّه عمروار
گر خود بجاه بهمن وجمشیدی از قضا
کاندر جهان چو بهمن وجمشید صد هزار
زادند مرد وکار جهان هم بران نوا
رفت آنچه رفت وروی زمین همچنان پدید
بود آنچه بود وپشت فلك همچنان دوتا
نه در نبات این بَدَلی آمد از بهاد
نه در نجوم آن خللی آمد از قضا
ما وتو بگذریم وپس ما بسی بود
دور فلك بكار وقرار زمین بجا
واخر بنفخ صور کند قهر کردگار
بند فلك گسسته وجرم زمین بپا

3.

مترس از بد خلق خاقانیا
ولیکن زبد ده امان خلق را
وما طبع گردان وآهن مباش
زغدری که طبعست آن خلق را

دروغی بداں هر زبان وبدان
که صدقی رود در زبان خلق را
هم از خلق سر بر زند بر زمین
بدی کاید از آسمان خلق را
بد خلق هر چه فروتر رسد
نکوئی فروتر رسد خلق را
همه دوستی ورز با خلق لیك
بدل دشمن خویش دان خلق را

4.

چون زمان عهد سنائی در نوشت
آسمان چون من سخن گستر براد
چون معزّنیی ساحری شد زیر خاك
خاك شروان ساحری نوتر براد
بلبلی زین بیضه خالی در گذشت
طوطئی نو زین کهن منظر براد
مُغْلِقِ فرد از گذشت از کشوری
مُبْدِعِ مُحل از دگر کشور براد
از دوم اقلیم چون رفت آیتی
پنجم اقلیم آیتی دیگر براد
چون بپایان شد ریاحین گل رسید
چون سر آمد صبح صادق خور براد
ماه چون در جیب مغرب برد سر
آفتاب از دامن خاور براد

جان محمود از نکوهش باز شد
سلجق عهد از همین گوهر براد
در فلان تاریخ دیدم کز جهان
چون فرو شد بهمن اسکندر براد
یوسف صدّیق چون در بست نطق
از قضا موسیّ پیغمبر براد
اوّل شب بو حنیفه در گذشت
شافعی آخر شب از مادر براد
گر زمانه رایت شب محو کرد
آیت روز از همین اختر براد
تهنیت باید که در باغ سخن
گر شکوفه فوت شد نو بر براد
گر شهابی برد دیو اختر گذشت
ور زه آبی خورد خاك اخضر براد
آن مثل خواندی که مرغ خانگی
دانهٔ دُر خورد پس گوهر براد

5.

پسر داشتم چون بلند آفتابی
زنا که بتاری مغاکش سپردم
مدرد پسر مادرش چون فرو شد
بخاک آن تن دردناکش سپردم
یکی نکر چون دختر نعش بودم
بروشن دل چون سماکش سپردم

چو دختر سپردم بداماد گفتم
که گنج زرست این بپاکش سپردم
بماندم من آخر وعبد الحمیدی
ودر سمت یزدان پاکش سپردم
اگر کس پناهش نباشد بشروان
پناهش بدست آن خدا کش سپردم

6.

عصّهٔ دل گفت خاقانی که از ابنای جنس
کس نماند ومن باجنسان چنین وا مانده ام
رهروان چون آفتاب آزاد وخندان مانده اند
من چرا چون ذرّه سرگردان ودروا مانده ام
رهروان بر جدول دجله چو مسطر رانده اند
من چو نقطه در خط بغداد یکتا مانده ام
دوستانم همچو قطب وشمس ومرّیخ وشهاب
رفته ومن چون سها در گوشه تنها مانده ام
هرچند این پنج بن چون کاف ها یا هین صاد
یکتنه چون قاف القران بیکجا مانده ام

III.

Ghazelae.

1.

عالم افروز نهارا که توئی
لشکر آشوب سوارا که توئی

هم شکوفهٔ دل وهم میوهٔ جان
بو العجب وار بهارا که توئی
اژدها زلفی وجادو مژگان
کافرا معجزه دارا که توئی
تو شکار من ومن کشتهٔ تو
ناوک انداز شکارا که توئی
کار بر هم زده مردم که من ام
زلف در هم شده یارا که توئی
زخم نگذاری ومرهم نکنی
سنگدل زخم گذارا که توئی
کشتیم موی نیارزده بسحر
ساحر نادره کارا که توئی
سوخته سینهٔ خاقانی را
آتش انگیز نگارا که توئی

2

هر روز بهر دستی رنگی دگر آمیزی
هر لحظه بهر چشمی شوری دگر انگیزی
صد بزم بیارائی هر جای که بنشینی
صد شهر بیاشوبی هرگاه که بر خیزی
چون باز کنی زلفین در پرده برون آئی
ناگه بزنی زخمی چون کردم بگریزی
فتنه کنیم بر خود پنهان شوی از چشمم
چون فتنه تو انگیزی از فتنه چه نگریزی

مژگان تو خونم را چون آب همی ریزند
تو بر سر من نخفت چون خاک همی بیزی
خون ریخته من بینی گوئی که نه خون است
از غمزه بپرس آخر کاین خون که میریزی
بردی دل خاقانی در زلف نهان کردی
ترسم ببری جانش ور طرّه در آویزی

3.

ای راحت دلها تو آرام جان کیستی
دل در هوس جان میدهد تا دلستان کیستی
ای چون گل نادیده‌ای دی اصل تو وصل تو کی
با بوی مشک ورنگ می در گلستان کیستی
ای از بتان دلخواه تو بر حسن شاهنشاه تو
مارا بگو ای ماه تو کز آسمان کیستی
نکشا صدف یعنی دهن افشان گهر یعنی سخن
پنهان مکن یعنی زمن تا عشق دان کیستی
چون زیر هر موئی ترا یکشهر جان داری نوا
خامی بود گفتن مرا جانا که جان کیستی
خاقانی از تیمار تو حیران شد اندر کار تو
ای جان او غمخوار تو غمخوار جان کیستی

4.

مه نخوییم مه مرا روی تو بس
گل نبوییم گل مرا بوی تو بس
عشق من دیوانهٔ حسن تو گشت

بندش از زنجیر گیسوی تو بس
اشک من باران بی ابرست لیک
ابر بی باران خم موی تو بس
آئنه از دست بمکن کز صفا
پشت دست آئینهٔ روی تو بس
رنگ زلفت بس شب معراج من
تاب قوسینم دو ابروی تو بس
آسمان در خون خاقانی چراست
کاین مهم را نامرد جوی تو بس

٥.

تا حضرت عشق را ندیمیم
در کوی قلندری مقیمیم
هر میکده را خدایگانیم
هر دُرد پرست را ندیمیم
کوشندهٔ نه از پی بهشتیم
جوشندهٔ نه از پی جحیمیم
ما بندهٔ اختیار یاریم
وازاد رجلت نعیمیم
گر عالم محدثست گو باش
ما باری عاشق قدیمیم
بی زحمت پیرهن همه سال
از یوسف خویش با نسیمیم
آن آتش را که عشق ازو خاست

گاه ابراهیم وگه کلیمیم
اصل از گهر خلیفه داریم
عالی نسبیم اگر یتیمیم
خاقانی وار در خرابات
موقوف امانتِ عظیمیم

IV.

Tetrasticha

1.

گر بد دارم وگر نکو او داند
گر جرم کند وگر عفو او داند
تا زنده ام از وفا نگردانم رو
من بر سر ایمم آنِ او او داند

2.

ای از دل دردناک خاقانی شاد
غمهای تو گرد خاک خاقانی باد
روزی که کنی هلاک خاقانی یاد
برخی رخ تو جان پاکِ خاقانی باد

3.

چون نامهٔ تو نزد من آمد شب بود
بر خواندم وروشنی دگر کردم سود
پس نور معانیٔ تو سر بر زد زود
اندر دو شبم هزار خورشید نمود

4.

بر جان من از بار بلا چیست که نیست
بر فرق من از قهر قضا چیست که نیست
گویند که چیست تا بنالی شب وروز
از محنت روز وشب مرا چیست که نیست

5.

سنگ اندر بر دستی خوردم چون آب
بار همه خار وخش کشیدم چون آب
آخر بوطن نیارمیدم چون آب
رفتم من وباز پس ندیدم چون آب

6.

هر روز بود ترا جفای نو نو
تا جامهٔ صبر من بدرّد جو جو
یکذرّه زنیکیت ندیدم همه عمر
بیرحم کسی تو آزمودم رو رو

7.

همخوار توام غمان من من دانم
خونخوار ملی ریشان من من دانم
تو ساز جفا داری ومن سوز وفا
آن تو تو دانی آن من من دانم

8.

خورشیدی ونیلوفر تازنده منم
تن غرقه باشك در بلب خنده منم

رخ زرد وکبود دل سرافکنده منم
شب مرده زغم روز بتو زنده منم

9.

سوزی که در آسمان نگنجد دارم
وان ناله که در دهان نگنجد دارم
گفتی زجهان چه غصّه داری ای دل
آن غصّه که در جهان نگنجد دارم

10.

من بودم وآن نگارِ روحانی روی
افکندم دران دو زلف چوگانی گوی
خصمان بدر ایستاده خاقانی جوی
من در حرم وصال سبحانی گوی

Saadi.

I.

Kasîdae.

1.

خوشست عمر دریغا که جاودانی نیست
بس اعتماد برین پنج روز فانی نیست
درخت قدّ صنوبر خرام انسانرا
مدام رونق نو باوهٔ جوانی نیست
گلیست خرّم وخندان وتازه وخوشبو
ولی امید ثباتش چنانکه دانی نیست
دوام پرورش اندر کنار مادر دهر
طمع مکن که درو بوی مهربانی نیست
مباش غرّه وغافل چو میش سر در پیش
که در طبیعت این گرگ گلّه بانی نیست
چه حاجتست عیانرا باستماع بیان
که بیوفائی دور فلک نهانی نیست
کدام باد بهاری وزید در آفاق
که باز در عقبش نکبت خزانی نیست

اگر ممالك روی زمین بدست آری
بهای مهلت یکروزه زندگانی نیست
دل ای رفیق برین کاروان سرای مبند
که خانه ساختن آئین کاروانی نیست
اگر جهان همه کامست ودشمن اندر پی
بدرستی که جهان جای کامرانی نیست
چو بت پرست بصورت چنان شدی مشغول
* که دیگرت خبر از لذت معانی نیست
جهان زدست بدادند دوستان خدا
که پای بند غمارا جز این جهانی نیست
نگاه دار زبان تا بدوزخت نبرد
که از زبان بتر اندر جهان زیانی نیست
عمل بیار وعلم بر مکش که مردانرا
رهی سلیمتر از کوی بی نشانی نیست
* طریق حق رو واز هرکجا که خواهی باش
* که کنج خلوت صاحب دلان مکانی نیست
کف نیاز بدرگاه بی نیاز بر آر
که کار مرد خدا جز خدای خوانی نیست
مکن که حیف بود دوست بر خود آزردن
علی الخصوص مران دوسترا که ثانی نیست
چه سود ریزش باران وعظ بر سر خلق
که مردرا مارادت صدف دهانی نیست
زمین بتیغ بلاغت گرفتی ای سعدی
سپاس دار که جز فیض آسمانی نیست

بدین صفت که در آفاق صیت شعر تو رفت
نرفت دجله که آبش بدین روانی نیست
نه هر که دعوی زور آوری کند با ما
بسر رود که سعادت به پهلوانی نیست

2

بهیچ یار مده خاطر وبهیچ دیار
که بر وبحر فراخست وآدمی بسیار
همیشه بر سگ شهری جفا وجور آید
ازان که چون سگ صیدی نمی رود بشکار
نه در جهان گل روئی وسبزهٔ زنخیست
درختها همه سبز است وبوستان گلزار
چو ماکیان بدر خانه چند بینی جور
چرا سفر نکنی چون کبوتر طیّار
ازین درخت چو بلبل بدان درخت نشین
بدام دل چه فروماندهٔ چو بوتیمار
زمین لگد خورد از گاو وخر بعلّت آن
که ساکنست نه مانند آسمان دوّار
گرت هزار بدیع الجمال پیش آید
ببین وبگذر وخاطر بهیچ یک مسپار
مخالط همه کس باش تا بخندی خوش
نه پای بند کسی کز غمش بگریی زار
بخز واطلس اگر وقتی التفات کنی
بقدر کن که نه اطلس کمست در بازار

مثال اسپ ولاغند مردم سفری
نه چشم بسته وسر گشته همچو گاو عصار
کسی کند تن آزرده را به بند اسیر
کسی کند دل آسوده را بفکر فکار
چو طاعت آری وخدمت کنی وشناسند
چرا خسیس کنی نفس خویش را مقدار
خنک کسی که بشب در کنار گیرد دوست
چنانچه شرط وصالست وبامداد کنار
اگر ببند وبلای کسی گرفتاری
گناه تست که بر خود گرفتهٔ دشوار
مرا که میوهٔ شیرین بدست می افتد
چرا نشانم بیخی که تلخی آرد بار
چه لازمست یکی شادمان ومن غمگین
یکی بخواب ومن اندر خیال او بیدار
مثال گردن آزادگان وچنبر عشق
همان مثال پیاده است در کمند سوار
مرا رفیقی باید که بار بر گیرد
نه صاحبی که من از وی کشم تحمل بار
اگر بشرط وفا دوستی بجای آرد
وگر نه دوست مدارش تو نیز دست بدار
کسی که از غم وتیمار من نیندیشد
چرا من از غم وتیمار او شوم بیمار
چو دوست جور کند بر من وجفا گوید
میان دوست چه فرقست ودشمن خونخوار

اگر زمین تو بوسد که خاک پای تو ام
مباش غرّه که بازیت می دهد عیّار
گرت سلام کند دانه می نهد صیّاد
ورت نماز برد کیسه میبرد طرّار
باعتماد وفا نقد عمر صرف مکن
که عن قریب تو بیزر شوی واو بیزار
جراحت نفسی رنج پایدار شوی
شب شراب نیرزد ببامداد خمار
نه اوّل همه کاری تأمّل اولیتر
بکن وگر نه پشیمان شوی بآخر کار
میان طاعت واخلاص وبندگی بستن
چه پیش خلق بخدمت چه پیش بت زنّار
زمام عقل بدست هوای نفس مده
که گرد عشق نگردند مردم هشیار
من آزموده ام این رنج ودیده ام سختی
زریسمان متنفر بود گزیدهٔ مار
چو دیده دید ودل از دست رفت وچاره نماند
نه دل زمهر شکیبد نه دیده از دیدار
طریق معرفت اینست بی خلاف ولی
بگوش عشق موافق نباید این گفتار
پیاده مرد کمند سوار نیست ولیک
چو اوفتاد بباید دویدنش ناچار
شبی دراز درین فکر تا سحر همه شب
نشسته بودم وبا نفس خویش در پیکار

که چند ازین طلب نعمت هوا وهوس
چو کودکان زنان نقش وبوی ورنگ ونگار
بسی نماند که روی از حبیب بر پیچم
وفای عهد عنانم گرفت دیگر بار
که سخت سست گرفتی ونیك بد کردی
هزار نوبت ازین رای باطل استغفار
حقوق صحبتم آویخت دست در دامن
که حسن عهد فراموش کردی ای غدّار
نگفتمت که چنین زود بگسلی پیمان
مکن که از اهل مروت نیاید این کردار
کدام دوست بتابد رخ از محبت دوست
کدام یار بپیچد سر از ارادت یار
فراق را دل از سنگ سختتر باید
کدام صبر که بر میکنی دل از دلدار
هرانکه مهر گلی در دلش قرار گرفت
روا بود که تحمّل کند جفای هزار
هوای دل نتوان پخت بی تعنّت خلق
چنانکه گل نتوان چید بی تحمّل خار
درم چه باشد ودینار ودین ودنیا وسر
چو دوست دست دهد هرچه هست هیچ انگار
بدانکه دشمنت اندر قفا سخن گوید
دلت دهد که دل از دوست بر کنی زنهار
دهان خصم وزبان حسود نتوان بست
رضای دوست بدست آر ودیگران بگذار

مگویمت که بآزار دوست دل خوش باش
که خود زدوست مصوّر نمیشود آزار
دگر مگوی که من ترک عشق خواهم گفت
که قاضی از پس اقرار نشنود انکار
زبحر طبع تو امروز در معانی عشق
همه سفینهٔ در میرود بدریا بار
مرا فقیه مپندار وبیکمود مگوی
که عاقلان نکنند اعتماد بر پندار
که گفت پیرزن از میوه میکند پرهیز
دروغ گفت که دستش نمی رسد به ثمار
فراخ حوصلهٔ تنگ دست نتواند
که سیم وزر کند اندر هوای دوست نثار
ترا که مالك دینار هستی ای سعدی
طریق نیست مگر زهد مالك دینار
ازین سخن بگذشتیم ویك غزل باقیست
تو خوش حدیث کنی سعدیا بماد بهار
کجا همی رود آن شاهد شکر گفتار
چرا همی نکند بر دو چشم من رفتار

E Feizii Nal-u-Daman.

آوارگیٔ نل بسبب نحسی وگزیدن مار اورا وسیاه فام شدن وبولایت رتوپرن پیوستن ودر بستگی کشاد کار جستن

افسانه طراز نکته پیوند
زین سان دو سخن بهم کند بند
کان شب که نل از جنون بجوشید
وندر رگ فتنه خون بجوشید
برداشت عنان خویشتن را
بگذاشت بدام ودد دمن را
بگذشت سبک سبک شتابان
زد گام جنون سوی بیابان
سرمست ترانه های جان سوز
میرفت براه تک شبا روز
همچون دل خود شکسته پیمان
نالان بزکار خود پشیمان
از دیده ودل دریغ میخورد
وز ناله بسینه تیغ میخورد
بر خاک بجان رنش میخفت
فریاد کنان بخویش میگفت
کین دل که گداخت در بر من
وین معرکه سوخت در سر من
از خویش جدا که کرد خودرا
زین گونه که دید روز بدرا

کو سوخته کوکبی بخت من
خرمن نه و آتشم بخرمن
ای وای ز این جنون چه سازم
با طالع واژگون چه سازم
این فال که زد ز اختر من
وین خاک که کرد بر سر من
سودای گذشته را ثمر نیست
دارم گنهی گناه من نیست
گر کرد سپهر چارهٔ من
بشکفت گل ستارهٔ من
بر داشته سنگ راه خود را
عذری نه نهم گناه خود را
چون روز دگر بآن بلاکش
بنمود شفق چو کوه آتش
صد برق بکشت کوکب افتاد
آتش بسیاهیِ شب افتاد
دل سوخته گشت برق اندوه
چون ابر سیاه بر آمد از کوه
میبرد ز مجنون سری بهر سنگ
میرفت صدای او بفرسنگ
از باد جنون سرش همی گشت
میکرد ستیزه با در و دشت
کز دور نمود تفته دشتی
کاتش ز تفش کباب گشتی

بشتافت بسوی او مشوّش
دیوانه کند هوای آتش
برخاست چو نالهٔ آشنائی
از آتش آتشین صدائی
کای دل بفسی بیا ببینم
بی سلسله کن اسیر خویشم
دل کرد چو حرف آشنا گوش
زد پیشترک قدم بصد جوش
تا که نظرش بماری افتاد
دریافت بخود که کاری افتاد
پیچیده بخود مشوّشش دید
چون دود درون آتشش دید
مارش زدر سخن در آمد
کای سوخته عمر من بسر آمد
بر برهمنی شبی زدم نیش
کین روز بدم رسید در پیش
گر برهمنم دعای بد کرد
دانم که همه بجای خود کرد
هم زیستنم بجان وبال است
هم حبس من زجا محال است
پرتو ندهی اگر بروزم
در آتش خویشتن بسوزم
زین آتشم ار نجات بخشی
از سر به تنم حیات بخشی

گر روی وفا زمن نتابی
حاکستر من دگر بیابی
دل شد بدروغ بلاکش
کان دود برون کشد زآتش
گفتا تو بزرگ اژدهائی
اندرکف دست چون درآئی
آن ماروی فتنه شد چو انگشت
تا آنکه نقش گرفت در مشت
از آتشش اژدها برآورد
گفتی زهلا بلا برآورد
آن مار بلا سرشت در چنگ
آمد بسر فسون ونیرنگ
گفتش زیکی شمار تا ده
وآنگاه مرا گذار در ره
دل پس که جنون او زحد شد
در بند شمردن عدد شد
نگرفت شمار کار اورا
بربست گره شمار اورا
پس چون بگذشت از زبانش
افعی بگزید ناگهانش
دارد بزبان هندوی بوم
پس هم ده وهم بکر دو مفهوم
مسکین بشمار خود نظر کرد
او کار معنئ دگر کرد

عاقل که زاختیار بیرون
بیند غمی از شمار بیرون
دل سوخته حال خود تبه دید
سر تا سر خویشتن سیه دید
بنمود سیاه روزگاری
افتاده بره سیاه ماری
در صبح بریخت چشمهٔ نیر
خاکستر فقر خورد اکسیر
دل گفت چه دیوی و ددی بود
پاداش نکوئیم بدی بود
انداختیم بخاک خواری
کس کرد چنین سیاه کاری
من سوخته بوده ام زآغاز
تو سوخته را چه سوختی باز
در یافت چو مار اضطرابش
بگشاد زبان پیٔ جوابش
کای نمک خوان بدم چه گوئی
بد نیست که کرده‌ٔ نکوئی
دانم که دل تو بیمناک است
کانور تو مشک شد چه باک است
گر زانکه سیاهیم تباه است
چون مردم دیده ات سیاه است
در تن سیهی گنه نباشد
باید که دلت سیه نباشد

خوش ماش که وقت پادشاهیست
کت آب حیات در سیاهیست
از حکم قضاست هرچه کردم
وز کردهٔ خویش بر نگردم
سر بر خط اوست مار تا مور
وروی همه ناتوانی وزور
هرجا که نشیب یا فرازیست
مشکاف که سر سپهر رازیست
از رنگ سیه چه نا امیدیست
مخروش که خال رو سفیدیست
بس حکمت ژرف را درست این
بس رشتهٔ فکر بر سرست این
این شاهد عنبرین نقابت
در جوی مراد آرد آبت
دانم که ترا زبونیٔ هست
در بخت تو وارگونیٔ هست
آنانکه اسیر زر وسیم اند
در کشمکش امید وبیم اند
تو مست وکمینگران ز هر سوی
با تیغ دورویه اند بکروی
باشد زصف جهان شناسان
کعصور رقیب زن هراسان
دیدند ترا به تخت ودیهیم
تنها رویِ تو نیست بی بیم

گشتم بتو در نمود هم تنگ
تاکس ننشاندت بدین رنگ
چون شعله زند چراغ بختت
سیّاره دهد فروغ تختت
چون آتش روشنت بر آرم
آب سیه از تنت بر آرم
آخر سیه آب من نه زهرست
کین رنگ وفسون فریب دهرست
صبحی تف شوق ده درونرا
چون صبح مکش دم فسونرا
کر پردهٔ برآیمت بدیدار
خود را ننمایمت پریوار
دانی که مقدّران اسباب
ماندند دو خاصیت درین باب
در معرکه خصم را کنی زیر
در بیشه بسوزد از دمت شیر
کاریست ترا بکار خود باش
منّت نه روزگار خود باش
باهك بفریب نام خود کن
زین نام جهان بکام خود کن
در رزم عدو نوا نگون زن
پی کم کن ونعل واژگون زن
با خود بدُم دو کسوت از دیو
تارش زفسون وپودش از ریو

زین پوست که هست چادر من
هر سال بر آید از بر من
با این سه طلسم رو به ره دار
دستان ره پیش خود نگه دار
خواهی که بشهر خود در آئی
با صورت اصل خود بر آئی
عریان شو واین لباس در پوش
در روی طبق بگیر سر پوش
خیز وقدری مکن ازان جرم
چون نعل در آتش افکنش گرم
بشتاب بتختگاه رب پرن
کافروخت چون او مهی بصد قرن
دستش بفسون سحر سازی
با چرخ کند قمار بازی
صد نقد ستاره را ببستی
از زهره برد به تیر دستی
دمسازی اوست دل پسندت
ور دولت او کشاد بندت
آن ساده درون تیره بیرون
از رنگ زری چرخ دل خون
پیچیده عنان گفت وگورا
بگرفت طریق جست وجورا
بسپرده بلند وپست راهش
آمد بسواد تختگاهش

شاهی بمراد تم عمان بود
قانون عدالتش چمان بود
کانکس که بشهر او رسیدی
بیننده به نقش حال دیدی
گفتی بخدیو تخت حالش
بروی بکف زبان مثالش
گفتند بشه قیافهٔ او
بردند شمیم نافهٔ او
شه گفت که این خسته مردیست
پژمرده گلش زباد سردیست
از راه کرم طلب نمودش
خوبین گرهی زدل کشودش
گفتا چه کسی واز کجائی
بیگانه نمای آشنائی
حر مردمی از شرف چه داری
ورنقد هنر بکف چه داری
دل از مم دل چو نال گشته
از دست جنون خیال گشته
گفتا که زدست رفته کامم
درویشم وباهك است نامم
در اسپ شناسیم بدل نیست
صورت گریٔ مرا مثل نیست
در اشربه ساقیم بصد جام
در اطعمه ذوق بخش صد کام

چندین هنر دگر جز این هم
میدانم وکرده ام گزین هم
دل سوخته آنچه نام بردش
رب چون یکان یکان شمردش
خوش وقت شد وعنایتش کرد
بیش از دگران رعایتش کرد
دل نیز به بی نشانیٔ خویش
ننمود زکار دانیٔ خویش
در هر هنری کشاد صد بند
تا گشت رئیس صد هنرمند
میبود نگار وبار خود چست
از دل همه کار نامه می جست
روزانه نگین ودار می شد
سر گرم نمودگار می شد
شبها درِ صد فسانه می زد
بر یاد صنم ترانه می زد
از سایهٔ خود کناره می کرد
چشمی بمه وستاره می کرد
بر زهرهٔ گل نظاره می دوخت
بر مه زشرر سپند می سوخت
صد نکتهٔ عاشقانه می گفت
زان زهره فسون فسانه می گفت
هر دم دمِ سرد می بر آورد
صد نالهٔ درد می بر آورد

پرسید شبی زهمنشینان
کای چشم وچراغ راست بینان
این جوش وخروش هر شبت چیست
وین تیره شبی نکوکبت چیست
بشکاف درون درهم خویش
غمخوار تو ام بخور غم خویش
شب چیست بخود فسانهٔ تو
آلوده بخون ترانهٔ تو
چندین نفس تو آتشین چیست
روز تو چنان شبت چنین چیست
گر در الم تو دست یابم
باشد که بچاره ات شتابم
دانا بشکیب گشت شادان
خودرا بفریب ساخت نادان
گر هست دل تو عشق پرورد
درد دل خود مگو نه بی درد
بنمود بغیر راه غم را
گم کرد نشانهٔ قدم را
گفتا گذر از چنین شماری
کین قصه نیایدت بکاری
دل سوختهٔ بخود سری داشت
دل در گرو سمبری داشت
مهریست بناز دوش بردوش
هم خوابه وهم دم وهم آغوش

تا که سحری بدامن دشت
بگذاشتش از جنون وبگذشت
بر دامن وصل آستین زد
زد گام ولی نه راستین زه
او نیز مرا رهنمای بود
در نیک وبدم ره محرمان بود
چون یاد کنم زسر گذشتش
وان گرم روی کوه ودشتش
خیره زدلم خروش میخواست
اینست سخن که گفتمت راست
نتوان بکسان زدرد دل گفت
بیدرد کسی که درد ننهفت

II.

مقولهای نصیحت آمیز فیاضی فیاضی برای دلبستگان دنیای ناپایدار که آخر کار خر گذاشتش عبورگی مسبب

فیاضی ازین جهان قدم کش
در عرصهٔ آن جهان علم کش
لوحی ست سپهر وکم بنیاد
سیمای صبا چو رنگ بر باد
چون پیکر سیمیاست بودش
در لوح عدم خط وجودش
هیچ است ببین نو وکهن را

بر هیچ مپیچ خویشتن را
بر دادهٔ بصد فسون زمانه
بر باد هزار این فسانه
نیرنگ نماست پردهٔ مشکاب
سیمرغ بقا مجوی زین تاب
گردون گرهیست بسته بر باد
وین باد گره زکار نگشاد
عکسی ست جهان ز موج سیماب
آئینه بیار و عکس دریاب
وهمی ست خط ستاره و ماه
مفروست حساب ازین رصدگاه
نگریز ز روی این چمن زار
پیچیده به بن بصندلش مار
باغش که چمن چمن شگفت است
در غنچهٔ او حسک نهفت است
سودای تو کز دسر نهد داغ
صفرا نه برد ترنج این باغ
این قصر که هست مهد خواب
کاقبال رسانده تا بآفت
نا پخته تلیست بر سر آب
چون دلق کتان بموج مهتاب
تفسیدهٔ دلان درین سرایند
کز تشنگیٔ جگر کبابند
یک چند نسیم سرد خوردند

چشمی بخیال گرم کردند
دیدند خرابیِ شمارا
خواندند کتابهٔ شمارا.
این روز که روزگار دارد
صبحش دم سرد بار دارد
پای از سر روزگار بر دار
از پشت زمانه بار بر دار
اینجا شجری نشد برومند
کش باد صبا زپا نیفکند
بس خاک عدم خورده خونش
تو محو وجودی از فسونش
بس سنگ شکسته بر ایاغش
بس صبح دمیده بر چراغش
بس زنده سری بریده بر دست
در ماتم روزگار بنشست
اینجا همه رخت خانه نیل است
دستان همه نوحهٔ رحیل است
تاراج بقاست در سرایش
نیرنگ فناست در خصایش
بی آب بقا چو شبنم صبح
هم عهد نسیم و هم دم صبح
بر چرخ مناز و بر نعیمش
بر صبح مپیچ و بر نسیمش
چون مسند خاک خورده مهدش

چون دهر باد برده عهدش
تلخ ست همه طبرزد او
زهر ست همه زمرد او
سیلاب غمی ست در بسرورش
طوفان بلا ست در نمورش
تا چند فنا پسند بودن
بر هیچ نظاره مند بودن
این نقش بحر خط فنا چیست
دلبستگئ تو بر هوا چیست
ای بر سر سنگره نشسته
صد کوه بپای خویش بسته
تو آبله پا وکاروان تیز
بر خیز وازین گروه بر خیز
مگذار نشان ره روان را
در راه بگیر کاروانرا
بر ساز صدی که کاروان رفت
های رو که هنوز میتوان رفت
صد قافله غول در بیابان
در حواب مرو مژه حوابان
اندیشهٔ زاد راه خود کن
در راه رفیق خود خرد کن
این قافله راه پیش وپس داشت
با خود نه صدی وبی جرس داشت
محمل بهوا سپرده مگذر

زین بادیه خاک خورده بگذر
تنها رو اگرچه مؤتمن هست
پس راه نمای راه زن هست
آنان که برین رحیل کاهند
دستان زن را مصیبتاهند
بر کوه ره است رخت بر بند
محمل بجمازه سخت بر بند
هر چند مقام دلپذیر ست
زین مرحله کوچ نا گزیرست
گم پای نخست وجو ضمان کن
گم گوش درای کاروان کن
از منت خویش پا برون نه
وین رخت فنا بموج خون ده
چون صبح میان درین سفر بند
صد باد صبا بپای بر بند
راهیست بدشت آتشت بین
در شعله مرو بپای چوبین
زین مرحله گام بیشتر نه
محمل بر جمازهٔ دگر نه
چون گرد ازین سواد بگذر
زین دشت بپای باد بگذر
جان محمل ازین سرای بر بند
وز نالهٔ غم درای بر بند
عالم چمنیست تشنهٔ آب ،

پرورده گلش بخوی سیماب
سیماب مقاست آب رویش
سیلاب بلاست آب جویش
بس سبزهٔ تر نهال گردید
بس هیمه شد وزگال گردید
بس تخم که ره بخاك بردش
تا رسته زخاك خاك خوردش
نرگس بچمن شکفته بنگر
بر خاك فتاده جمله بنگر
در عهد بهار اعتدالش
هر گل که برون دهد نهالش
صد دشنه زند زبرق بر فرق
در شبنم خون خود کند غرق
این باغ که آه سنبل اوست
حسرت گل وناله بلبل اوست
هر گل که بباغ روزگارست
چون شعله بباد استوارست
هر سرو که بنگری قصب پوش
یابی بنهال نیل همدوش
بس طبع شکفته در سرانش
چون شاخ شکسته مرده آتش
هر نوش گلی اسیر نیش است
هر سبزه خطی بخون خویش است
بس خاك وجود کآب بردش

بس آب بقا که خاک خوردش
در خشک رگ تو خون مرده
چون آب تباه دی فسرده
تو کاغذ باد وسر بسر باد
آتش بچراغ وراه بر باد
گردون که طلسم گون هوائیست
بر روی سراب آسیائیست
دارند جهانیان تک ودو
از گردش او چو گندم وجو
چون دید که آرد گشت اجساد
آن آرد دهد چو خاک بر باد
بی نی که سپهر فتنه پرورد
خاکستر عالمی ست در گرد
بر دور فلک منه مداری
کز نسل مماست موج داری
کاهی ست زیج نصد شکربی
وین طول امل مما رهزنی
این روز سیه که پیش داری
از دود دماغ خویش داری
در خود منشین چو پلی در گل
زین بیش منه بار در دل
غم خوارگیٔ دل وجگر کن
چون مرغ زبال خود سپر کن
از خون جگر نشین به تیمار

کانجا دم شعله می زند باب
این نقش ز روی تخته بر شوی
وین تخته ز آتش نظر شوی
تو رفته برون ز راه فرهنگ
بازیچهٔ نقشهای نیرنگ
این نقش مبین که بد نگارست
وین راه مرو که شیشه زارست
گر بنده شوی درین سلسل-
هاروت توئی بچاه بابل
نقد تو درین قمار خانه
دادیست بمرد این زمانه
هشدار که غول راهدارست
پیغولهٔ دیو ریو سارست
دارند مسافران این راه
در لقمهٔ شیشه ریزه نان خواه
آئینه متاب از نگارش
هر زنگ مجو ز زنگبارش
کاحسن طلسم نو منقش
چون خانهٔ کاغذین بر آتش
تو جوهر اسم کرده تحصیل
ترکیب تو ممرود به تحلیل
بشکاف بدقت این معما
کاسمی ست حیات بی مسمی
دوری بشتاب تر ز سیماب

موهوم تر از خیال در خواب
عهدش زپیّ اجل روانتر
بر باد فنا سبک عنانتر
چون شمع بسوختن نشسته
پیمان به نسیم صبح بسته
این خانه طلسم در طلسم ست
نیرنگ خطش هزار قسم ست
عبرت بهزار چشم بنگر
چون شعله برخت خویش درنگر
چون خامه بحرف خود قلم کش
پی گم کن و تیغ بر قدم کش
هشدار که راه پیش داری
پا بر سر جان خویش داری
بگذار زمانهٔ حرون را
بر پی زده نعل واژگون را
در ورطهٔ غم معطل زن دست
کز موج بموج میتوان رست
طوفان امید بخت بازیست
حرمان ابد شگرف کاریست
غم سینه گداز و غصّه جان کاه
اینست حدیث قصّه کوتاه

Conspectus metrorum.

I. هزج

1)

مفعول مفاعيلن مفعول مفاعيلن

– – – ⏑ | ⏑ – – – | – ⏑ | ⏑ – – –

p. 105—111, 118

2)

مفاعيلن مفاعيلن مفاعيل

⏑ – – – | ⏑ – – – | ⏑ – – –

et 3)

مفاعيلن مفاعيلن فعولن

⏑ – – – | ⏑ – – – | ⏑ – –

p. 13. 19. 25. 35.

4)

مفعول مفاعلن فعولن

– – ⏑ | ⏑ – ⏑ – | ⏑ – –

p. 37, 111—113, 120, 131—150.

5)

مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلن

⏑ – – – | ⏑ – – – | ⏑ – – – | ⏑ – – –

p. 28. 28.

II. رمل

1)

فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

– ⏑ – – | – ⏑ – – | – ⏑ –

p. 18. 26. 30. 32. 115. 116.

2)

فاعلاتن فاعلاتن فاعلات

– ⏑ – – – | – ⏑ – – | – ⏑ – – | – ⏑ –

p 1. 5. 6 25 117

3)

فاعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلات

– ⏑ – – – | ⏑ ⏑ – – | ⏑ ⏑ – – | ⏑ ⏑ –

p 3 4 8 11 22 32

III. مضارع

مفعول فاعلات مفاعيل فاعلات

– – ⏑ | – ⏑ – ⏑ | ⏑ – – ⏑ | – ⏑ –

p 20 21 22 26 29 32 33. 34. 113. 115.

IV. منسرح

مفتعلن فاعلات مفتعلن فع

– ⏑ ⏑ – | – ⏑ – ⏑ | – ⏑ ⏑ – | –

p 95—105

V. مجتث

مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلات

⏑ – ⏑ – | ⏑ ⏑ – – | ⏑ – ⏑ – | – –

p 2 12 16 17 39 124—130

VI خفيف

1)

فاعلاتن مفاعلن فاعلات

– ⏑ – | ⏑ – ⏑ – | – –

2)

فاعلاتن مفاعلن فعلن

– ⏑ – | ⏑ – ⏑ | ⏑ ⏑ –

p 2 3 4 6 8 14 16 17 19 21 24 39

VII. متقارب

1)

فعولن فعولن فعولن فعولن

∪ – – | ∪ – – | ∪ – | ∪ – –

2)

فعولن فعولن فعولن فعل

∪ – – | ∪ – – | ∪ – – | ∪ –

p. 4 7 15 25 26 34 46 41—94 114 116

VIII. سريع

مفتعلن مفتعلن فاعلن

– ∪ – | – ∪ ∪ – | ∪ ∪

p. 39

IX. رباعى

– ∪ ∪ – | – ∪ ∪ – | – ∪ ∪ – –

| ∪ – – ∪ |

| – – – – |

p. 1 2 8. 18 20 23 32 121—123

آ

آب aqua p. 9. 84 etc. 2) splendor p. 39 etc. آبِرُخ honor p. 113. آبْروی sive آبِروی (see. Vullers. Inst. p. 71.) honos آبْروی ریختن honorem amittere p. 4

آبَاد 1) amoenus. p. 71. 2) bene cultus.

آبَادِی amoenitas. p. 77. Sec. commentarium: quatuor elementorum commistio.

a. إِتْحَادٌ mutuum p. 103

آبْخَور fons. p. 82. 87.

آبْخَورْد i. q. praec. p. 85. 87. 88.

a. أَبَد aeternitas, tempus infinitum opp. τῷ ازل i. e. tempus, quod initium non habet p. 85. 87.

آبْدَار 1) aquam continens, resplendens. Adhibetur vox de rebus omnibus, quae sive aquam sive splendorem continent, meat de fructu, gemma, gladio p. 32. 36. 41. 42.

آبْر nubes p. 48. 93. 120. 132.

آبَر forma praep. بر, vetustior, super. Vid. Vullers Inst. p. 201.

a. إِبْرَاهِيم Abraham. Mythos, qui de eo apud Arabes et Persas circumferuntur, vid. Abulf. hist. anteis. p. 20. ed. Fleischer p. 65. 121. — 2) ابراهيم بن سليمان بن عبد الملك بن مروان, filius Suleimâni, chalifae Omajjadaei p. 12.

a. أَبْرَهَة nomen principis Abyssiniae, cujus historia narratur Abulf. hist. anteisl. p 280 ed. Fl p 68 —

أَبْرُو (F. S. أَبْرُو) supercilia p 37 120 147

إِبْرَهِيم i. p. ابراهيم

آبِسْتَن gravidus p. 109

آبْكِير locus ubi aqua confluit p 81

a. أَبْلَه stultus p. 5

آبِلَه pustula p. 145

a. أَبْنَا filii ابناى جنس cognati p 26 117.

a. أَبُو status constr vocis arab أَبٌ pater أَبُو على pater Alis p. 1 Abjicitur interdum أ et dicitur بو, eodem sensu p. 68. Cf. Vull. Inst. p. 44.

a. أَبْيَات versus. pl. p 74

أَتَابَك princeps. 2) cognomen dynastiae cujusdam, urbes Haleb et Mossul occupantis. p 20 99

a. إِتِّحَاد amitas p 58.

آتَش ignis p 33 62 118 120

آتَشْدَان fornax p. 105.

آتَشِين igneus p. 133 141

a. إِتِّفَاق casus fortuitus. — adv. casu fortuito p. 7. 33.

a. إِتِّفَاقَات casus (pl. praeced) p. 87

a. أَتْقِيَا (pl.) deum reverentes, religiosi p. 104

a. آثَار signa, vestigia p. 4. 55. 79. 110

a. أَثَر vestigium p 23 95

a. أَثْنَا medium, intervallum, tempus p 19 دران اثنا illo tempore p 16

a. إِجَازَت permissio p 10.

a. أَجْسَاد corpora p 148

a. أَجْسَام corpora p 59

a. أَجَل terminus fatalis p 150

a. إِحْتِمَال possibilitas إِحتِمَال داشتن fieri posse p. 57

a. إِحْتِيَاج iodigentia, necessitas p 8. e. ب rei p 22 c dat. rei p. 93 comp احتياج داشتن c. e ب rei p. 15

a. إِحْسَان beneficium, liberalitas p. 11

a. أَحْكَام statuta, decreta p. 3.

a. أَحْوَال conditiones p. 11.

a. إِخْبَار iodicatio. اخبار كردن iodicare p 11

أَخْتَر aldus. p. 65. 116. 132.

a. إِخْتِلَاط commixtio, commercium, p 7

a. إِخْتِلَاف dissensus اختلاف داشتن dissentire p. 21

a. إِخْتِيَار electio, optio p. 35 74. 80. 135 باختيار sponte p 6 اختيار كردن eligere. c. c acc. p 2. 11

a. آخِر ultimus, extremus p 1 84. 116 117 adv postremo p. 23. 114 تَآخِر id p 28

a. آخِرَت vita posterior opp semper voc دنيا vita terrestris, hic oundus p 76

a. p. آخِرين oltimus, extreoous p 72.

آخشيج (sec. H K اخشيج) quatuor elementa. p. 82

a. أَخْضَر viridis p. 116

a. إِخْلَاص sincera voluntas p. 28. 67. 128.

a. أَخْلَاق mores p. 34.

a. آدَاب literae humaniores, p. 36. pl. vocis sq.

a. أَدَب humanitas, eruditio p. 72.

a. إِدْبَار infortunium p. 13.

a. إِدْرَاك perceptio p. 60. 61.

a. آدَم Adamus p. 56. — homo p. 126.

a. آدَمِي humanus p. 55.

آذَرْگُشَسْپ nomen pyraei, haud procul ab urbe Balch a Gustaspe extructum et ab Alexandro M. deletum (H. K.) p. 43. — Cf. de historia hujus templi Rawlinson. Journal of the Geograph. Society. T. X.

a. أَذْكِيَا (pl.) ingeniosi p. 95.

اَر s. q. اگر

a. إِرَادَه voluntas, intentio p. 65. p. 125. 129. ارادة كردن intendere.

آرَاسْتَگِي ordo, compositio p. 74.

آرَاسْتَن ornare c. c. ب rei p. 29. 58. 82. 118.

آرَام quies p. 51. — 2) habitatio p. 119. آرام گرفتن habitare, considere p. 20.

آرَامگاه locus quietis, habitatio p. 46.

آرَامگير tranquillus p. 84.

آرَامِيدَن quiescere p. 122.

آرَان nomen regionis p. 101.

آرَايِش ornamentum p. 62.

a. أَرْبَاب (pl. vocis رَبّ) domini, possessores. Saepissime vox est

vertendo donatus, praeditus aliqua re. ex gr. ارباب عقل prudentia donati i. e. prudentes p. 11. 72. 105.

a. أَرْبَع quatuor p. 60.

a. أَرْبَعَة masc. praec. p. 62.

a. إِرْتِكَاب n. a. suscipere. p. 26.

آرْد farina p. 148.

أَرْدِي بهشت nomen mensis secundi apud veteres Persas et fere cum Aprili nostri omni congruentis p. 8 de اردی قدیمی vid. Comm. ad h. l.

أَرْزَان vilis p. 7

أَرْزَانِي dignitas, abundantia ارزانی داشتن conferre c. c. بر pers. p. 57.

آرْزُو desiderium, cupiditas. p. 33. 51. 97. 100.

أَرْغَنُون ὄργανον p. 111.

أَرْغَوَان syrinx p. 111.

إِرَم نما horto Irem nominato similis p. 96.

أَرْمِيدَن i. p. ارامیدن p. 46.

آرِي (I. Mj. F. S.) sane p. 1. 19. 40. 102.

آز cupiditas p. 45.

أَز a. de ex. p. 1. 4. 5. 6. 13. 44. etc. indicat genitivum. p. 2. 2) propter p. 3. 3) in comparatione: quam, idem quod arab. من p. 5. 6. 30. ازبرای propter p. 3. 4. از بهر id. p. 34. از پی post p. 5.

a. إِزَاء situs adversus p. 98.

آزَاد liber, immunis. c. c. از rei p. 71. 120. 2) nobilis p. 117.

آزَادِي libertas. p. 29.

آزار molestia p. 102. 130.

آز بَر super p. 85 Conf. Comm.

آزُرْدَن molestia afficere p. 118. 125. et 127.

a. أزَل aeternitas, tempus sine initio. Cf. ابد p. 76.

آزْمُودن experiri, tentare. p. 35. 82. 122. 128.

اَژْدَهَا draco. p. 49. 118. 134. 2) nomen constellationis p. 82.

أَسَاتِذَه (pl. vocis استاد) magistri p. 54.

a. أَسَاس fundamentum, basis p. 92.

آسَان facilis. adv. facile p. 1. 31.

a. أَسْبَاب causae p. 27. 137.

اَسْپ equus. p. 127.

أُسْتَاد magister p. 15. 101.

أُسْتُخوان os, ossis. 2) nucleus p. 67. conf. Comm. et H. K. s. v.

a. إسْتِدْرَاك syllogismus hypotheticus p. 80.

a. إسْتِظْهَار subsidium p. 38.

a. إسْتِفْسَار interrogatio p. 21.

a. إسْتِعْدَاد aptitudo p. 55. 60.

a. إسْتِعْمَال usus p. 53.

a. إسْتِمَاع auscultatio p. 124.

a. إسْتِوَا aequalitas, aequale temperamentum نفس استوا زدن aequaliter insidere. p. 96. cf. Car. 7, 52.

أُسْتُوَار firmus. p. 42. 147.

a. إسْتِئْنَاس familiaritas p. 31.

a. أَسْرَار secreta p. 15. 28. 60.

a. إِسْرَافِيل angelus resurrectionis apud Arabes. p. 92.

إِسْفَنْدَار alias سِپَنْدَارمَذ mensis duodecimus Persarum Februario anni Christiani aequalis p. 80.

إِسْكَنْدَر Alexander.

a. أُسْلُوب modus p. 20. 59.

a. إِسْم nomen اسم فاعل in gramm. Participium act. p. 64. 86.

آسْمَان caelum.

a. إِسْنَاد auctoritates.

آسودن quiescere, otio frui p. 18. 127.

آسِيَا mola p. 88. 148.

آسِيَاخَانَه i. q. pr. p. 88.

آسِيب molestia 33. 40. 103.

a. أَسِير captivus p. 127. 133.

a. إِشَارَت signum p. 8. indicium, nutus p. 75. 79. c. ب rei اشارت كردن signum facere. p. 16.

آشاميدن bibere p. 18.

a. أَشْبَاه pl. similes p. 29.

أُشْتُر camelus p. 111.

a. إِشْتِرَاك communio p. 89.

a. إِشْتِهَا desiderium p. 6.

آشْتِي pax p. 9.

a. إِشْتِيَاق desiderium, cupiditas p 75

a. أَشْخَاص (pl) personae p 108

a. أَشْرِبَة (pl v. شَراب) potus p 139

a. أَشْعَار poëmata p. 18 20. 21 57. 59

a. إِشْعَار significare p. 105

آشُفْتَگِي iracundia p 3

آشُفْتَن irasci, conturbari c a. praep. بر p. 48

بر i. q. simplex p. 3 51

اشْك lacrima p. 105 120 122

آشِكَار manifestus opp نهان p 10

آشِكَارَا polam p 36 43

آشِنَا opp τῷ بيگانه notus, amicus p 24. 67 113. 130 133

آشِنَائِى notitia p 67

آشُوب moeror, aerumna p 91 2) part verb. seq conturbans p 117

آشُوفْتَن vid. آشفتن

a. أَصْحَاب domini, possessores p 66 2) socii, amici. p. 1. 18

a. أَصْدِقَا amici p 101

a. إِصْطِفَا electio p 99

a. إِصْطِلَاح terminologia p 62 64 111

a أَصْغَر minor p 37. 90

a. آصَف Asaf p 99

a. أَصْفِيَا puri (pl.) p 104

a. أَصْل radix, stirps p 119 121. 2) significatio primitiva p. 59 79.

o. إِضَافَت relatio p 81 107. etc Cf de hujus vocis significatione Vull Inst p 69

a. إِضْطِرَاب agitatio p 23 29 77 135

a. إِضْطِرَار violentia p 6

a أَطِبَّا medici p. 24. 39

a. أَطْرَاف partes, extremitates p 31 36 37 2) regiones, tractus p. 33 66 104.

a. أَطْفَال infantes p 102.

أَطْلَس sericum rasum p 126

a أَطْيَعَه eilu p 139

a. إِظْهَار maufestatio p 7 70 73 104

o إِعَادَه repetere p 69

a. إِعْتِبَار considerare p 60 93

a. إِعْتِدَال aequalitas p 5 147

a إِعْتِذَار excusatio p 9

a. إِعْتِرَاض oppositio c بر rei p 3

9 إِعْتِرَاف confessio. اعتراف نمودن confiteri p 28

a. إِعْتِقَاد firma voluntas p 28.

a إِعْتِمَاد fides, fiducia p 128 c c. بر rei p 24 124 130 c. c. ب rei p 80

a. إِعْجَاز miraculum p 22.

a. أَعْرَابِى Arabs nomas p 9 6. 17.

a. إِعْرَاض aversatio p. 66. 88 اعراض نمودن aversari p. 48 اعراض كردن id p. 79 c. c. از r

a. أَعْضَا membra p. 19 31 75

a. أَعْلَا superior, supremus p. 8

a. أَعْلَام nomina propria p. 67

a. أَعْمَار (pl.) vitae p. 11

a. أَعْمَال opera p. 4 80

آغَاز initium p. 45 59 135 آغاز كردن inchoare, initium facere. p. 25. 31

a. أَغْبَر colorem pulveris referens p. 37 112

آغوش (Vav-i-Maj. H. K.) sinus, amplexus. p. 141

a. أَفَاضِل excellentiores p. 20

a. آفَاق regiones p. 124. 126

آفْتاب sol.

أُفْتَادن cadere (de imbre) p. 33 c. c. ر p. 5 2) incidere c. c. در p. 8 16 23; cc. بر p. 88 3) accidere, fieri p. 7 24 127 partic. افتاده miser, infelix p. 34

† در incidere p. 86

† برون aberrare p. 78

a. إِفْتِتَاح initium افتتاح نمودن incipere p. 36

a. إِفْتِخَار gloriatio p. 36

أَفْرَاخْتَن extollere.

† بر id q. ampl. p. 56

أَفْرُوخْتَن (Vav-i-Maj. H. K.) accendere, illuminare p. 48 138

† بر i. q. simpl. p. 13. 77.

آفریدن creare p. 54. 56. 61. 73. part. آفریننده creator p. 54.

آفریدون (sive آفریدون Ja-i-Maj. H. K.) nomen herois persici in Firdosii Schâhnâme celebrati p. 11.

آفرین laus, celebratio p. 104.

آفرین imp. verb. آفریدن In comp. creans. creator.

آفرینش creatio p. 61.

افزودن augere. 2) augeri, crescere p. 63.

افزون plus, magis. p. 22. 80. 84.

افزونی augmentum p. 84.

افسانه fabula p. 27. 30. 31. 131.

افسر corona, diadema p. 100.

افسوس (Vav-i-Maj. H. K.) derisio p. 4. cf. بیشه

افسون incantatio p. 27. 38.

a. إفشا divulgatio. افشا کردن divulgare p. 11.

افشاندن spargere, fundere p. 3. 118.

† بر i. q. simpl. p. 46.

a. أفعال facta p. 35. 80.

a. أفعى vipera p. 134.

افکندن dejicere, projicere p. 18. c. c. بر rei p. 31. c. c. در p. 39. 92. c. c. ب p. 78. c. c. از p. 1. 129. ازسر افکندن omnino dejicere p. 64. cf. Comm. ad. h. l.

a. أفلاك orbes coelestes, sphaerae. p. 62.

a. إقبال secunda fortuna, felicitas. p. 13. 24. 34. 134.

a. إِقْتِضَا postulatio اقتضا کردن postulare, exigere p. 28. 38.

a. إِقْرَار affirmatio, confessio p. 2. 32. 60. 2) confessio criminis p. 130. اقرار کردن agnoscere p. 60.

a. أَقْصَا remotissimus, extremus p. 8.

a. إِقْلِيم clima, regio p. 115.

a. أَقْوَال dicta p. 35.

a. أَكَابِر proceres p. 66.

a. أَكْثَر numerosior, plurimus p. 35. 70.

إِكْسِير elixir p. 135.

أَكْنُون nunc, modo p. 26. 46.

s. آگَاه gnarus, peritus c. از r. p. 18. آگاه شدن s. certiorem fieri c. c. بر r. p. 6. 2) innotescere p. 74. آگاه گردانیدن s. certiorem facere c. c. acc. p. p. 30. —

أَگَر si.

أَگَرْچِه etiamsi, licet. —

آگَهِى notitia, nuntius p. 60.

a. أَلْبَتَّه omnino p. 30. 81. 83.

a. إِلْتِزَام necessario obnoxium fieri p. 28.

a. إِلْتِفَات aestimatio, cura التفات کردن curare p. 18. 126. التفات نمودن id. p. 23. 30.

a. إِلْتِمَاس rogatio, petitio p. 65. إِلْتِمَاس کردن rogare, petere p. p. 9. 30.

a. أَلْحَان melodiae p. 106.

a. أَلِف litera ا p. 53. 62.

a. أَلْفَاظ verba, vocabula p 52 55 64.

a. أُلْفَت amicitia, consuetudo. الفت كرفتن familiaritatem inire p 30 c. c. با —

a. أَلْقَاب cognomina p 67.

a. أَللّٰه deus.

a. أَلَم dolor, moeror p 141.

a. أَلْوَان colores formae, species p 29 57.

a. آلُودَكِي sordes p 69.

a. آلُودَه inquinatus p 66 69 141.

a. أُلُوهِيَّت deitas, divinitas p 60.

a. إِلَهِي divinus p 27 65.

a. إِلْيَاس Elias p 86.

a. امّا sed, verum p 5 17 36 78.

آما vid كوهرآما

آمادن comparare, parare p 31.

a. إِمَالَة inclinatio p 62. Plura de sensu grammatico hujus vocis vid. Vullers Inst p 7 60.

a. إِمَام antistes, sacerdos. 2) titulus virorum doctorum p 21 59.

a. أَمَان fides, securitas p 114.

a. أَمَانَت fides, sinceritas p 35. 2) securitas p 121.

a. إِمْتِثَال obedientia. امتثال نمودن obedire p 27.

a. إِمْتِحَان examinatio p 35.

a. إِمْتِزَاج mixtio, conjunctio p 59.

a. إِمْتِلَا satietas. p. 31.

a. إِمْتِيَار distinctio امتيار كردن distinguere p. 31.

a. أَمْثَال (pl.) similes p. 29. 63.

آمَدْشُد ultro citro ire, frequentatio. p. 7. 8. 13.

آمدن venire, ire. p. 1. 7. 12. 30. 2) accedere c. c. بر p. 34. 3) invenire سر آمدن finire p. 43. 115. جنگ آمدن bellum inferre p. 47. بوجود آمدن oriri nasci p. 55. پدید آمدن palam fieri, prodire p. 83. 93. سیر آمدن satiari, taedere p. 13. بجا آمدن in suum locum venire p. 81. در شمار آمدن numerari p. 70. بکار آمدن utilitatem offere p. 141. خوش آمدن placere p. 8. 14. c. c ار r. بدست آمدن in potestatem venire p. 24. در کار آمدن i. q. بکار آمدن

† اندر intrare p. 42. 46.

† باز reverti p. 8. 12. 92. 107.

† بر supervenire cc. ب p. 8. 2) exire c. c. ار p. 23. 37. 132. 3) oriri, nasci p. 45. 52. 4) praeterire, effluere (de tempore) p. 15.

† بهم conjungi p. 8.

† بیرون egredi, exire p. 37. 61.

† پیش accedere p. 9. 34. in conspectum venire p. 12. از پیش آمدن antecedere p. 30.

† در intrare p. 10. 38. cc. در p. 16. 67. c. بر (= arab. دخل (علی) p. 6. c. اندر p. 134.

† فرود descendere p. 10. 12. 14. 20. 86. sqq.

a. أَمْر res p. 37. 71.

آمُرْزِش remissio p. 78.

آمُرْزِگار ignoscens p. 54. 70
آمُرْزِگاری i. q. آمرزش p. 70
آمُرْزِیدَن remittere, ignoscere p. 70. 71.
اِمْرُوز hodie p. 11. 130
اِمْشَب hac nocte p. 48.
a. إِمْضا exsequi p. 34
a. إِمْكان possibilitas p. 32. 59
a. أَمْن securitas p. 27
a. آمِن securus p. 114.
آمُوخْتَن docere p. 54. 73. 2) discere p. 13
a. أُمُورات res p. 79
آمُوزْگار doctor p. 54.
آمُوزَناك docens p. 54. Conf. Comm.
آمِیخْتَن miscere p. 58. 118.
أُمِید spes.
أُمِیدْوار sperans p. 74.
a. أَمِير princeps, praefectus p. 10.
a. أَمِين fidelis p. 35.
a. أُمَيَّة nomen viri, quo genus duxit dynastia Omajjadarum.
آن ille, illa, illud. آنچه id quod
a. اَنام homines p. 106
اَنْباشْتَن implere p. 102.

a. إِنْبِسَاط gaudium, recreatio p 7

a. أَنْبِيَا prophetae p 56. 69. 79

a. إِنْتِشَار dispergi p 63

a. إِنْتِظَام dispositio انتظام دادن in ordinem redigere p. 36 62.

a. إِنْتِقَال migratio انتقال يافتن migrare, pervenire p 12

آنجا illic

أَنْجَامِيدَن finire p. 23 37 38.

a. أَنْجُم stellae p 61

a. إِنْحِرَاف declinatio, deflexio p 38

أَنْدَاخْتَن dejicere, praecipitare p 13 18 88 135

s أَنْدَازَه mensure p 58 59 92. 93

أَنْدَام statura corporis p. 23. 24 93

أَنْدَر in, intus

أَنْدَرُون i q اندر p 47

أَنْدَك paucus, parvus p 108 2) paullulum p 9 50

أَنْدُوخْتَن (Vav-i-Mej H K) colligere p 4.

s أَنْدُوه (Vav-i-Mej H K) sollicitudo, moeror p 89 132

أَنْدُوهْكِين moestus, moerore affectus p 2.

s أَنْدِيشَه cogitatio, meditatio p 4 23. 24. 43. 2) metus, timor p 29

أَنْدِيشِيدَن cogitare p 28 2) sollicitum esse, curare p 127 c c از r

† بر i q simpl ur 2 c. c از r p 51

a. أُنْس familiaritas, consuetudo p 37

a. إِنْسَان homo p. 93. 108. 124.

a. إِنْسَانِي humanus p. 56.

a. أَنْصَارِي ab انصار adjutoribus muhammedis, i. e. Meccanis, prognatus.

a. إِنْصَاف aequitas p. 3. 8. 98. 101.

a. إِنْقِيَاد obsequium p. 68.

a. إِنْكَار abnegatio p. 31. 130. انكار كردن abnegare p. 8. 21.

أَنْگَاشْتَن considerare, curare p. 129.

آنْگَاه postea.

أَنْگُشْت digitus p. 134.

أَنْگِيخْتَن excitare, incitare p. 4. 60. 118.

a. أَنْوَاع species, genera p. 21.

أَنْوَرِي nomen poetae persici p. 21.

أَنُوشِيرْوَان nomen regis Persiae e dynastia Sâsânidarum p. 106. 107.

أُو pron. tert. pers. is, ea, id.

أَوَاخِر fines, exitus p. 53. 55.

آوَارَگِي circumerratio p. 131.

آوَاز vox, sonus آواز دادن clamare, loqui p. 10. 17. 38. 105.

أَوَان tempus p. 2.

آوَرْدَن ferre, afferre p. 15. 14. etc. 2) narrare p. 23. 66. بجا آوردن exhibere p. 25. 40. بدست آوردن in potestatem redigere p. 25. 125. پديد آوردن in conspectum afferre p. 56. 81. راى آوردن consilium capere p. 80.

† بار referre, reportare p. 11.

† بر i. q simpl. p. 31. 49. 65 2) efferre p 43 125
† بیرون efferre p 15
† پیش afferre, adducere p 67
† در inferre, introducere c. c ب r p 37 81 c r. در p 12
اوفتادن i q افتادن
a. أَوْقَات tempora p 65 70
a. أَوَّل primus p 5 55 2) initium p 128 3) initio primum. p 29 30
a. أَوْلَى s b أَوْلِيتَرْ potior, praestantior p 128.
a. أَوْلِيَا sancti p 68. 75. 101. 128
a. p أَوَّلِين primus p 72
آويختن pendere, suspendere p 17 2) adhaerere rei prehensae p 129
† بر i. q simpl p 49
† در i. q. simpl nr. 2. c c از Cf sr تعلّق من
s آه 1) eheu 2) planctus, lamentatio p 105.
a أَهَالِي incolae p 103
a. إِهْتِمَام cura, sollicitudo p 29 36
آهسته lentus p 31 33
a. أَهْل populus p 29 61 2) praeditus aliqua re p 17 57 129
a. إِهْمَال negligentia. p 28. اهمال نمودن negligere p 25 c. c در rei.
آهن ferrum p 102
آهنگ harmonia, symphonia. 2) propositum p 83 آهنگ کردن contendere ad aliquid p 63 آهنگ داشتن id p 89 آهنگ آوردن praeparare sese ad alqd. p 70

آهنگر faber ferrarius p. 101

آهو dorcas p. 8. 98

اِی interj. o!

آیا part. interrogandi, num. p. 39.

a. آیات signa, versus Coranici p. 73. 78.

اَیَاغ poculum p. 144.

a. آیت signum p. 8. 115. 116

a. اِیجَاد creatio p. 60.

اِیدَر hic, hoc loco p. 51

ایرا ideo p. 101. از ایرا id. p. 100.

a. اِیرَاد positio ایراد کردن in oratione ponere p. 64

اِیزَد deus p. 21.

اِیزَدِی divinus p. 65.

ایستادن stare p. 30. 85. 123. سوار ایستادن equo vehi p. 12

ایستادن پیش praecedere p. 27

a. اِیمَان fides p. 73

اِیمَن securus p. 13. 40

اِیمَه nunc, ita p. 98

این pron. dem. hic, haec, hoc. اینچنین hunc in modum اینجا hoc loco.

آیند part. verb. آمدن veniens, subsequens p. 72. 78.

اِینَك ecce p. 96

اَیْوَان aula, atrium p. 37. 2) palatium p. 45. 105

آئِین mos, institutum p. 14. 27. consuetudo p. 125.

آئِینَه speculum p. 105. 120. 143. هر آئینه omni modo p. 33.

ب

بَ vid. بِه

بَا cum p. 3. 4. 7. etc. 2) cum subst. conj. efficit adj., ex. gr. با نسق ordinatus p. 20. با فرّهی magnificentia praeditus p. 41. 88. al. 3) litera ب, hinc بای فارسی litera پ p. 54. 69.

a. بَاب porta, janua 2) res, negotium p. 35.

بَابِل nomen regni Babylonia. p. 107.

بَاد ventus p. 57. 74. pl. بادها p. 98. بباد فنا رفتن metaph. perire p. 25.

a. بَادِيَه desertum p. 16. 56. 145.

بَار 1) onus p. 17. 122. 2) vicis p. 12. 47. pl. بارها p. 35. یکبار semel p. 24. 3) fructus بار داشتن fructus reddere p. 25.

بَارَان pluvia p. 33. 125.

بَارآوَر fructus ferens p. 27.

بَارِش pluvia p. 68.

بَارکَشِی portatio oneris p. 25.

بَارگَاه aula regia p. 37. 63. 74.

بَارگَه i. q. praec. p. 106.

بَارَه 1) vicis دیگر باره iterum p. 38. 47. 98. 2) equus p. 48.

بَارِی semel, aliquando p. 120.

a. بَارِئ creator p. 53

بَارِيدَن pluere p. 1. 37

بَار falco p. 5.

بَاز denuo, rursus. p. 9. 19. 24. 64.

بَازَار forum p. 38. 126

بَازْگَشْت reditus

بَازُو brachium p. 134.

بَازی lusus p. 24

بَاشْگُونَه i. q. واژگونه p. 102

a. بَاطِل vanus, irritus p. 13.

a. بَاطِن interior, occultus p. 104

a. بَاعِث excitans. 2) caussa p. 75. 102. 103. 106

بَاغ hortus p. 93. 116. 143

a. بَاقِلّا fabae p. 103

a. بَاقِی reliquus p. 25. 32. باقی گذاشتن relinquere p. 31.

بَاك timor p. 87. 88. 135. باك داشتن timere p. 25.

بَال ala, penna p. 39. 43. etc.

بالا super, supra p. 39. 62. 2) altitudo, proceritas p. 65. 67. etc.

بَالِين cervical, lectus p. 47

بَام tectum p. 1. 12. 37.

بَامْدَاد diluculum p. 10. 127. mane p. 70.

بَانْگ clamor, sonus p. 135 بانگ زدن clamare p. 17.

بَاوَر veridicus. باور کردن r. c. از pr. fidem habere p. 13.

a. بَاهِر manifestus, p. 36

بَاهُك Vâhuca, vox indica, nomen auriges Notae regis p. 137

بَايِسْتَن necesse esse, oportere p. 67 89. 2) decere p. 5. 6. 9 24 etc.

† در i. q. simpl. p. 7.

بَبْرِبَيَان vestis, quam induere solebat Rustem, antequam proelium iniret p. 48

بُت idolum. p. 66. 2) metaph. amatus, amata p. 119 بت پرست adorator idolorum, amans p. 125.

بُتْخَانَه templum adorationi idolorum dicatum p. 66

a. بَحْر mare p. 24 126 130.

بَخْت fortuna p. 92. 94 95. 2) bona fortuna, felicitas p. 32.

بِخِرَد = بَخْرَد sapiens, prudens p. 41

بَخْشِيدَن largiri, donare p. 17. c. ب rei p. 21. 2) condonare p. 52

a. بَخِيلِي avaritia p. 14. 18.

بَد malus, malignus. p. 3. 10. 72. comp. بَتَر pejor. p. 8. 125 2) malum p. 13. 51. بَد انديش mala cogitans, malignus. p. 46 56. بد بخت infortunatus p. 18. بد خو malam indolem habens, malignus. p. 3. بد كردارى male agendi ratio p. 32. بد گو male loquens p. 13.

a. بَدَل commutatio p. 43. 114. 139. 2) retributio p. 9.

a. بَدَن corpus. p. 3 23 31 69 75

بَدِى malum p. 9.

a. بَدیع novus, admirabilis p. 57 بدیع الجمال admirabilis pulcritudine p. 126.

بَر fructus p. 22. 116. 2) pectus p. 48. 122

بَر super p. 2. 3. 42. 44. 46 etc. 2) in, ad p. 86. 87. برسان ad modum p. 42. برین سان p. 43 3) coram p. 41 4) apud p. 46. 50. 86 5) contra p. 48 بران propterea, ideo p. 53. comp. برتر superior p. 55. 63. superl. برترین supremus p. 54

a. بَر terra, continens p. 98. 120

بَرابَر oppositus p. 66. 187 در برابر ex adverso p. 65

a. بَرات immunitas ejusque diploma برات مسلمی diploma regium, quo aliquis eximitur ab opere faciendo p. 26

بَرافزون i. q. افزون p. 84

بَرایِ propter p. 16. 26. 53 etc. از برای id. q. simpl.

بَربَط barbitos, sec. nonnullos i. q. رباب p. 103

a. بُرج signum zodiaci p. 44. 95.

بَرخور particeps p. 83

بَرخی (Fal. Maj. H. K.) pauxillum

بُردباری patientia p. 8

بُردَن (H. K. ابردن) ferre, portare p. 13. 2) ducere p. 10. با خود secum ferre p. 66 3) auferre p. 13. 18 سر بردن caput inducere in aliqd. c. e. در rei p. 116 نام بردن pronunciare nomen alicujus p. 32. 73 بکار بردن adhibere p. 3. 59 بسر بردن ad finem perducere, transigere (germ. zubringen) p. 73. کارها بپایان بردن negotia ad finem perducere p. 36

† پیش proficere p. 79

بَرف nix p. 184

a. بَرْق fulmen p. 103 132 147

a. بَرَكَت benedictio, abundantia p. 23

بَرْگ folium arboris p. 25 42

a. بُرُوج signa zodiaci (pl. v. برج) p. 95

a. بُرُودَت frigor p. 19

بُرُومَنْد frugifer p. 144

برون vid. بيرون

بَرَه agnus 2) signum arietis p. 44

بَرْهَمَن Brahmana p. 133

بِرْيَان assatus p. 105

بُرِيدن scindere, abscindere p. 101 144. scribitur etiam بَرِيدن p. 47. 2) se separare p. 7. 8.

بُزُرْگ magnus, potens p. 6 12 42 etc. 2) optimas p. 35

بُزُرْگوَارِي magnitudo p. 8. 10

بُزُرْگِي magnitudo p. 4

بَزْم convivium, epulae p. 118.

بَس multus, multi i. q. بسيار 2) multum, valde p. 124. 3) satis p. 35 56 91 119. 4) sane p. 15

بَسَا multi, permulti p. 36 108

a. بِسَاط stratum p. 7 37

بَسْتَگِي captivitas p. 131

بَسْتَن ligare, vincire ad aliqd. r. e. در rei p. 3 c. ب rei p. 17. دل بستن sese addicere c. c. ب p. 125 ميان بستن sese accingere p. 9 سياه بستن در ما calumniare aliquem p. 100.

† بر i. q. simpl. p. 146.

† در i. q. simpl. p. 25. 134 c. c. ب rei نطق در بستن facundiam componere i. e. obmutuere p. 116

بَسی multi p. 75. 92. 2) adv. multum, valde p. 14. 59. 114.

بِسْیَار multus, multi

بِسْیاری multitudo p. 24.

a. بَشَر homines. نوع بشر genus humanum p. 22. 56.

a. بَصَر visus, oculus p. 5. 55.

a. بُطْلان vanus, irritus, falsus p. 58.

a. بَعْد post sq. از p. 7, 10. 26 etc. sine از p. 4. 22. 75. مِنْ بَعْدِ postea p. 32. 40.

a. بَعْض pars. 2) nonnulli, quidam p. 54. 55. 60 etc.

بَغْدَاد Bagdâd, nomen urbis p. 68. 117

a. بَغَل axilla p. 7.

a. بَغی injustitia p. 98.

a. بَقَا firmitas, permanentia. 2) opp. τῷ فنا habitatio aeterna p. 31. 87. 148

a. بَقِیَّه reliquiae, residuum p. 23

a. بِکْر virgo p. 116

a. بَلَا infortunium p. 25. 26. 40. 122. 127 etc. بَلَا کَش infortunatus p. 132. 134

a. بِلَاد urbes (pl. voc. بَلَد) 2) regiones, provinciae p. 11

a. بَلَاغَت facundia p. 125

بُلْبُل luscinia p. 115. 126

بَلَسَان balsamum p. 98.

a. بَلْکه immo, quin potius p. 7 8 84 87 etc

بَلَنْد altus, procerus p 6 7 61 116 altus بلند شدن in altum evehi p 69 (NB Forma بَلَند pro usitatiore بُلند a H K. approbatur Cf etiam p 54.)

بُلَنْدِی magnitudo p. 7 38.

بُلُور crystallum p 41

بُلُوك regio p 97

بُلُوكَات plur proeced. p 97

a. بَلَی sane p. 14 77 90

a. بَن st. cstr voc arab. اِبْن filius.

بُن extremum, fundamentum p 98 107

a. بِنَا aedificare, exstruere 2) aedificium p 99 بنا کشیدن aedificare, exstruere p 42. بنا نمودن id p 59 بناء علیه propterea p 58 76 بنابر propter, ob p 88 بنابران et بنابرین propterea p 58 95

بَنْد vinculum, ligatura. p 5 114 120 127 131

بَنْدَگِی servitus, servitium p 2. 128 etc

s. بَنْدَه servus p 2. 53 57 77 128

بَنَفْشَه viola p 112

a. بَنِی st cstr pl. voc. ar ابن sic in بنی عباس filii Abbasi, Abbasidae p 8

بُنْيَان fundamentum p 142.

a بِنْيَه statura corporis p 108

a بو vid. أَبُو

بُوالعَجَبْوار admirabilis, mirandus p. 118. (Alio loco sec. comm. Châqânii بوالعجب incantator vertitur.)

بُوتیمار columba p. 126.

بُوحَنِیفَه Hanefita, scholae Haneficticae fundator p. 116

بُودَن esse, existere.

بُوسْتَان hortus p. 126

بُوسیدن osculari p. 129

بُوم terra. p. 42. 134

بُومَهِن (sive بُومَهِین) motus terrae p. 42.

بُوی odor p. 119. 124. 143. بوی کردن odorari p. 18

بُوئِیدَن odorari p. 5. بویا odorans, suave olens p. 86.

بَه 1) in ad p. 1. 42. 43 etc. 2) per p. 1. 5. etc. 3) cum 4) propter. 5) praefigitur verbo. Cf Vullers Inst. p. 109. sqq. 6) praefigitur substantivo, si praepositio est postposita ex gr بپرده در p. 43. بکیوان در p. 45. Cf. de hoc usu Semelet ad Gulist. p. 2.

بِه bonus p. 7. 16. 36. 59 etc. comp. بهتر p. 64. 96. superl. بهترین p. 4. 12. 78. etc.

بَها pretium, valor p. 24. 125. سربها pretium capitis, redemtio p. 98. نعل بها pretium unguli nominatur tributum quod incolae expugnatoribus regionis suae dare solent p. 98. Cf. de hoc dicendi modo Borh. Qat. s. v. et Mirchond, histoire des Sultans du Kharezm p. 46. ed. Paris

بَهار ver p. 18. 48. 118.

بَهانَه praetextus, excusatio p. 17.

a. بَهَايِم animalia p. 39

بَهْر sors, portio 2) propter p. 88 3) Cum از i. q. simpl. p. 47. 93.

بَهْرَه sors, portio p. 1. 18. 51. 83.

بَهْرُوز nomen leporis. p. 34. sqq.

بِهِشت paradisus. p. 2. 3. 22. 27. 120

بَهْمَن Bahman, n. viri. p. 114. 118.

بِى sine, absque Componitur cum substantivis. Cf. voc. seqq.

بِىآب sine aqua, siccus p. 50.

بِيَابَان desertum p. 9. 45. 47. etc.

بِىاَبْر sine nube p. 120

بِىآبِى defectus aquae p. 83

بِى اَدَبِى inurbanitas p. 28

بِىاِمْدَاد auxilio carens, solus p. 54

a. بَيَان explicatio p. 78. 87. eloquentia 100. 124. بيان فرمودن et بيان نمودن explicare p. 54. 64.

a. بَيَانِيَّه explicans. اضافت بيانيّه genitivus appositionis p. 55

بِىبَارَان sine pluvia p. 120

بِىبَضَاعت sine summa (Capital), pauper p. 28

a. بَيْت domus. بَيْتُ آلْمَال gazophylacium p. 11. 2) distichon p. 20. 88. alias.

بِىتَرْس sine timore p. 29

بِىجَان exanimis p. 30. 45

بیچاره auxilio destitutus p. 18. 28. 30. 34.

بیخ radix. p. 1. 127

بیخبری ignorantia p. 60

بیختن cribrare p. 119

بیخرد stupidus, stultus p. 3

بیخلاف sine repulsa p. 128

بیخواست ultro, sponte. p. 142.

بیداد iniquus, injustus. 2) injustum, injustitia p. 77. 78. 98

بیدار vigil, somni expers p. 48. 127

بیداری vigilantia p. 47

بیدرد sine afflictione. p. 141.

بیدل excors, pusillanimus p. 31

بیر vox hindustanica, quae idem significat ac pers. کنار p. 69. Cf. Garcin de Tassy. Journ. Asiatique. Novembre 1844. p. 401.

بیرحم sine misericordia, crudelis p. 32. 122

بیروان sine animo, exanimis. p. 51

بیرون et برون extra, foras. p. 7. 12. 13. etc.

بیزار immunis, liber p. 128

بیزر sine auro, sine pecunia p. 128

بیزبان sine lingua i. e. mutus. p. 69

بیسر sine capite, interfectus p. 38

بِیش plus, amplius, magis p. 6. 12. 14. etc.

بِیشَه silva, foretum p. 23. sqq.

بی‌شُبْهَه sine dubio p. 71.

بِی‌صَبْرِی impatientia p. 26.

a. بَیْضَه ovum p. 99. 2) metaph. mundus; hinc بیضه حالی vita terrestris p. 115.

بِی‌عِلَّت sine caussa. p. 55.

بِیغَش sine fraude p. 35.

بِی‌قِیَاس sine comparatione p. 29.

بِیکِبْرِی sine superbia.

بِیکَس derelictus ab omnibus. p. 34.

بِیکَسِی derelictio p. 77.

بِیگَانَه ignotus, peregrinus p. 24. 67. 102. 139.

بِی‌گُوش sine auribus. p. 31.

بَیْلَقَان nomen loci haud longe ab urbe Tiflis remoti p. 101.

بِیم timor, metus p. 23. 44. 46. 68. 2) periculum p. 37.

بِیمَار aegrotus p. 6. 18. 19. 127.

بِیمَارِی aegritudo p. 23.

بِیمَزَه sine sapore insipidus p. 19.

بِیمْنَاك timidus, timens. p. 135.

بِینَائِی perspicacitas. p. 55.

بِینِش visus, visio p. 79.

بِی‌نِشَان sine vestigio; inde subst. بِی‌نِشَانِی p. 125. 140.

بِی‌نَصِیب destitutus, exclusus. p. 85.

بِی‌نَم sine aequore. p. 33

بِی‌نِهَایَت sine fine, sine termino. p. 33

بِی‌نِیَاز sine indigentia. p. 71. 125

بِیوَفَا sine fide, infidelis. p. 29. 124.

بِیهُوده vanus, futilis. p. 22. 77.

پ

پا pes. vid. پای

پَادَاش retaliatio p. 135.

پَادِشَاه rex, imperator p. 6. 7. 16. al.

پَادِشَاهِی imperatoris dignitas, regnum p. 24. 53. 136

پَار adv. anno praeterlapso, praeterito p. 99.

پَارَه frustum.

پَارسِی Persia p. 41. 2) Persicus, a, um, پارسیان Persae p. 33

پَاس vigilia p. 70.

پَاسُخ responsum p. 43. 49

پَاک purus, mundus, castus. p. 22. 50. 52. 63. 65. al.

پَاکِی puritas. p. 84.

پَالَائِيدَن colare, percolare, purificari p. 83. See commentatorem l. c.

پَالُودَن f. q. pre

پَالُودَه nomen cibi notissimi inter Persas p. 18

پَامَرْدِي auxilium, protectio. p. 64

پَانصَد quingenti p. 14. 104.

پَاي et پا pes p. 1. 5. 8 al. بپا كردن چرم زمين terram pessumdare p. 114

پَايَان finis, terminus p. 36 بپايان شدن finire, terminare p. 115

پَايدَار firmus, stabilis. p. 128

پَايمَال pedibus conculcatus p. 33

پَايَه pes, basis. 2) gradus, dignitas p. 27

پُخْتَن coquere. p. 14. 27. 128 part. پخته opp. τῷ خام p. 6

پَخش pressus pede p. 47

پَدَر pater. p. 12. 13. 16 al.

پَدِيد publicus, manifestus. پديد آمدن apparere, in conspectum venire p. 1. 35. etc. پديد آوردن palam facere p. 56

پَذِيرُفْتَن recipere, acceptare. p. 24. 32

پُر plenus, a, um p. 4. 22. 46. 47. etc. c. e. ار rei, ubi sine ار invenitur, compositum est cum voc. sequenti پر آمدن impleri p. 10

پَر et پَرّ penna, ala. p. 38. 43. 64

پَرَاكَنْدَه dissipatus p. 63. 64. 74. Scribitur etiam پركنده eodem sensu p. 63 (cf. Comm. ad h. l.) 74

پَرَاكَنْدَگِي dissipatio p. 78. Scribitur quoque پركندگی ibid.

پَرْتَو splendor, p. 31 133

پَرْدَاخْتَن absolvere, p 29 36

پَرْدَه velum, aulaeum p 37 55 59 118 137 2) melodia پردها نهادن melodias adaptare p 102

پَرَسْتِش adoratio p. 53

پَرَسْتَن adorare, colere p 42 71

پُرْسِش interrogatio, quaestio p 43

پُرْسِيدَن interrogare p 10. 11 16. al., quaerere ex alq r. e. از p 12 19 36 41 r. e. acc p 14 28

پَرَكَنْدَگِي et پَرَكَنْدَن vid پراكندگى et پراكندن

پَرْوَا quies, otium p. 38.

پَرْوَرْدگَار sustentator, nutritor p 52 2) deus p 3.

پَرْوَرِش nutritio p 125

پَرْوَرْدَن nutrire, educare p 77 147 148

پَرْهِيز recessus, abstinentia p 130

پَرِى angelus, spiritus bonus p 22

پَرِيدَن volare p. 10 37 49 scribitur quoque پرّيدن p 42 44

پَرِيشَان dissipatus 2) moestus, tristis p. 8. 38 73

پَرِيوَار angelum referens, angelo similis p 137

پَژْمَرْدَن deflorescere p 137

پَژْمَرِيدَن i. q. pr. p 42

پَژُوهِيدَن (F S. پَژُوهِيدَن) indagare p. 74. 78 86

پَس post, postica pars opp. τῷ پیش p. 82. 2) post sq. از p. 7. 43. 53 etc. sq. Isâfet p. 43. 114. 3) deinde, porro p. 6. 8. 10 alias.

پَست parvus, vilis, declivis opp. voc. بالا p. 5. 54. 138.

پِسْتَان mammae p. 33.

پُسَر filius p. 116.

پَسَنْد gratus, acceptus p. 145.

پَسَنْدِیدَن gratum, acceptum habere p. 3. 35. 101. 138.

پَسِیجِیدَن studere p. 86.

پَسِین ultimus, extremus p. 96.

پُشْت tergum, dorsum p. 5. 49. 120. پشت نمودن obire p. 51.

پَشّه culex p. 65.

پَشِیز nomen monetae persicae minoris, obolus p. 91.

پَشِیمَان poenitens p. 8. 17. 128. 132. c. e. از r.

پَشِیمَانِی poenitentia پشیمانی کشیدن poenitere p. 28.

پَگَاه aurora prior p. 84.

پَلَنْگ tigris leopardus. p. 98.

پَنَاه refugium, protectio p. 34. 36. 54. 68. 117. پناه آوردن confugere ad aliquem c. e. ب p. 12. پناه بردن id. c. e. ب p. 70.

پَنْج quinque. p. 51. 117. 124. پنج گنج quinque thesauri, nomen libri Nizâmii poetae, vulgo Chamse dicti p. 22.

پَنْجَاه quinquaginta. p. 99.

پَنْجُم quintus p. 115.

پَخَه pugnus p. 20

پَنْد consilium, admonitio p. 51. 106.

پِنْدار opinio p. 130

پِنْداشتَن opinari, existimare p. 5. 60. 107. 114. 130

پِنْهَان occultus, absconditus p. 1. c. e. از p. 13 2 1 پنهان کردن occultare p. 48. پنهان شدن sese occultare p. 118. apud aliquem c. e. پیش p. 12.

پُود stamen p. 137

پُوست pellis, corium. p. 3. 68. 138

پُوشِش vestitus. p. 48

پُوشِیدَن tegere, obtegere. p. 5. 45. 2) induere, vestire. p. 7. 26. 37. 81. etc

پُویَه cursus p. 92.

پَهْلو latus. p. 15

پَهْلَوان vir extremus, fortis, heros p. 48. 49.

پَهْلَوانِی fortitodo. p. 126

پَی i. q. پای, pes. 2) post p. 40. 106 ازپی id. p. 93. 120. In comp. پَی سپر conculcatus. p. 8

پَیادَه pedes, pedestris p. 127. 107 پیاده شدن pedibus incedere, proficisci ad aliquem locum c. e. سوی p. 48

پَیام i. q. پیغام nuntius. p. 35.

پَیْچِش tracuadia p. 93

پَیچِیدَن torquere, contorquere p. 64. 129. 133. 138. 143. پیچان شدن id. p. 45.

پَیْدَا palam, publicus پیدا کردن palam facere. p. 57. 67. 71. پیدا شدن palam fieri. p. 21.

پَیْدَق cursor. p. 111.

پِیر senex p. 44. 84. 130. 2) vir venerabilis p. 1. 3) praefectus p. 102.

پِیرَایِش ornamentum. p. 62.

پِیرَایَه i. q. praec. p. 5. 36.

پِیرَه senilis. p. 108.

پِیرَهَن sive پیرَاهن indusium p. 120.

پِیرِی senectudo. p. 5.

پیش ante. p. 61. opp. vac پس p. 82. پیش ازین antea p. 27. 2) coram p. 2. 5. 6. 19. al. در پیش id. p. 31. 37. 124. از پیش id. p. 44. بپیش id. p. 81. 90. comp. پیشتر prior, primus p. 35. dimin. پیشترک paullulum. amplius p. 133.

پِیشرَو dux. p. 82. 92.

پیشگاه praefectus. p. 42.

پِیشَه ars, artificium, 2) consuetudo 3) In comp. significat addictus, deditus alicui rei, sicut. حسد پیشه invidiae addictus p. 3. 69. et. Comm. ad h. l.

پِیشْوَا judex p. 101.

پِیشِینَه anterior. priscus. p. 83. pl. پیشینگان antecessores p. 93.

پَیْغَاره vituperatio. p. 51.

پَیْغَام nuntius p. 38. 2) prophetia. p. 1.

پَیْغَمْبَر propheta. p. 118.

پَیْغُوله pars interior domûs p. 149

پَیك cursor p. 63

پَیْکَار proelium, bellum. p 47 128

پَیْکَر facies, vultus. p 21 2) statura, imago p. 84. 142.

پِیل elephas. p. 25 33. 64. olias. پیل افکن p 108.

پِیلبَان custos elephanti. p. 66.

پَیْمَان pactum, foedus. p. 129 131

پَیْمَبَر i q پیغمبر p 82.

پَیْمُودَن metiri p 33

پَیْوَسْتَن conjungere, pervere p 131 part پیوسته conjunctus adv semper, continuo p. 25 62. 68

پَیْوَنْد conjunctio p 6 131

ت

تا 1) usque ad. seq. ب p 10. 42. sine ب p 44, 80 2) donec p. 30. 31. 48 3) ex quo (scil) p 23. 31 57 4) ut. p 1 6 7. 11 etc 5) redundat ad exprimendam expectationem cum interrogatione conjunctam. تا چه p 52 تا که p. 46.

تَاب splendor nitor p 63 146 2) tormen, tormentum, dolor p 93

تَابِش splendor p. 90

تَابْنَاك splendens, nitens. p 82

تَابِیدَن splendere. p. 63 Cf Comm. ad h. l.

تَأْثِیر impressio p 95

تاج corona, diadema regum. p 34 76. تاج بخش coronas distribuens, cogn. Rustemi p. uq

تاجور corona gestans, i. e. rex p 109

تاختن currere, festinare p 30

تاراج direptio i. q يغما p 44

تاري tenebrae p 116

a. تاريخ 1) temporis notatio, chronologia p 30 2) Chronicon, historia p. 116 90, 87

تاريك obscurus, app ??? روشن p 1 81

تاريكي tenebrae. p 47. 81. sqq.

تاركردن torquere, flectere p 82

تازگي recens esse. بتازگي recens, recenter p 19

تازه recens, novus. p 124. تازه كردن recentem facere, i. e recreare p. 60

تازي arabicus, a, um. p 62 87 97

تازيدن vagari. p 122.

تافتن lucere, 2) flectere, deflectere e e از p. 27 63 70 77 splendere e. e بر p 2

t بر i. q. simpl nr 2. p. 4 28

a. تاكيد confirmatio p 35

a. تاليف compositio libri p 59.

a. تامل consideratio, meditatio p 26 60 تامل كردن meditari p 5. 128

a. تَأْوِيل explicatio p. 33

a. تَأْيِيد auxilium تأييد نمودن auxilium ferre p 65

تَبْ febris. p 18. 23

تَبَاه corruptio. p 135

a. تَبْدِيل commutatio p 62

a. تَبِعَه noxa, peccatum sequens. p 28.

تَبَه i. q تباه p 135

a. تَجَبُّر superbia, arrogantia. p 38

تَجَرُّد virtus ascetica, quo omnibus rebus mundanis et externis se exuit. p 110

a. تَجَرُّع devoratio, i. e. toleratio malorum p 32

a. تَجَسُّس inquisitio, تجسس نمودن inquirere p. 7

a. تَحْرِيك excitatio p. 108.

a. تَحْسِين approbatio p 104.

a. تَحْصِيل facere ut aliquid suppetat. تحصيل حاصل rem, quaejam adest, acquirere, i. e. acta agere p 37. تحصيل كردن acquirere p 149

a. تُحْفَه munus, donum. p 5. 110

a. تَحْلِيل dissolutio p. 149.

a. تَحَمُّل toleratio p 63 78 تحمل كردن tolerare p 26

a. تَحِيَّت salutatio p 25 29

a. تَحَيُّر stupefactum, consilii expertem esse p. 28

تَخْت thronus, solium regum. p 34. 138 تخت طاقديس solium

urbis Taqdis, initium melodiae cujusdam notae apud Persas (B. Q.) p. 102. تخت نشین solio insidens, i e rex p 34

تَخْتگاه locus throni p. 138

تَخْتَه tabula p. 149

تَخْرِيب devastatio p 96

تُخْم semen. p 4 37 39 etc تخمکار seminans p 93

a. تَدَارُك reparatio damni تدارك مرمودن damnum reparare, ei occurrere, mederi p 34

a. تَدْبِير 1) gubernatio, administratio. 2) consilium. p 34 تدبیر آوردن consilium capere et exsequi p 90 تدبیر کردن id ibid

a. تَدْرِيس munus professoris, lectiones literarias habere p 15

تَر humidus, opp. خشك p 42 45 58 2) mollis. p. 94

تَرَازُو libra p 111 2) libra coelestis, signum Zodiaci p 44

تَرَانَه modulatio, melodia p. 131. 140

a. تَرْبِيَت educatio. تربیت یافتن educari p 20

a. تَرْتِيب dispositio, ordinatio p 32 64. 74

تَرْجُمان interpres p 35

a. تَرْجِيح facere ut praeponderet. ترجیح نهادن بر e e praeferre, praeponere aliquem alteri p 22

a. تَرَحُّم commiseratio. p 40

تَرْدَامَنى impudicitia, nequitia p. 101

a. تَرَدُّد 1) ad aliquem commeare (*bei Jemand ab - und zugehen*) p 7. 2) fluctuatio animi, haesitatio p 28 89

تَرْس metus, timor. p. 45.

تَرْسِیدَن metuere, timere. p. 4. 30. 50. 119. c. c. از p. 12. 114.

تَرَقِّی 1) ascensio. 2) in rhetor. climax. p. 77. 108.

تَرَك missio, omissio. p. 81.

تُرْکَاری excursio. p. 82.

تُرْکِسْتَان Turcomania. p. 107.

a. تَرْکِیب compositio a) in arte medica. p. 5. 6. b) in gramm. p. 64. 74. al.

a. تَرْوِیج commendatio. p. 19.

تَرِی mador, trop. vita dissoluta, mores inquinati. p. 101.

a. تَزْوِیر fraus, mendacium. p. 24. 27.

a. تَسْبِیح laudatio dei per سبحان الله p. 70. 110.

a. تَسْکِین sedatio. تسکین دادن sedare. p. 24.

a. تَسَلْسُل concatenatio. p. 149.

a. تَسْلِیم traditio, sc. se ipsum voluntati Dei tradere. p. 68.

a. تَشْبِیه comparatio. p. 69. 85. 96. 108.

تِشْنَگِی sitis. p. 33. 146.

تِشْنَه sitiens. p. 33. 146. al.

a. تَصَارِیف (pl. voc. تَصْرِیف) conversiones, mutationes. p. 110.

a. تَصَرُّف liberum rei arbitrium, dominium. p. 39. 74. تصرف کردن libere de re constituere. p. 38.

a. تَصَوُّر imaginatio. p. 15. 30. 64.

a. تَضَرُّع submissum esse. p. 70

a. تَعَالَى excelsus, altissimus est, quod verbum nomini Dei tamquam adjectivum subjungitur p. 2. 65. 69. al.

a. تَعَجُّب admiratio. p. 13. 87.

a. تَعْجِيل festinatio. تعجيل داشتن festinare p. 15. تعجيل نمودن id. p. 28.

a. تَعْذِيب poena, cruciatus. p. 28.

a. تَعَرُّض impetum facere, invehi. p. 101.

a. تَعْرِيض oblique, tecte significare, e. e. ب r. p. 104.

a. تَعْرِيف descriptio. p. 102.

a. تَعْظِيم honoratio. p. 55. 61.

a. تَعَقُّل comprehensio quae mente fit. تعقل كردن mente comprehendere. p. 64.

a. تَعَلُّق suspensio. تعلق داشتن pendere ab aliquo, pertinere ad aliquem. p. 109.

a. تَعْلِيل caussae indicatio. p. 97.

a. تَعْلِيلِيَّة caussae indicandae inserviens. p. 87.

a. تَعْمِيم rem communem facere. p. 57. 96.

a. تَعَنُّت calumniatio. p. 129.

a. تَغَافُل incuria. p. 7.

a. تَغَلُّب oppressio. p. 38.

a. تَغَيُّر mutari. p. 64.

a. تَغْيِير mutare. p. 35.

تَف calor. p. 132. 137

تَفْتَه calidus. p. 132

a. تَفْتِيش exeussio, examinatio. p. 50.

a. تَفَحُّص scrutatio. تفحص كردن scrutari. p. 74. تفحص نمودن id. p. 11. تفحص بجا آوردن id. p. 33

a. تَفَرُّس perspectio ex vultu. p. 7

a. تَفْرِقَه dispersio. p. 77.

تَفْسِيدَن calere. p. 143.

a. تَفْسِير interpretatio. p. 75

a. تَفَضُّلات gratificationes. p. 73.

تِفْلِيس Tiflis, nomen urbis apud nos notissimae

a. تَقَاضَا exactio. تقاضا كردن exigere. p. 36.

a. تَقَدَّس sanctus est, copul. c. تعالى q. v. p. 55

a. تَقْدِير decretum divinum. p. 32. 65

a. تَقْدِيم praeponere. p. 55

a. تَقْرِير 1) confirmatio 2) expositio per orationem

a. تَقْصِير delinquere, negotio deesse. p. 32

a. تَقْوَى reverentia Dei, pietas. p. 105

تَك velox. p. 44. 112. 148

a. تَكَبُّر superbia. p. 39.

a. تَكْرَار repetitio. p. 5.

a. تَكَسُّر diffractio, interitus. p. 23.

a. تَكَلُّف affectatio, interpretatio artificiosior p. 55. 60.

a. تَكَلُّم actus loquendi. تکلم نمودن loqui p. 112

a. تَكْلِيف impositio rei molestae تکلیف نمودن imponere rem molestam p. 66

a. تَلّ collis p. 9

a. تَلَافِي reparatio damni, compensatio mali. p. 103.

تَلْخ amarus p. 32. 127. 145.

a. تَلَف absumtio, exitium تلف شدن absumi, perire p. 25

a. تَلْمِيح allusio, tecta significatio p. 107

a. تَمَاشَا ambulatio p. 18. 29

a. تَمَام plenus, integer p. 16. 20. 33. 91. al. 2) perfectus. p. 2. 8. 24. 27. al.

a. تَمَامِي integritas p. 14. 54.

a. تَمَتُّع usus fructus تمتع گرفتن uti frui p. 18

a. تَمَسُّك prehensio, retentio تمسك جستن cc. ب aliquid tenere ex eoque excusationem quaerere p. 28

a. تَمْشِيَت directio p. 78

a. تَمْكِين 1) stabilitas, immobilitas, gravitas p. 30. 2) potestas. p. 28

a. تَمَلُّق blanditiae p. 6. 20.

a. تَمْيِيز distinctio. p. 22

تَن corpus. p. 3. 30. 32. al.

a. تَنَاسُب mutua relatio p. 22.

a. تَنَافُر mutua aversatio, antipathia. p. 69. cc. از

a. تَنَاوُل sumtio. تناول فرمودن cibum sumere (προςφέρεσθαι) p. 24.

a. تَنْبِيه admonitio. p. 39.

تُنْدِى vehementia. p. 26. 107.

a. تَنْكِير indefinitio, indeterminatio. Cf. Vullers. Inst. p. 178. 179.

تَنْگ angustus. p. 26. 78. 89. 107. 130. به تنگ آمدن in angustias venire. p. 13.

تَنْگْنَار inaccessus, epitheton Dei. Sec. Comm. locus ubi fructus difficiles impetratu sunt. p. 63.

تَنْگْنَاى angustia. p. 3.

تَنْگِى i. q. praec. p. 33.

تَنْهَا solus. p. 26. 52. 61. 65. 117. بتنها id. p. 49.

تُو pron. secundae personae: tu.

a. تَوَارِيخ historiae. p. 65.

a. تَوْأَم geminus. p. 95.

تُوَان possibilis. p. 16. 18. 25. al.

تُوَانَا potens. p. 2. c. c. بر rei.

تُوَانَائِى potentia. p. 68.

تُوَانِسْتَن posse. p. 1. 11. 25. 60. 62. al. seq. Infin. apocop. Cf. Vullers. Inst. p. 161.

تُوَانْگَر potens. 2) dives. p. 7. 16.

a. تَوَجُّه susceptio itineris. p. 110.

a. تَوْحِيد confessio unitatis Dei, doctrina de ea, monotheismus. p. 96.

تُوشَه viaticum. p. 45. 110.

a. تَوْفِيق secundatio, directio ad effectum per gratiam Dei. p. 73 78.

a. تَوَقُّع expectatio. p. 18 توقع داشتن expectare. p. 32

a. تَوَقُّف mora. p. 18

a. تَوْقِيع jussum regium. p. 4

a. تَوَكُّل fiducia in Deum. p. 28

تِه planta pedis. p. 34.

تَهَمْتَن pr. forti corpore praeditus, cognomen Rustemi in Schâhnâme. p. 47.

تُهْمَت accusatio, opprobrium. p. 74

a. تَهْنِيَت congratulatio. p. 116

a. تَهَوُّر temeritas, inconsideratus impetus. p. 38

تِهِي vacuus, inanis. p. 3 تهی دامنی repulsa. p. 78. تهی دست pauper, egenus. p. 37 64. تهی ماندن excludi, e. c. از p. 85.

تِيرَگِي status turbidus, obscuritas. p. 38 44 91 93.

تِيرَه turbidus, obscurus. p. 50 52 69

تِير 1) acutus 2) acer, velox. p. 41 48 al. تیر تاز celeriter currens. p. 41. تیر هوش acuto vel prompto ingenio praeditus. p. 34 41. تیر کردن excitare. p. 75. 3) crepitus ventris. p. 101

تِيزاب aqua fortis. p. 148

تِيزِي acies (Schärfe). p. 36.

تِيشَه securis. p. 38

تِيغ ensis, gladius. p. 4 32 36.

تیمار cura. p. 45. 119 2) medela, sanatio p 6. تیمار داشت rd p 25

a تیمّم purificatio religiosa, quae fit pulvere pro aqua adhibito p 97

تیهو perdix p 28.

ث

ثا 1) litera ث 2) significat quingentos. p 99

a. ثابتة firma, fixa. p. 108

a. ثانی 1) secundus p 92. 125 2) apodosis in enuntiatione conditionali p 73

a. ثبات stabilitas, firmitas. p 28

a. ثبوت firmitas, constantia. p 89

a. ثمار (pl. voc. ثمر) fructus. p 130.

a. ثنا laus, praeconium. p 99.

a ثواب remuneratio p 71

ج

جا locus. p 2. 5 20. 29 al هرجا omni loco جای تو pro te. p 15. جای گرفتن locum tenere, occupare p 33 جا دادن locum dare p 39

جادو incantator p 118

a. جاری currens, procedens جاری شدن procedere, continuari p 27

جَام poculum. p. 7. 36. 139.

جَامَه vestis p. 4. 7. 8. 9. 122. al.

جَان anima, animus. p. 3. 18. 52. 90. 119. al. جَانْفَزَا animum recreans p. 86. جَانْگَزَا noxius, letalis p. 103. جَانْفِشَانِى effusio animae, projectio vitae (Selbstaufopferung) p. 73. جَانْنَوَازِى blanda tractatio animi ib.

a. جَانِب 1) latus. p. 33. 2) ad, versus p. 66. 70.

جَانْوَر 1) animans. p. 23. 29. 2) vivus. p. 87.

جَاوِيد aeternus, sempiternus. p. 32.

جَاوِيدَان aeternus, perpetuus. p. 109. 124. (Scribitur etiam جَاوِدَانِى et جَاوِدَان)

جَاه mnnus, dignitas. p. 114.

جَاى q. i. جا

a. جَائِز licitus, permissus. p. 27. 53. 56. 89.

جَايگَاه habitatio. p. 87.

a. جَبَّار violentus, tyrannus. p. 38. pl. جَبَّارَان

a. جَبَّارِى violentia, abusus potentiae. p. 38.

a. جِبَال montes. p. 87.

a. جِبْرَئِيل et جِبْرِيل Gabriel, nomen archangeli. p. 96. 99.

a. جَبْهَت pars anterior capitis, frons. p. 95.

a. جَبِين frons. p. 112.

a. جَحِيم tartarus. p. 120.

a. جِدّ intentia virium, studium. p. 8.

جُدَا distinctus, separatus p 131

جُدَائی separatio p 9

a. جَدْوَل 1) rivus, rivulus p 117. 2) lineae interiores quadram paginae, intra quam scribitur, circumdantes ab

a. جَذْب trahere. جذب شدن extrahi p 57

a. جُرْأت audacia, insolentia. p 40

a. جِرَاحَت vulnus p 32. 103 113.

a. جَرَب scabies. p 23

a جَرَس tintinnabulum. p 145

a جُرْم scelus, culpa p. 101 121

a. جَرِیدَه expedita manus equitum, etiam de uno equite excursore. p 82

جُز praeter p. 4. 5 7. al seq از p 47

a. جَزَا retributio 2) gramm. apodosis. p 78 183

a جَزَائِر insulae, peninsulae p 33

a. جُزْوِی pr particularis; hinc parvus, exiguus p 34.

a. جَزِیرَه insula, peninsula. p 37

جُسْت quaesitio p 24. (جست وجو)

جَسْتَن salire. p. 34 Cf Vullers Inst p 153

جُسْتَن quaerere p 26 43 59 c. c از p 51 77 88

a. جَسَد corpus p 96

a جِسْم id q praec p 55 74

a. جَعْد capillus crispus p 112.

a. جَعْفَر Djafar, nomen viri p. 11.

a. جَفَّ siccatus est جَفَّ ٱلْقَلَمُ بِمَا هُوَ كَائِنٌ calamus, decretorum divinorum instrumentum, perscriptis iis, quae fieri debent, siccatus est, i. e. illa immutabilia sunt. p. 76.

a. جَفَا molestatio, vexatio p. 32. 122. 126. al. جفا كارى id. q. simpl. p. 32. جفا كش molestatus, vexatus. p. 26. جفا كشى i. q. simpl. sensu pass. ibid.

جفت et جُفْت par, junctus. p. 83. 102. constr. c. با et c. را

جِگَر jecur. p. 68. 148.

جُلاب aqua rosacea. p. 162.

a. جَلال amplitudo, majestas. p. 73.

a. جُلَسَا (pl. voc. جَلِيس) convictores, sodales p. 104.

a. جَلْوَة splendida apparitio p. 37.

a. جَمّ multitudo p. 59.

a. جَمَاد corpus animo et organis carens, bruta moles. p. 68.

a. جَمَازَة camelus vectarius. p. 146.

a. جَمَاعَت multitudo, complures p. 12. 66.

a. جَمَال pulcritudo p. 24. 37. 99.

جَمْشِيد nomen principis Persici celeberrimi e dynastia Kejanidarum p. 114.

a. جَمْع collectio, congregatio p. 12. 15. 18. 61. al. جمع آمدن convenire p. 10. 18. جمع شدن compositum et tranquillum fieri, sedari. p. 81. جمع كردن colligere, congregare. p. 66. sensu translato, colligere (animum) p. 31.

a. p. جُمْلَگِى universitas p. 67. 80.

a. جُمْلَة i. q. praec. p. 20. 26. 33. al. 2) gramm. enuntiatio. جملة مستقلة enuntiatio sui juris, ab alia non pendens. p. 73. بالجملة in universum, omnino. p. 21.

s. جَميع omnes, totus. p. 23. 54.

a. جَمِيعَت 1) bona conditio p. 77. 2) collectio animi, animus tranquillus. p. 73.

a. جَنَاب aula regia. p. 96. 2) dignitas, majestas. p. 74.

a. جُمَانَه bini, gemini. p. 95.

جَنّات horti, paradisus. p. 109.

a. جَنْب latus. در جنب apud. p. 3. 72.

جُنْبَانِيدَن movere. p. 6. 15.

جُنْبِش motio. p. 31. 84.

s. جُنْبَنْدَه (part. vb. جنبيدن) se movens, pec. reptilia. p. 9.

جُنْبِيدَن se movere. p. 31.

a. جَنَّت hortus, paradisus. p. 120.

a. جِنْس genus. p. 2. 26. 117.

a. جِنْسِى patronymicus. p. 67. Conf. Vullers Inst. p. 179.

جَنْگ proelium, pugna. p. 47. 59 sq. جنگ انداختن bellum movens p. 7.

s. جَنْگگاه locus proelii. p. 65.

a. جُنُود milites. p. 95.

a. جُنُون insania. p. 6. 131.

a. جُنَيْد nomen Sufii celeberrimi. p. 67.

جَو hordeum, granum ejus. p. 25. جوجو et جوجو singulatim. p. 22. 122.

جُو quaestio cf جست p. 24

a جَواب responsum p. 9. 10 16 138 al.

جُوان juvenis, adolescens p. 45 51. 135 adj. p. 94.

a جَوانِب latera, regiones. p. 66 104.

جُوانمَرد juvenis, arab. فَتى p. 13

جُوانمَردِی liberalitas, arab. فُتُوة p. 13.

جُوانِی juventus p. 5. 124.

a. جَواهِر (pl. voc. جوهر) gemmae. p. 4. 57 66

a. جُود munificentia, liberalitas. p. 12. 67.

a. جَوْر injustitia, violentia. p. 32 28. 126.

a. جَوْزا sidus geminorum. p. 95

جُوش ebullitio, agitatio در جوش آمدن sive بجوش آمدن bulli-
re, agitari p. 28 66.

جَوْشَن lorica. p. 82

جُوشِیدَن bullire, fervere p. 48 89. 120

a. جُوع fames. p. 31.

a. جَوْهَر gemma p. 36 81 جوهر فروش venditor gemmarum.
p. 27.

جُوی flumen p. 136 137

جُویبَار flumen, rivus. p. 42.

جِهَان mundus, orbis terrarum p. 12 13. 14. 20 al. جهان آرا
mundum exornans. p. 37 جهان آفرین creator mundi p. 48.
جهانبان protector mundi p. 50 جهان پیما mundum per-

metiens p 38 جهان‌دار mundum tenens, i. e. rex. جهان‌داری imperium p 28 37 جهانجوی mundum expetens p 46 جهانکشا mundum expugnans p 96 جهانگیری expugnatio mundi. p 2

جِهَانِی mondanus p 148

a. جِهَت 1) latus, regio. 2) causa p. 63 praep propter p. 27 29 بجهت et از جهت propter p 7. 81 بجهت آنکه propterea quod p. 31 38 63

n. جَهَنَّم Gehenna, tartarus p 18 19

جَیْ nomen loci haud multum ab urbe Ispâhân distantis p 97

n. جَیْب sinus. p 115

a. جِیم nomen literae ج p. 62

چ

چَاپْلُوسی blanditiae, adulatio p 6

چَادِر velum. p 45 138

چَار i. q. چهار p. 62

چَارَه auxilium, remedium p 128 132 چاره‌سازی id p 82

چَاك fissura, ruptura. چاك شدن lacerari, discindi p 48

چَاکِر minister p 28

چاکِری ministerium p 53

چَاه puteus p 33 7 149

چَتْر umbella regia. p. 97.

چِرَا vid. چه

چِرَاغ lucerna, lampas. p. 22. 38. 63. 77. al.

چَرْخ orbis coelestis. p. 39. 43. 44. 138. 144.

چَرَاگاه pascuum. p. 48.

چَرْم corium. p. 114. 138. (Ferh. Sch. چَرَم)

چَرِیدَن pasci. p. 9. 25. 27. 29. 30.

چِر vid. چه

چُسْت agilis, promtus. p. 85. 140.

چَشْم 1) oculus. p. 15. 16. 33. al. pl. چشمان p. 13. 2) expectatio. p. 22. 103. چشم رد metus oculi. p. 85. چشم داشتن expectare aliquem. c. e. dat. p. 52.

چَشْمَه fons. p. 24. 25. 33. 39. al. چشمه سار locus, ubi fontes abundant. p. 86. 89.

چُغْد bubo, noctua. p. 106.

چَکَانِیدَن facere ut stillet. p. 33.

چَکِیدَن stillare. p. 105.

چِگُونه quomodo? p. 6. 24. 57. 81.

چَمَن pratum. 106. 143. چَمَنْزَار locus pratis abundans. p. 143.

چُنَان talis. p. 68. 2) tali modo, ita. p. 3. 10. 40. al. چُنَانکه ita ut. p. 18. 21. al. چنانچه id. p. 11. 84.

چَنْد 1) quot? p. 6. 39. 98. 126. 2) aliquot, multi, p. 12. 15. 29. 33. al. هرچند quantumvis. p. 7. تاچند quousque. p. 148.

چَنْدان tot, tantus. p. 1. 27. seq. که 2) tantum p. 16. 85.

چَنْدِين i. q. چندان p. 91. 102.

چَنگ unguis, pugnus. p. 49. بچنگ آوردن capere, prehendere, c. acc. p. 47. 86.

چُنِين i. q. چنان. p. 8. 14. 16. al.

چو vid. چون

چُوب lignum. p. 18.

چُوبِين ligneus. p. 146.

چَوْگان clava lusoria. adj. چوگانی p. 123.

چُولاه textor. p. 15.

چُون 1) quomodo? p. 2. 2) instar, sicut. p. 3. 41. al. 3) quum, quando p. 4. 9. 10. 21. al. 3) quia. p. 26.

چه 1) quid? p. 2. 5. 10. al. چِرا quare, cur? p. 7. 12. 14. 23. al. 2) quid, quare, cur? p. 126. 3) pron. relat. quod p. 4. 26. 53. هرچه seq. Comparativo, quo magis p. 115. چِتْ pro چهات p. 115. چِرْ pro چهار p. 113.

چَهار quatuor p. 58. چَهَار تاره tetrachordum, nomen instrumenti musici p. 113.

چَهَارم quartus p. 42.

چَهْره facies, vultus p. 8. 32. 38. 97. 112.

چِهِل quadraginta p. 93.

چِيدَن legere, colligere p. 9. 108. 129.

† در i. q. simpl. p. 7.

† بر i. q. simpl. p. 23.

چِیز res, aliquid. p. 5. 14. 16 al.

چِین plica, ruga. p. 37.

ح

حَاتِم nomen Arabis e tribu Thai oriundi, liberalitate celeberrimi p. 14. 67.

a. حَاج qui peregrinationem Meccanam perficit vel perfecit, etiam collective usurpatur. p. 98.

a. حَاجَات vid. حاجت

a. حَاجَت necessitas, res necessaria. p. 12. pl. حاجات p. 14.

a. حَاجِی peregrinator sacer, vid. حَاج p. 66.

a. حَاشَا interj. absit! p. 32.

a. حَاصِل 1) quod suppetit, in promtu et paratum est. حاصل کردن apparare. حاصل گردیدن suppetere, contingere. p. 71. حاصل شدن id. p. 102. 2) summa, sententia summaria, p. 55. 59. حاصل مصدر nomen verbale, propr. summa Infinitivi, i. e. vim ejus repraesentans. p. 70. حاصل آلامر summa rei, i. e. ut paucis omnia comprehendam, quid multa? p. 37.

a. حَاضِر praesens. p. 7. 12. 18. 34. 48.

a. حَاکِم judex, princeps. p. 62.

a. حَال 1) status, conditio. p. 12. 23. 34. 35 al. — 2) tempus praesens. فی الحال statim. p. 14. — حال آنکه re ita se habente, ut. p. 58. 69. — 3) in gramm. terminus circumstantialis. p. 58.

a حَالَة status, conditio p. 75. 77

a حَبِيب amatus p. 27

حَجّ peregrinatio sacra p. 66

a حِجَاب velum p. 81

a حَجَّاج nomen principis Arabici p. 9

a حِجَاز nomen regionis Arabiae p. 110

a حُجَّة argumentum, argumentatio p. 55. 75

a. حُجْرَة conclave domus. p. 12. 106

a حَدّ finis, terminus p. 78. عَلَى حَدِّهِ suo quidque loco p. 74

a. حَدَّاد faber ferrarius. p. 101. Conf. Comm. ad h. l.

a حُدُوث temporalitas, i. e. in tempore oriri, fieri, esse, opp. قدم aeternitas p. 64

a حُدُود (pl. voc. حد) fines, termini p. 110

a حَدِيث 1) res recens, nova. 2) nuntius, narratio, oratio. p. 36. 40. 92. al. 3) juvenis. p. 2

a حَذَر cautio, cautela p. 31

a حَذْف abjectio, abscissio syllabae vel literae. p. 41. al.

a حَرَارَة calor p. 19

a. حَرْب bellum, pugna p. 65

a. حِرْبَا chamaeleon شاقِى حربا sol, propr. amasius chamaeleontis, quippe qui caput oculosque perpetuo soli obvertat p. 102

a حَرْبَة spiculum p. 102

a. حَرَج scrupulus animo insidens, culpa p. 38

a حِرْص aviditas.

حَرْف 1) apex, litera, scriptum p 5 72 al. 2) verbum, dictum, p. 37. 3) gramm particula p 84

حَرَكَت motus, motio p 23 30 40 حركت فرمودن sese movere, proficisci p. 24

حَرَم 1) locus sacer p 60 123 2) gynaeceum p 12

حِرْمَان frustratio p 150

حَرُون refractarius p 150

حِسَاب computatio p 71 80 142 حساب كردن rationem subducere p 39

حَسَب quantitas, valor 2) pro ratione, secundum p 72.

حَسَد invidia p 96. حسد پيشه invidus p 3.

حَسْرَت suspiratio, moeror p. 12 147

حُسْن pulcritudo p 11 34 35 119 al.

حَسُود invidus p 129

حَشْر resurrectio mortuorum p. 71

حَشَم famuli, servi p 33 108

حِشْمَت reverentia, reverenda dignitas p 24

حِصَار locus munitus, arx p 24 62

حَصْر restrictio

حِصَّه pars, portio p 88.

حَضْرَت 1) praesentia 2) majestas, cognomen honorificum Dei et virorum nobiliorum p 27 63 65 08 92 al.

حَظّ sors, bona sors, fortuna secunda p. 18

حِفْظ memoria p 70

a حَقّ 1) justus, verus p. 20. 88. 2) Deus. p. 59. 66. 60. 125. 3) debitum. p. 16. در حق quod attinet ad. p. 10. 20. 65.

a حَقَايِق pl. voc حقيقت q. v. p. 22

a حُقُوق jura, debita p. 11. 13. 129

a حَقِير contemtus, vilis p. 16

a حَقِيق verus فى الحقيق re vera p. 72

a حَقِيقَت veritas, vera natura, verus valor p. 28. 29. 30. al. در حقيقت re vera p. 54

a حِكَايَت narratio p. 1. 2. al.

a حُكْم 1) statutum, decretum, sententia p. 21. 61. 62. 67. 136. 2) categoria, qualitas unius categoriae p. 73

a. حُكَمَا sapientes. (pl. voc حكيم) p. 6. 29. 35. al

a حِكْمَت sapientia. p. 4. 5. 75. al

a حَكِيم sapiens

a حَلّ solutio p. 2

a حَلْقَه annulus حلقه درگوش annulum in aure gestans, metonym. servus. p. 99

a حِلْم mansuetudo p. 8. 37.

a حَمَاقَت stupiditas p. 30.

a. حَمْزَه nomen unius e patruis et aneus Mahammedis p. 110

a حَمْل relatio praedicati ad subjectum. p. 60

a حَمْلَه impetus حمله آوردن et حمله بردن aggredi, c. c. در pa p. 67. 107

a. حَمِيم aqua calida. p. 18. 19.
a. حَنْظَل colocynthis. p. 102.
a. حَوادِث casus fortunae. p. 107.
a. حَوَاس (pl. voc. حاسّت) sensus. p. 77.
a. حَوَالَت commissio. حوالت كردن committere. p. 72.
a. حَوَالِي regiones circumjacentes. p. 25. 30. 66. al.
a. حُور virgo Paradisi. p. 22. 95.
o حَوْصَلَه 1) ingluvies. 2) capacitas. p. 28.
a حَوْض receptaculum aquae. p. 81.
o حَي virus. p. 75.
o حَيَات vita. p. 13. 24. 31. 33. آب حيات fons fabulosus, aqua immortalitatis. p. 80 sqq. عين الحيات id. p. 28.
a. حَيْرَان obstupefactus. p. 116.
a. حِيرَت stupor. p. 56.
a. حَيِّز locus. p. 32.
o حَيْف injustitia, violentia. p. 29. 125.
a حِيلَه fraus, dolus. p. 2. 24. 28. 46.
a. حَيْوَان animans. p. 28. 29. al.

خ

خا nomen litterae خ p. 82.
a خَاتِمَه epilogus, finis. p. 36.
o خَادِم minister. p. 12.

خار carduus, spina. p. 8. 23. 122. 129.

خارخار molestia, afflictio. p. 23.

خارسان locus lapidosus. p. 42.

خارش scabies. p. 23.

خاستن 1) surgere. p. 42. 122. 2) oriri. p. 100. برپا خاستن surgere. p. 5.

† بر 1) assurgere. p. 13. 15. 19. 118. 2) oriri. p. 133.

a. خاص proprius, peculiaris. p. 62. 95. opp. τῷ عام p. 77. 81. خاصه imprimis. p. 68.

a. خاصيّت propria qualitas. p. 137.

a. خاطر animus. p. 12. 17. 24. 86. 126. al.

خاقان Châqân, titulus principum. p. 104. 110.

خاقانى Châqâni, nomen poetae persici celeberrimi, qui obiit ao. 580 Hejrae. خاقانیوار Châqânio similis. p. 121.

خاک 1) terra, pulvis. p. 25. 43. 45. 50. al. 2) orbis terrarum. p. 33. تیره‌خاک corpus terrestre. p. 74. Cf. Comm. ad. h. l. خاکش بدهن formula imprecatoria: pereat. p. 3.

خاکستر cinis. p. 134. 146. خاکسترفام cineri colore similis. p. 113. Cf. Vullers. Inst. p. 170.

a. خال naevus. p. 97. 136.

a. خالص purus, sincerus. p. 27. 95.

a. خالق creans, creator. p. 2. 54. 60. al.

a. خالى vacuus. p. 55. 92.

خام crudus. p. 6. 27. 91. 101.

خامه calamus scriptorius p. 150

خامی cruditas p. 119

خان titulus honorificus principum, imprimis turcicorum. خان آرزو Chân Arzu, nomen commentatoris libri Iskender-nâme o Nizâmio compositi p. 83. 92.

خاندان stirps, familia. p. 8.

خانگی domesticus, incola domûs. p. 17.

خانه 1) domus p. 14. 26. 125. 2) templum. p. 69.

خاور occidens. Apud poetas etiam oriens. p. 115. Vide Ferheng-i-Schuuri s. v.

a. خبر 1) nuntius. p. 2. 10. 40. 125. 2) in gramm. praedicatum. p. 64. خبردار کردن certiorem facere p. 87.

خجسته faustus, felix p. 21. 139.

a. خجالت pudor. p. 71.

a. خجلت pudor. خجلت زده pudibundus. p. 32.

خدا et خدای deus p. 2. 9. 26. al. De pristina hujus vocis significatione vid. p. 53.

خداوند dominus, princeps p. 3. 68.

خداوندگار dominus, princeps p. 120.

خدائی divinitas. p. 53.

a. خدمت servitium, ministerium p. 32. 53. 127. al.

خدیو princeps, dominus. p. 53. 139.

a. خذلان impotentia, propr. ope divina destitui p. 106.

خر asinus. p. 24, 25. sqq. 126.

خر nebula. p 132

a. خَراب devastatus p 107

خَرَابات taberna vinaria. p. 121

a. خَرابی desolatio, devastatio p. 4 104 106. 144

خِرَاش vulnerans. p 23

خِرَام cum fastu incedens. p. 83, 124.

خِرامیدن cum fastu incedere. p 27 42.

خِرَد mens, intellectus. p 4 52 55 sqq 145 al

خُرْد parvus, exiguus p 4 77

خِرَدمند prudens, intelligens, sapiens. p 3 34

خُرْسَندی animus contentus. p 71.

a. خُرْطوم proboscis elephanti p 40

a. خِرْقَه vestis e panniculis confecta p 9

خَرگوش lepus p 33. sqq

خُرَّم 1) laetus, hilaris p 5 75 2) amoenus p 18 124

خُرْمَا dactylus p 68

خَرْمَگس musca asinina. p 101

خِرْمَن fruges demessae p 25 132

a. خُرُوج exitus p 75

خُرُوش 1) tumultus p 45 2) commotio animi p. 141. 142.

خُرُوشیدن 1) tumultuari p 48 2) commoveri p 136

خِرِیدن emere. p 17 22 32

خَز sericum p. 126.

a. خزانَه thesaurus, gazophylacium p. 11. 14.

a. خِزَانِى autumnalis. p. 124

a. خَزَائِن (pl. voc. خزانه) thesauri. p. 101

خَزِيدَن repere p. 65

a. خَزِينَه i. q. خزانه p. 12

a. خَسَاسَت vilitas, sordida avaritia. p. 99

خَسْتَگِى vulneratio, vulnus. p. 113

خَسْتَه 1) vulneratus 2) nucleus dactyli p. 67

خُسْرَو Chosrau, nomen nonnullorum regum Persiae 2) rex magnus p. 90. 3) Chosrau Dehlevi, nomen poetae persici insignis. p. 54

خَسَك herba spinosa. p. 102. 143.

a. خَسِيس vilis, avarus p. 6. 127

خَش ligula, festucae p. 122.

خِشْت later. p. 9.

خُشْك siccus, aridus. p. 33. 45. 58. al.

خُشْكِى siccitas p. 19.

خِشْم ira, indignatio. p. 37. 85 خشم آوردن irasci p. 50

خِشْمنَاك iracundus. p. 9

a. خَصْم adversarius p. 12. 13. 37. 123. 129

a. خُصُوص peculiaritas. على الخصوص praecipue, inprimis. p. 75. 125 خصوصا id. q. pr. p. 56

a. خُصُومَت litigatio, inimicitia. p. 9.

a. خِضَاب tinctura. p. 5. 144

a. خِضْر Chisr, nomen prophetae apud Arabes. p. 81 sqq.

a. خَطّ 1) linea. p. 98. 117. 2) scriptura, literae p. 28. 139. 142. 145.

a. خِطَّه regio. p. 98.

a. خَطَا error, peccatum. p. 10. 60. خطا بخش errores condonans p. 56.

a. خِطَاب 1) alloquium p. 11. 2) injuriam secunda persona. p. 55. 65.

a. خَطَر periculum, discrimen. p. 37. 91.

خُفْتَن dormire p. 31. 40. 47. 131 al.

a. خَفِيف levis p. 104.

a. خَلَاص liberatio, libertas p. 26. خلاص شدن liberari p. 13. خلاص يافتن id. p. 19.

a. خُلَاصَه medulla rei. p. 53.

a. خِلَاف contrarium, oppositum p. 38. 58.

a. خِلَافَت dignitas Chalifae p. 12.

a. خَلْق 1) creatio, res creatae. p. 71. 2) homines p. 3. 96. 66 al.

a. خُلْق natura, indoles p. 3.

a. خِلْقَت qualitas innata. p. 60.

a. خَلَل luxatio, damnum. p. 114.

a. خَلْوَت solitudo p. 61. 125.

a. خُلُوص sinceritas p. 28.

a. خَلَط sermo inanis, delirus. p. 45.

a. خَلِيفَه Chalifa. p. 5. 6. 16. 121.

a. حَلِيل amicus, sc. Dei, cognomen Abrahami. p. 67.

خَم curvus, tortus. p. 120

خُم vas figulinum p. 109.

a. خُمَار crapula p. 128.

خَنْدِيدَن ridere p. 3. 8 10 12 al.

خَنْگ equus albus. p. 82. 85.

خُنُك 1) felix, fanatus p. 127 2) frigidus, insipidus (i. q. ar. ثقيل sec Comm turcicum.) p. 19

خَواب somnus. p. 47 sqq. 70 127 245 2) somnium p. 63.

خواتانِيدَن facere ut dormiat. p. 145

خَواجَه dominus, magister, titulus honorificus virorum doctorum et divitum mercatorum. p. 2. 6 18 82.

خَوار vilis, contemtus. p. 30.

خَوارِي vilitas, contemtus. p. 4 11 135.

خَواست petitio, desiderium p. 32

خَواستَن 1) cupere, velle. p. 8 11 13 2) poscere, petere. p. 48 52. 79 c.e. از 3) significare, indicare p. 57. 75. c.e از

a. خَوَاص principes. p. 18

خَوان stratum e corio, mensa p. 16 18 23 31 109

خوانسالار praefectus epularum. p. 37.

خَوانْدَن 1) invocare p. 50. 77 2) nominare p. 70. 3) legere, recitare. p. 15 18 19 60 al. coram aliquo c. e. بر p. 19.

† فرو i. q. simpl. 24. 27

† بر i. q. simpl. p. 100. 121.

a خَواه volens, cupiens. خواه - خواه sive - sive p. 80

خَواهِش petitio, cupitum p. 73 77.

خُوب pulcher, amoenus p. 12 خُوبِی pulcritudo p. 58

خَود pron. reflex. ipse a, um. p. 1 4 5 7 al

خُود cassis ferrea. p. 47

خَور sol p. 30 115

خُورْد parvus, exiguus, i. q. خرد p. 65.

خَورْد cibus p. 25 86

خَورِش cibus p. 23

خَورْدَن 1) edere, comedere. p. 5 14 18 60 al 2) bibere p. 10 83 87 خون خوردن affligi p. 25 سوگند خوردن jurare. p. 16 غم خوردن molestiam experiri p. 34 60 گندم خوردن cupiditate vinci, vid. گندم p. 22

† بر comedere, frui c. c. از p. 45.

† برو deglutire. p. 109.

خَورْشِيد sol. p. 21 44 80 99 121

خَوش 1) pulcher, elegans p. 4 2) gratus, jucundus p. 7 27 95 124. 3) adv. bene. p. 30 خوش كردن exhilarare p. 76 خَوشبُو suaveolens p. 124 خَوشْگُوار gratus, dulcis. p. 86 88.

a خُوشَه spica frumenti. p. 22

خَوشِي suavitas, comitas p. 25 75

a حَوْض subire negotium. p. 34

s خَوْف metus, timor p. 80

خون sanguis p. 13. 14. 50. 119. al. خون خوردن vid.
خونها خوردن pretium sanguinis, redemtio caedis p. 114
خونخوار moestus, afflictus p. 122. 127
خوناب aqua sanguinea, lacrimae p. 105

خونين sanguineus. p. 139

خوی natura, indoles p. 3. 120

خويش pron. reflex. i. q. خود p. 3. 6. 14. al.

خويشتن pron. reflex. i. q. خود p. 73. 131

خويشی affinitas. p. 7.

a. خيال imago, phantasma. p. 32. 63. 127. خيال بستن imaginari, excogitare p. 24. خيال كردن id. p. 29

a. خيالات pl. praec. p. 57

a. خير bonus p. 5. 10

خيرگی obstupefactio. p. 39. 91

خيره attonitus, obstupefactus. p. 47. 49.

خيز in comp. surgens, oriens p. 68

a. خيل equites. p. 108

د

a. داء morbus داء الثعلب morbus vulpis, i. e. alopecia. p. 112.

a. داخل intrans داخل كردن facere, ut intret, imponere p. 109.

داد 1) donum. 2) justitia, jus. p. 6. 34. 37. 3) aequalitas (= ar. اعتدال) p. 98. - دادگر justitiam exercens, cognomen Dei p. 50. داد گستری justitia p. 34.

دادن dare, donare. p. 2. 3. 6. 114. 125. c. c. ب et dat. pers.

† باز 1) reddere, remittere. p. 6. 2) i. q. simpl. p. 91.

† بر i. q. simpl. p. 143.

دارو remedium, medicamentum p. 24.

a دارَین, dual. voc. دار, ambae domus, i. e. mundus aeternus et mundus terrester p. 71.

داس falx p. 42. 45.

داستان historia, narratio p. 86.

داشتن 1) tenere, habere p. 3. 7. 14. 23. al. 2) existimare, putare p. 89.

† باز retinere, cohibere p. 47. 110.

† بر efferre, auferre p. 8. 16. 18. 40. 56. al.

† وا avertere, separare. p. 34.

a داعیة consilium, propositum p. 66.

داغ stigma, signum cauterio impressum. p. 32. 143.

a دالّ indicans, denotans, c. c. بر p. 76.

دام rete, laqueus. p. 126. 131.

داماد gener p. 117.

دامن lacinia vestis. p. 78. 115. al.

دانا sapiens, doctus. p. 2. 5. 19. 39. 141.

دانستن scire, intelligere. p. 3. 7. 8. 11. al.

دَانِش scientia, cognitio p. 50. 54. 55. دَانِش آرما i. q. دانا p. 104.

دَانِشْمَنْد sapiens, doctus p. 15.

دَانَه 1) granum, bacca. p. 22. 88. 116. 2) esca p. 128.

دَاوَر 1) judex, administrator regius. 2) cognomen Dei. p. 52. 71.

دَاوَرِى functio judicis sive administratoris regii, judicium p. 21. judicium extremum. p. 71.

a. دَايِرَه circulus, orbis p. 30. 37. 111.

a. دَايِم permanens, perpetuus p. 23.

a. دَجَّال Antichristus p. 97.

a. دِجْلَه flumen Tigris. 98. 105. 117. 126.

دُخْتَر 1) filia. p. 116. 2) puella p. 6. (dim.)

a. دَخْل se in aliquid ingerere. p. 60. 69.

دَد fera, animal. p. 25. 131. 135.

دَر praep. 1) in. 2) de.

دَر porta, janua. p. 1. 16. 19. al.

دُر unio, margarita. p. 116.

دَرَا tintinnabulum, de collo equi suspensum. p. 146.

دِرَاز longus. p. 43. 52. 128. al.

دِرَازِى longitudo p. 95.

a. دُرْج capsula p. 36.

a. دَرَجَات scalae, gradus (pl. voc. درجه p. 76.)

a. دَرَجَه scala, gradus. p. 71. 104.

دِرَخْت arbor p. 27. 67. 96. 124. al.

دِرَخْشان splendens, coruscans, fulgurans. p. 9. 52.

دَرْد dolor, cura, moeror. p. 1. 2. 23. 51. al.

دُرْد faeces. p. 120.

دَرْدناك moestus, afflictus. p. 116. 121.

a. دَرْس studium literarum, lectio درس كفتن lectionem habere. p. 15.

دُرُسْت rectus, bonus, verus. p. 55. 75. 125. al. بدرستى revera, sane.

دُرُشْت durus, asper. p. 36. 38. 51. دُرُشْتى severitas, durities p. 28. 36.

دَرْگاه aula regia. p. 63. 64. 88.

دَرْگه i. q. praec. p. 110.

a. دِرَم drachma, nummus argenteus. p. 9. 11. 17. 129.

دِرَنْگ 1) cunctatio, mora. p. 18. 2) vita posterior, i. q. آخرت p. 44. 52.

دَرْوا inversus, praeceps. p. 117.

دَرْوازَه porta, janua. p. 75.

دُرُود salutatio, valedictio.

دُرُودن metere. p. 45. Conf. Vullers Inst. p. 141.

دُرُوغ mendacium. p. 31. 82. 115. 130.

دِرَوگَر messor. p. 45.

دَرُون i. q. اندرون, in, intus. p. 133. 137. 138.

دَرُونَه intus, interior. p. 134.

دَرْوِيش 1) pauper, inops. p. 7. 32. 139. 2) monachus religiosus. p. 2.

دَرْيَا 1) mare p. 41. 42. al. 2) fluvius magnus (ut ar. بحر) p. 50

دَرِيدَن et دَرّيدن lacerare, discerpere p. 4. 31. 37. 49. al

دِرِيغ repulsa, denegatio دريغ داشتن repellı p. 11. 76
دريغ خوردن moerore afflictum esse p. 131.

دِرِيغَا interj. vae! proh dolor! p. 124

دَرْيُوزَه eleemosyna p. 110.

دُزْد fur, latro p. 15. 100. 101

دُزْدِيدَن furto auferre. p. 16

دِژْخِيم malam indolem habens (i. q. بدخو F. S.) p. 49.

دِژَم terribilis, tremendus p. 47. 48. 50.

دَس vox iodica (scr. daça), quae simul „decem“ et „morde“ significare potest p. 134

دَسْت 1) manus. p. 3. 4. 10. 16. 75. al. 2) robur, potentia بدست 1) ope, per. 2) statim دستبُرد excellentia, praestantia. p. 49. دستكش firmus, validus. p. 48 دستگير adjuvans, adjutor. p. 34. 51. 64. دستيارى incursus praedatorius p. 73

دَسْتَان 1) fraus, dolus p. 24. 2) modulatio cantus. p. 144. 146 3) cognomen Zâlis, patris Rustemi p. 49.

دُسْتُور modus agendi, regula, ratio p. 36

دَشْت planities, campus. p. 18. 46. 48. 132

دُشْمَن inimicus, hostis. p. 3. 20. 67. al

دَشْنَه pugio p. 147

دُشْوَار difficilis, molestus. p. 31. 63. 109. 127.

a دُعَا 1) bonorum apprecatio p. 20 76 104. دعای بد malorum imprecatio p. 133 2) salutatio p. 113

a دَعْوَت invitatio, convivium p. 25 31.

a دَعْوی quod praetenditur p. 73. 74 128

a. دَغْدَغَه titillatio p. 24

a p دَفْتَر liber, codex p. 4 5 24 145

a دَفْع repulsio, amotio p. 81 دفع ساختن repellere p. 72

a دَقَاق nomen viri p. 1 دَقَّاقِی pulsatio p. 102.

a. دَقَائِق res minutae p. 22 31

a. دِقَّت subtilitas, acumen ingenii p. 149

دِگَر i q دیگر دگر گون alius generis, alio modo p. 39

دِل cor, animus p. 1 2. 3 12 23 al. اهل دل viri religiosi p. 81
دِلاَوَر cordatus, strenuus p. 49 دِلاَوِیر animum devinciens p. 37
دِلْبَسْتَگِی addictio animi, dilectio p. 27 34 145 دِلْبَسْتَه
addictus alic rei p. 142 دِلْپَسَنْد amoenus, gratus p. 36
دِلْپَذِیر cordi gratus, acceptus p. 146 دِلْخَوَاه desideratus p.
119 دِلْخوش laetus, hilaris p. 130 دِلْدار amatus p. 129
دِلْسِتَان animum rapiens. p. 118 دِلْکَش animum attrahens,
gratus p. 94 دِلْکُشا exhilarans. p. 75

a دَلاَلَت indicatio, demonstratio p. 28 30 دلالت کردن demonstrare. p. 13 c. e بر

a. دَلاَئِل argumenta, demonstrationes p. 89

دَلْق pallium monachorum p. 143

دِلیر audax, strenuus p. 36. 49

دِلیری audacia, strenuitas p. 68.

a. دَلیل argumentum, demonstratio p. 18. 35. 88.

دَم spiritus, halitus, p. 27. 30. al. یکدم punctum temporis p. 84

دُم cauda, extremum. p. 82

دَمْسَازِی sodalitium, amicitia p. 138

دِمَاغ cerebrum p. 65. 148

a. دَمْدَمَه fraus, dolus. p. 30

دَمَن Daman, contractum e voce indica Damayanti, nomen uxoris Nalae regis p. 131 sqq.

دَمِیدَن flare, efflare p. 18. 27. 43. 144.

دُنْبَال cauda. بدنبال a tergo, post. p. 93

دَنْدَان dens p. 49. از بن دندان toto animo p. 106

دَنْدَانَه pinna muri. p. 106

a. دُنْیَا mundus p. 71. 74. 129

دُو duo p. 6. 11. 18. 22. al. دو سه بار bis vel ter p. 33. 106

دَو currens p. 148

a. دَوَا medicamentum p. 58. دوا کردن mederi. p. 103.

a. دَوَاب bestiae. p. 23.

a. دَوَام perpetuitas, duratio p. 124. بر دوام perpetuus, continuus p. 8

دُوتَا duplex p. 114

دُوخْتَن figere, consuere. p. 37. 39

† بر configere. p. 73

دُود 1) fumus. p. 65. 133. 2) vapor offuscans p. 148

دُور 1) remotus, longinquus p. 2. 6. 18. 25 al. 2) exemtus. p. 63
3) a rei natura alienus. p. 69. دور كردن removere p. 16

a. دَوْر gyrus, orbis p. 114. 124.

a. دَوَرَان temporis cursus. p. 20. 108

دُورُويَه duos vultus habens, perfidus. p. 136. Conf. de hac voce Reschid eddin ed. Quatremere p. 63

دُورِى distantia, longinquitas. p. 8. 101.

دُوزَخ inferna, tartarus p. 2. 125

دُوسْت amicus, carus. p. 3. 9. 14. 18 al. دوست داشتن carum habere, amare p. 12. 29.

دُوسْتِى amicitia. p. 8. 27. 67

دُوش 1) humerus p. 141. 2) hesterna nox, hesterna nocte p. 20

دُشْوَار 1. q. دشوار آمدن دشوار molestum fieri. p. 15. c. c. بر ps.

دُوكَانَه duplex p. 95. 104

a. دَوْلَت 1) prosperitas p. 5. 24. 138. 2) imperium p. 20. 34. 95.

دُوم secundus. p. 5. 63. 115 al.

a. دُون infra p. 104. بدون sine p. 58.

دَوِيدَن currere, festinare. p. 93. 122. 128

دَه decem p. 14. 41 sqq. 69. 134.

دَهان os, (oris) p. 4. 10. 94. 123. 129.

دِهْقَان dominus praedii. p. 53

a. دَهْر 1) tempus, aevum. p. 4. 2) mundus p. 124. 137.

دِهْقَان rusticus, agricola. p. 80. 109.

دَهَن i. q. دهان p. 3. 119

دَى Dei, nomen mensis decimi veterum Persarum 119. 148.

دِى heri p. 11

a. دِيَار regio, terra. p. 126

a. دِيَانَت religio, pietas p. 35

دِيدَار conspectus p. 128. 137.

دِيدَن videre p. 2. 3. 5. 6. 9. 38. 116. al.

دِيدَه visus, oculus p. 39. 47. 51. 70. 73. 128. al. مردم ديده pupilla p. 135.

دِير 1) diutinus pl. ديرها p. 7. 15. 2) sero, tarde p. 109

دِيرُوز heri i. q. دِى p. 11.

دِيگ (Js-i-M) olla p. 27

دِيگَر et دِگَر 1) alius, a, ud, alter p. 3. 10. 11. 18. al. 2) denuo, amplius. p. 16. 29. ديگر سه tertius p. 41.

دِيلَم Dilem, nomen regionis Persicae p. 107

دِيلَمى 1) dilemiticus 2) crispus, quia capillus incolarum regionis Dilem crispus est (B. K.) p. 112.

دِين religio p. 8. 20. 65. 129.

دِينَار *δηναριον*, nomen nummi aurei. p. 13. 20. 129.

دِيو (Jo-i-M. H. K) genius malus, daemon. p. 39. 46. 50. al.

دِيوَار murus, paries. p. 25. 107. pl. ديواران p. 66.

دِيوَان collectio operum poëtae alicujus. p. 20.

دِيوَانَه *δαιμονικός*, insanus. p. 111. 116. 133.

دِيهِيم corona regia, gemmis ornata. p. 136.

ذ

a. ذَات ens, essentia, substantia. p. 63. 68. 69.

a. ذَرَّه atomus, res minuta, particula. p. 117. 122.

a. ذِكْر mentio, commemoratio. p. 17. 70. 78.

a. ذُلّ objectio, vilitas. p. 113.

a. ذِمَّه clientis tutela. p. 13.

a. ذَوْق sapor, gustus. p. 139.

a. ذُو ٱلْقَرْنَيْن nomen regis in Qurâno commemorati, qui a plerisque pro Alexandro M. habetur. p. 35.

a. ذِهْن acumen mentis, ingenium. p. 35.

ر

را particula ad dat. et acc. denotandum inserviens. Cf. Vullers. Inst. p. 73.

a. رَابِط copula logica. p. 62.

a. رَابِطَه copula logica. p. 65.

a. رَاجِح praeponderans, excellens, c. c. بر ps. p. 39

a. رَاجِع rediens. p. 59. 107.

a. رَاحَت quies, tranquillitas. p. 119. 128.

رَاز secretum, arcanum. p. 14. 20. 59. 60. al. pl. رازها p. 43

رَاسْت rectus, verus. p. 13. 32. 41. راست بينان recte videntes, i. e. prudentes. p. 141.

رَاسْتِى rectitudo, probitas. p. 35.

رَاسْتِين recte, vere. p. 142

a. رَاضِى gratum habens. p. 27. 40. 107.

a. رَافِضِى vir sectae Schiitarum addictus. p. 20

a. رَامِح hastatus. p. 39.

رَانْدن 1) pellere, propellere, expellere. p. 33. 39. 125. 2) trahere, ducere. p. 54. 86. 117. 3) scribere, cf. Comm. p. 76. 90. 4) transigere (dies). p. 88

راه via, iter. p. 13. 24. 30. 46. رَاه آوَرْد donum ex itinere allatum. p. 2. راهدار latro. p. 149. راهرن i. q. pr. p. 146.

a. رَأْى 1) sententia, consilium. p. 18. 28. 75. al. 2) voluntas, appetitus. c. c. بر p. 97. Conf. Comm. برای العين ipsa oculis tuis p. 40.

a. رَايَت vexillum. p. 116

رَايْگَان gratis. p. 100.

a. رُبَاعِى tetrastichum. p. 1. 20. al

a. رُبُوبِيَّت dominium summum, divinitas p. 60.

a. رُتْبَه gradus dignitatis p. 66.

رِتُوپَرْن Rituparna, nomen regis Indici p. 131 sqq.

رُجْحَان praeponderatio p. 97.

a. رُجُوع reditus. p. 33.

a. رَجِيم diris devotus, execrandus. p. 100.

a. رِحْلَت migratio, discessus. p. 75.

a. رَحْمَت commiseratio, misericordia.

a. رَحِيل iter p. 144. رحيل آوردن proficisci p. 66. 67.

a. p. رَحِيلْگَاه locus quo devertunt iter facientes. p. 146.

رُخ gena. p. 2. 22. 24. 107. 113. al.

رَخْت sarcinae, apparatus p. 25. 65. 106.

رُخْسَارَه gena p. 47.

رَخْش nomen equi Rustemi p. 46 sqq.

رَخْشِيدَن fulgere, splendere. p. 46. 82. 83. 112.

رَخْنَه rima, ruptura p. 6. 9. 13. 77.

a. رَدّ repulsio, refutatio رد كردن refutare p. 2.

رَد doctus, sapiens. p. 43.

a. رِدَا vestis exterior p. 17.

a. رَدِيلَت vitium p. 1.

a. رَزَّاق nutritor, cognomen Dei p. 26.

a. رِزْق victus. p. 26. 27.

رَزْم pugna, proelium. p. 137

a. رِسَالَه 1) missio, legatio p. 8. 35. 38. 39 2) epistola, commentarius, tractatus. p. 59. 68

رَسَانِيدَن 1) facere, ut aliquis perveniat, transit. verbi رسيدن p. 13. 18. 27. 30 al. 2) deferre. p. 11

رَسَائِى perventio, consecutio p. 60

رَسْتَخِيز resurrectio mortuorum. p. 47

رُسْتَم nomen herois celeberrimi apud Persas. p. 46 sqq. 67

رُسْتَن crescere. p. 41. 88. 113.

a. رَسْم institutum, mos, modus, lex, regula. p. 25. 29. 32. 34

a. رَسُول 1) legatus p. 35 2) legatus Dei, propheta, imprimis Muhammed p. 10

a. رُسُوم regulae, canones. p. 36

رَسِيدَن venire, pervenire. c. c. ب pers. p. 13. 17. 19. 26. 29. al. c. c. در p. 88.

† در intrare p. 65

† بهم convenire p. 66

رِشْتَه filum, funiculus p. 36. 74. 136.

a. رِشْوَه donum quod datur corrumpendi causa. p. 100

a. p. رَصَدْگَاه observatorium p. 143

a. رِضَا assensus p. 29

a. رُطُوبَت humiditas p. 58

a. رَعَايَا (pl. voc. رعيت) subditi. p. 23, 28.

a. رِعَایَت 1) observantia p. 53. 2) cultus, honor p. 140 رعایت
نمودن observare. p. 37

a. p. رَعْشَه دار tremens, tremulus. p. 84.

a. رَعِیَّت subditi. p. 28. 34

a. رَغْبَت cupiditas, desiderium p. 5

a. رَغْم fastidium. p. 10.

a. رَفَاهِیَت quies, tranquillitas p. 20

رَفْتَار incessus. p. 25. 112. 130.

رَفْتَن ire, incedere p. 2. 4. 5. 7 al. e. c. ب et بر. بسر رفتن
ad propositum venire. p. 126

† باز redire p. 11

† فرو descendere p. 2. 75

a. رِفْق levitas, comitas. p. 36. 37.

a. رَفِیعَه (fem. τοῦ رفیع) alta, excelsa. p. 106

a. رَفِیق comes, sodalis p. 10. 125. 127. 145

a. رَقْم scriptura, scripta p. 5

a. رَقِیب custos p. 69.

رَگ vena. p. 131. 148

a. رِکَاب stapes p. 62 رِکیب id. ibid. Cf. Comm.

p. رَم fuga رمکردن fugere, abhorrere. p. 11.

a. رَمَق spiritus ultimus p. 20

رَمِیدَن aufugere p. 9

† در i. q. ampl. p. 29.

رَنج dolor, molestia, morbus. p. 3. 23. 26. 73. al.

رَنجور afflictus, aegrotus. Cf. Vullers Inst. p. 176.

رَنجیدَن dolore affici, affligi. p. 9.

a. رِند anachoreta. p. 110. Cf. Comm. ad h. l.

رَنگ color. p. 10. 118. 119. al. رنگارنگ diversicolor, omnis coloris. p. 27. 57.

رو vid. روی

رَوا permissus, licitus. p. 27. 129. روا داشتن sibi permittere. p. 28. 73.

a. رَواج facilis venditio. رواج یافتن facile et bene vendi, trop. in usum venire. p. 53.

رَوان 1) iens, fluens, currens. p. 46. 2) anima. p. 45. 49.

رَوانی cursus. p. 126.

a. رِوایَت traditio, narratio. روایت کردن tradere, narrare. p. 22. pl. روایات traditiones. p. 72.

روباه vulpes. p. 23. 24. sqq.

a. روح spiritus, animus. p. 96.

a. p. روحانی spiritualis, angelicus. p. 123.

رود flumen. p. 50.

روز 1) dies. 1. 2. 6. 7. 65. 116. al. 2) sors, fortuna. p. 131.

روزانه interdiu. p. 140.

روزگار 1) tempus, aevum. p. 43. 52. 2) fortuna. p. 36. 135.

روزی victus quotidianus. p. 26. 27. 93. روزی ده nutritor, cognomen Dei. p. 52.

رُوسْتَا rus, pagus p 102. روستائی rusticus p 102

رَوِش incessus, agendi ratio p 110

رُوشَن 1) lucidus, clarus p 22 28 55 2) illustris p 48 روشن‌دل ingenio splendido praeditus p 116 روشن گردیدن clarum fieri p 29 روشن شدن id q pr p 37 63

رُوشَنَائِی lux claritas p 52 55 85 92

رُوشَنِی i q pr p 36 69 121

رُوم Rum, i. e. regiones omnes, quae regno Byzantino-Romano subditae erant p 91

رُومِی Byzantino-Romanus, deriv. praec p 86 87 88

a. رَوْنَق splendor p. 5

رُوی vel رُو 1) facies, vultus p 8. 9 23 45 2) modus, ratio. ازروی propter, secundum, ex p 37 88 روی نهادن vultum convertere p 28 46 روی نمودن i q pr p 24 روی تافتن vultum avertere p 70 78 روبرو coram. p 132 رو سفیدی albedo vultus, i. e. decor, honor p 136

رُویَانِیدَن facere ut crescat p 58.

رُویَا crescens p 88

رُوِیْنَه aeneus p 46

رَه 1) i q راه p 2 90 91 2) vicis p 48 In comp ره آورد i q راه آورد p 99 111 رَهْبَرِی ductus, deductio (= ar هدایت) p 56 رهزن vid. راهزن p 77 رَهزَنِی latrocinium. p 77. رَهْرَو viator p 117 145 رَهْرَوِی iter p 2 رَهْگذر eventus, accidens p 38 65 رَهْنُمَا viae ductor p 87

رَهَا liberatio, evasio p. 46. 49 رهاكردن remittere p. 82

رَهَانِيدَن liberare p. 77

رَهَائِي i. q. رها p. 77

رَهِي mancipium, servus. p. 22

رَي Rei, nomen regionis in provincia Iráq sitae p. 97

a. رَيَاحِين herbae suaviter olentes p. 115

a. رِيَاسَت principatus p. 53

a. رِيَاض viridaria (pl. voc. روضه) p. 27

a. رَيْحَان ocimum basilicum p. 112

رِيخْتَن fundere, effundere. p. 4 14 68 70 119 135

† ريز effundere p. 50 56 74.

رِيزِش effusio p. 125

رِيزَه minutim contrita, micas p. 23 77 101.

رِيسْمَان funis. p. 63 128

رِيش 1) (Ja-iM F. S.) vulnus p. 141 pl. ريشان p. 122.
2) saucius, vulneratus. p. 12

رِيش barba. p. 21 101

رِيگ (Ja-iM F. S.) pulvis p. 98

رِيو fraus, dolus p. 137 149

a. رَئِيس princeps, dux p. 146

ز

زا nomen literae ز p 70

زاد viaticum, commeatus p. 110. 145

زادن 1) parere p 166. 2) nasci p 26 114 145 part زاینده genitor, genitrix p 49

زار 1) gemitus, lamentatio 26 40 126 2) gemens p 25. 3) in comp locum et multitudinem indicat, ex gr گلزار al.

زاری i q زار nr 1 p 51.

زاغ cornix p 5

زال 1) senex 2) anus p 106 100 3) nomen herois Persici, patris Rustemi

زالزر i q زال nr 3. p 42.

زانو genu p 6

a. زاویة 1) angulus 2) cella p 37

a. زاید abundans, redondans p 64

زبان lingua, sermo p 13 19 20 35 al. زبان کشادن loqui. p 7 9 زبان آور lingua promtus p 08 Cf Comm

زبر super, (i q ازبر) p 2 50 زبردست potentior, dominus p 4

زبونی infirmitas, debilitas. p 136

a. زحمت molestia, afflictio p 33 61 120

زخم ictus, vulnus. p 27 118

زدن 1) ferire, percutere, vulnerare 2) infligere, illidere, injicere p 21 38 50 لاف زدن gloriari p 1 6 دم زدن loqui p. 44

سر زدن caput imponere p. 67. studere, ib. Conf. Comm. قدم زدن gradi, procedere p. 111. بهم زدن collidere, profligare. p. 30. برهم زدن id. p. 118. چشم زد ictus oculi, nictus p. 85.

† بر efferre, extollere p. 41. 85. سر برزدن caput extollere, oriri p. 106. 115. 121.

زر aurum p. 8. 9. 20. 68. 95. 114.

زرد 1) flavus 2) pallidus. p. 47. 123.

زرین aureus p. 7. 81. 190.

a. زروع segetes p. 109.

زشت foedus, turpis p. 3. 14.

زعفران crocus p. 112.

a. زكات tributum religiosum, quadragesima pars facultatum, quae quotannis in pios usus erogatur p. 98. trop. p. 50.

a. زلال purus, limpidus. p. 86.

a. زلزله motus, concussio p. 45.

زلف cirrus, cincinnus. p. 22. 118.

زلفين e termin. dual. arab. duo cincinni utrimque pone aures demissi p. 118.

a. زمام habena p. 128.

زمان tempus p. 31. 43. 48. 61. 115. زمانی per aliquod tempus p. 37. 43.

زمانه 1) tempus perlongum, saeculum. p. 116. 2) fortuna adversa. p. 46.

زمرد smaragdus. p. 145.

زَمِین terra, solum p. 1. 4. 6. 8 al.

زَن femina p. 6. 129 al. زن تَمُرْد meretrix p. 15.

زُنّار zona p. 128

زَنجِیر catena. p. 6. 120

زَنَخ mentum. p. 126.

زِنْدَان carcer p. 3

زِنْدَرُود nomen fluvii prope urbem Ispâhân p. 99.

زِنْدَگَانِی vita. p. 6. 125

زِنْدَگِی i. q. prec. p. 85. 87

زِنْدَه vivens. p. 71. 75. 86. 99. 121

زَنَك demin. voc. زن femina p. 6

زَنْگبَار Zanguebar, regio Africae a Nigritis habitata, trop. de hoc mundo p. 49

زِینهار vid. زِنْهار

a. زَوَال defectus, interitus p. 30. 108.

زُود 1) celer, velox comp. زودتر p. 40. 2) cito p. 13. 18. 103. 121

زُور 1) robur, vires p. 40. 50. 64. 65. 2) vis, violentia p. 5. 38.
زورآوری id. q. nr. 1 p. 126

زَه, زه آب, زَهَاب effluvium aquae ex fonte p. 33. 116

زِه pro زِ, i. q. أَز, ex, ab p. 142.

a. زُهْد continentia, abstinentia a rebus mundanis. p. 130.

a. زَهْر venenum p. 32. 103. 137. 145.

s. زَهْرَه 1) fel 2) fortitudo, audacia p 68 82 Cf Comm ad locum priorem

s. زُهْرَه nomen stellae, Venus p 138 140

زَهِی euge! bene!

a. زِيَادَت 1) augmentum, incrementum p. 38 63. 2) plus, amplius, magis p 26 33 38

a. زِيَارَت visitatio. p. 66

زِيَان damnum, noxa. p 24. 125

زِيبِيدن decere, convenire p 98

زير infra. p 2 21 50 89 al. بزير id p. 33 34 38. بزير id. p. 8 25 26 82 از زير ex p 93 زير كردن superare, vincere. p 137 زِيردست subjectus, subditus p. 38 64

زيرا i q از ايرا ideo, hinc زيرا كه propterea quod, quia, nam p 2 11 55 59 60 al

زِيرْبَاد nomen regionis p 33

زِيرَك ingeniosus, mente praestans

زِيسْتَن vivere p 33 34 73 137 141 زيست كردن i q زيستن p 74.

زِين sella equestris, ephippium p 39

a. زِينَت ornamentum, apparatus p 62

زِينْهَار et زِنْهَار cautio, cautela p 13 زينهار كردن cavere p 129

زِيوَر ornatus. p 36

ژ

ژَرْف profundus, altus p 33.
ژُگال carbo p 147
ژَنْگ rubigo p 149
ژَنْگار id q. prc. p 101

س

a. سَابِق praecedens, antecedens p 73 78 al fem. سابقه p 7
a. سَاحِر 1) incantator, praestigiator 2) gnarus, peritus p 115
سَاخْتَن facere, conficere p 6 23
سَادَگِی simplicitas p 102
سَادَه simplex, sincerus p 138
سارا purus, praestans, de ambra. p 27
سَاز 1) apparatus, instrumentum. p 122 2) dispositio p 46
سازكردن disponere p 14
a. سَاعَت 1) hora. p. 34. 111 2) aliquantum temporis. p 15
a. سَاقِط cadens, caducus p 23
a. سَاقِي pocillator p 94 139
a. سَاكِن 1) quiescens. 2) firmus, stabilis, incola p 26 29 105. 112. 126
سَال annus p 11 33 43 al Vid. Vullers Inst ling Pers p 67
a. سَالِك incedens p 21

سَام Sâm, heros Persicus, avus Rustemi p. 49

a. سَامِرِى Sâmirî (Samaritanus), nomen magi cujusdam, qui Mosis prophetae aequalis fuit p. 22.

سَان modus, ratio p. 33 36 al. بر سان in modum, instar p. 42 43 48

a. سَائِل interrogans. p. 96.

سَايَه umbra. p. 88 89 140 al. سايه دار umbrosus p. 89. سايه‌گاه locus umbrosus. p. 90

a. سِبَاع ferae, leones p. 23 24

a. سَبَب caussa. p. 3 7 17 23 27 al. بسبب propter. p. 55 سبب الاسباب caussa caussarum, Deus. p. 27

a. سُبْحَان laudatio, laus (tantum ad Deum refertur). p. 14 60 79 123 al

a. سُبْحَه rosarium p. 110

سَبْز viridis, recens p. 27 67 88 126

سَبْزَه viror p. 42 88 126 147 سبزه زار viridarium. p. 83.

سَبُوى c. q. praec. p. 88

سَبُك 1) levis, celer 2) adv. cito, celeriter p. 48 131

سَبُكْسَارِى levitas animi. p. 26

سَبُكى levitas. p. 28

a. سَبِيل via, modus p. 21 79

سِپَارِيدَن committere, tradere, mandare p. 81 126. c. c. ب

سِپَاس gratiarum actio, laus سپاس داشتن gratias agere p. 125

سِپَاه s. exercitus. p. 65

سِپَاهَان i. q. صفاهان Ispâhân. p. 66. 100.

سَپَر et سِپِر in comp. coeruleans. p. 108

سِپَر scutum, clypeus. p. 32. 39

سَپَرْدَن et سِپُرْدَن coeruleare. p. 34. 49. 138

سُپُرْدَن et سِپُرْدَن tradere, committere. p. 68. 80. 116. 145 c. c. ب.

سِپَنْج locus ubi viatores aliquot dies commorantur; unde metaph. mundus terrester. p. 44

سِپَنْد ruta silvestris ejusque semen, unde suffitum faciunt contra noxam oculi maligni. p. 140

سِپَه i. q. سپاه s. p. 92.

سِپَهْر et سِپِهر orbis coelestis, coelum. p. 37. 39. 95

سِپِيد albus, candidus. p. 41. 43. سپیدرو probus, honestus. p. 106
سپیدابرو albis superciliis praeditus. p. 109

سِتَادَن sumere, capere. p. 17. 34. 69. 113

سِتَارَه s. 1) stella. p. 22. 49. 62 et 2) stella genethliaca. p. 132

سِتَدَن i. q. ستادن p. 18. 91

سِتْر a. velum. p. 100

سُتُرْگ magnus, ingens, fortis. p. 42

سِتَم injuria, violentia. p. 11. 32. 38. 108. سِتَمْگَار oppressor, tyrannus. p. 37. سِتَمْگَارِی oppressio. p. 106

سُتُودَن laudare, celebrare. p. 35. 99.

ستِيزَه lis, contentio. p. 3. 132

a. سَجّادَه stragulum, in quo preces peraguntur. p. 110

a. سَجْدَه prostratio corporis in adorando, precando. p. 40

a. سَحَاب nubes. p. 33. 112.

a. سَحَر diluculum. p. 22. 128. adj. سَحَرِى matutinus. p. 57

a. سِحْر incantatio. p. 30. 118. سِحْرسارى id. p. 138

a. سَخَا liberalitas. p. 99

سَخْت 1) durus, vehemens. p. 33. 2) valde, admodum. p. 64. 120.

سَخْتَن ponderare. p. 95. Cf. Comm.

سَخْتى 1) vehementia, durities. 2) infortunium. p. 26. 128.

سُخَن 1) verbum. p. 1. 28. 43. 44. 2) sermo. p. 2. 11. 20. 21. al. pl. سخنان p. 28. et سخنها p. 36. 76. al. (Dicitur etiam سَخُن teste F. S.) سُخَنْوَر eloquens. p. 57. سُخَنْوَرِى eloquentia. p. 21.

a. سَدَاد rectitudo, bona directio. p. 28. 35

a. سِدْرَه species loti arboris. سِدْرَةُ ٱلْمُنْتَهَا arbor fabulosa summi Paradisi. p. 96

سَر 1) caput. p. 2. 9. 15. 20. al. pl. سرها p. 33. 2) cacumen. p. 34. 42. 3) ora, extremitas. p. 31. 110. سربسر ab una ora ad alteram. p. 47

a. سِرّ 1) arcanum, secretum. p. 21. 2) sepulcrum. p. 2. sqq.

سَراسَر ab una ora ad alteram, i. q. سربسر

o. سِرَافِيل i. q. اسرافيل q. v.

سَرا 1) in comp. canens p. 99. 2) i. q. سراى p. 17

سَرَاكَاهى i. q. آكاهى q. v. p. 85.

سَرَانْجَام finis, extremum. p. 28.

سَرَاى domus, palatium. p. 12. 15. 17. 44. 146. سراى نُهُفت alter mundus resurrectione patefaciendus. p. 22

a. سِرَايَت contagio, infectio. p. 19. 23. 93.

سَرَائِيدَن canere, modulari. p. 80.

سَرْبَارِى sarcina oneri universo superimposita. p. 26

سَرْبَسْت liber. p. 47.

سَرْپُوش velum, operculum. p. 138.

سَرْچَشْمَه i. q. چشمه q. v. p. 25. 31. 33.

سَرْحَد finis. p. 31.

سُرْخ ruber. p. 14. 20. سُرْخِرُوئى honos. p. 30.

سُرْخَاب focus ruber. p. 109.

سَرْد frigidus. p. 90.

سَرْدى frigus. p. 58.

سَرْدَار dux exercitus. p. 10. 101.

سَرْرِشْتَه i. q. رِشْتَه, trop. id ex quo aliquid pendet. p. 71.

سَرْسَرِى 1) temeritas. 2) temere. p. 34.

سِرِشْت 1) formatio, creatio 2) naturâ ad aliquid formatus, in comp. p. 134.

سِرِشْتَن formare, creare. p. 58.

سَرْفَرَاز altus, eminens. p. 41.

سِرْكَه acetum p. 101

سَرْگُذَشْت 1) evenire, evenisse, eventus p. 72 2) eventum, res quae accidit. p. 88. 142

سَرْمَايَه summa capitalis. p. 5. 36

سَرْمَسْت ebrius p. 131.

سُرْمَه collyrium. p. 96. سرمه سا collyrium terens p. 96

a. سَرْو cypressus p. 32. 42. 44. 112

a. سُرُور laetitia. p. 145

سَرُوش Seroseh, nomen angeli apud Persas, qui mandata Dei ad homines defert. p. 90.

a. سَرِير solium, thronus. p. 34.

سَزَاوَار decens, conveniens p. 53. 85

سَزِيدَن decere, convenire. p. 81.

سُسْت laxus, infirmus, segnis. p. 129. سست رای imprudens. p. 75 Cf Comm.

a. سَطْح superficies plana p. 98. 108

a. سَطْوَت impetus, violentia. p. 39.

a. سَعَادَت felicitas, beatitudo. p. 71 126

a. سَعْد fausta vis sideris p. 56

a. سَعْدِی Saadi, nomen poetae celebris Persici p. 56 126 130

a. سَعْی studium, opera. p. 59.

a. سِفَارَت legatio, munus internuntii p. 30

a. سَفَر iter, profectio p. 26. 126. 146

a. سُفْرَه mensa, i. e. discus ex corio vel alia materia factus, cui cibi imponuntur p. 18. 86. 109.

a. سُفْل humilitas, opp. عُلْو altitudo; منفذ سفل meatus inferior, i. e. podex. p. 20.

a. سِفْلَه 1) conditio inferior, vilitas; سفله طبع vilis indole p. 4. 2) infimates, plebs; et homo de plebe, illiberalis p. 4.

سِپِید i. q. سپید p. 5. 21. 66. Cf. Vullers Inst. p. 48.

سِفِیدِی candor, albedo p. 5.

a. سَفِینَه navis p. 130.

a. سَقّا aquarius p. 98.

a. سِقَایَه aquam praebere, سقایه خانه aedificium publicum, quo aquatum itur. p. 98.

a. سَقَم et سُقْم aegritudo, morbus; transl. imperfectio sententiae vel orationis p. 92.

سِکْبَا cibus quidam acetosus p. 103.

سِکَنْدَر Alexander, i. q. اسکندر

a. سُکُون gramm. vocali carere p. 59.

a. سِکَّه typus monetarius, hinc ipsa moneta. p. 35.

سَگ canis p. 18. 44. 126.

a. سَلَاسَت facilitas, volubilitas, aequabile flumen (orationis) p. 20.

a. سَلَاطِین (pl. vic. سلطان) imperatores p. 5. 28. 108.

a. سَلَام 1) salus 2) salutatio p. 9. سلام گفتن salutare. p. 10. 12. سلام کردن id. p. 128. سلام بجا آوردن id. p. 29.

a. سَلَامَت salus, incolumitas. p. 11. 27. 39. 110.

سَلْجُق Seljuq, nomen dynastiae turcicae in Persia p. 116

a. سِلْسِلَه 1) catena, sertum p. 105. 133. 2) concatenatio, series rerum, ut aedium p. 107

a. سُلْطَان imperator, rex p. 69. 110

a. سَلْطَنَت imperium p. 53

a. سَلْمَان Selmân, socius quidam Muhammedis prophetae natione Persa. p. 110

a. سَلْوَى tranquillitas p. 37

a. سُلُوك incessus سلوك نمودن incedere. p. 78

a. سَلِيم 1) incolumis, tutus. p. 125. 2) sincerus, simplex, hinc in malam partem سليم دل simplex, stultus, εὐήθης p. 25. 29

a. سُلَيْمَان Salomo. p. 99

سُم ungula. p. 33. 46

a. سَمَا coelum p. 99

a. سِمَاك n. duarum stellarum, quarum una est سماك رامح, Simâk hastatus, i. e. Arcturus p. 39. 116

a. سَمْت semita, via p. 117.

a. سَمْع auditus p. 31. 102

سَمَنبَر pectus habens instar jasmini, i. e. candidum et odoratum p. 141

سَمَند equus, praec. generosus. p. 33

a. سَنا splendor p. 103

a. سِنَان cuspis hastae. p. 39. 112

سَنَائِي Senâî, nomen poetae Persici. p. 115

سُنْبُل hyacinthus. p. 22. 147

سُنْبُلَه Spica, nomen sideris, i. e. Virgo p. 22.

a. سَنَت annus p. 99.

a. سُنَّه institutum, modus, ratio agendi p. 27.

سَنْج ponderans, perpendens, in comp. p. 3

سَنْجِیدَن ponderare. p. 95.

سَنْگ lapis, saxum p. 1. 18. 57. 129. سنگباران lapides pluere faciens, i. e. ex alto dejiciens p. 67. سَنْگبُوم s. q. سنگستان p. 91. سَنْگدِل animo duro praeditus p. 118. سَنْگرِیز et سنگریزه moles minutorum lapidum (Steingeröll), sec. al. cruciatus, supplicium, propr. lapidatio. p. 68. Cf. Comm. ad h. l. سَنْگِسْتَان locus lapidosus p. 91

a. سُنِّی sunniticus. p. 20.

a. سَوَاد circuitus, fines, regio. p. 138. 146.

سُوَار eques p. 42. 44. 117. 127. سوار شدن equum conscendere. p. 12. 14.

a. سُؤَال interrogatio, quaestio. p. 7. 10. 27. 28. 113.

سُوخْتَن urere, comburere p. 39. 90. 115. 131.

سُود 1) lucrum, quaestus. p. 121. 2) commodum. p. 28. 93. 114.

a. سَوْدَا 1) bilis nigra, opp. صفرا p. 143. 2) vehemens cupido. p. 27. 132.

سُوز 1) ardor, aestus, dolor p. 105. 122. 123. 2) in compos. ardens. p. 131.

سُوزْنَاك dolore affectus. p. 54. Conf. Comm.

سُوزَن acus. p. 1.

سُوسَن lilium. p 112

سَوْگَنْد jusjurandum p. 16 17. 25.

سِوُم tertius p. 5 48.

سُوِي vel سُو 1) latus, tractus. p. 82 2) versus. p 46 47 52. 59. 131 al دسوى versus. p. 40 89.

سِه tres, tria p. 5 14. 41 al

a. سُهَا stella obscurior in cauda ursae majoris. p 117

a. سَهْل levis, tenuis, exiguus p. 108

a. سَهْو socordia, incuria, oblivio, hallucinatio, error per incuriam admissus p. 35.

سَهِي rectus, erectus p. 41

سِي triginta. p 41 43 99

a. سَتَّارَه planeta (stella genethliaca) p. 137.

a. سِيَاق modus procedendi, ratio agendi. p 31

سِيَاه niger. p 5. 12. 21 43 al سِيَاه بَخْتِي fortuna adversa p 131 سياه فام subniger. Cf Vullers. Inst p 170 سِيَاهِي nigredo. p 5 44 132

سِيب malum p 103

a. سَيْر ingressus, incessus. p 113

a. سِيَر (pl voc. سِيرَة) res gestae earumque narratio, historia, biographia p. 106.

سير satur, satiatus p. 91. سير آمدن satiari, taedere p 13

سِيرَاب irriguus. p. 85 88. سِيرَابِي irriguum esse p. 98

a. سِیرَت mos, ratio vivendi et agendi. نیکو سیرت bene vivens et agens, abstr نیکو سیرتی p 6 زشت سیرت turpiter vivens et agens, abstr زشت سیرتی p 14.

سِیلَاب torrens p 145 147.

سِیم argentum p. 9 83 130

a سِیمَا facies, species p 142

سِیمَاب argentum vivum p 84 143 147

سِیمُرغ gryps, avis fabulosa p 143

a. سِیمِیَا magia praestigiatrix. p 142.

سِیمِین argenteus. p 37

سِینَه pectus p 37. 39 118 131

سِیَه i q سیاه p 1 43 سِیَهی i q سیاهی p 97

ش

شَاخ ramus, surculus. p 27 41 43 147.

شَاد laetus, hilaris p 34 121 c. c. در p 77

شَادَاب aquosus, hinc virens, amoenus p 41.

شَادَان i q شاد p 44. 141.

شَادْرَوان fons saliens, qui in magnatum palatiis instrui solet p 107

شَادْمَان laetus, hilaris p 127

شَادِی gaudium, laetitia. p 88.

a. شَاذّ irregularis, anomalus p. 62.

a. شَارِح explicator, commentator p. 83.

شارْسَان locus urbibus frequens. p. 42. 44. 45.

شَارَك avis suaviter canens, luscinia. p. 113.

a. شَاعِر poeta p. 18. 19. 57. 73.

شَافِعِی Schafiī, auctor unius e quatuor sectis orthodoxis Moslemorum p. 116.

a. شَاكِر gratias agens p. 79.

شَاگِرْد discipulus p. 15. 101.

شَاگِرْدِی status discipuli p. 100.

شَام vesper p. 37. 42. 70.

a. شَان status, conditio در شان i. q. درحق, de (*in Bezug auf*) p. 8.

p. شَاه rex p. 8. 14. 20. 34 al. شَاهْنَامَه liber regum, nomen notissimi poëmatis Persici, quod Firdusi conscripsit p. 92.

شَاهِد amasius p. 6. 102. 111.

p. شَاهِنْشَاه rex regum, i. e. summus rex p. 119.

شَاهِی potestas et dignitas regia p. 111.

شَايِسْتَن decere, convenire p. 5. 13. 15. 79. 93 al. شايد 1) convenit 2) fieri potest, hinc adv. fortasse p. 25.

a. شَائِع divulgatus p. 54. 66.

شَب nox p. 1. 20. 22. 36. 70 al. نیم شب media nocte. p. 70.
شَبَانْرُوز spatium unius noctis et diei.

شَبْنَم ros. p. 57. 144.

a. شُبْهَه dubitatio. p. 35. 46. 72.

شِتَاب festinatio. شتاب آوردن festinare, properare p. 70.
شِتَاب زَدَگِی i. q. شتاب p. 28. بشتاب festinans p. 149.

شِتَافْتَن festinare, properare. p. 33. 41. 51. 82. 131. 133. al.

† بر i. q. simpl. p. 48.

شُتُر camelus. p. 9. 17. 114.

a. شُجَاع fortis, strenuus. p. 111.

a. شُجَاعَت fortitudo, strenuitas. p. 67.

a. شَجَر arbor p. 144.

شِحْنَه praetor urbis vel regionis p. 3. 101.

a. شَخْص persona. p. 7. 62. 90. شخصی quidam p. 15. 17. 53. al.

a. شَدَائِد aerumnae, molestiae p. 26.

شُدَن 1) fieri p. 1. 4. 5. 6. al. 2) ire, c. c. سوی p. 47. بر
باد شدن interire. p. 109. از جای شدن loco moveri p. 40.

† باز redire, revenire p. 116.

† بیرون exire p. 39. 47.

† در intrare, venire in p. 47.

† فرو submergi p. 116.

† کم deminui p. 41.

شَرَاب potus. p. 6. شرابدار pocillator. p. 7.

a. شَرَائِط statuta, pacta, officia p. 71.

a. شَرَائِع leges divinae. p. 55

a. شَرْبَت potus. p. 17. 19. 32

a. شَرْح explicatio, expositio p. 22. 100. 106. شرح كردن explicare. p. 110.

a. شَرَر malitia, maleficium magicum. p. 140

a. شَرْط 1) statutum, lex. p. 37. 127. 2) in gramm. protasis enuntiati conditionalis, opp. جزا apodosis. p. 82

a. شَرْع lex divina. p. 101. 111

a. شَرَف nobilitas, honor, gloria. p. 24. 139

a. شِرْكَت communio, socium et participem esse. p. 110

شَرْم verecundia, pudor. p. 17.

شَرْمسار pudibundus. p. 32. 71

شِرْوَان Schirván, nomen regionis Persicae. p. 110. 115. 117.

a. شَرَه aviditas, magna cupiditas. p. 27. 28.

a. شَرِيف celsus, nobilis. p. 6. 57

شُسْتَن lavare. p. 25. 40. 50. 85. 149.

† شی i. q. simpl. p. 149

شَش sex. p. 80. 111. شَشُم sextus. پیر ششم چرخ antistes sexti orbis coelestis, Jupiter. p. 102

شَصْت sexaginta. p. 51

a. شَطّ litus, ripa. p. 119

شَطْرَنج schahiludium. p. 107. شطرنجی qui schahiludium exercet. p. 108.

a. شُعَاع radii, lux radians. p. 27. 37

a. شُعْبَه 1) ramus. 2) pars. p. 6

a. شِعْر poësis, carmen p 19 20 21 22 57 126

a. شُعَرَا poetae p. 21 57

شِعْرى Sirius p 99

a. شُعْلَه flamma. p. 146. شعله زدن flammam emittere p 137

a. شَغَف vehemens cupiditas p 30

a. شَفَق diluculum p 132

a. شَفَقَت commiseratio, humanitas, pietas p 4 27

a. شِقَّه segmentum, lacinia p 100

شِكَار 1) venatus p 5 23 118 126 2) praeda 29 45 شكارگاه locus venationis p 9

شِكَافْتَن findere, p 136 141

a. شُكْر gratiarum actio, imprimis erga Deum p 78 130

شِكَرْدَن venari. p 45

شُكُرْدَن perdere, perimere. p. 44.

شِكَسْت clades, ruina p 20 32 77

شِكَسْتَگى fractio, clades, ruina p 107

شِكَسْتَن frangere, dissolvere, dilaniare, profligare p 24. 77. 113 131 144 al sensu pass. p 20 part شكسته fractus p 77 Conf. Comm

† بر dissolvere p 7

شِكِفت 1) admiratio, stupor p 49 50 2) miraculum p 87

شُكُفْتَن florescere, efflorescere p 147

a. شَكْل figura, forma p 2 29

شِکَم venter p 31 109

شِکَنْجَه tormentum, cruciatus p 68 78.

شُکُوفَه fios. p 116

a. شُکُوه gravitas, majestas p. 24. 37.

شِکیب patientia. p 141 شِکیبَائی id. p. 77

شِکَرْفی spectabilitas, decor p 148.

شُمَار numeratio, numerus p 21 43 59. 134. 141.

شُمَارِیدَن numerare p. 3. 134.

شُمُرْدَن i. q pre p 41 42 43 44 97 134 al

شَمَرْکِیَا herba, quae in paludibus et lacubus crescit p. 98.

a. شَمْس sol. p 98 117.

شَمْشِیر gladius, ensis p. 3 20 32 al.

a. شَمْع cereus p. 37.

a. شَمِیم odor, fragrantia. p 27 139

شَنَاخْتَن cognoscere, intelligere, nosse p 12 16 22 36 al

شِنَاسَائی notitia, scientia p 55.

شِنَاسِی i q pre p 35

شَنْبَلِید foenum graecum, cujus flos flavus est p. 112.

شُنُودَن audire p 21 35 42 al.

شِنِیدَن i q pre p 5 13 15 al

شُور (Vav-i-M F S) turba, turbae, perturbatio p 118

a. شَوْق desiderium p 137

17

a. شَوْكَت potentia. p. 7 29. 38 al

شَه i q شاه q. v.

a. شِهَاب 1) stella lucida. p 117. 2) stella cadens (quas tanquam tela ab angelis caeli custodibus in daemones altius ascendentes conjici putant) p 116

شَهْر urbs, oppidum. p 13 16. 62. 66 al. شهر زر nitrum meladinae cujusdam. p 102. شَهْر بَنْد qui in una urbe captivus detinetur. p 62 Cf Camm شَهْرِى urbanus p 126

a. شُهْرَت celebritas. p 25 53.

شَهْرِيَار rex, imperator p 38 41. 44. شهرياری regius, regalis. p 37.

شَهْرِيوَر nomen mensis octavi apud veteres Persas. p 80

شَهْمَات i. e. شاه مات (rex mortuus est), in scabhludio de rege victus et profligatus; hinc شهمات شدن omnino profligari, opprimi. p 107.

a. شَهْوَت cupiditas, libido. p 6

شِير leo p 23. 24. 29 36 46 al (Ja-i-M)

شِير lac. p. 110

شِيرِين 1) dulcis, suavis. p. 24. 25. 2) Schirin, nomen psaltriae, quam uxorem duxit Perwiz, rex Persarum p 109 — شيرينى dulcedo, suavitas. p. 24.

شِيشَه vitrum, vas vitreum. p 149. شيشه زار locus fragmentis vitri consitus p. 149. شيشه گر vitrearius p 98

a. شَيْطَان Satanas p 77

a شُيُوع divulgatio p. 53.

شِيوَه modus, ratio agendi p 4 110

ص

a. صَابِر patiens. p. 79.

a. صَاحِب 1) sodalis, amicus. p. 53. 127. 2) possessor, praeditus aliqua re. p. 7. 14. 67. 88. 99. al. صاحبْ دل cordatus. p. 125. Cf. Vullers. Inst. p. 71.

a. صَاد nomen literae ص. p. 117.

a. صَادِق verax, sincerus. p. 84. 115.

a. صَاعِقَه fulgur. p. 39.

a. p. صَاف limpidus, merus, purus, clarus. p. 83.

a. صَبَا Eurus. p. 38. 97. 144. 146.

a. صُبْح mane, tempus matutinum. p. 84. 98. صُبْح صادق mane verum, i. e. illud quod proxime antecedit solis ortum. p. 115. صُبْح گاه tempus matutinum. p. 84.

a. صَبْر patientia, perseverantia. p. 22. 77. 78. 106. al. صبر کردن patienter opperiri. p. 37.

a. صَبُورِی i. q. pre. p. 78.

a. p. صُحْبَت sodalitas, amicitia. p. 129.

a. صِحَّت bona valetudo. p. 27.

a. صَحْرَا vasta planities, desertum. p. 12. 18. 85.

a. صَحِيح recte, emendate. p. 83.

a. صَحِيفَه folium, cui aliquid inscribendum aut inscriptum est. p. 4.

صَد centum. p. 3. 9. 14. 17. al.

a. صَدَا echo, vox, sonitus. p. 102. 132. 133.

a. صَدَد propinquitas, در صدد زوال است prope est ut deficiat. p. 39.

a. صَدْر 1) locus primus in consessu 2) ipse praeses. Hinc cognomen صدر الدين praeses religionis, brevius صدر p. 99.

a. صَدَف concha p. 119. 125.

a. صِدْق veritas, veracitas p. 115.

a. صَدَقه eleemosyna صدقه كردن eleemosynas praebere alicui. c. c. بر p. 25.

a. صُدُور ex origine, ab auctore proficisci شرف صدور يافتن de jussu regio honore emissionis affici, emitti, promulgari p. 24.

a. صَدِى i. q. صدا p. 145.

a. صَدِيق amicus sincerus. p. 116.

a. صَرْف conversio صرف كردن convertere (nummos) in aliquid, expendere. p. 11. 128.

a. صَف ordo, series. صف بستن ex ordine considere p. 15.

a. صَفَا puritas, claritas, sinceritas, serenitas animi, hilaritas, oblectatio, deliciae. p. 24. 34. 66. 98.

a. صَفَاوَت i. q. pre. p. 98.

صِفَاهَان Ispâhân, nomen urbis primariae Persiae. p. 95 sqq.

a. صِفَت 1) descriptio 2) qualitas p. 39. 70. 98. 126. pl. صِفَات p. 110. 3) in gramm. nomen adjectivum, appositio locum adjectivi tenens. p. 54. 75. 105.

a. صُفَّه lectus circum conclave stratus. p. 107.

a. صَفْحَه pagina libri. p. 4. pl. صَفَحَات p. 4. 36.

a. صِفْر Zero. p. 143

a. صَفْرَا bilis flava, opp. τῇ سودا p. 143.

a. صَلا preces ad Deum p. 97

a. صَلاح recta conditio, bonus status, recta ratio agendi p. 24 25. 110.

a. صُلْح pax p. 9.

a. صَنَم idolum, transl. amasia. p. 140

صَنْدَل species ligni odorati, Sirium myrtifolium, vulgo santalum. p. 143.

صَنُوبَر pinus p. 124.

a. صَوَاب rectitudo consilii et operis. p. 38. 38. 88

a. صَوْت vox, sonus p. 113.

a. صُور tuba angeli resurrectionis. p. 92. 113. 114.

a. صُورَت 1) figura, forma, imago p. 2. 3. 12. 40 al. 2) modus, ratio p. 11. 54. 56. al.

a. p. صُورَتگَرى confectio imaginum, pictura p. 139.

a. صُوفى monachus theosophus. p. 1

a. صُوفِيَه pl. praec. p. 110.

a. صَوْلَت impetus, violentia. p. 31.

a. صَيَّاد venator. p. 128.

a. صِيت fama. p. 126

a. صَيْدِى venaticus. p. 126

ض

a. ضَبْط actio firmiter tenendi, continendi. ضبط كردن continere, moderari p. 28.

o. ضِدّ contrarius, oppositus, adversarius. p. 36. 38. 62.

a. ضَرْبَت percussio, ictus. p. 17.

a. ضَرُورَت necessitas p. 8. 107.

o. ضَعْف infirmitas, imbecillitas p. 5. 23. 28. 93.

a. ضَعِيف infirmus, imbecillis p. 34. 58. 65. 75.

o. p. ضَعِيفِى i. q. ضعف p. 23. 64.

o. ضَمّ Dhomma, nomen arabicum vocalis u. p. 53. 36. 74. al.

a. ضَمَان pro تَضْمِين commissio, traditio, ضمان كردن committere, tradere p. 146.

a. ضَمِير 1) animus, mens. p. 35. 37. 97. 2) in gramm. pronomen p. 56. 59. 108.

a. ضِيَا lumen, splendor p. 95. 97.

ط

a. طَاعَت obsequium, obedientia, pec. quae legi divinae bonis operibus praestatur p. 70. 127. 128.

a. طَاعِن maledicus, obtrectator. p. 35.

a. طَاق fornix, camara, transl. coelum. p. 63. 112.

a. طَاقَت potestas, facultas. p. 63. 78.

a. طَالِب quaerens, expetens p 13. 89

a. طَالِع sidus in natalibus alicujus supra horizontem ascendens, sidus genethliacum, hinc fortuna p. 92. 132

a. طَائِفَه genus, classis hominum p. 2. 101

a. طِبّ ars medicina p. 5

طَبَرْزَد saccharum album duramque, quod securi dividitur p. 145

a. طَبْع natura, animus naturâ inditus, indoles, ingenium p. 2. 4. 11. 93 al.

a. طَبَق discus p. 37. 138

a. طَبْلَه tabula. p. 27

a. طَبِيب medicus p. 5. 17. 10.

a. طَبِيعَت natura, indoles p. 124

a. طَرَّار sector zonarius p. 128

طِرَار 1) ornatus, adornatio طرار بستن affabre adornare. 2) in comp. adornans p. 131

a. طَرَب exsultatio, voluptas p. 98

a. طَرْح actio fundamento jaciendi طرح فکندن fundamenta jacere p. 35

a. طَرَف 1) latus, regio p. 87. 104. 2) pars. p. 21, بطرف seorsim p. 58

a. طُرَّه capillus in fronte propendulus. p. 112. 115.

a. طَرِيق 1) via. p. 110. 125. 130. 2) modus. p. 32. 35. 37. 89. 128

a. طَرِيقَه i. q. pre. 2. p. 7. 89

a. طَعَام cibus p. 5. 6. 10. 16. 86

a. طُعْمَة cibus p. 23

a. طَعْن maledictio, male de aliquo loqui p. 13.

a. طَعْنَة i. q. prec. طعنه زدن male de aliquo loqui p. 3

a. طُغْيَان insolentia, superbia p. 100.

a. طِفْل infans p. 102. 109.

طِلَا aurum p. 95

a. طَلَب actio quaerendi, petendi. p. 12. 24. 29. 33 et طلب کردن quaerere, petere, arcessere. p. 16. 71. طلب داشتن id. p. 2. 15. طلب نمودن id. p 130

a. p. طَلَبِيدَن quaerere, petere. p. 9. 28. 31. 107.

a. طِلْسَم τέλεσμα, consecratio magica, vulg. talisma, imago vel inscriptio magica. p. 29. 30. 138. 148

a. طُلُوع ortus. p. 95

a. طَمَع et طَمْع aviditas, concupiscentia. p. 100. طمع کردن concupiscere. p. 124

a. طَوْر modus, ratio p. 22. 58. 74. al.

طُوطِى psittacus. p. 113. 115.

a. طُوفَان diluvium. p. 100.

a. طُول longitudo p. 98. 148.

a. طَيَّار volans p. 126

a. طُيُور aves. p. 113

ظ

a. ظَالِم injustus, tyrannus p. 16.

a. ظَاهِر apparens, manifestus, probabilis p. 35. 36. 64. al ظاهرا manifesto, probabiliter. p. 90. 92.

a. ظَرْف 1) vas. تنگ ظرف in angusto vase inclusus, transl. in angustiis versans, abstr. تنگ ظرفی p. 78 2) in gramm. adverbium loci et temporis, vel accusativus vel nomen cum praepositione talis adverbii locum tenens p. 61.

a. ظَرِيف ingeniosus p. 19

a. ظَلَام obscuritas, tenebrae. p. 37

a. ظُلْم injuria, oppressio p. 16. 26

a. ظُلُمَات tenebrae. p. 81 sqq

a. ظُلُمَانِي ex tenebricosa materia factus (opp. نُورَانِي ex luminoso aethere factus, qualia sunt angelorum corpora). p. 60.

a. ظُهُور apparitio ظهور آمدن apparere, conspicuum fieri p 67

ع

a. ع compendium scriptionis pro مِصْرَاع hemistichium. p. 26. 27. 28. 29. 37.

a. عَاجِز impotens p. 61

a. p. عَاجِزِي impotentia. p. 77.

a. عَادَت consuetudo. p. 3. 15. 17

a. عَادِل justus, aequus. p. 34.

a. عَار dedecus, opprobrium p. 26

a. عَارِف qui novit, sciens; عارف راز qui arcana divina novit, theosophus p. 69

a. عَاشِق amator p. 1. 113. 120

a. p. عَاشِقَانَه amatorius. p. 140

a. عَاصِي inobediens, refractarius, pec. adversus legem divinam, peccator. p. 56

a. عَاطِف in gramm. copulativus. واو عاطف Waw copulativum p. 74.

a. عَافِيَت incolumitas p. 27. 30

a. عَاقِبَت 1) finis, exitus 2) adv. denique. p. 39. 90.

a. عَاقِل ratione praeditus, ea recte utens p. 111. 130

a. عَالَم mundus p. 2. 27. 29. 71. 117. 120

a. عَالِم sciens, doctus p. 21

a. عَالِي altus, eminens p. 121

a. عَام 1) universalis, opp. τῷ خاص p. 77. 81. 2) vulgaris p. 16

a. عَائِد rediens عائد شدن c. c. بر, in aliquem redundare p. 61

a. عِبَادَت cultus, adoratio p. 100

a. عِبَارَت dictio, qua aliquid indicatur, c. c. از (Ausdruck für etwas) p. 64. 72, 79 al.

a. عَبَّاس Abbâs, patruus Mahommedis, a quo genus et nomen duxit dynastia Abbâsidarum p. 12. Hinc adj. عبّاسي abbâsidicus, i. e. niger, quo colore signa Abbasidarum erant. p. 37.

a. عَبْد servus, saepe in nominibus propriis cum nomine aut epitheto aliquo Dei compositum, ut عبد المجيد p. 117.

a. عِبْرَت exemplum, quo alii monentur, ejusque contemplatio. p. 105. 110. al.

a. عَبْهَر narcissus. p. 112.

a. عِتَاب objurgatio, reprehensio, expostulatio. p. 73. 101.

a. عَجَب admiratio. عجب داشتن admirari. p. 106.

a. عَجْز impotentia. p. 28. 73. 107.

a. عَجِيب admirabilis, mirandus. p. 57.

a. عَدَالَت justitia, aequitas. p. 106. 139.

a. عَدَد numerus. p. 134.

a. عَدْل justitia. p. 18. 20.

a. عَدَم non existentia, non esse. p. 73. 104. 142.

a. عَذَاب poena, cruciatus. p. 68. 76. 78.

a. عُذْر excusatio. p. 8. 132. عذرخواه veniam petens. p. 32. عذر خواهى petitio veniae. p. 9.

a. عِرَاق nomen provinciae Persicae, in qua urbes Ispâhân et Rai sitae sunt. p. 87. 100.

a. عَرَب Arabes. p. 14. 59.

a. عَرْش coelum nonum, ubi thronus Dei est. p. 96. Hinc adj. عَرْشى coelestis. p. 101.

a. عَرْصَه area, campus. p. 27. 33. 142.

a. عَرْض latitudo. p. 80. 98.

a. عِرْق vena. p. 66.

a. عُرُوج ascensus عروج كردن ascendere. p 61
a. عَرُوس sponsa p 111
a. عُرْيَان nudus. p 138
a. عِزّ magnus honos, alta dignitas. p 8.
a. عِزْرَائِيل nomen angeli mortis apud Moslemos p 18
a. عَزْل remotio a munere. عزل كردن removere a munere. p. 6.
a. عَزْم propositum firmum. p 28. 75 vid. Comm. ad b. 1.
a. عَزِيز honoratus, carus عزيز داشتن, magnifacere et religiose servare p 91.
a. عَزِيمَت constantia, firmum propositum. p 34
a. عِشْق amor p 1. 2 119 127 al
a. عِشْوَه dissimulatio amoris p 73
a. عَصَّار torcularius olei p 127
a. عُضْو membrum p 31
a. عَطَا donatio, donum p 13 17
a. عَطَّار venditor aromatum p 27
a. عِطْر odoramentum, aroma. p. 98.
a. عَطْسَه 1) sternutatio. 2) eruptio, apparitio aurorae Cf Hariri p 154 ed. de Sacy
a. عَظَمَت magnitudo, magnificentia p 38. 62 63
a. عَظِيم magnus, magnificus p 121
a. عَفْو venia, remissio poenae. p 9 Metri causa عَفُو legendum est p 121
a. عُقَاب aquila, pec. nigra p 37 49

a. عَقِب calx pedis. در عقب pone, post. p. 124.

a. عَقْل intellectus, mens, ratio. p. 26. 34. 63. 72. 128 al. Hinc adj. عقلي intellectualis p. 80.

a. عُقوبَت poena. p. 101.

a. عَقِيق achates carneolus. p. 68.

a. عَقِيل Aqil, patruelis Mohammedis. p. 8.

a. عِلَاج tractatio, curatio morbi. p. 18. 25. 31. علاج كردن mederi p. 6.

a. عَلَاقَة conjunctio, connexio, relatio. p. 72.

a. عِلَّت 1) caussa. p. 60. 102. pl. عِلَّات p. 60. (Quatuor caussae sunt العاعلية efficiens, المادّيّة materialis, الصوريّة formalis, الغائيّة finalis.) بعلّت propter p. 31. 126. 2) infirmitas, morbus p. 23.

a. عَلَف pabulum p. 25. 31. علمزار lacus pabulo abundans p. 31.

a. عَلَم signum, vexillum. p. 12. 125. 142.

a. عِلْم scientia p. 54. 55.

a. عُلَمَا docti. p. 104.

a. عُلُوم plur. voc. عِلْم p. 16.

a. عَلِي Ali, nomen pr. virile p. 1. 68. 99.

a. عَلِيل infirmus, aegrotus p. 18.

a. عَلِيم doctus p. 3.

a. عَمّ patruus p. 68.

a. عِمَارَتگَرِي exstructio vel restauratio aedificii p. 6.

a. عُمَّان conj. v. بحر, altum mare, pelagus p. 24.

a. عُمْر aetas, vita p. 1. 4. 25. 26. 88. al.

a. عَمَل opus, factum. p. 6. 35. 102. 125.

a. عُمُوم universalitas p. 89.

a. عِنَاد repugnatio contra jus fasque. p. 37.

a. عَنَاصِر elementa p. 62. 74.

a. عِنَان habena. p. 4. 28. 31. 79. 82. al.

a. عِنَايَت studium, favor, gratia. p. 29. 140. عنايت فرمودن favere, bene facere *(die Gnade haben)* p. 36 عنايت گردانيدن propter gratiam aliquid donare. p. 77.

a. عَنْبَر ambra, species odoramenti. p. 27.

a. عَنْصَرِي e quatuor elementis factus. p. 75.

a. عُنْف durities, asperitas, severitas. p. 28. 37.

a. عُنْوَان inscriptio, titulus p. 35.

a. عَهْد 1) foedus, pactum. p. 25. 129. 2) memoria, tempus p. 11. 16. 20. 115. 116. al.

a. عَيَّار erro, planus *(Landstreicher)*, hinc versutus, vafer, impostor p. 128.

a. عِيَان adspectus qui coram fit, evidentia quae inde comparatur *(Augenschein)*.

a. عَيْب vituperatio. p. 25.

a. عِيسَى Jesus. p. 67. Hinc adj. عِيسَوِي, adv. عِيسَوِي وار similiter ac Jesus (quatenus Jesus inter prophetas gravissimis morbis sanatis excellit). p. 112.

a. عَيْن 1) oculus. p. 81. عين الثور oculus tauri (coelestis).

2) fons p. 27. عين الحيات fons vitae aeternae. p. 24. عين القمر fons lunae. p. 33. 3) litera ع p. 117.

غ

a. غارت incursus hostilis, direptio p. 66. غارتگری id. p. 73.

a. غافِل negligens, incuriosus, incautus p. 31. 124. 135.

a. غائِب latens, occultus, sensibus inaccessus p. 74. 80.

a. غايَت extremitas, summus terminus p. 27. 28. 30. al. بغايت summe, maximopere p. 18.

a. غُبار pulvis p. 4. 8. 38. 66. al.

a. غُجْدَوانی ex urbe Gujdevân prope Buchârâ oriundus. p. 2.

a. غدّار perfidus, fallax p. 129.

a. غَدْر perfidia, fallacia. p. 114.

a. غِذا alimentum p. 29. 86. 103. 112.

a. غَرائِب res singulares, admirabiles p. 87. 92.

a. غَرَض scopus, finis, consilium p. 37. 111.

a. غَرْق submersio. غرق کردن submergere. p. 147.

a. p. غَرْقَه immersus. p. 122.

غَرْو arundo p. 42.

a. غُرور 1) fallacia, deceptio p. 5. 2) vana gloria, fastus, superbia p. 39. 107.

a. غَرِيب 1) peregrinus. 2) singularis, admirabilis. p. 3. 57.

غُرِّيدن et غُريدن vociferari, rugire. p. 48.

a. غَزَل carmen fere amatorium, ad summum duodecim versuum. p. 22. 130

p. غِزنِین Ghazna, urbs in confinio Indiae sita p. 115

a. غَسّاق tabum foetidum, quod in tartaro de damnatorum corporibus fluere et ab iis hauriri dicitur p 18 (Sur 38, 57, et 78, 25)

a. غُسْل lotio p 31 112.

a. غُصّه angor, molestia p 3 23 117 123.

a. غَفْلَت negligentia, incuria, socordia p 33

a. غَفِير omnes involvens et amplectens, hinc جمّ غفير universi, omnino omnes. p 59

a غِلاف vagina gladii p 3

a. غُلام puer, famulus p 12. 14

a. غَلَبَه vis opprimens, superans p 23 c. e. بر p 95.

a. غَلَط error غلط كردن errare. p 87 غلط نمودن id p 88.

a غَمّ maeror p 23 25 34 121 135 al غَمْخوار c Gen alicujus, ejus moerorem devorans, i. e ei condolens, compatiens, pro eo sollicitus. p 119 122 Abstr غم خوارگی p 148. غَمْگِين moestus p 127

غَمّان pl. praec p 122

a p. غُمْروار in modum inexperti, rudis p 114

a. غَمْزَه nictus oculi p 111 119

a غَنا divitiae p 125

a غُنْچَه calix floris, qui se explicare incipit p 143

a. غُول nomen daemonis maligni, quem viatores in deserto aggredi ferunt p. 145.

a. غَيْب mysterium, arcanum p. 74.

a. غِيبَت obtrectatio personae absentis p. 35.

a. غَيْر 1) alius, diversus. p. 3. 14. غيره alia praeter hoc. p. 56. 63. 2) praeter sq. از p. 25. sine از p. 29. 57. 3) praeponitur nomini sensu negativo. p. 56. 64. 110.

a. غَيْرَت zelus, zelotypia p. 36. 39.

ف

a. فَاتِحَه exordium p. 36.

a. فَاجِر flagitiosus, vitiosus p. 10.

a. p. فَاخْتَه palumbes torquatus p. 27. 113.

a. p. فَارِسِی Persicus, a, um p. 54. 63.

a. فَارِغ vacuus, liber ab opere. c. c. از p. 15. فارغ البال animum a curis vacuum habens p. 73.

a. فَارُوق acer veritatis et erroris distinctor, quo sensu vocabulum primum a Muhammede de Omara, qui postea chalifa fuit, adhibitum esse dicitur p. 99.

فَارْيَابِی ex Fâryâb, oppido Chorâsânae, oriundus p. 20.

a. فَاسِق improbus, scelestus p. 10.

a. فَاصِلَه disjungens, separans. p. 104. 105.

a. فَاضِل ingenio et eruditione praestans p. 14.

a فَاعِل 1) qui facit, agit p. 72. 2) in gramm subjectum verbi. p. 82

a. فَاقَه paupertas, inopia p. 99

a. فَال omen p. 86. 132

a. فَانِی instabilis, caducus. p. 54. 124

a. فَائِدَه utilitas p. 28

a. فَائِق superior, excellens. c. c. بر p. 108.

فُتَادَن i. q. افتادن

a. فَتْح vocalis a p. 61. 62. 63. فَتْحَه id (pl ar) p. 54

a. فِتْنَه 1) turba, discordia p. 20. 2) aerumna, calamitas p. 118. 131. 148.

a. فَحْل admissarius, transl in suo genere praestans p. 104. 115.

a. فَخْر gloria p. 104

فَر et فَرّ splendor, majestas p. 4. 24. 50

فَرَاخ amplus, latus p. 27. 126. 130

a. فِرَار fuga. فرار نمودن fugere. p. 66

فِرَاز supra بر فراز id p. 21

فِرَازِی altitudo. p. 136

a. فَرَاغ vacatio, otium, quies p. 27. 29. 71

a. فِرَاق separatio, discessus p. 32. 129.

فَرَامُوش oblivio فراموش شدن in oblivionem venire p. 30. فراموش کردن oblivisci p. 129

فِرَاوَان multus, copiosus.

فَراهم collectio, conjunctio فراهم آوردن colligere, conjungere. p. 74. فراهم شدن id. sensu pass. p. 74.

فَرْجام finis, extremum rei. p. 49.

فَرُّخ felix, fortunatus p. 80. 86.

فَرْخُنْدَگِی felicitas, prosperitas. p. 85. 87.

فَرْخُنْدَه i. q. فَرّخ p. 86.

a. فَرْد, pl. أَفْرَاد singulus, individuum p. 56.

فَرْدَا 1) cras. p. 110. 2) sensu eximio: die resurrectionis p. 18.

فِرْدَوْسِی Firdosi, i. e. Paradisiacus, nomen poëtae celeberrimi Persici, qui poëma Schâhnâme dictum composuit. p. 51. 92.

فَرْزَنْد filius p. 4. 51.

a. فَرَس equus p. 39.

فِرِسْتَادَن mittere p. 5. 9. 11. 35. 78. al. part. فرستاده i. q. رسول, legatus. p. 36. 38.

فَرْسَنْگ parasanga, spatium duodecim mille passuum p. 132.

فِرِشْتَه (F. S. فَرِشْتَه) angelus p. 92.

a. فُرْصَه occasio, opportunitas p. 28. 30.

a. فُرْضَه statio navalis. p. 99.

a. فَرْط modum excedere; in annexione respondet adjectivo summus, ut فرط اخلاص summa sinceritas. p. 28.

a. فِرْعَوْن Pharao p. 102.

a. فَرْق 1) discrimen, differentia p. 127. 2) discrimen capilli in summo capite, vertex. p. 112. 122. 147.

فَرْمَان jussum, mandatum p. 24 58 65 al. فرمان دادن jubere, mandare. p. 2 82. e c. ب et كه فرمان بردن obedire. p 27 فرمان برداری obedientia p 40 فرمان پذیر obediens p 64

فَرْمُودَن 1) jubere, mandare. p 25 27 e c. تا p 8 10 2) dicere, imprimis de oratione principum aliorumque virorum honoratorum (germ *zu sagen geruhen*) p 2. 5 6 31 54 56 al. 3) exquisitius pro كردن in compos نذر فرمودن vovere p 25 معالجه فرمودن tractare, curare p 23 بیان فرمودن explicare p 54

فُرُو deorsum, infra p 83

فُرُوخْتَن 1) i q افروختن p 83 91 2) vendere p 17 106 part فروش vendens, in comp

فَرْوَرْدِين Farvardin, nomen mensis primi apud veteres Persas, mensi Martio anni Christiani aequalis p 80

فُرُوغ splendor p 82. 137

فَرَّهِی magnificentia. p 41

فَرْهَنْگ prudentia. p 149

فَرْيَاد clamor flebilis ad auxilium implorandum p 131.

فِرِيب fallacia, deceptio. p 25 137

فِرِيفْتَن fallere, decipere p 30 31

فَزَا augens, a verbo فزودن, in comp p 113.

فُزُودَن i q افزودن

فُزُون plus, magis p 17 98

a فَسَاد perversitas, nequitia. p 77.

فسانه i. q. افسانه p. 140.

فسردگی gelu, torpor. p. 19.

a. فسردن congelare. p. 148.

فسوس i. q. افسوس p. 4.

فسون i. q. افسون p. 11. 134. 137.

فشاندن i. q. افشاندن p. 39. 106.

a. فصل 1) disjunctio. p. 75. 2) sectio, caput, pars libri. p. 80. 3) tempus anni (*Jahreszeit*). p. 18.

a. فصيح facundus, disertus. p. 35.

a. فضا area, planities. p. 97.

a. فضايل (pl. voc. فضيلت) virtutes. p. 22.

a. فضل excellentia, praestantia. p. 6. 16. 21. 77.

a. فضلا ingenio et doctrina praestantes. p. 57.

a. فضيحت ignominia. p. 39.

a. فضيلت virtus. p. 3. 35.

a. فعل actio, in gramm. verbum. p. 71. 72.

فغان lamentatio, querela. p. 3.

a. فقر paupertas, egestas. p. 135.

a. فقير pauper, egenus. p. 28. 38.

a. فقيه doctus. p. 16. 130.

a. فك dissolutio, diremtio, فك اضافت diremtio annexionis, quae fit amissione vocalis i illam indicantis. p. 56.

فكار afflictus, animo turbatus. p. 127.

a. فِكْر cogitatio. p. 57. 127. 128. 136.

a. فِكْرَت cogitatio, consideratio. p. 21.

فِكَنْدَن i. q. افكندن

a. فَلَاسِفَه (pl. voc. فيلسوف) philosophi p. 58.

a. فُلَان quidam, aliquis p. 77. 116.

a. فَلَك orbis coelestis p. 106. 114. 124. فَلَكْوَش similis orbi coelesti. p. 106.

a. فَنّ species. p. 116.

a. فَنَا 1) interitus, obitus p. 33. 76. 142. 143. al. 2) sensu mystico: resolutio individui in ens absolutum p. 105.

a. فَوْت 1) effugere, elabi فوت شدن id. p. 28. 2) mors, obitus فوت شدن mori, obire. p. 116.

a. فَهْم intellectus p. 34.

فَيَّاضِي vid. فيضي

فِيرُوزَه gemma, quae vulgo turcois appellatur فيروزه رنگ ejus colorem referens p. 66.

a. فَيْض 1) effusio 2) largitio, donum gratiae. p. 125.

a. p. فَيْضِي et فَيَّاضِي Feizi, Fayyázi, nomen poëtae persici in India degentis. p. 142. vid. praef.

فِيل elephas p. 66.

فَيْلَسُوف philosophus. p. 5.

ق

قا litera ق p. 98

a. قَاب intervallum inter medium et extremum arcum قاب قوسين latitudo unius arcûs, qua Gabriel a Muhammede distitisse dicitur p. 120 Cf Sur. 53, v. 9.

a. قَابِلِيَّت capacitas, habilitas. p. 104

a. قَار pix p. 41.

a. قَارُورَة ampulla vitrea medicinalis p. 112.

a. قَاضِي judex p. 130

a. قَاعِدَة basis, norma, regula, lex. p. 6. 9. 34. 56. al.

a. قَاف 1) litera ق p. 117. 2) nomen montis fabulosi totum orbem terrarum circumdantis. p. 98. 143

a. قَافِلَة agmen mercatorum simul iter facientium p. 145

a. قَافِيَة consonantia finalis versuum *(Versreim)* p. 53. 55

a. قَانُون canon, regula, lex. p. 36. 95. 139.

a. قَاهِرَة Qâhira, nomen urbis principalis Aegypti p. 99.

a. قَائِل 1) qui verba facit, nec qui versus facit vel fecit, poeta. p. 69. 2) dicens, profitens, docens, c. c. ب r. p. 58

a. قَبُول bene accipere, gratum habere p. 2. 28. قبول کردن ac-cipere, admittere. p. 65. assentiri p. 40. قبول نمودن id p. 30.

a. قَبِيل categoria, species, genus. p. 5. 32

a. قَتْل interfectio, caedes. p. 13. 32. 102

a. قِحْف paeulum infra rotundum, crania simile, transl. calix floris p. 112.

a. قَدّ statura corporis p. 124.

a. قَدْر 1) modus, quantitas, magnitudo p. 40. 138. 2) valor, pretium p. 20. 22. 57. 98. al. قدری aliquantum p. 138. بقدر pro modo, pro ratione. p. 26. 36. بقدر کردن modum in re habere p. 126.

a. قُدْرَت potestas, potentia p. 37. 58. 60. 61. al.

a. قَدَم pes p. 24. 33. 83. al. قدم زدن gradi, incedere p. 111. 133. قدم کشیدن pedem retrahere p. 7. 142.

a. قُدُوم adventus. p. 18.

a. قَدِيم 1) antiquus, anterior p. 9. 2) aeternus p. 120.

a. قَرَار firmitas, constantia p. 54. 114. قرار دادن confirmare p. 26. قرار گرفتن firmum fieri, confirmari p. 40. 129.

a. قُرَاضَه ramentum, fragmentum. p. 23.

a. قُرْآن Qorân, codex sacer Moslemorum p. 117.

قُرْآنِی adj. ad Qurânum pertinens p. 76.

a. قِرْبَه uter p. 38.

a. قَرْض aes alienum p. 11.

a. قَرْع ferire, pulsare. p. 102.

a. قَرْن radius p. 138.

a. قَرِيب propinquus, vicinus. عن قریب brevi tempore, mox p. 128.

a. قُرَيْش Quraisch, nomen tribus Arabicae nobilissimae, quae Meccam tenebat p. 66.

a. قَرِينَة conjunctio, nexus p. 59.

a. قِسْم 1) pars. 2) genus, species, اين قسم hoc genus, talis p. 73. 92

a. قِسْمَت partio, pars constituta, sors p. 26.

a. قَصَّار fullo, i. q. كازر p. 101. 102

a. قِصَاص retaliatio p. 13.

a. قَصَب genus lintei mollis aegyptiaci p. 147

a. قَصْد intentio, consilium, propositum, scopus p. 20. 38. 66. al. قصد كردن contendere ad aliquid. p. 27. 39. propositum, destinatum habere. p. 86

a. قَصْر palatium regium p. 106. 143

a. قُصُور defectus, inopia, impotentia p. 28

a. قِصَّة historia, narratio, factum, eventum p. 108. 141. القَصَّة quid multa? ut breviter dicam p. 27.

قُصَىْ n. pr. Qussi, atavus Muhammedis. p. 8.

a. قَضَا fatum, decretum divinum. p. 13. 20. 65. al.

a. قُطْب stella polaris. p. 117.

a. قَطْرَة gutta. p. 33. 56

a. قَطْع scissio, abscissio, abruptio p. 8. قطع يافتن finiri, terminari, exire. p. 36

a. قِطْعَة 1) segmentum, frustum. 2) fragmentum poëticum, i. e. aliquot versus unius metri, quasi e medio carmine evulsi, tantum posteriore quoque hemistichio consonantes, sine disticho initiali dupliciter consonante p. 1. 2. 111. al

a. قَفَا 1) occiput, cervix p. 100. 129. 2) pone. p. 114

a. قُفْل sera. p. 81.

a. قِلَادَة torques, monile. p. 17.

a. قَلْب 1) cor, mens. p. 57. 2) inversio. نقلب بعض inversione aliquot literarum. p. 101.

a. قَلْتَبَان curruca, hinc cuculus, vappa. p. 101.

a. قَلَم calamus. p. 54. 72. 76.

a. قَلَنْدَرى monachus vagus ejus familiae, quae a Qalenderu quodam originem et nomen traxit. p. 120.

a. قُلَّة hydria major, tantum aquae continens, quantum sufficit ad lotiones lege Moslemorum praescriptas. p. 97.

a. قِمَار alea. قمارْ بازى lusus aleatorius. p. 138. قمار خانه locus ubi aleâ luditur. p. 140.

a. قُمْرِى turtur. p. 113.

a. قَمْع subactio, oppressio. p. 102.

a. قَوَاعِد (pl. voc. قاعدة) normae fundamentales, leges. p. 30.

a. قُوَّت vis, robur. p. 5. 7. 23. 25. al.

a. قُوت alimentum, cibus. p. 23.

a. قَوْس arcus; vid. قاب

a. قَوْل dictum, effatum. p. 24. 60.

a. قَوْم homines. p. 21. 35. 67.

a. قَوِى robustus, validus. p. 5. 65.

a. قَهْر vis, violentia. p. 37. 64. 76. 114. 122.

a. قِيَاس comparatio rei cum altera, analogia, ratiocinatio. p. 58. 79.

a. قِيَافَة forma externa, habitus. p. 139.

a. قِيَامَت resurrectio. p. 71. 100

a. قِير pix p. 135.

a. قِيمَت valor, pretium. p. 36. 57. 106.

ك

كَاخ aedificium altum et splendidum, palatium regum. p. 148.

كَار 1) actio, factum, opus. p. 3. 15. 43. al. 2) res, negotium. p. 2. 11. 12. 21. al. كاردان rerum peritus, gnarus. p. 6. كاردانى experientia, scientia. p. 140. كارزار campus proelii, proelium ipsum. p. 48. كارسار opus faciens. p. 71. كارگر i. q. كارسار p. 38. كارگاه officina, metaph. mundus. p. 74. كارنامه commentarius. p. 113.

كَارْوَان caterva negotiatorum simul iter facientium. p. 125. 145. كاروان سراى aedificium ubi caravanae deversari solent. p. 125.

كَازَر fullo. p. 25. 101.

a. كَاسِب quaestum faciens. p. 27.

كَاسْتَن decrescere, deminui. p. 2.

كَاشْتَن serere, seminare. p. 93.

كَاغِذ charta. p. 148.

كَاغِذِين chartaceus. p. 149.

a. كَافِر a sacris Moslemorum alienus, impius. p. 118.

كَافُور camphora. p. 135.

كاف 1) nomen literae ك 2) nomen particulae كَ pro كه positae p. 79. 82.

a. كَافِى sufficiens. p. 66.

كَام appetitus, optatum, cupitum. p. 26. 48. 51. al.

كَامْرَانِى prosperitas, felicitas. p. 125.

a. كَامِل integer, perfectus. p. 30. 35. fem. كاملة p. 60.

كَان fodina. p. 100. 114.

a. كَائِن ens, existens. p. 76.

a. كَبَاب caro dissecta et in veru assata. p. 132. 143.

a. كِبْر superbia. p. 1.

كَبُوتَر columba. p. 126.

كَبُود caeruleus, lividus. p. 123.

a. كَبِير magnus, potens. p. 16.

a. كِتَاب scriptum quodlibet, liber, epistola. p. 22. 62.

a. كِتَابَة scriptura, inscriptio. p. 144.

كَتَان linum. p. 143.

a. كُتُب (pl. voc. كتاب) libri. p. 75. 79. 80. al.

كَتْخُدا i. q. كدخدا q. v. p. 17.

a. كَتِيب i. q. كتاب vid. Comm. p. 62. et Vullers Inst. p. 60.

a. كَثْرَت multitudo, abundantia. p. 7.

a. كَثِيف densus, spissus, ex crassiore materia factus. p. 57. 89.

كُجَا 1) ubi, quo. p. 8. 82. 109. 130. al. 2) quomodo. p. 89.

3) i q. relat. که p. 41 144 هرکجا ubicunque p. 2 26 ازکجا unde p. 15 24

کَذَام quis, qualis.

† کَذْخُذا princeps domûs, paterfamilias p. 53. 101

a. کُذُورَت impuritas, sordes. p. 103

a. کِذْب mendacium p. 5

a. کَرَامَات (pl voc کرامت) dona extraordinaria et miracula, quibus Deus viros sanctos honorat p. 74.

a. کَرَامَت generositas, liberalitas. کرامت کردن largiri p. 50 71 کرامت فرمودن id p. 78

u. p. کِرَامی honoratus, nobilis p. 45

a. کَرْخ nomen partis urbis Bagdâd p. 98

کِرْدار opus, actio p. 35 52 56 129 بکردار in modum, instar, sicut p. 41 43

کِرْدَگار omnipotens, epith Dei p. 52

کَرْدَن facere, agere p. 1 2 3 5 al

† ماز removere. p. 82. 118

† بر evallere

a. کَرَم generositas, liberalitas p. 8 10 11 al.

a. کَرِیم generosus, nobilis, liberalis. p. 3 8 9 12. al fem کریمه p. 109

کریوه vid. گریوه

کَس aliquis, quidam

a. كَسْب quaestus p. 6. 27.

a. كَسْر vocalis ِ, it. signum ejus p. 53. 55. 59. al.

a. كِسْرَى Chosroes, cognomen regum Persicorum p. 106. 109.

a. كِسْوَت amiculum, vestis p. 137.

كُسِيخْتَن frangere, rumpere p. 129.

كُشَادَن 1) aperire p. 3. 7. 9. al. 2) expugnare p. 2.

كَشَاوَرز agricola p. 93.

كِشْت seges, sementis p. 132. كشت كار ager conserendus aut consitus, arvum.

كِشْتَن serere, seminare p. 4. 93.

كُشْتَن interficere, occidere p. 4. 12. 13. 14. al.

كَشْمَكَش turba, tumultus p. 136.

كُشُودن i. q. كشادن p. 110. 139.

كِشْوَر 1) regio, ditio p. 18. 2) clima. 111. 115.

كَشِيدَن 1) trahere, attrahere, extrahere p. 4. 5. 15. 17. 25. al. 2) ferre, tolerare, pati. رنج كشيدن dolorem pati p. 34.

† بر extrahere, educere. p. 44. 48.

† باز retrahere. p. 16. 31. † در contrahere. p. 7. 8.

a. كَعْبَة Caaba, nomen templi Meccani. p. 96. 100. 110.

a. كَفّ vola manus p. 3. 78. al.

كَف spuma. p. 105.

كَفْت ruptura, fissura p. 49.

a. كُفْر impietas p. 103.

a. كُلّ omnis, totus. p 97

كُلَا vid. كلاه p 53.

a. كَلَام oratio, sermo, loquela. p 36 54 59 166

كُلَاه pileus, galerus. p 53

a. كُلْبَه parvum conclave, cella, taberna p 27

a. كَلِمَه verbum, dictio p 36 53 54 al

كُلُوخ gleba. p 98

a. p. كُلِّي universitas, بكلّی omnino p 31

كِلِيد clavis p 79 81

a. كَلِيم collocutor, nec non كليم اللّه qui cum Deo collocutus est, i. e. Moses p 121

كَم 1) mancus, paucus. p 22 73 2) parum, minus p 41. 99 126 al comp كمتر minor, sup. كمترين minimus p 22.

a. كَمَال perfectio, integritas. p 21 34 35 57. al

a. كَمَالَات perfectiones, virtutes p 22

كَمَر zona, cingulum كمر بسته accinctus p 24

كَمَنْد laqueus. p. 61 127

كَمِي deminutio p. 63

كَمِينگَر insidiator p 136

كَمِينَه vilis, humilis. p 24

كَنَار 1) latus, extremitas, ora, ripa. p 93 127 2) amplexus, sinus. p 124 127 كنار كردن se avertere, abstinere. p 16

كُنَار latus arbor p 96.

كَنارَه i q كنار كردن كنارۀ كردن i. q. كنار كردن p 29. 110. 140. c. e. از

كُنَام locus ubi vel homines, vel animalia degunt, habitatio p 42

a. كِنَانَه sive بَنِي كِنَانَه filii Kinânae, nomen tribus Arabicae. p 66

كِنَايَت in rhetor 1) metonymia p 68 77. 2) tecta significatio, allusio e. e. ب et حر p. 101. 103

كُنْج angulus p. 9. 81

كُنْجِيدَن continere, capere p. 10 123

كَنْدَن fodere, effodere. p. 1. 48

كُنُون i q اكنون

a. كَوَاكِب stellae. p 62

كُوتَاه brevis, curtus p 13 كُوتَاهِي brevitas. p 95.

كُوچ migratio, translatio castrorum. p 67. 146

كُودَك parvus, puer p 129

كُور coecus p 100

كُوشت caro p 103 (F S dici jubet كُوشت)

كُوشِش labor, opera, studium p 26 76

كُوشِيدَن laborare, operam dare, studere p 5 6 9 31 66 al

كُوفَه Kûfa, nomen urbis babylonicae. p 12 106

كُوفْتَن tundere, pulsare, contundere p 33 46

a. كَوْكَب stella p 132 68

a. كَوكَبَه ministrorum et militum stipatio, magnificus comitatus.

كُون podex. p. 100

كوه mons. p. 4. 66. 88. 132

كُوهسار et كُهْسَار regio montana. p. 42. 44. 112

كُوى pagus, vicus. p. 1. 8. 120. 125

كِه 1) pron. interrog. quis, quae, quid. p. 9. 2) pron. relat. qui, quae, quod. p. 1. 4. 5 al. 3) conj. ut. p. 3. 6. 7. 9. al. 4) quia, propterea quod. p. 13. 113 al. 5) particula cogitata et dicta oratione recta introducens. p. 1. 3. 5. 6 etc. كش pro كه اش p. 117. 144 al.

كُهْسَار vid. كوهسار

كُهُن et كُهْن antiquus, vetus. p. 45. 80. 86. 142.

كَهْوَارَه cunae. p. 75

كَى 1) quando. 2) quomodo. p. 5. 70. 100. 119.

a. كِيَاسَت sagacitas, ingenii subtilitas. p. 34

كِير penis. p. 100

a. كِيسَه crumena. p. 12. 128

a. كَيْفِيَّت qualitas, modus, ratio. p. 58. pl. كيفيات ibid.

كِيمِيَا Chymia, lapis philosophorum. p. 101

كِين odium, inimicitia, vindicta. p. 8. 13. 37. كينهجوى vindictam quaerens. p. 13. كين نوا melodia quaedam Persica. p. 102

كِينَه q. كين p. 39. كِينَه وَر infensus, infestus. p. 49

كَيْوَان Keivân, nomen Saturni planetae. p. 45

گ

گام 1) passus, gressus p. 83. گام زدن gradi, incedere p. 131. 142. گام بهادن id. p. 146. 2) palatus p. 33.

گاو bos. p. 126. 127.

گاه vel گه tempus. گاه گاه aliquando, nonnunquam p. 44. 121. گاهی-گاهی modo-modo p. 55.

گدا pauper, inops p. 14. 17. 101.

گداختن liquefacere, liquefieri p. 131.

گذاشتن 1) missum facere, linquere, relinquere p. 3. 5. 7. 8. 16. 48. 126. al. 2) permittere p. 11.

† در missum facere p. 28. 79.

† فرو 1) demittere p. 37. 2) missum facere p. 23. 32.

گذرانیدن transmittere, transigere. p. 65. 70. abs. tempus transigere, degere p. 2.

گذرگاه via, semita p. 56. 86.

گذشتن praeterire, transire. p. 8. 11. c. e. ز p. 17. 24. c. e. ب adire. p. 1.

† بر i. q. simpl. p. 41. 44.

† در migrare, abire, p. 115. 116.

گر 1) i. q. اگر, si. 2) scabies p. 23.

گران 1) gravis, ponderosus p. 5. 47. 2) molestus گران آمدن molestum esse alicui c. e. بر pers. p. 28.

گرانمایه pretiosus, eximius p. 41.

گرانی molestia p. 7.

گِرای in compos. vergens ad aliqd. بلندی گرای in altum vergens. p. 64.

گِرایِستَن et گِرایِیدَن vergere, inclinare. p. c. c. ب rei p. 3.

گُرْبَه felis, catus. p. 17. 18.

گَرْد 1) in comp. circumiens عالم گرد mundum circumiens p. 2. 2) terra, pulvis p. 2. 49. 69.

گِرْد 1) orbis, circulus p. 128. 2) ambitus, circuitus p. 29. 47. 3) circa, circum. p. 9. 12 al. گرداگرد circumcirca. p. 30.

گَرْدانِیدَن 1) vertere, convertere p. 5. 11. 29. 66. 121. 2) facere, efficere p. 13. 15. 25. 114.

گَرْدِش conversio, circumvolutio. p. 43. 91. 148.

گَرْدَن collum, cervix. p. 17. 18. al.

گَرْدَنْدَگِی conversio, mutatio p. 63. Cf. Comm.

گَرْدُون orbis coelestis p. 22. 39. al.

گَرْدِیدَن 1) verti, converti p. 29. 76. part. گردان p. 2. 3. al. سر گردان capitis vertigine affectus, hinc semper in orbem iens p. 2. 2) fieri, evadere. p. 5. 6. 14. 24. al.

+ باز reverti. p. 30. 32.

+ بر verti, se avertere ab aliqua re. c. c. از p. 138.

گُرْز clava p. 48.

گُرْسِنَگِی fames. p. 6. 18. 23.

گُرْسِنَه famelicus p. 109.

گِرِفْتار captivus p. 26. 66.

گِرِفْتَن 1) capere, prehendere. p. 5. 6. 7. 9. al. 2) putare, existi-

mare. p. 83. 101. 114. 3) incipere p. 65. یاد گرفتن memoriâ tenere p. 1. بر دست گرفتن suscipere, incipere p. 4.

† بر 1. q. simpl. no. 1. p. 13.

گرگ lupus. p. 124.

گرگی abstr. pred., lupum esse et appellari p. 4.

گرم calidus, fervidus. p. 18. 75. 90. al. گرمرو fervide, i. e. properanter obiens; abstr. گرمروی p. 142.

گرمی calor, fervor, aestus. p. 58. 89.

گرو pignus. p. 141.

گروه caterva. p. 22. 67.

گره nodus, vinculum. p. 17. 139. 141.

گریختن fugere, effugere. p. 12. 66. 118. al.

گریزانیدن facere, ut effugiat. p. 73.

گریستن flere. p. 49. 105. 126.

گرنوه sive گرنوه via exitu carens. p. 145.

گزاردن negotium conficere, explicare. p. 38. 80.

گزند damnum, noxa. p. 13.

گزیدن mordere, pungere. p. 65. 128. 131. 134.

گزیدن eligere, seligere. p. 42. 52. گزین electio, گزین کردن i. q. گزیدن p. 146.

گزیر remedium. گزیر نداشتن e. c. از aliqua re carere vel supersedere non posse. p. 81.

گستاخ protervus. p. 30.

گُسْتَرْدَن sternere, expandere. p 31. 43. part in comp گستر, hinc شرح گُسْتَرِى explicatio p 22

گُسِيسْتَه fractus. p 114

گَشْت ambulatio p. 18

گَشْتَن 1) verti 2) fieri, evadere p 23 42. 53. al. سرگشته vertigine affectus, attonitus, stupidus. p 127.

† باز reverti. p 18. 52. 90

گُفْتَار dictio, oratio p 8 35.

گُفْتَن dicere, loqui p 1. 2. 5 7. 9. al.

† باز pronuntiare, palam facere. p 69 denuo dicere. p 92.

† بر i. q. simpl. p 48

گِل lutum, terra. p 148. al.

گُل rosa. p. 27 115 119

گُلَاب aqua rosacea p 98

گُلْخَن locus ubi ignis accenditur in balneis, fornax. p 98.

گُلْزار rosetum. p 29 126

گُلِسْتَان rosarium, rosetum. p 193 Dicitur etiam گُلْسِتَان p 119

گُلْشَكَر saccharum cum aqua rosacea mixtum p 102.

گَلَه grex pecudum. گَلَهْبَان pastor p 124

گِلَه lamentatio, querela p 102 103

گُم amissus, perditus, hinc گم كردن amittere p 17 گم شدن 1) perdi, amitti p 88 103 گم گشتن id 2) aberrare p. 56 73.

گُمَاشْتَن committere alicui aliqd., praeficere aliquem alicui rei p 4. 10 c. c. بر

† بر i. q. simpl. نظر بر گماشتن oculos intendere rei explorandae. p. 67.

گمان opinio. گمان داشتن opinari. p. 5.

گمراهی oberratio e via recta. p. 60. 79.

گمرهی i. q. prc.

گناه peccatum, delictum, culpa. p. 8, 21. 32. 52. al.

گناهگاری i. q. گناه p. 70

گنج thesaurus. p. 29. 68. 71. 78. al.

گنجخدا possessor thesauri p. 191

گنجور thesaurarius. Cf. Vullers Inst. p. 176.

گنجه Genge, nomen urbis Persicae. p. 22. 100

گندم triticum. p. 148. Arbor scientiae boni et mali in Paradiso a plerisque triticum fuisse dicitur, hinc: گندم خوردن triticum comedere, i. e. cupiditate vinci. p. 22

گنگ motus, stupidus, attonitus. p. 69

گنه i. q. گناه q. v.

گو 1) imper. vb گفتن, p. 120. 2) loquela, sermo. Copulatur hoc vocabulum semper cum voc. گفت p. 138.

گواه et گوا testis. p. 53

گواهی et گوائی testimonium. p. 55

گور sepulcrum. p. 17.

گورستان coemeterium. p. 17

گوسفند ovis, aries. p. 14

گُوش auris. p. 4. 24 25 38. al. گوش کردن audire. p. 4. 133.
زبن گُوش a radice auris, i. e. toto animo p. 99.

گُوشْمَال frictio aurium, transl. poena, castigatio p. 33.

گُوشَه angulus p. 15. 30. 33. 81. al.

گُون et گُونَه 1) color. 2) species, genus p. 30. 72. 74. 131. in comp. p. 22.

گَوْهَر 1) gemma. p. 68. 82. al. 2) substantia. p. 62. 118.

گَوْهَرآمَا ordinator substantiae. p. 62.

گُوی pila p. 123.

گه et گهگه vel گاه et گاهگاه

گُهَر i. q. گوهر

گِیَا et گِیَاه herba. p. 45. 53.

گِیتِی mundus, orbis terrarum p. 21. 48. 51.

گِیسُو cirrus, cincinnus p. 6. 37. 120.

ل

لَابه supplicatio, submissae preces. p. 42. 45.

a. لَاجَرَم necessario, ergo, igitur p. 56. 96.

a. لَاحِق adhaerens, proxime sequens. p. 75.

a. لَازِم 1) necessarius p. 28. 89. 97. 127. 2) in gramm. verbum intransitivum. p. 63. 83. al.

لَاف vaniloquentia p. 1. 8. 18.

a. لَائِح splendens, clarus p. 36.

a. لَائِق aptus, conveniens, dignus p. 32.

لَب 1) labium p 65 83 122 2) ora, margo p. 31 3) ripa, litus. p. 98 105

a. لِبَاس vestes, vestimenta p 35 37 102 al

a. لَحْظَة motus oculi, punctum temporis p 5. 118

a. لَذَّت, pl لَذَّات suavitas, voluptas, delectatio p 5 116 125

لَذِيد suavis, jucundus p 29

s لَرْزَه tremor p 19

لَرْزِيدَن tremere, contremere p 23

لَشْكَر exercitus. p 16 39 65 al

لَشْكَرِى miles. p 9 33

a. لَطَافَت elegantia, lepor, jucunditas p 20 24 54

a. لَطَائِف facetiae p 20 22 37

a. لُطْف lenitas, benignitas, clementia p 11. 25 34 al

a. لَطِيف 1) subtilis p. 57 2) suavis, jucundus p 29

لَعْل rubinus p 100

a لَعْنَت imprecatio, maledictio p 9

a لُغَت pl لُغَات lingua nativa, opp اصطلاح termini technici p. 64. 2) dictio, vocabulum. كتب لغات vocabularia, lexica. p 83

a. لَغْو futilis, falsus p 76

a. لَفّ 1) convolutio 2) لفّ ونشر convolutio et evolutio, figura rhetorica, cujus definitio est in Comm p 64

a. لَفْظ verbum, quatenus pronuntiatur. p 76. 89 al.

a. لِقَا adspectus. p 75 95

a. لُقْمَه quantum semel ore capitur, bocca. p. 16.

لَگَد ictus pedis aut manus. p. 4. 126.

a. لَوَازِم res necessariae. p. 31. 64.

a. لَوْح tabola. p. 45. 142.

لَوْزِينَه amygdalotum. p. 103.

لِيسِيدَن lingere. p. 25.

لِيكِن et لِيك sed, attamen. p. 63. 79. 115. 120. al.

لَئِيم vilis, sordidus. p. 4. 11. 17.

م

a. مَا quid, quod. مَا قَبْل quod praecedit. p. 53. مَا فِيهَا quod inest (in coelo et terra) p. 54.

a. مَأْتَم luctus. p. 144.

a. p. مَاتْگَاه locus, ubi rex in schahiludio victus et profligatus deponitur. p. 108.

a. مَاجَرَا quod accidit, eventum. p. 98. 113.

a. مَأْخُوذ acceptus, receptus. p. 59.

مَادَر mater. p. 33. 46. 95. 116. al.

a. مَادَّه materia. p. 6.

مَادِيَان equa. p. 92.

مَار serpens. p. 65. 128. 131. al.

مَازَنْدَرَان Mâzandarân, nomen regionis Persicae. p. 47.

a. مَاضِی 1) praeteriens, praeteritus 2) in gramm. Praeteritum. p. 86.

a. مَأْکُولَات edulia p. 110

مَاکِیَان gallina. p. 126

a. مَآل exitus p. 33. 72.

a. مَال facultates, opes p. 3. 16

مَالِش frictio, contritio. p. 33.

a. مَالِك possidens, possessor p. 14. 130

مَالِیدَن fricare, terere. p. 33. 49. 90

مَام mater p. 109

مَانْدَن manere, remanere. p. 4. 24. 39. al. c. c. در p. 13. 50. al.

† بَاز remanere, desistere p. 23. 75

† در in misero statu remanere. p. 38.

† فرو ope destitutum manere p. 66. 90.

† وا remanere p. 117.

مَانِسْتَن similem esse. c. c. ب p. 22. 24. 69

مَانَنْد 1) similis. 2) instar p. 36. 126

مَانَنْدَگِی similitudo. p. 84

مَاه 1) luna p. 22. 32. 37. 40. al. 2) mensis p. 11. 80. al.

مَاهِی piscis p. 44. 87

مَاهِیَّت quidditas. p. 69

a. مَائِدَه mensa cui cibi impositi sunt p. 10. 16. 31.

مَایَه 1) materia. p. 32. 2) summa p. 80. Cf. Comm. ad l. post.

—

a. مُبَارِز praediens ad bellum, miles p. 112

a. مُبَارَك felix, faustus p 35. 83

مُبَاشَرَت 1) commercium p 17. 28 2) coitus cum femina. p 5.

مُبَالَغَه studium, diligentia. p 35.

a. مُبْتَدَا 1) res incepta. 2) in gramm subjectum ab initio enuntiati positum.

a. مُبْتَدِى tiro p 22

a. مُبْتَلا afflictus p 23 25 31 78. c c. ب et در

a. مُبْتَنِى exstructus p. 37

مَبْدَا initium, origo. p 72.

a. مُبْدِع admirabilia dicens aut faciens. vid. مُحِل

a. مُبَدَّل mutatus, commutatus. p 72

a. مُبْهَم occultus, indeterminatus p. 63

a. مَبْهُوت stupefactus, attonitus. p 65

a. مَتَاع merx, suppellex p 34

a. مَتَانَت firmitas, soliditas p. 104

a. مُتَبَرِّك faustus p 53 — مُتَحَيِّر attonitus, stupefactus p 65
مُتَّصِف praeditus p. 110 مُتَعَجِّب admiratione affectus p 18
28 65 — مُتَعَدِّى in gramm transitivus p 83 — مُتَعَذِّر
difficillimus, impossibilis p 24 — مُتَعَلِّق pendens ab aliqua
re, cum ea nexus p 60 85 90 — مُتَغَيِّر mutatus, commutatus p 5. 10 مُتَفَحِّص perscrutans, perscrutator p 74. —
مُتَفَرِّع proveniens ex aliqua causa c. c. من p 28. مُتَفَرِّق

fem. متفرّقة 1) dispersus. 2) varius. p. 29. مُتَقَدِّم priscus, pristinus. p. 21. مُتَلَبِّس indutus veste. p. 110. مُتَلَوِّن coloratus. p. 57. مُتَنَفِّر animo aversus. p. 126. مُتَنَفَّس spiraculum. p. 65. مُتَنَكِّروار sub aliena specie, alieno vestitu latens. p. 12. مُتَوَجِّه iter suscipiens. p. 65. 66. 75.

a. مَثَابَة categoria, classis, gradus. p. 21. 104.

a. مِثَال 1) species, forma, exemplum. p. 127. 139. 2) jussum. p. 33.

a. مِثْقَال nummus aureus, i. q. دينار p. 8.

a. مَثَل similitudo, exemplum, parabola. p. 31. 101. مَثَلًا exempli caussa. p. 69.

a. مِثْل similis. p. 66.

a. مَجَاز in rhetor. metaphora. p. 69. 79. al.

a. مَجَال facultas, potestas. p. 35. 63. 73.

a. مُجَاوَرَت vicinitas, pec. status ejus qui in vicinia alicujus templi habitat idque assidue colit. p. 66.

a. مَجْبُول naturâ formatus. p. 53.

a. مُجَرَّد solus. p. 29.

a. مَجْلِس consessus, circulus, auditorium. p. 7. 8. 16. 20. 36. al.

a. مَجْلِسِي auditor. p. 19.

a. مَجُوسِي magus, i. e. assecla antiquae religionis persicae a Zoroastre conditae. p. 87.

a. مَجْهُول 1) ignotus, obscurus. 2) in gramm. ياى مجهول so-

cum é et واو مجهول sonum ô significat. p 60. 62. al.

a. مُجِير tutor Hinc مجير pro مجير الدين tutor religionis, cognomen poetae persici, qui ex urbe Beilaqân in regione Derbend sita oriundus erat

a. p. مُجِيرَك demin. praeced. p. 100.

a. مُحَابَا indulgentia, conniventia, respectus personae. p. 38

a. مُحَال absurdus, impossibilis. p. 133

a. مُحَالَات impossibilia p. 32.

a. مَحَبَّت amor, amicitia. p. 8. 101. 120

a. مُحْتَاج indigens, egenus. p. 11. 15. 58. 61. al. c. ب rei

a. مُحْتَسِب praefectus annonae. p. 101

a. مُحْدَث in tempore ortus, opp. قديم aeternus. p. 120

a. مَحْدُود terminatus, finibus circumscriptus.

a. مَحْذُوف abjectus, omissus. p. 64. 73, al.

a. مُحْرِق urens, comburens. p. 19

a. مَحْرَم qui aditum habet in harem s. gynaeceum, hinc familiaris, intimus. p. 27. 142

a. مُحْرِم qui peregrinationis sacrae caussa territorium Caabae intravit. p. 112.

a. مَحْرُوم exclusus, destitutus, privatus. p. 34. 65.

a. p. مَحْرُومِى status ejus cui aliquid sorte denegatum est. p. 85.

a. مَحْسُوس sub sensus cadens. p. 58.

a. مَحْشَر locus congregationis, pec. a morte excitatorum. p. 113

a. مَحْض purus, merus, sincerus. p. 27. 60. al

a. مَحَكّ lapis lydius p. 35

a. مَحَلّ deversorium, statio, locus. p. 21. 31. 74. al.

a. مُحَمَّد Muhammed, 1) nomen legislatoris Arabici p. 68. 2) nomen principis in urbe Mausul regnantis p. 99

a. p. مُحَمَّدِى ad Muhammedem pertinens. p. 72

a. مَحْمِل sella camelina cum onere imposito p. 145. 146

a. مَحْمُود 1) nomen principis celeberrimi a stirpe Ghaznevidarum p. 116. 2) nomen elephanti cujusdam. p. 66.

a. مَحْمُول attributus alicui, praedicatus de eo, c. c. در p. 69
محمول داشتن tribuere aliquid alicui caussae, c. c. در p. 100

a. مِحْنَت calamitas, aerumna. p. 13. 22. 25. 73. 119. al.

a. مَحْو obliteratio p. 32. 116

مُخَاطَب in gramm. is ad quem dirigitur oratio, secunda persona
ضمير مخاطب pron. sec. pers. p. 56

a. مُخَاطَبَت colloquium. p. 25

a. مُخَالِف contrarius, oppositus p. 62

a. مُخَالِط commercium habens p. 126

a. مُخْتَصَر in compendium redactus. p. 68

مُخْتَلِف diversus. p. 80

a. مَخْصُوص addictus, peculiariter affectus p. 26. 75

a. مُخَفَّف levior factus, in gramm. de verbo aliqua sui parte diminuto p. 63. 74.

a. مَخْفِى absconditus, occultatus هاى مخفى Hâ occultum, i. e. quod non pronuntiatur, sed tantum vocalem in fine verbi indicat, vid. Vullers Inst. p. 33

a. مَخْلُوق creatus p. 53 54.

a. مَخْلُوقَات res creatae p. 72

a. مُخَيَّر cui optio data est p. 2.

a. مَدّ 1) extensio, protractio. 2) in gramm. Medda, signum productionis p. 62 70.

a. مُدَارَا blanda tractatio, lenitas, humanitas p. 36

مَدَار centrum, meta, trans. id quo aliquid nititur et in quo consistit. مدار نهادن c. c. بر, niti, fretum esse. p. 148.

a. مُدَام sempiternus, perpetuus, continuus p. 124.

a. مُدَاوَات medela, curatio morbi p. 23.

a. مَدَائِن nomen arabicum Ctesiphontis. p. 105. sqq.

a. مُدَّت spatium temporis. p. 11 15 65. 99 al.

a. مَدْح laus, encomium. p. 99

a. مَدْخَل introitus. p. 60. مدخل داشتن intrare, c. c. در p. 63

a. مَدَد auxilium, suppetiae. p. 64 71.

a. p. مَدَدْگَارِى auxilium, i. q. مدد p. 57. 71.

a. مَدَنِى urbanus. p. 93.

a. مَدِينَة Medina, nomen urbis arabicae notissimae. p. 11.

a. مَدِيد protensus, longus p. 31

مَر particula, quae dativo et accusativo nominum praefigitur

a. مَذْهَب secta et doctrina ejus p. 59. pl. مَذَاهِب p. 72.

a. مَذْكُور memoratus, supra dictus. p. 20. 57 al.

a. مُرَاجَعَت reditus p. 32.

a. مُرَاد id quod aliquis vult, quod oratione significatur p. 2. 24. 63. 67. al.

a. مُرَتَّب ex ordine positus. p. 64.

a. مَرْتَبَه gradus, dignitas. p. 27. 71. 102. al.

a. مُرْتَضَى qui gratiâ Dei gaudet, cognomen Alii p. 68.

a. مَرْحَلَه statio in itinere p. 146.

a. مَرْحَمَت misericordia, commiseratio. p. 33.

مَرْد vir, homo p. 3. 6. 7. 10. al.

مَرْدَك homonculus, demin. praec. p. 21.

مَرْدُم homo, vir, etiam collective usurpatur p. 10. 34. 62. 65. al.

مَرْدُمِى virilitas, natura viri p. 139.

مُرْدَن mori. p. 4. 16. 17. al.

a. مَرْدُود rejectus, reprobatus, reprobus. p. 65.

مَرْدِى virilitas, fortitudo p. 13.

مَرْزُوق cui victus praebetur, sc. a Deo. p. 27.

a. مَرَض morbus, infirmitas p. 24.

a. مَرْضِى fem. مَرْضِيَّة gratus, acceptus p. 110.

a. مَرْعِى observatus. مرعى داشتن observare. p. 37.

مُرْغ avis p. 10. 39. 66. al. مُرْغِ خَانِكِى gallina p. 116.

مُرْغزَار locus ubi aves degere solent. p. 27. 29. al.

a. مُرَكَّب compositus p. 53. 59. al.

a. مَرْكَز centrum p. 37.

مَرَك mors p. 3 18. al

مَرْوَان Mervân, nomen Chalifae Umajjadici p 10

a. مُرُوَّت humanitas p. 129.

مَرْهَم unguentum. p. 32 113 118

a. مِرِّيخ Mercurius planeta p 117

a. مِزَاج 1) mixtura 2) temperies humorum, temperamentum. p. 5 6 3) indoles. p. 32

a. مِزِيج i q مزاج p. 62. et Comm ad h l

مُژْدَة laetus nuntius. p 30.

مَزَه gustus, sapor p 19

مُژَه supercilia, pl مژگان p. 85. 116 119 al.

مِس aes, cuprum (arab نحاس). p 101

a. مُسَافِر iter faciens, viator, hospes. p. 86 112. 149

a مَسَالِك tractus, viae. p 21

a مُسَامَحَه negligentia, minor accuratio p 97

مَسْت ebrius. p 136.

a مُسْتَأْصَل radicitus eversus, deletus. p 67

a. مُسْتَجَاب exauditus. مستجاب کردن exaudire. p. 76.

a مُسْتَحَق dignus, meritus p 80.

a. مُسْتَعْجِل properans, festinans. p. 15. — مُسْتَعْمَل adhibitus, usitatus. p 69 — مُسْتَغْنِى qui supersedere potest, non eget, c c. از p 71 — مُسْتَقِلَّه vid. s v. جمله — مُسْتَلْزِم caussa effectûs necessarii p 102 110 — مُسْتَمِع auscultans,

auditur p. 98 — مُسْتَوْجِب causa effectûs necessarii p. 110 مُسْتَوْفِى copiosus p. 25

مَسْتِى ebrietas. p. 138.

a. مِسْطَر instrumentum filis transversis instructum, quibus lineae in chartam imprimuntur p. 117.

a. مَسْطُور delineatus, scriptus. p. 85. 80. 106

a. مِسْكِين pauper, egenus p. 18. 30. 31. 134

a. مُسَلْسَل concatenatus. مسلسل كن concatenans p. 62

مُسُلْمَان religioni Moslemicae addictus. p. 10. 11.

مُسَلَّمِى immunitas, exemtio p. 26

a. مُسَمَّى res nomini respondens p. 149

a. مَسْنَد solium, cathedra p. 15.

a. مُسْنَد in gramm praedicatum p. 80. مُسْنَد إِلَيْه subjectum, ibid

a. مَسِيح Messias, Jesus Christus p. 96. 111

a. مَشَارِب potus, bibenda. p. 12.

a. مُشَاوَرَت consultatio, deliberatio p. 34

a. مُشَاهَدَه visio quae coram fit مشاهده نمودن coram videre p. 20 مشاهده كردن id p. 31

a. مَشَاهِير (pl. van مشهور) celebrati, noti. p. 20. 97.

مُشْت pugnus p. 4. 134

a. مُشْتَاق desiderio affectus p. 88

a. مُشْرِف imminens, prospiciens p. 12

a. مَشْرِق oriens. p. 10

a. مَشْعَلَة lucerna, laterna. p. 68. 69.

a. مَشْغُول occupatus aliqua re, c. c. بِ rei. p. 80. 125

a. مَشَقَّة molestia, labor. p. 26. 61

مُشْك moscus. p. 22. 86. 119.

a. مُشْكِلَات perplexa, difficilia. p. 2.

مُشْكِين muscum redolens. p. 97.

a. مَشْوَرَة consultatio. p. 34

a. مُشَوَّش turbatus, confusus. p. 64. 133.

a. مَشْهُور celebratus, notus. p. 20. 67. 89. al.

a. مُصَاحَبَت commercium, societas. p. 8. 32

a. مَصْدَر in gramm. nomen actionis. p. 59. 69. al. مَصْدَرِى ad nomen actionis pertinens. p. 58. 76.

a. مِصْر Aegyptus. p. 99. hinc مِصْرِى Aegyptius. p. 102. et Comm. ad h. l.

a. مِصْرَاع sive مِصْرَعَة hemistichium. p. 19. 54. 55. 67. al.

a. مُصْطَفَى electus, cognomen Muhammedis prophetae. p. 68

a. مَصْلَحَت res, negotium. p. 35

a. مُصَنِّف scriptor libri. p. 54

a. مُصَوَّر quod animo informari, cogitari potest. p. 130

a. مُصِيب verum et rectum sentiens, dicens, faciens

a. مُضَاف in gramm. nomen regens in statu constructo. مُضَاف إِلَيْهِ nomen rectum in eodem, Genitivus. p. 107.

a. مَضَرَّت damnum, injuria p. 30

a. مَضْمُون quod continetur, argumentum p. 38. 76.

a. مُطَابِق aptus, conveniens p. 79. 111.

a. مَطَاعِم edulia, cibi. p. 12.

a. مُطَالَعَه consideratio. مطالعه كردن considerare, legere p. 15.

a. مُطَايَبَه narratio jocosa. p. 14 sqq.

a. مَطْبُوع conveniens, gratus p. 20.

a. مُطْرِب musicus p. 113.

a. مَطْلَب id quod quaeritur, expetitur p. 8.

a. مُطَّلِب qui se rogari patitur, cognomen Dei apud veteres Arabes, hinc عبد المطّلب n. pr. avi Muhammedis.

a. مَطْلَع ortus, exordium p. 36.

a. مُطْلَق 1) liber a restrictione, absolutus p. 53. 60. 2) adv. omnino p. 111. مُطْلَقًا id p. 30.

a. مَطْلُوب quaesitus, expetitus p. 24.

a. مُطَّلِع considerans, contemplans p. 15.

a. مُطَيِّب odorans p. 27.

a. مَظْلُوم oppressus p. 34.

a. مَعَاد locus et tempus reditûs, praecipue ad Deum, vita futura p. 72.

a. مَعَادِن (pl. voc. معدن) 1) fodinae p. 57. 2) metalla p. 95.

a. مَعَاش victus p. 93.

a. مُعَالَجَه tractatio, curatio morbi. معالجه فرمودن curare, mederi p. 23.

a. مُعَامَلَة quod alter hoc illo modo ergo alterum se gerit. p. 69

a. مَعَانِي (pl. voc. معنى) sententiae, sententiose dicta. p. 121

a. مُعَاوَدَت reditus. معاودت نمودن redire. p. 9

a. مُعَاوِيَة Moâwiya, nomen primi chalifae Ommjjadici. p. 8. 9

a. مُعْتَرِف agnoscens, confitens. p. 8.

a. مُعْتَقِد firmiter credens. p. 34

a. p. مُعْتَكِفْوَار Dei colendi caussa templo affixus. p. 112.

a. مَعْتُور ovis, quam antiqui Arabes mense Redjeb in victimam mactabant; hinc translate res minuta, quam aliquis facile absumit. p. 99

a. مَعْتُوه mentis suae non satis compos, interdum insaniens. p. 111 et Comm. ad h. l.

a. مُعْجِز miraculum propheticum. p. 22.

a. مُعْجِزَة i. q. praec. p. 118

a. مُعْجَمَة in gramm. punctis diacriticis instructa (litera). p. 70. al.

a. مَعْجُون electuarium. p. 5

a. مَعْدِن metallum. p. 95.

a. مَعْدُود numeratus, computatus. p. 63

a. مَعْدُوم non existens, non ens. p. 54.

a. مِعْدَة stomachus. p. 5.

a. مَعْذُور excusatus. p. 17.

a. مِعْرَاج ascensio in coelum, imprimis Mohammedis. p. 120

a. مُعَرَّب arabizatus, dicitur de vocabulo, quod forma aliquantum mutata ex lingua alia in Arabicam translatum est. p. 59.

a. مَعْرِض locus expositionis, ubi aliquis alicui eventui objicitur. p. 108.

a. مَعْرِفَت cognitio, scientia. p. 36. 64. 76. 128.

a. مَعْرِكَه acies, proelium. p. 137.

a. مَعْرُوف 1) notus, cognitus, clarus p. 57. 106. 2) in gramm. واو معروف sonum û indicat, يای معروف sonum î et p. 60. al.

a. مَعْشُوق amatus.

a. مُعَطَّر odoramentis perfusus, bene olens. p. 27.

a. مُعَلَّق suspensus, pendens. p. 56.

a. مُعَلِّل (fem. معلّله) causam indicans. p. 79.

a. مَعْلُول quod a causa profectum est, effectus causae. p. 55.

a. مَعْلُولَات res a causis profectae, causatae, ut Scholastici dicunt.

a. مُعَمَّا aenigma. p. 149.

a. مَعْنَى significatio, sensus. p. 53. 54. 55. al.

a. مَعِيشَت victus, res ad vitam necessariae. p. 23.

مَغَاى locus depressus, fovea, fossa. p. 82. 116.

a. مَغْرِب occidens. p. 10.

a. مَغْرُور vana gloria elatus, superbus, arrogans. p. 38.

مَغْز cerebrum. p. 65. 82. 91. 109.

a. مُفَاجَأَت repentinus eventus; كاى مفاجات particula كه ab

inicio apodoseos posita, aliquid repente evenisse indicans, ut arab. إذا et إذْ

a. مُفَارَقَة separatio, discessus. p. 9. 32

a. مَفْتُوح (fem. مفتوحة) vocali Fatha instructus p. 65.

a. مَفْعُول in gramm. patiens, objectum verbi p. 54. 55. 57. اسم مفعول nomen patientis, i. e. participium passivi

مَفْعُولِي objectum indicans. p. 54.

a. مُفْلِس ad obolum (فَلْس) redactus, inops. p. 33

a. مُفْلِق mirificus (poëta) p. 115.

a. مَفْلُوج paralyticus. p. 84.

a. مَفْهُوم 1) intellectus, cognitus p. 36. 2) significatio p. 164

a. مُفِيد utilis p. 24.

a. مُقَابِل oppositus. p. 64

a. مُقَابَلَة oppositio, quod alterum alteri ex adverso respondet درمقابلة pro p. 14. بمقابلة adversus, contra p. 73

a. مَقَال oratio, sermo p. 36

a. مَقَالَات plur. praec. p. 7.

a. مَقَام locus, sedes p. 3. 27. 29. 63. al.

a. مُقْبِل prosper, felix, fortunatus. p. 34.

a. مَقْبُول gratus, acceptus p. 20

a. مُقْتَدَا antesignanus, antistes p. 99.

a. مُقْتَضَى postulatum, requisitum p. 106

a. مِقْدَار quantitas, mensura, valor p. 58. 127

a. مُقَدَّر 1) praedestinatus p. 137. 2) in gramm. quod sententiae et orationis in integrum restituendae caussa subintelligitur p. 54.

a. مُقَدَّم 1) praepositus, praemissus, c. e. أر p. 53. 2) protasis in enuntiatione conditionali p. 73.

a. مَقْدُور quod in alicujus potestate situm est p. 22.

a. مُقَرَّر firmatus, stabilis. p. 62.

a. مَقْصِد locus, quo tenditur, scopus, meta, finis p. 8. 66.

a. مَقْصُود 1) id quo tenditur. p. 24. 79. 2) id, quod oratione indicatur p. 97. 101.

a. مَقْطَع locus ubi abscinditur, finitur, finis orationis p. 36.

a. مَقْلُوب inversus. p. 53. 93.

a. مَقُول dictum p. 142.

a. مَكَّار dolorum structor p. 20.

a. مَكَارِم virtutes et facta virorum generosorum, liberalium p. 8.

a. مَكَانِي localis, i. e. huic illi loco adstrictus, ejus finibus circumscriptus p. 125.

a. مَكْر dolus, fraus, machinatio p. 27. 31.

a. مَكْرُمَة generositas, liberalitas p. 16. 27. 100.

a. مَكْنُون absconditus, arcanus p. 37.

a. مَكَّة Mecca, n. urbis arabicae notissimae p. 66. 99.

مَكَر 1) nisi, praeterquam. p. 80. 2) forte, fortasse. p. 40. 51. 93.

a. مَلَابِس vestimenta p. 12.

a. مُلَاحَظَة observatio p. 16.

a. مُلَازِم minister aulicus personae principis adhaerens.

a. مَلَاطَفَت blanditiae p. 25 36.

a. مُلَاقَات occursus p 7

a. مَلَال taedium, tristitia. p 7. 23. 65

a. مَلَامَت vituperatio p. 11. 14. 23 110 al

a. مَلَامِيَّه vituperationi se exponentes, i e secta derwischorum qui internam pietatem atque externam licentiam profitentur

a. مَلَائِكَه angeli p. 20

a. مُلَائَمَت et مُلَايَمَت facilitas morum, accommodatio sui ad aliorum voluntatem p. 25. 36.

a. مَلْبُوسَات vestimenta p. 110.

a. مِلَّت confessio, secta, religio p 95

a. مَلْعُون maledictus, exsecratus p 65

a. مَلْفُوظ pronunciatus p. 53 56

a. مَلِك rex p 5 23 24. 31 al

a. مُلْك regia dignitas, regium imperium, regnum p. 20. 97 al.

a. مُلُوك (plur voc مَلِك) reges p 5

a. مَلُول tristis. p 23

a. مُلَيَّنَه lenita, همزهٔ ملينه hamza lenita, i. e. hiatus lenior inter duas vocales in fine verborum persicorum ejusque signum literae mutae ه impositum, ut in نطفهٔ nutfeï, كردهٔ kerdeï. p. 67.

a. مَمَالِك (pl. voc مملكت) regna, provinciae p 125

a. مُمْتَاز distinctus, insignitus p 29.

a. مُمْتَحَن vexatus, afflictus p 3

a. مُمْتَلِي repletus, impletus. p. 31.

a. مَمَرّ transitus, via. p. 7.

a. مُمْكِن 1) possibilis. 2) In theol. scholast. ens existentiae possibilis, i. e. quod utrum sit, nec ne, a voluntate Dei pendet, cujus generis omnes et omnia sunt praeter Deum ipsum, opp. واجب s. واجب الوجود, ens existentiae absolute necessariae, i. e. Deus. p. 54. 58.

a. مَمْلَكَت regnum, provincia. p. 2.

مني pron. primae pers. ego.

a. مُنَا (pl. vor مُنْيَة) optata, vota. p. 148.

a. مُنَاسِب conveniens, congruus, aptus. p. 35.

a. مَنَال acquisita, parta. p. 16.

a. مَنَاف nomen idoli Arabici. عبد مناف nomen abavi Muhammedis. p. 8.

a. مِنْبَر suggestum sacrum. p. 21.

a. مَنْبَع locus unde aqua scaturit, fons. p. 8.

a. مِنَّت beneficium, gratia. p. 17. 137. 146.

a. مُنْتَشِر explicatus, expansus. p. 37.

a. مُنْحَصِر restrictus ad c. c. في rec. p. 61.

a. مُنْذِر monitor. نُعْمَان بن مُنْذِر nomen regis Hirae ex stirpe Lachmidarum. p. 107.

a. مُنْدَفِع expulsus. p. 40.

a. مَنْزِل 1) hospitium, statio in itinere. p. 18. 2) habitatio, domicilium. p. 12. 13. 33. al.

a. مَنْسُوب relatus aut referendus, pertinens ad aliquid, conjunctus cum eo. p. 28. 00. 100. c. c ب rei

o مَنْشُور charta quae evolvitur, per literae regiae patentes edictum. p. 26

a. مَنْصِب locus dignitatis, munus in quo aliquis constitutus est. p. 7.

a. مُنْصَرِف aversus, منصرف گردانیدن avertere, alıunde aversum deducere. p. 66

a. مَنْطِق oratio, sermo. منطق الطیر loquela avium. p. 113.

a. p. مَنْطِقِی ad logicen pertinens. p. 79

a. مَنْظَر 1) locus spectandi, theatrum, transl. de mondo. p. 115.
2) adspectus, species. خورشید منظر adj. compos adspectu soli similis. p. 21

a. مَنْع prohibitio. منع نمودن prohibere. p. 28

a. مَنْفَذ meatus, canalis. p. 20

a. مُنَقَّش pictus. p. 149

a. مُنْقَلِب inversus, commutatus. p. 74

a. مُنْكِر negans, abnegans, improbans. p. 98. 102

a. مِنْوَال modus, ratio. p. 67

a. مُنَوَّر illuminatus. p. 27

a. مُنْهَزِم fugatus. p. 65

a. مَنِی semen genitale. p. 67.

a. مَوَاشِی quadrupedes, pecudes. p. 66

a. مُوَافِق convenicns, aptus p. 95 128 2) concordans. p. 111

a. مُوَافَقَت consensus, concordia. p. 20

مُوبَد Mobed, sacerdos et doctor Persicus. p. 41.

a. مَوْت mors p. 92.

a. مُؤَثِّر efficax p. 28

a. مَوْج unda, fluctus maris. p. 42. 143. 146.

a. مُوجَب effectus بموجب per, propter p. 62.

a. مُوجِب efficiens, caussa p. 7. 25. 69.

a. مَوْجُود existens, ens p. 65. 74 pl. موجودات entia p. 54. 59.

a. مُؤَخَّر postpositus. p. 54

a. مَوَدَّت amor p. 8

a. مُؤَرِّخ chronologus, historiographus. p. 66. 88

مُور formica p. 1. 64. al.

a. مَوْزُون 1) ponderatus. 2) modulatus, ad justum et aequalem modulum compositus p. 22

مُورَة aerea p. 7. 8

a. مَوْسِم tempus statum, solenne, pec. sacrorum Meccanorum. p. 66

a. مَوْسُوم notatus موسوم گردانيدن notare p. 28

a. مُوسَى Moses, nomen prophetae. p. 116. Hinc adj. مُوسِوِى p. 22

مُوسِيقَه (et موسيقى F. S.) syrinx ex inaequalibus calamis compacta. موسيقه نماى sonos syringis cantu referens p. 113.

a. مَوْصِل Mosul, nomen urbis mesopotamicae p. 99.

a. مَوْصُوف 1) descriptus. 2) praeditus p. 5. 3) in gramm. nomen substantivum adjectivo instructum. p. 75.

a. مَوْضِع locus. p. 14. 18. 39.

a. مَوْعُود promissum. p. 65.

a. مَوْقُوف legatus, transl. quasi per testamentum traditus et commissus. p. 121. 2) in gramm. consonans in qua subsistitur, i. e. quae in fine syllabae sine vocali pronuntiatur.

a. مُوَكَّد firmatus, confirmatus. p. 25.

a. مُوَكَّل praefectus alicui rei. p. 92.

a. مَوْلا dominus مَوْلَانَا dominus noster. p. 15.

مُومِيَائى mumia nativa, remedium membrorum fractorum et contusorum. p. 77.

a. مَوْنَت molestia, labor. p. 18.

a. مَوْهُوم imaginatione conceptus aut effictus. p. 150.

مُوى vel مُو crinis. p. 5. 14. 16. 19. 118. al.

a. مُؤَيِّد confirmans. p. 60. 72.

مَه i. q. ماه q. v.

a. مَهَابَت auctoritas, majestas. p. 24.

a. مُهَاجَرَت discessus a patria, a suis. p. 9.

a. مَهَارَت sollertia. p. 5.

a. مَهْبِط locus, quo aliquis descendit. p. 97.

مَهْتَاب splendor lunae. p. 77.

a. مَهْد cunae. p. 33. 75. 143.

مِهْر 1) amor, amicitia. p. 37. 48 2) sol. p. 2. 3) mensis septimus Persarum Septembri anni Christiani aequalis. p. 80

مُهْر sigillum. p. 136.

مِهْرباں amans, benevolus p. 47

مِهْرَبانی amor, benevolentia, gratia. p. 57. 124.

مِهْرجَاں festum, quod veteres Persae aequinoctio autumnali celebrabant p. 7.

a. مُهْلَت mora, prolatio s. prorogatio temporis p. 125

a. مُهِمّ negotium grave p. 28. 34. 39. ol.

a. مُهِمّات negotia, pl. praec. p. 81

a. p. مُهَنْدِس geometra p. 59. Vid. explic. hujus vocabuli in Comm. ad h. l.

a. مُهِيب terribilis. p. 3.

مَیْ vinum. p. 85. 94. 119. ol

مِی particula ex هَمِی orta, quae verbo praeponitur indicandae continuitatis causa

مِیَاں 1) medium. p. 18. 2) inter p. 2. 8. 11. 14. 36 میاں

بستن cingulo accingi, sese accingere p. 9.

مِیَانَه i. q. praec. p. 104

مَیْدَاں hippodromus p. 26. 107.

a. مِیر forma decurtata voc. امیر, princeps, praefectus p. 37. 101

a. مِیرَاث hereditas p. 16.

مِیرَانِیدَں facere ut moriatur p. 71. 77.

a. مِیزَان libra p. 95

مِیزبَان qui convivas invitavit, hospes p. 16

a. مُیَسَّر concessus (a Deo) p. 22. 24. 26. 66. al.

مِیش ovis p. 124

مَیکَدَه caupona vinaria. p. 120.

a. مَیل inclinatus, propensus p. 89.

a. مِیم nomen literae م p. 68.

مِینَافَام caeruleus p. 37

مِیوَه fructus. p. 29. 118. 127. al.

مِیهمَان conviva p. 16

ن

نَ partic. negativa inseparabilis, quae verbo praeponitur, i. q. نه, non.

نا particula negativa inseparabilis, quae formandis substantivis et adjectivis negativis inservit, ut gr. ἀ, lat. in. Cf. voc. seqq.

نَاامِیدِی status spe destituti, desperatio p. 136.

نَاب 1) purus (i. q. ar. خالص) p. 85. 2) umbilicus ibid.

نَاپَایِدَار instabilis, inconstans. p. 142.

نَاپُخته incoctus, crudus p. 143

نَاپدِید invisibilis p. 47. 50. 85.

نَاتُوَان impotens p. 64. 73. نَاتُوَانِی impotentia. p. 27

a. p. نَاجِنْس genere et natura vilis, illiberalis, ignobilis. p. 117.

نَاچَار ope destitutus, inops p. 128

نَاخُوش ingratus, injucundus p. 5. 19. 66

نَاخُوشِي injucunditas p. 26

نَادَان ignarus, stultus. p. 5. 6. 15. 141. al.

نَادَانِي stultitia p. 102

a. نَادِرَة (fem. voc. نَادِر) rarum, singulare, eximium p. 115.

a. نَار ignis p. 19.

نَارُسْتَه quod non crevit. p. 147

نَاز blanditiae, deliciae. p. 44. 73

نَازُکِي elegantia, lepos p. 56

نَازِيدَن aemulari. p. 144. c. c. بر

نَاسِپَاسِي ingratitudo p. 78

a. p. نَاصَبُور impatiens. p. 77

a. نَاطِق, fem. نَاطِقَه λογικος, ratione et oratione praeditus p. 75

a. نَاظِر videns. p. 71.

نَاف umbilicus p. 83.

نَاقَه i. q. praec. p. 8. 37. 139

a. نَاقِد spectator, examinator. p. 21

a. نَاقَه camela. p. 112.

a. نَاقِص imperfectus. p. 60

نَاکَاسْتَه haud diminutus. p. 84

ناگاه ex improviso, subito p 10 39 65 al

ناگزیر inevitabilis. p 146

ناگهان i. q. ناگاه p 42 134.

نال arundo p 139

ناله gemitus, lamentatio p 23 26 27 131 al.

نالیدن gemere, lamentari. p 32 33 122

نام 1) nomen p 1 10 13 2) fama, gloria p 4 50. نامدار celeber, illustris p 104

نامزد 1) nominatus ad aliqd. نامزد کردن nominare, designare ad munus aliqd p 35 2) per Deum! contractum ex نام ایزد (B Q) p 120.

ناموس dignitas, honos. p 37

نامه 1) liber p 1 35 2) literae, epistola p 8 15 121

نامهربان non benevolus, non benignus, inhumanus p 4

نامهربانی inhumanitas. p 4 73

نامیدن nominare p 64

نان panis. p 14 18 27 86

ناوک sagitta parva p 8 39 ناوک انداز jaculator sagittarum. p 118

نای arundo, fistula p 103

a نائب vicarius p 15 38

a نبات plantae. p. 113 114

نبرد praelium, bellum p 49

a نبوت munus et dignitas prophetae p 8

a. نَبِی propheta p. 54. 68.

نَبِیرَه nepos. p. 45.

a. نَتِیجَه effectus, fructus p. 28.

a. نِثَار sparsio; نثار کردن spargere p. 20. 130.

a. نَثْر 1) dispersio 2) oratio pedestris p. 104.

a. نَجَات liberatio, salus p. 19. 133.

a. نَجَاسَت impuritas p. 66.

a. نُجُوم stellae p. 95. 114.

a. نَحْس infausta vis siderum p. 56.

نَخْچِیر praeda, fera venando capienda aut capta p. 44.

نُخُسْت 1) primus p. 55. 2) primum p. 43. 78.

نُخُسْتِین i. q. نخست p. 96.

a. نَخْوَت superbia p. 66.

a. نِدَا in gramm. vocatio, usus vocativi. حرف ندا particula vocandi.

a. نَدِیم convictor p. 120.

a. نَذْر votum, donum ex voto. نذر نمودن vovere. p. 25.

نَر mas, masculinus p. 46. Ante vocalem نَرّ p. 49.

نَرْگِس narcissus p. 147.

نَرْمِی lenitas, clementia. p. 36.

نِزَار tenuis, macer p. 25.

a. نِزَاع altercatio, litigatio p. 21.

a. نَزاكت elegantia p 104

نَزْد prope, juxta, apud, ad. p. 29. 35 46. 57. al.

نَزْدِيك propinquus, vicinus. p 12 18 25 al

نَزْدِيكى propinquitas, vicinitas p 24. 37

a. نَزْع avulsio, pec. animi ex corpore, agon mortis p 77.

a. نُزُل epulae hospitales p. 109

a. p نَزْهَتگاه locus amoenus p 3

a. نَسَب genus, prosapia p 121

a. نِسْبَت 1) relatio. p 7 28 55. 90 al. 2) in gramm. ياى نسبت : suffixum, quo nomina patronymica, gentilicia et alia h. g. formantur — نسبت ب erga p 7

a نُسْخَه, pl. نُسَخ, liber, codex manuscriptus p 54. 55. 81 al.

a. نَسَق series, ordo p. 20

a نَسِيم ventus lenis, aura p. 27 120 143

a. نَشَاط alacritas, hilaritas. p 23

نِشَان 1) signum, vestigium. p 1. 83 145. 2) indicium. p 13 نشان دادن indicare. p 87.

نِشَانْدَن facere ut sedeat, considat p 12. 51. 127.

نِشَانَه signum, vestigium, i. q. نشان. p 141.

a. نَشْر evolutio, explicatio, nomen figurae rhetoricae, de qua vid Comm. p 64

a. نُشْرَه amuletum, scriptura quam in collo infantum suspendunt malefecii magici avertendi causa p. 112.

نِشَسْت sessio, consessus p. 32.

نِشَسْتَن sedere, considere. p. 6. 8. 9. 12. 15. al.
† بر i. q. simpl. p. 42.
نِشیب declivitas. p. 136. opp. τῷ فَرازی
نِشیم locus sedendi, habitatio, nidus. p. 42. 44.
نِشیمَن i. q. prec. p. 97.
a. نِصاب tantum rei familiaris, quotum qui habet, quadragesimam (زکات) debet. p. 98.
a. نِصْف dimidium. نِصْفُ النَّهار meridies. p. 37.
a. نَصیب pars, portio. p. 3. 36.
a. نَصیحَت sincera admonitio, adhortatio. p. 2. 27. 36. 142. al.
a. نَطْع stratum corinceum, pec. in quo capite plectendi procumbunt, it. in quo schahiludium exercetur. p. 107.
a. نُطْفَة 1) gutta. 2) semen genitale. p. 56. 67. 119.
a. نُطْق loquela; vid. سخن p. 116.
a. نَظارَه spectatio, contemplatio. نظاره دوختن oculos defigere. p. 140. نظاره کردن id. c. بر. p. 79.
a. p. نِظامی Nizâmi, nomen poetae celeberrimi Persarum. p. 22.
a. نَظَر intuitio, adspectus, contemplatio. p. 16. 34. 60. 67. al. در نظر آمدن in conspectum venire. p. 63. نظر گماشتن speculari, observare. p. 67. نظر انداختن oculos conjicere. p. 104.
a. نَظْم 1) ordo, series. p. 74. 2) oratio poëtica. p. 104.
a. نَعْش feretrum, quadratum utriusque Ursae coelestis. بنات نعش tres stellae in cauda utriusque Ursae constitutae.

a. نَعْل solea pedis tam humani quam equini. نعل بها vid. بها.

a. نِعْمَ vb. laudandi, euge! نِعْمَ النَّظَرِ n. compos. egregium adspectum habens p. 112.

a. نُعْمان Nomân, nomen regis Hirensis e stirpe Lachmidarum p. 107.

a. نِعْمَت commoditas vitae, opulentia p. 29. 31. 78. 99. 129. al.

a. نَعِيم voluptates, deliciae. p. 120. 144.

a. نَفْخ inflatio p. 114.

a. نَفْس animus. p. 13. 75.

a. نَفَس 1) spiritus, halitus. 2) quantillum temporis sufficit ad spiritum semel ducendum, punctum temporis p. 67. 128. 133.

a. نَفُور abhorrens, refugiens. p. 2.

a. نَفْي negatio p. 72.

a. نِقاب velum. p. 136.

a. نَقْب perfossio muri نَقْب زَنْ n. compos. fur muros perfodiens. p. 136.

a. نَقْد nummi parati p. 35. 128. 138. al.

a. نُقْرَه argentum p. 85.

a. نَقْش imago, pictura. p. 19. 72.

a. نُقْصان deminutio p. 24. 38. 44.

a. نُقْطَه punctum p. 98. 117. نقطه دار litera puncto diacritico instructa. p. 62.

a. نَقْل relatio, traditio p. 72.

a. نَقِيض contrarium p. 54.

a. نِكات (pl. voc. نكته) acumina sententiarum p. 57.

a. مُوَافِق convenicus, aptus p 95 128. 2) concordans p 111.

a. مُوَافَقَت consensus, concordia p 20

مُوبَد Mobed, sacerdos et doctor Persicus p 41

a. مَوْت mors. p 92.

a. مُؤَثِّر efficax p 28.

a. مَوْج unda, fluctus maris. p 42 143 146.

a. مُوجَب effectus بموجب per, propter p 62.

a. مُوجِب efficiens, causa. p 7 25. 69.

a. مَوْجُود existens, ens p 65 74 pl موجودات entia p 54 59.

a. مُؤَخَّر postpositus p. 54.

a. مَوَدَّت amor p 8

a. مُؤَرِّخ chronologus, historiographus. p 66 88

مُور formica. p 1. 64. al

a. مَوْزُون 1) ponderatus. 2) modulatus, ad justum et aequalem modulum compositus p 22

مُورَد aerea. p 7. 8.

a. مَوْسِم tempus statum, solenne, pec. sacrorum Meccanorum p 66.

a. مَوْسُوم notatus موسوم گردانیدن notare p 28

a. مُوسَى Moses, nomen prophetae. p. 116. Hinc adj مُوسِوِی p 22.

مُوسِیقَه (et موسیقه F. 8) syrinx ex inaequalibus calamis compacta موسیقه نمای sonus syringis cantu referens p 113.

a. مَوْصِل Mosul, nomen urbis mesopotamicae p 98

a. مَوْصُوف 1) descriptus. 2) praeditus p. 5. 3) in gramm. nomen substantivum adjectivo instructum p. 75.

a. مَوْضِع locus p. 14. 18. 39.

a. مَوْعُود promissus p. 65.

a. مَوْقُوف legatus, transl. quasi per testamentum traditus et commissus p. 121. 2) in gramm. consonans in qua subsistitur, i. e. quae in fine syllabae sine vocali pronuntiatur.

a. مُوَكَّد firmatus, confirmatus p. 25.

a. مُوَكَّل praefectus alicui rei p. 92.

a. مَوْلَا dominus. مَوْلَانَا dominus noster p. 15.

مُومِيَائِي mumia nativa, remedium membrorum fractorum et contusorum p. 77.

a. مَوْنَت molestia, labor p. 18.

a. مَوْهُوم imaginatione conceptus aut effictus p. 150.

مُوي vel مُو crinis. p. 5. 14. 16. 19. 118 al.

a. مُؤَيِّد confirmans p. 60. 72.

مَه i. q. ماه. q. v.

a. مَهَابَت auctoritas, majestas p. 24.

a. مُهَاجَرَت discessus a patria, a suis p. 9.

a. مَهَارَت sollertia p. 5.

a. مَهْبِط locus, quo aliquis descendit p. 97.

مَهْتَاب splendor lunae. p. 77.

a. مَهْد cunae. p. 33. 75. 143.

مِهْر 1) amor, amicitia. p. 37. 48. 2) sol. p. 2. 3) mensis septimus Persarum Septembri anni Christiani aequalis. p. 80.

مُهْر sigillum. p. 136.

مِهْربان amans, benevolus. p. 47.

مِهْربانى amor, benevolentia, gratia. p. 57. 124.

مِهْرجان festum, quod veteres Persae aequinoctio autumnali celebrabant. p. 7.

a. مُهْلَت mora, prolatio s. prorogatio temporis. p. 125.

a. مُهِمّ negotium grave. p. 28. 34. 39. al.

a. مُهِمّات negotia, pl. praec. p. 81.

a. p. مُهَنْدِس geometra. p. 59. Vid. explic. hujus vocabuli in Comm. ad h. l.

a. مُهِيب terribilis. p. 3.

مَىْ vinum. p. 85. 94. 119. al.

مِى particula ex هَمِى orta, quae verbo praeponitur indicandae continuitatis caussa.

مِيان 1) medium. p. 18. 2) inter. p. 2. 8. 11. 14. 36. ميان بستن cingulo accingi, sese accingere. p. 9.

مِيانَه i. q. praec. p. 104.

مَيْدان hippodromus. p. 26. 107.

a. مِير forma decurtata voc. أمير, princeps, praefectus. p. 37. 101.

a. مِيرَاث haereditas. p. 16.

مِيرانِيدَن facere ut moriatur. p. 71. 77.

a. مِيزَان libra p 95.

مِيزبَان qui convivas invitavit, hospes p 16.

a. مُيَسَّر concessus (a Deo) p 22 24 26 66 al

مِيش ovis. p. 124

مَيْكَدَه caupana vinaria. p 120

a. مَيْل inclinatio, propensio p 89

a. مِيم nomen literae م p 68

مِينَافَام caeruleus p 37

مِيوَه fructus. p. 29 118 127 al.

مِيهْمَان conviva. p 16

ن

نَ partic negativa inseparabilis, quae verbo praeponitur, i q نَه, non

نا particula negativa inseparabilis, quae formandis substantivis et adjectivis negativis inservit, ut gr ἀ, lat in Cf voc. seqq

نَاأُمِيدِي status spe destituti, desperatio p 136

نَاب 1) purus (i. q ar خالص) p 85. 2) umbilicus ibid

نَاپَايدَار instabilis, inconstans p 142

نَاپُخْتَه incoctus, crudus p 143

نَاپَدِيد invisibilis. p 47 50. 85.

نَاتُوَان impotens p 64 73. نَاتُوَانِي impotentia p 27

a

a. p. نَاجِنْس genera et natura vilis, illiberalis, ignobilis. p. 117

نَاچَار ope destitutus, inops p. 128

نَاخُوش ingratus, injucundus p. 5 19 66

نَاخُوشِي injucunditas p. 26

نَادَان ignarus, stultus. p. 5 6 15 141 al.

نَادَانِي stultitia p. 102

a. نَادِرَة (fem. voc. نَادِر) rarum, singulare, eximium p. 115

a. نَار ignis p. 19

نَارُسْتَه quod non crevit p. 147

نَاز blanditiae, deliciae p. 44 73

نَازُكِي elegantia, lepos p. 56

نَازِيدَن aemulari p. 144 c. بر

نَاسِپَاسِي ingratitudo p. 78

a. p. نَاصَبُور impatiens p. 77

a. نَاطِق, fem. نَاطِقَة λογικός, ratione et oratione praeditus. p. 75.

a. نَاظِر videns p. 71

نَاف umbilicus. p. 83.

نَافَه i. q. praec. p. 8 37 139

a. نَاقِد spectator, examinator. p. 21.

a. نَاقَه camela. p. 112.

a. نَاقِص imperfectus p. 60

نَاكَاسْتَه haud diminutus p. 84.

نَاگَاه ex improviso, subito. p. 10. 39. 65. al

نَاگُزِير inevitabilis p. 146

نَاگَهَان i. q. نَاگَاه p. 42. 134.

نَال arundo p. 139.

نَالَه gemitus, lamentatio p. 23. 26. 27. 131. al.

نَالِيدَن gemere, lamentari p. 32. 33. 122.

نَام 1) nomen p. 1. 10. 13. 2) fama, gloria p. 4. 50. نَامْدَار celeber, illustris p. 104.

نَامْزَد 1) nominatus ad aliqd. نامزد كردن nominare, designare ad munus aliqd. p. 35. 2) per Deum¹ contractum ex بنام ايزد (B. Q.) p. 120

نَامُوس dignitas, honos. p. 37

نَامَه 1) liber. p. 1. 35. 2) literae, epistola p. 8. 15. 121.

نَامِهْرَبَان non benevolus, non benignus, inhumanus. p. 4

نَامِهْرَبَانِي inhumanitas. p. 4. 73

نَامِيدَن nominare. p. 64

نَان panis. p. 14. 18. 27. 86

نَاوَك sagitta parva. p. 8. 39. ناوك انداز jaculator sagittarum p. 118.

نَاي arundo, fistula p. 103

a. نَائِب vicarius. p. 15. 38.

a. نَبَات plantae. p. 113. 114.

نَبَرْد proelium, bellum. p. 49.

a. نُبُوَّت munus et dignitas prophetae. p. 8

a. نَبِى propheta p 54. 68

نَبِيرَه nepos. p 45

a. نَتِيجَه effectus, fructus p. 28

a. نِثَار sparsio, نثار كردن spargere p 20 130

a. نَثْر 1) dispersio 2) oratio pedestris p. 104

a. نَجَات liberatio, salus p 19. 133

a. نَجَاسَت impuritas. p 66

a. نُجُوم stellae. p 95. 114

a. نَحْس infausta via siderum p 56

نَخْچِير praeda, fera venando capienda aut capta p. 44

نُخُسْت 1) primus p 55. 2) primum p 43 78.

نُخُسْتِين i q نخست p 96.

a. نَخْوَت superbia. p 66

a. نِدَا in grammat. vocatio, usus vocativi. حرف ندا particula vocandi.

a. نَدِيم convictor p. 120.

a. نَذْر votum, donum ex voto. نذر فرمودن vovere p 25

نَر mas, masculinus p 46. Ante vocalem نَرِ p 49.

نَرْگِس narcissus p 147.

نَرْمِى lenitas, clementia p 36

نَزَار tenuis, macer p 25

a. نِزَاع altercatio, litigatio p. 21.

a. نَزاكَت elegantia. p. 104.

نَزْد prope, juxta, apud, ad. p. 29. 35. 46. 57. al.

نَزْدِيك propinquus, vicinus. p. 12. 18. 25. al.

نَزْدِيكِى propinquitas, vicinitas. p. 24. 37.

a. نَزْع evulsio, pec animi ex corpore, agon mortis. p. 77.

a. نُزُل epulae hospitales. p. 100.

a. p. نُزْهَتْگاه locus amoenus. p. 3.

a. نَسَب genus, prosapia. p. 121.

a. نِسْبَت 1) relatio. p. 7. 28. 55. 98. al. 2) in gramm. يای نسبت i suffixum, quo nomina patronymica, gentilicia et alia h. g. formantur. — نسبت ب erga. p. 7.

a. نُسْخَه, pl. نُسَخ, liber, codex manuscriptus. p. 54. 55. 81. al.

a. نَسَق series, ordo. p. 20.

a. نَسيم ventus lenis, aura. p. 27. 120. 143.

a. نَشاط alacritas, hilaritas. p. 23.

نِشان 1) signum, vestigium. p. 1. 83. 145. 2) indicium. p. 13. نشان دادن indicare. p. 87.

نِشانْدَن facere ut sedeat, considat. p. 12. 51. 127.

نِشانَه signum, vestigium, i. q. نشان. p. 141.

a. نَشْر evolutio, explicatio, nomen figurae rhetoricae, de quo vid. Comm. p. 64.

a. نُشْرَه amuletum, scriptura quam in collo infantum suspendunt maleficii magici avertendi caussa. p. 112.

نِشَسْت sessio, consessio. p. 32.

نِشَسْتَن sedere, considere p. 6. 8. 9. 12. 15. al.

† در i. q. simpl. p. 42

نِشِيب declivitas p. 136. opp. τῷ فراز

نِشِيم locus sedendi, habitatio, nidus p. 42. 44.

نِشِيمَن i. q. prec. p. 97.

a. نِصَاب tantum rei familiaris, quantum qui habet, quadragesimam (زكات) debet p. 98.

a. نِصْف dimidium نِصْف النَّهَار meridies p. 37.

a. نَصِيب pars, portio p. 3. 36.

a. نَصِيحَت sincera admonitio, adhortatio p. 2. 27. 36. 142. al.

a. نَطْع stratum coriaceum, pec. in quo capite plectendi procumbunt, et in quo schahiludium exercetur p. 107.

a. نُطْفَه 1) gutta 2) semen genitale p. 56. 67. 119.

a. نُطْق loquela; vid. سخن p. 116.

a. نَظَارَه spectatio, contemplatio نظاره دوختن oculos defigere p. 140. نظاره كردن id. c. c. در p. 79.

a. p. نِظَامِي Nizâmi, nomen poëtae celeberrimi Persarum p. 22.

a. نَظَر intuitio, adspectus, contemplatio p. 16. 34. 60. 67. al. در نظر آمدن in conspectum venire p. 63. نظر گماشتن speculari, observare. p. 67. نظر انداختن oculos conjicere p. 104.

a. نَظْم 1) ordo, series. p. 74. 2) oratio poëtica p. 104.

a. نَعْش feretrum, quadratum utriusque Ursae coelestis. بنات نعش tres stellae in cauda utriusque Ursae constitutae.

a. نَعْل solea pedis tam humani quam equini نعل بها vid. بها

a. نِعْمَ vb laudandi, euge! نِعْمَ النَّظَرِ n. compos egregium adspectum habens p. 112.

a. نُعْمان Nomân, nomen regis Hirensis e stirpe Lachmidarum p. 107.

a. نِعْمَت commoditas vitae, opulentia p. 29 31 78 99 129 al

a. نَعِيم voluptates, deliciae p. 120 144

a. نَفْخ inflatio p. 114

a. نَفْس animus p. 13 75

a. نَفَس 1) spiritus, halitus 2) quantillum temporis sufficit ad spiritum semel ducendum, punctum temporis p. 67 128 133

a. نَفُور abhorrens, refugiens p. 2.

a. نَفْى negatio p. 72

a. نِقَاب velum p. 136

a. نَقْب perfossio muri نقب زن n. compos fur muros perfodiens. p. 136

a. نَقْد nummi parati p. 35 128 138 al

a. نُقْرَة argentum p. 85

a. نَقْش imago, pictura. p. 19 72

a. نُقْصان deminutio p. 24 38 44

a. نُقْطَه punctum p. 98 117. نقطه دار litera puncto diacritico instructa. p. 62

a. نَقْل relatio, traditio p. 72

a. نَقِيض contrarium p. 54

a. نكات (pl. voc. نكته) acumina sententiarum p. 57

a. نَكْبَت adversitas, calamitas. p. 124.

a. نُكْتَه sententia subtilis, acumen. p. 4. 37. 131 al. نكته دان ingenio et doctrina subtilis p. 4.

نِكُو vid نيكو

a. p. نَكْهَت odor, halitus quivis, pec. oris. p. 95.

نِگَار 1) pictura, picta effigies. p. 59. 120. 2) metaph. amasius, amasia. p. 118. 123.

نِگَارِسْتَان locus ubi picturae asservantur. p. 107.

نِگَارِين pulcher, venustus. p. 24.

نِگَاه 1) adspectus, intuitus. 2) custodia. نگاه داشتن custodire, observare. p. 125. cavere c. ا ز p. 13. 77.

نِگَاهبان custos, inspector, conservator. p. 69.

نِگَرِيدَن et نِگَرِسْتَن adspicere, intueri. p. 19. 17. 85. 93. 147 al.

† در intueri, contemplari. p. 104.

نِگُون inversus. p. 137.

نِگَه i. q. نگاه q. v.

نِگِين sigillum. p. 21.

نَل Nala, nomen regis Indici notissimi. p. 131 sqq.

نَم humor, latex. p. 98.

نَمَاز adoratio, veneratio, preces. p. 19. 112. 128.

a. نَمَّام susurro, delator. p. 7.

نَمَايِش vana species, phantasma. p. 29.

نَمْرُود Nimrod. p. 65.

نُمُود species externa. p. 137.

نُمُودَار specimen, indicium externum. p. 74.

نُمُودگار specimina (industriae, virtutis, al.) edens. p. 140.

نُمُودَن 1) ostendere, monstrare. p. 21. 24. 35. 54. 56. al. 2) apparere. p. 40.

† نمار 1) i. q. simpl. p. 29. 2) referre, similem esse. p. 24.

نَو novus, recens. p. 7. 66. 80. 109. comp. نوتر recentior. p. 115. نونو iterum iterumque. p. 105. 106.

نَوا 1) cantus, melodia. p. 102. 2) cantus lugubris. p. 114. 3) divitiae. p. 98. 4) modus, ordo, status. p. 114.

a. نَوَاحِي (pl. voc. نَاحِيَة) tractus, regiones. p. 33.

نَوَازِش blanditiae. p. 114. نُوَازِش كردن blandiri, demulcere. p. 113.

o. نَوَال donum, beneficium. p. 113.

نَوَآئِين adornatus. p. 43.

s. نَوْبَاوَه primitiae fructuum. p. 124.

a. نَوْبَت vicis. p. 11. 12. 129. مرا بود نوبت ordo (sc. moriendi) me tangebat *(die Reihe war an mir)*. p. 51.

o. نُوح Noah. p. 106.

o. نَوْحَه lamentatio, planctus. p. 106. 144.

a. نُور lux. p. 5. 22. 63. 72. al.

a. p. نُورَانِي lucidus, luminosus, clarus. p. 58.

نَوَرْد complicatio, convolutio, contorsio. در نورد نهادن membra contorquere. p. 78. در نورد كشيدن id. ibid.

نَوَرْدِيدَن complicare, convolvere.

† نور id. p. 7.

نَوْرُوز primus dies anni. p. 7

نوش suavis. p. 147

نَوِشْتَن et نِبِشْتَن scribere. p. 4. 8. 14. al.

نُوشِرْوان Nuschirvân, nomen regis Persici e stirpe Sâsânidarum. p. 7. 8.

نُوشِيدَن bibere. p. 5

نُوشِين‌رَوان i. q. نوشروان q. v. p. 7.

a. نَوْع 1) species, genus. p. 22. 24. 27. al. 2) modus. p. 36.

a. P. نَوْعِي genericus, specialis, generi aut speciei proprius. p. 74.

نَوَك cuspis. p. 1.

نُوكَر minister, servus. p. 10.

نَوْمِيد spe destitutus. p. 90.

نُون nomen literae ن p. 62. 99.

نَه non.

نِهَاد natura, habitus naturalis, modus. p. 46. 114.

نِهَادَن ponere, collocare. p. 7. 10. 15. 16. al. روی نهادن vultum convertere, contendere. p. 25. 31. 46. پای بیرون نهادن exire. p. 30. 147. سر نهادن se submittere. p. 39.

a. نَهَار dies, lux diurna. p. 117.

نِهَال surculus. p. 96. 147.

نِهَان absconditus, latens. p. 16. 42. al.

a. نِهَايَت finis, terminus, summum rei. p. 96.

a. نَهْج modus, ratio. p. 58. 59.

نُهُفْت absconditum, occultum. p. 75 83. 98. سرای نهفت vid. سرای

نُهُفْتَن abscondere, celare. p. 47. 75. 142. 143.

نِى noo p. 14. 108. 145

نِيَا avus p. 45

نِيَار indigentia, necessitas p. 43. 61. 125

نِيَام vagina gladii p. 20. 44. 48

a. نَيِّر 1) clarus, lucidus. 2) luminare نَيِّرِ أَصْغَر luminare minus, i. e. luna. p. 37. (opp نيرِ اكبر luminare majus, i. e. sol.

نِيَرم Nîrem, nomen herois persici, patris Sâmi. p. 49.

نِيرَنْگ fascinatio, incantatio. p. 134. 143. 144.

نِيرُو nervus, vis, robur p. 65 Cf Comm. ad h. l.

نِيش 1) aculeus, spina. p. 147. 2) morsus p. 103 نيش زدن pungere, mordere. p. 133.

نيز etiam, item

نِيك 1) bonus, praestans. p. 72 2) probe, valde, multum. p. 120 نِيكْبَختِى fortuna fausta. p. 67. نِيكْنَامِى nomen honestum p. 45.

نِيكُو i. q. نيك p. 6. 30. نِيكُوئِى bonum, honestum. p. 14.

نِيكِى i. q. نيكوئى

نِيل 1) caeruleus, coloris indici. p. 50. 144. 147. 2) Nilus flumen p. 99

نِيلُوفَر nenaphar (nymphaea lotus) p. 123. نِيلُوفَروَار flori nenaphar similis p. 113. نِيلُوفَرِى caeruleus, cyaneus p. 63.

نِيم dimidium rei, medium. p. 14. 16. 23. al.

و

وَ et. Ubi verbo antecedenti subjungitur, ŭ et ū sonat.

a. وَاجِب necessarius. p. 13. 39. 54. Cf. ممكن

a. وَاحِد unus, unicus. p. 62. 72.

a. وَارِث haeres. p. 16.

a. وَارِد in oratione libri positus, scriptus. p. 72.

وَاژْگُون 1) inversus, praeposterus. p. 137. 2) perversus, sinister p. 132.

وَاژْگُونِى perversitas, natura sinistra. p. 136.

a. وَاسِطَه res intercedens, caussa effectiva p. 65. بِوَاسِطَه per, propter. p. 29. 89.

وَاشْگُون i. q. واژگون p. 102.

a. وَاصِل attingens, perveniens. p. 88.

a. وَاضِح evidens, manifestus. p. 36. 81.

a. وَاعِظ adhortator, paraenetes sacer, praedicator. p. 19.

a. وَافِى largus, copiosus, multus. p. 66.

a. وَاقِع cadens, accidens p. 65. واقع شدن accidere p. 61. 67. فی ٱلواقع re vera. p. 72

a. وَاقِف rem cognitam habens, expertus. p. 69.

a. وَالِی administrator provinciae, praefectus. p. 56.

وَاو nomen litterae. و p. 53. 65. Cf. s. v. معروق et مجهول.

a. وَبَال noxa, damnum p. 113. 133.

a. وُجُود existentia p. 61. 63. 142. بوجود آمدن et دروجود آمدن oriri, nasci p. 10. 55. 72. بوجود آوردن producere, creare. p. 57. باوجود 1) simul cum. p. 23. 56. 2) non obstante (*ungeachtet*, *trotz*.) p. 97. با وجود آنکه quamquam, quamvis. p. 68

a. وَجْه facies, vultus. 2) modus, ratio. p. 5. 33. 93.

a. وَحْدَت unitas, conjunctio cum Deo. p. 105. 2) in gramm. یای وحدت i unitatis. Cf. Vullers Inst. p. 179.

a. وَدِیعَت depositum. p. 15.

وَر i. q. واگر etsi. وَرْنَه et si non. p. 4. 30. 32.

a. وَرَا pone, post. p. 100

a. وِرْد officium personae. p. 20

وَرْزِیدَن factitare, exercere. p. 26. 45.

a. وَرْطَه barathrum, vorago. p. 39. 79.

a. وَرَع obstinentia ab illicitis, timor Dei. p. 105.

a. وَرَق 1) folium plantae p. 113. 2) folium chartae aut libri p. 79.

a. وُرُود iter ad aquam. p. 86.

وَر pro وار p. 8. 20

وزِيدَن flare, spirare p. 124

a. وزِير Vezir, consiliarius principis. p. 16.

a. وُسْعَت amplitudo p. 26.

a. وَسِيلَه caussa instrumentalis, res ad aliquid viam faciens p. 27.

وِصَال mutua conjunctio, intima consuetudo amantium p. 127

a. وَصَايَا (pl. voc. وصِيّت) mandata p. 37.

a. وَصْف descriptio, praec. in bonam partem, praedicatio, laudatio p. 113

a. وَصْل conjunctio p. 119.

a. وصِيّت mandatum p. 1. 97.

a. وُضُو ablutio sacra p. 20

a. وَطَن sedes, domicilium p. 122

a. وَعْدَه promissum. وعده دادن promittere p. 29

a. وَعْظ adhortatio, paraenesis. p. 125.

a. وَفَا fides. p. 99. 114. 122. al.

a. وُفُور copia. p. 34

a. وَقَار gravitas, animus sedatus. p. 30. زمین وقار adj. camp. terrae gravitatem adaequans p. 21

a. وَقْت tempus p. 12. 15. 19. al.

a. وُقُوع eventus p. 34. بوقوع آمدن accidere, evenire p. 72

a. وُقُوف certa cognitio p. 28. 30.

a. وَقْعَه praelium p. 35.

a. وِلَا conjunctio, necessitudo p. 104

a. وِلَاف aequis pedibus currens (equus) p. 127

a. وِلَايَت provincia, ditio p. 33. 97. 131.

ولى sed, vero p. 89. 124

وَلِيكِن i. q. prc. p. 76. 114.

a. وَهْم 1) imaginatio p. 63. 2) vana opinio, error. وهم سياه adj. compos. vana opinione nixus p. 142

وَى pron. tert. person. is, ea, id.

وِيرَان vastus, desertus p. 2

ه

هَا 1) interj. ecce! en! p. 99. 2) nomen literae ه p. 117.

a. هَاتِف vox e coelo deveniens p. 91.

a. هَارُوت Hârût, nomen angeli propter magiam in puteo quodam Babylonis suspensi. p. 149.

a. هَاشِم n. pr. proavi Muhammedis, cujus posteri sunt بنو هاشم p. 8. ابو هاشم nomen viri. p. 1.

هَامُون campus, planities p. 42.

هَان interj. ecce! vide! cave! p. 85. 105

هَاوَن mortarium p. 96

a. هِجَا satyra. p. 100

a. هِجْرَان separatio p. 32

a. هَجْو satyra p. 100

a. هِدَايَت bona directio, pec. Dei p. 55. 110

a. هُدْهُد upupa p. 100

هَر quisque, omnis p. 1. 2. 3. 6. etc. هرانكه et هركه quicunque هرجا ubicunque. p. 2. 29. هرچند quantumvis p. 5. 7. 18. al. هرچه quodcunque p. 13. 27. 36. al. هركجا ubicunque p. 82. 125. هركدام quicunque. p. 33. هركس quisque. p. 71. 91. هَرْگَز aliquando p. 14. 32. seq. نه nunquam p. 5. هرگاه 1) quandocunque, quoties p. 17. 2) quando, quum

هَرَات Herât (Aria) urbs Chorâsânae. p. 1

هِرَاس timor, metus p. 29. 45. 136

هَرْزَه tremor p. 19.

هَرَوِى ex orbe Herât oriundus p. 21

هَزَار mille. p. 8. 9. 11. 13. al.

هِزَبْر robustus, validus, fortis p. 35

هَزْل jocus p. 4

هَسْتَن esse, existere. p. 5. 6. 10. al. Cf. Vullers Inst. p. 121

هَسْتِى existentia p. 73

هُش i. q. هوش q. v. p. 41

هَشْت octo. p. 70.

هُشْيَار prudens, intelligens p. 82. 128

هَفْت septem p. 51. هَفْتَم septimus p. 96

a. هَلَاك interitus. p. 37. 38. 67. 121. هلاك كردن perdere. p. 63.

هَم una, simul, pariter. p. 2. 11. 18. 20. al. هَمْچنَان 1) eodem modo, usque p. 114. همچنان كه — همچنان 1) quemadmodum — item —. p. 72. 2) nihilo minus (ὅμως) p. 68. هَمْچُو et هَمْچُون plane ut, sicut. p. 44. 53. 68. al. هَمْخوانَه socius, sodalis. p. 141. هَمْدَم socius, amicus. p. 141. 142. هَمْدوش id. q. pr. p. 147. هَمْرَاه et هَمْرَه socius itineris, comes. p. 5. 10. 11. 51. 117. al. هَمْرَاهِى i. q. pr. p. 88. هَمْسَايِكى vicinitas. p. 106. هَمْنِشِين sodalis. p. 141.

هَموَارَه semper, continuo. p. 51.

هَمَان 1) idem. p. 36. 45. al. 2) item. p. 15. 22. 41. 46. al.

هَمَانَا verisimiliter, probabiliter. p. 13. 93. 103.

هُمَايُون fortunatus, felix. p. 93.

u. هِمَّت cura, studium. p. 7. 83.

a. هَمْزَه in gramm. spiritus lenis. p. 67. Vid. Vullers Inst. p. 11.

هَمَه omnis, totus. p. 3. 5. 8. 19. 85. al.

هَمِيشَه semper, continuo. p. 3. 42. 126.

هَمِين i. q. همان p. 15. 25. 40. 116.

هَنْجَار via. p. 83.

هِنْد India. p. 5. 58. هِنْدُوِى indicus. p. 113. 134.

هَنْدَسَه geometria. p. 59. Cf. Comm.

هِنْدُوى avis indica. p. 113. هندوشاه rex Indorum. p. 107.

هِنْدُوسْتَان India. p. 86.

هُنَر praestantia, virtus. p. 6. 35. 139.

هُنَرمَنْد praestans. p. 140.

هَنْگَام tempus. p. 37

هَنُوز adhuc. p. 19. 29.

a. هَوَا 1) aër, aura. p. 18. 27. 39. 57. 99. al. 2) cupiditas, amor. p. 49. 128. 129. al. هَوَادَارِى amor. p. 30

a. هَوَام reptilia. p. 29. 66

a. هَوَس cupido. p. 91. 119. 129.

هُوش mens, intellectus. p. 34. 38

هُوَيْدَا clarus, manifestus, conspicuus. p. 74

a. هَيْأَت et هَيْئَت 1) forma externa, habitus. p. 29. 2) pec. conformatio coeli ejusque scientia, astronomia. p. 80

a. هَيْبَت reverentia, majestas. p. 36. 107.

هيچ ullus, aliquis. seq. negat. nullus, nihil. p. 2. 7. 9. 14. etc.

هِيزَم lignum. p. 65.

a. هَيْكَل forma, statura. p. 3

هِيمَه i. q. هيزم p. 147

a. هَيْهَات interj. minime! p. 14.

ی

يَا aut, vel, sive. p. 7. 11. 62. 64. al.

يَاد recordatio, memoria. p. 109. ياد كردن memoria tenere

p. 1. بیاد آوردن id p. 1 2) mentio یاد کردن mentionem facere p 32 42 43 121. 3) animus, mens. p. 70 Cf Comm ad. h. l

یَار socius, socia, amicus, amica. p 9 27 29 118 120

یَارِسْتَن posse, valere, audere. p 46 48 49

یاری amicitia p. 9. 30

یَاریگَر adjutor p 58 Cf Comm. ad. h l.

یَازِیدَن extenso brachio manum porrigere ad aliquid capiendum, e c ب rei p 51

یَافْتَن invenire, assequi

† بر i q simpl. p 63

† در assequi p 31 79 133

یال collum, cervix. p 50

یَاوَری auxilium. p. 64 79

یاوَه 1) ineptus, futilis 2) perditio, oberratio p 79 Cf Comm.

a. یَتِیم orphanus p 14. 16 121.

یَخ glacies. p 19

یَزْدَان Deus p 50.

یَزِید Gesid, nomen Chalifae Arabici. p 11

a. یَقِین certitudo p. 32.

یَک unus, a, um, singulus, solus p 6 7 11 17 al هریک unusquisque p 70 al. یکْبَارَه uno impetu *(mit einem Male)* p 51. یَکْتَا simplex, singulus, unicus p 117 یکْتَنَه solus. p 117.

يَكْدِيكَر invicem p. 62. يَكْرُوزَه unum diem durans p. 125. يَكْسَالَه per unum annum p. 112. يَكْسَان conformis, aequalis, eodem modo p. 62. 109. يَكْسَر uno consensu, uno, simul, omnino p. 12. 45. 91. 109.

يَكَان singuli p. 140

يَكَانَه unicus, solus p. 95. 104.

a. يَمَن Jemen, pars Arabiae australis p. 66.

s. يُمْن prosperitas, felicitas p. 24. 77.

n. يُوسُف Josephus. p. 116. 120.

n. يَوْم dies. p. 71.

Druck von Karl Tauchnitz in Leipzig.

Emendanda.

P. 42	l.	7	الامیه	scr.	امه
,, 28	,,	penult	بار	,,	بار
,, 33	,,	3	کام	,,	گام
,, 45	,,	10	سرگرامی	,,	سر کرامی
,, 48	,,	8	نماراست	,,	نمارست
,, 60	,,	15	انگیجی	,,	انگیختن
,, 63	,,	21	امشار	,,	امتثار
,, 72	,,	4	بدو نمکرا	,,	بد ونمکرا
,, 73	,,	7	وثانی	,,	ثانی
,, 74	,,	16	ورای	,,	وزای
,, 78	,,	18	خاص	,,	خاص تر
,, 99	,,	7	محروماں	,,	محموماں
,, 100	,,	ult	گمر درکوں	,,	کمر در کوں
,, 102	,,	14	فضای	,,	قضای
,, 104	,,	4	گه	,,	که
,, 105	,,	14	چگر	,,	جگر
,, 106	,,	10	دارکه	,,	دارگهٔ
,, 106	,,	11	نکو نکود	,,	نگونکود
,, 106	,,	18	دیوان	,,	ایوان
,, 108	,,	20	بیل	,,	بیلی
,, 110	,,	penult	سرکت	,,	شرکت
,, 112	,,	4	بهاری	,,	بهاری
,, 112	,,	6	التعلب	,,	التعلبی

P. 118 l. 20 در scr. از
„ 120 „ 20 باری „ بارِیْ
„ 122 „ 26 آں „ آں
„ 131 „ 13 شمارور „ شمائورر
„ 138 „ 1 ربں „ ابں
„ 144 „ 10 خورده „ خورده
„ 146 „ 18 بیشتر „ بیشتر
„ 147 „ 5 بس „ بس
„ 160 „ 9 إِسْنَاد „ أَسْناد
„ 160 „ 19 أُشْتُر „ أَشْتُر
„ 168 „ 4 إِمْرور „ إِمْرور
„ 169 „ 3 إِنِّشار „ إِنْتِشار
„ 170 „ 13 أَلْوَرى „ أَنْوری
„ 171 „ 2 بيرون „ بيرون
„ 171 „ 8 b „ p
„ 173 „ 14 adde 4) venia intrandi arab. إِذْن p. 68 69
„ 174 „ 1 p. 120 scr. 2) saltem p. 38
„ 174 „ 2 adde 120
„ 180 „ 3 columba „ palumbes
„ 180 „ 4 Hanefita „ Abu Hanifa
„ 184 „ 18 بَضَاعَت „ بِضَاعَت
„ 188 antepen. يَبْجِش tracuadia s. يبجش termina
„ 188 penult. يَبْجِهَن scr. يبجِدَن
„ 190 „ 8 يبغمبر „ پیغمبر
„ 190 „ 10 pervere „ pervenire
„ 190 „ 14 neque „ usque
„ 191 „ 11 fluctere „ flectere
„ 191 post l. 20 adde تالى apodosis in enuntiatione conditionali p. 73

P. 492 l. 4 تَأْرِيل ser. تَأْرِيل

„ 492 „ 12 مُحَشِّس „ مُحَشِّس

„ 492 „ 12 مُحَسِّش „ مُحَشِّس

„ 492 „ 18 donam „ donum.

„ 498 „ 7 locus ubi fructus difficiles impetratu sunt ser. locus in quem intrandi venia difficile impetratur.

200 „ 9 et 10 dele 2) apodosis in enuntiatione conditionali p. 73